

»Očaravajuća i dirljiva priča o
dvoličnosti i vječnoj odanosti.«

SARA GRUEN, autorica bestselera *Voda za slonove*

HOTEL NA UGLU GORKOG I SLATKOG

ROMAN U KOJI SU SE ZALJUBILI MILIJUNI LJUDI

Jamie Ford

*Hotel na uglu gorkog i
slatkog*

Naslov izvornika

Hotel on the Corner of Bitter and Sweet

Copyright © 2009 by Jamie Ford

Za Leeshu, moj sretan završetak.

*My poor heart is sentimental
Not made of wood
I got it bad and that ain't good.*

- Duke Ellington, 1941.

HOTEL PANAMA

(1986.)

Stari Henry Lee stajao je kao ukopan u vrevi ispred Hotela Panama. Nekoliko znatizeljnih prolaznika koji su promatrali televizijsku ekipu sada se pretvorilo u pristojnu gomilu kupaca, turista i nekoliko djece s ulice nalik pankerima, koji su se pitali čemu takvo komešanje. Usred gomile stajao je Henry, držeći vrećice. Imao je osjećaj da se budi iz davno zaboravljenog sna. Iz sna koji je sanjao dok je bio dječak.

Staru znamenitost Seattlea posjetio je dvaput u životu. Prvi put je bilo kada je imao samo dvanaest godina, davne 1942., tijekom »ratnih godina«, kako ih je volio zvati. Čak je i tada stari hotel za samce stajao kao razdjelnica između Kineske četvrti Seattlea i Nihonmachija, Japanske četvrti. Dva uporišta tradicionalnog sukoba, gdje su kineski i japanski useljenici rijetko razgovarali, dok su njihova djeca, rođena u Americi, često zajedno šutala limenke na ulici. Hotel je uvijek bio savršen biljeg. Savršeno sastajalište — gdje se nekoć sastao s ljubavi svog života.

Drugi put bilo je danas. Bila je 1986. godina, dakle, koliko — četrdeset i nešto godina poslije? Prestao je brojiti godine koje su odlazile u prošlost. Na kraju krajeva, između ta dva posjeta odigrao se cijeli njegov život. Brak. Rođenje nezahvalnog sina. Rak i pokop. Nedostajala mu je supruga, Ethel. Već je prošlo šest mjeseci od njezine smrti. Ali nije mu toliko nedostajala kako bi se očekivalo, koliko god to strašno zvučalo. Bilo je to više kao olakšanje.

Zdravstveno stanje bilo joj je loše - ne, još gore od toga. Rak u njezinim kostima potpuno ih je onesposobio — oboje — pomislio je.

Posljednjih sedam godina, Henry ju je hranio, kupao, pomagao joj je da ode na zahod kad je morala i vratiti se kad je bila gotova. Brinuo se o njoj danonoćno, sedam dana u tjednu. Marty, njegov sin, smatrao je da bi majku trebalo smjestiti u dom, ali Henry nije htio ni čuti za to. — Ne dok sam ja živ — rekao je Henry, opirući se. I to ne samo zato što je bio Kinez (iako je to pridonijelo njegovu opiranju). Konfucijev ideal poštovanja prema roditeljima bio je kulturološki ostatak koji Henryjeva generacija nije mogla lako odbaciti. Odgajali su ga da se osobno brine o voljenim osobama, a smjestiti nekoga u *dom* bilo je neprihvatljivo. Ono što njegov sin Marty nikad posve nije mogao razumjeti jest da u Henryjevu životu postoji praznina u obliku Ethel i da je bez nje osjećao samo usamljenost, hladnu i prodornu, dok su godine tekle kao krv iz rane koja nikad ne zacjeljuje.

Sada je zauvijek otišla. Morali smo je pokopati, pomislio je Henry, na tradicionalan kineski način, s prinošenjem hrane, posmrtnom odjećom i molitvama koje su trajale nekoliko dana — unatoč Martyjevu ustrajanju da je kremiraju. Bio je tako *moderan*. Išao je na savjetovanje i s majčinom se smrću suočio u nekoj grupi potpore. Razgovarati sa strancima zvučalo je isto kao razgovarati ni s kim, što je Henry znao iz prve ruke, iz vlastitog života. To je bilo tako samotno. Gotovo kao groblje Lake View, gdje je pokopao Ethel. Sada je imala prekrasan pogled na jezero Washington te je bila pokopana zajedno s ostalim kineskim uglednicima, poput Brucea Leeja. Ali, na kraju krajeva, ipak se svatko od njih nalazi u samotnom grobu. Sam zauvijek. Nije bilo važno tko su ti susjedi. Jer nikada nisu odgovarali.

Kad je pala noć, što se događalo, Henry je čavrljao sa svojom suprugom, ispitujući je kako joj je prošao dan. Naravno, nikad nije odgovarala. — Nisam lud ili nešto slično — rekao bi Henry nikome posebno — samo sam otvoren. Nikad ne znaš tko sve sluša. — Zatim bi se zaokupio podrezivanjem kineske palme i zimzelenog bilja — sobnih biljaka čije je smeđe lišće bilo dokaz mjeseci zanemarivanja. Ali sada je ponovno imao vremena. Imao je vremena brinuti se za nešto što će, za promjenu, ojačati.

Međutim, s vremena na vrijeme, zamario se statistikom. Ne stopom smrtnosti od raka koji je pokosio njegovu dragu Ethel, Umjesto toga, mislio je na sebe i na njegovo preostalo vrijeme života izmjereno u nekoj aktuarskoj tablici životnog osiguranja. Imao je samo pedeset šest godina — bio je mlad čovjek po vlastitim mjerilima. No u *Newsweeku* je pročitao kako neizbježno dolazi do narušavanja zdravstvenog stanja u njegovim godinama nakon

smrti partnera. Možda je sat ipak *otkucavao*? Nije bio siguran, jer kad je Ethel preminula, vrijeme je počelo teći jako sporo, bez obzira na sat.

Pristao je na prijevremenu mirovinu u Boeing Fieldu i sada je imao sve vrijeme svijeta na raspolaganju, ali nije ga imao s kime podijeliti. U hladnim jesenskim večerima nije imao s kime otići tlo pekarnice Mon Hei po *yuet beng*, mjesečeve kolačiće od mrkve.

Umjesto toga, nalazio se ovdje, sam u gomili stranaca. Čovjek između dva životna razdoblja, ponovno je stajao u podnožju Hotela Panama. Penjao se napuklim stubama od bijela mramora zbog kojih je hotel više nalikovao na prenoćište u art deco stilu. Zdanje se, kao i Henry, činilo zarobljenim između dvaju svjetova. Svejedno, svaki put kad bi prošao pokraj njega, Henry je bio nervozan i uzbuđen, kao i kad je bio dječak. Na tržnici je čuo neke glasine te je došetao iz videoteke u Ulici South Jackson. Isprva je mislio da se dogodila kakva nesreća zbog sve većeg broja ljudi. Ali nije ništa ni vidio ni čuo, sirene nisu zavijale, a svjetla nisu svijetlila.

Samo su se ljudi slijevali prema hotelu, kao da ih nosi plima i tjera ih naprijed, korak po korak.

Dok je Henry prilazio, vidio je kako stiže televizijska ekipa te je pošao za njom unutra. Gomila se razdvojila, znatiželjnici koji se stide kamera uljudno su se odmaknuli i oslobodili prolaz. Henry je išao za njima, oprezno koračajući kako nikoga ne bi nagazio ili pak kako netko njega ne bi nagazio, dok je osjećao kako se gomila ponovno naguravala iza njega. Na vrhu stuba, u predvorju, nova vlasnica hotela je izjavila: — Pronašli smo nešto u podrumu.

Što su pronašli? Možda neko tijelo? Ili kakav laboratorij za proizvodnju droge? Ma ne, da je hotel poprište kakva zločina, policajci bi to područje oblijepili trakom.

Prije nego što ga je preuzela nova vlasnica, hotel je od 1950. godine bio zakucan daskama, a u tim je godinama Kineska četvrt postala geto za *tonge* — bande iz Hong Konga i Makaa. Gradski blokovi južno od Ulice King danju su odisali šarmantnom otrcanošću, turisti se nisu obazirali na smeće i sluzave tragove na pločniku dok su promatrali ovule i zupce klasične arhitekture proteklih razdoblja. Djeca na ekskurzijama, odjevena u šarolike kapute i šešire, držala su se za ruke slijedeći miris hrane dok nisu došla do slasnog prizora patki s roštilja koje su visjele u izlogu, poput žarkih boja što se tope na suncu. Ali noću su se po ulicama i uličicama okupljali dileri i koščate sredovječne kurve koje su radile za malo trave. Pri pomisli kako se taj simbol njegovog djetinjstva pretvara u improvizirano boravište narkomana ispunila ga je melankolija koju nije osjetio otkako je držao Ethelinu ruku i gledao je kako dugo i polako izdiše posljednji put.

Dragocjenosti kao da odlaze i nikad se ne vraćaju.

Kad je skinuo šešir i počeo se hladiti izlzanim obodom, gomila je krenula naprijed. Zabljesnule su bljeskalice. Stao je na vrhove

prstiju i provirio preko ramena visokog izvjestitelja koji je stajao ispred njega.

Nova vlasnica hotela, mršava bjelkinja, malo mlađa od Henryja, popela se stubama držeći... *kišobran*? Otvorila gaje, a Henryjevo srce brže je zakucalo kad je shvatio što je to. Bio je to japanski suncobran, žarko crvene i bijele boje — s narančastim *koijem*, šaranom koji je nalikovao na ogromnu zlatnu ribicu. Sa suncobrana su se raspršile čestice prašine, koje su letjele u zraku dok je vlasnica hotela pred fotoaparatom vrtjela krhki predmet. Još su dva muškarca donijela putni sanduk s naljepnicama iz stranih luka: *Admiral Oriental Lines* koji je plovio između Seattlea i Yokohame, Tokija. Na sanduku je velikim bijelim slovima pisalo prezime Shimizu. Otvorili su ga pred očima znatiželjne gomile. U njemu se nalazila odjeća, albumi i staro električno kuhalo za rižu.

Nova vlasnica hotela objasnila je daje u podrumu pronašla stvari trideset sedam japanskih obitelji koje su, pretpostavila je, prognane. Njihove su stvari skrivene i nikad im nisu vraćene — bila je to vremenska kapsula iz *ratnih godina*.

Henry je u tišini zurio dok se gore dovlačila mala parada drvenih sanduka i kožnatih kofera, a gomila ljudi čudila se nekoć dragocjenim stvarima koje su se u njima nalazile: bijela haljina za prvu pričest, potamnjeni srebrni svijećnjaci, košara za piknik — predmeti koji su skupljali prašinu, netaknuti četrdeset i nešto godina. Čuvani za sretnija vremena koja nikad nisu došla.

Što je više Henry razmišljao o pohabanim starim sitnicama, o zaboravljenom blagu, to se više pitao bi li ondje mogao pronaći svoje slomljeno srce, skriveno među nepreuzetim stvarima iz drugog vremena. Zabijeno daskama u podrumu oronulog hotela. Izgubljeno, ali nikad zaboravljeno.

MARTY LEE

(1986.)

Henry je napustio gomilu kod Hotela Panama i odšetao do svojega doma na Beacon Hillu. Dom mu nije bio toliko daleko da bi imao slikovit pogled na Aveniju Rainier, nego se nalazio u malo razumnijoj četvrti ulicu dalje od Kineske četvrti. Bio je to skroman četverosobni dom s podrumom — još uvijek nedovršen. Namjeravao ga je dovršiti kad njegov sin Marty ode na fakultet, ali Ethelino stanje se pogoršalo i novac koji su štedjeli za crne dane potrošen je na bujicu računa za liječenje, što je trajalo gotovo cijelo desetljeće. Zdravstveno osiguranje uskočilo je pri kraju, baš na vrijeme, te bi pokrilo i dom, ali Henry nije htio odstupiti od svog zavjeta: brinut će se za svoju suprugu u dobru i zlu. Osim toga, tko bi posljednje dane svog života htio provesti u nekoj državnoj ustanovi koja izgleda kao zatvor u kojem su svi osuđeni na smrt?

Prije nego što si je Henry uspio odgovoriti na pitanje, Marty je dvaput pokucao na ulazna vrata i odmah ušao, pozdravivši ga usputno s: — Kak' si, tata — i smjesta pošao prema kuhinji. — Odmah ću doći, nemoj se dizati, samo idem po piće... hodao sam cijelim putem od Capitol Hilla. Malo vježbe, znaš, što ni tebi ne bi škodilo, mislim da si se malo udebljao otkako je mama umrla.

Henry je pogledao u trbuh i malo utišao televizor. Gledao je vijesti kako bi čuo štogod o današnjem otkriću u Hotelu Panama, ali nije ništa doznao. Sigurno je bilo mnogo drugih vijesti. U krilu mu je bila hrpa starih albuma i nekoliko školskih godišnjaka, umrljanih, s mirisom po plijesni od vlažnog zraka u Seattleu koji je hladio betonske ploče u Henryjevu vječito nedovršenom podrumu.

On i Marty nisu mnogo razgovarali od pokopa. Marty je bio zaokupljen studijem kemije na Sveučilištu u Seattleu, što je bilo dobro, jer zbog toga nije upadao u nevolje. Ali zbog studija je i manje bio prisutan u Henryjevu životu, što je bilo prihvatljivo dok je Ethel bila živa, no sadaje zbog toga praznina u Henryjevu životu bila još veća — kao da stoji na jednoj strani kanjona, više i neprestano čeka da mu se vratijeka koja se nikad ne vraća. Kad bi Marty i svratio, činilo se kao da ga posjećuje samo kako bi oprao rublje, ulaštio auto ili izmuzao novac od oca — a Henry mu ga je uvijek davao, nikada ne pokazavši uznemirenost.

Pomaganje Martyju da plati studij bila je druga crta bojišnice za Henryja, ako je briga o Ethel bila prva. Unatoč maloj stipendiji, Marty je i dalje trebao studentski kredit kako bi si platio školovanje, no Henry je izabrao prijevremeni odlazak u mirovinu iz Boeinga kako bi se stalno mogao brinuti o Ethel — na papiru, na svoje ime imao je mnogo novca. Činilo se daje uistinu *imućan*. Zajmodavci su smatrali da Marty dolazi iz obitelji s pristojnim bankovnim računom, ali oni nisu plaćali račune za liječenje. Kad mu je majka preminula, još je bilo dovoljno da se pokriju troškovi pristojnog pokopa, troškovi koje je Marty smatrao nepotrebnima.

Henry također nije htio reći Martyju za drugi hipotekarni kredit — koji je podigao nakon što je studentski kredit presušio, kako bi ga mogao iškolovati. Zašto da se brine? Zašto da bude pod takvim pritiskom? Škola je sama po sebi vrlo teška. Kao bilo koji dobar otac, za svog je sina želio samo najbolje, čak i ako nisu baš mnogo razgovarali.

Henry je i dalje zurio u albume, izbljedadli podsjetnik na njegove školske dane, tražeći nekoga koga nikad neće pronaći.

Pokušavam ne živjeti u prošlosti, pomislio je, no, tko zna, ponekad prošlost živi u meni. Skinuo je pogled sa slika kako bi gledao Martyja kako ležerno dolazi s visokom čašom ledenoga zelenog čaja. Na trenutak je sjeo na kauč, ali onda se premjestio u majčin izlizani naslonjač od umjetne kože koji je stajao točno nasuprot Henryju, koji se osjećao bolje što vidi nekoga... bilo koga na Ethelinu mjestu.

—Zar više *nema* ledenog čaja? — upitao je Henry.

—Nema — odgovorio je Marty — a posljednju čašu ostavio sam tebi, tata. — Stavio ju je pokraj Henryja, na podmetač od žada. Henry je shvatio koliko je u mjesecima nakon pokopa sebi dopustio da postane star i ciničan. Nije bio problem u Martyju. Bio je problem u njemu — trebao bi više izlaziti. Danas je bio dobar početak.

Čak i shvativši to, Henry je uspio samo promrmljati: — Hvala.

—Oprosti što nisam baš svraćao u posljednje vrijeme, ispiti su me ubijali, a osim toga nisam htio trošiti uzalud sav taj teško zaraden novac koji ste mi ti i mama dali kako biste mi uopće omogućili školovanje.

Sada je Henry osjećao kako mu se lice crveni od krivnje dok se bučna stara peć gasila kako bi se kuća malo rashladila.

—U stvari, donio sam ti mali znak zahvalnosti. — Marty mu je dao malu omotnicu *lai see*, žarko crvenu, sa sjajnom zlatnom naljepnicom sprijeda.

Henry je uzeo dar objema rukama. — Omotnica s novcem za sreću... ti to meni vraćaš novac?

Sin mu se nasmiješio i podigao obrve. — Na neki način.

Nije bilo bitno što se nalazilo unutra. Henry je bio dirnut sinovom pažljivošću. Dodirnuo je zlatni pečat. Na njemu se nalazio kantonski znak za blagostanje. Unutra se nalazio preklopljen komad papira, Martyjeva svjedodžba. Prošao je s 4,0.

—Diplomirao sam *summa cum laude*, što znači s najvećom pohvalom.

Nastupila je tišina, čulo se samo brujanje prigušenog televizora. — Jesi li dobro, tata?

Henry je obrisao kutak oka žuljevitom rukom. — Možda ću sljedeći put ja od *tebe* posuditi novac — odgovorio je.

—Ako ikad budeš htio završiti faks, drage volje ću ti dati lov, tata... imat ćeš stipendiju.

Stipendija. Ta je riječ imala posebno značenje za Henryja, i to ne samo zato što nikad nije završio fakultet — iako bi i to mogao biti razlog. Godine 1949. odustao je od studija na Sveučilištu Washington kako bi izučio za tehničkog crtača. Program koji se nudio u Boeingu bila je izvrsna prilika, ali duboko u duši, Henry je znao pravi razlog za odustajanje — onaj bolni. Teško mu je bilo uklopiti se. Osjećaj izoliranosti koji ga je pratio sve te godine. Nije se baš radilo o pritisku vršnjaka. Više o odbacivanju.

Dok je gledao godišnjak iz šestog razreda, prisjetio se svega što je mrzio i volio u školi. Čudna lica neprestano su mu se vrtjela mislima, poput kakvoga starog filmskog žurnala. Neljubazni pogledi neprijatelja sa školskog dvorišta, u velikom kontrastu s njihovim nevinim osmijesima na slikama iz godišnjaka. U jednom stupcu pokraj ogromne slike razreda nalazio se popis imena onih koji »nisu bili na slici«. Henry je svoje ime pronašao na tom popisu: da, uistinu ga nije bilo u tim nizovima nasmiješene djece. No bio je ondje tog dana. Cijeli dan.

JA SAM KINEZ

(1942.)

Mladi Henry Lee prestao je razgovarati s roditeljima kad je imao dvanaest godina. Ne zbog nekog djetinjastog inata, nego zbog toga što su mu oni tako rekli. Ili je barem tako izgledalo. Zamolili su ga — ne, rekli su mu — da prestane govoriti kineskim, njihovim materinskim jezikom. Bilo je to 1942. godine, a oni su silno željeli da on nauči engleski. A zbog toga je Henry bio još zbunjeniji kad mu je otac na košulju koju je nosio u školi pričvrstio dugme s natpisom: »Ja sam Kinez.« To je bilo apsurdno. To nije imalo smisla, pomislio je. Mog je oca napokon nadvladao ponos.

— *M-ming bak?* — pitao je Henry na savršenom kantonskom. — Ne razumijem.

Otac ga je ošamario. U stvari, to je bio blag udarac, kako bi mu usmjerio pozornost. — Nema više. Samo pričaš svoj američki. — To je izgovorio na kineskom engleskom.

— Ne razumijem — rekao je Henry na engleskom.

— Što? — upitao ga je otac.

— Ako ne smijem govoriti kineski, zašto moram nositi ovo dugme?

— Što kaže? — Otac se okrenuo prema majci, koja je virila iz kuhinje. Zbunjeno ga je pogledala i samo slegnula ramenima te se vratila kuhanju — mirisalo je na kolač od vodenog kestena. Otac se ponovno okrenuo prema Henryju te mu odmahnuo da ode u školu.

Kako Henry nije ništa smio pitati na kantonskom, a njegovi roditelji gotovo da nisu razumjeli engleski, nije ništa pitao, uzeo je ručak i školsku torbu te se spustio u Kinesku četvrt, na slani zrak Seattlea koji je mirisao po ribi.

Ujutro je cio grad oživio. Muškarci u majicama prljavim od ribe vukli su sanduke s bakalarom i kante sa školjkama, napola prekrivenim ledom. Henry je prolazio, slušajući kako se muškarci svađaju na nekom kineskom dijalektu koji čak ni *on* nije razumio.

Ulicom Jackson nastavio je hodati prema zapadu, pokraj štanda s cvijećem i gatara koja je prodavala srećke, umjesto da je išao prema istoku u smjeru kineske škole, koja je bila samo tri bloka dalje od stana na drugom katu u kojem je živio s roditeljima. Tijekom njegove uobičajene jutarnje šetnje, izravno se susretao s nekoliko desetaka djece svojih godina, koja su išla u suprotnom smjeru.

— *Baak gwai! Baak gwai!* — vikali bi, iako su neki samo pokazivali prstom i smijali se. To je značilo »bijeli vrag« — izraz koji se inače koristio za bijelce, i to sam ako su stvarno zaslužili da ih se vrijeđa. Međutim, neka djeca su se sažalila nad njim, obično ona s kojom je prije išao u razred i koja su mu nekoć bili prijatelji. Djeca koju je poznao od prvog razreda, poput Francisa Lunga i Harolda Chewa. Oni su ga samo zvali Casper, po dobrom duhu. Barem ga nisu zvali Herman i Katnip¹.

Možda to tome služi, pomislio je Henry, dok je gledao smiješno dugme na kojem je pisalo: »Ja sam Kinez.« Hvala, tata, zašto mi jednostavno na leđa nisi stavio natpis »Udari me«?

Henry je ubrzao korak te je napokon skrenuo iza ugla i krenuo prema sjeveru. Na pola puta do škole, uvijek je zastao pokraj željeznih vrata u Ulici South King, gdje je dao svoj ručak Sheldonu, saksofonistu koji je bio dvostruko stariji od Henryja i koji je na uglu svirao za turiste i sitniš. Unatoč dobrom poslovanju Boeing Fielda, blagostanje nije zahvatilo lokalne umjetnike poput Sheldona. Bio je profinjeni svirač džez, čije siromaštvo nije imalo toliko veze s njegovim glazbenim sposobnostima koliko s bojom njegove kože. Henryju se odmah svidio. Ne zato što su obojica bili izopćeni, iako bi, kad bi bolje razmislio o tome, i tu moglo biti malo istine — ne, svidio mu se zbog glazbe koju je svirao. Henry nije znao što je to džez, znao je samo daje to nešto što njegovi roditelji ne slušaju i zato mu se još više svidao.

¹ likovi iz crtica

— Lijepo ti je to dugme, mladiću — rekao je Sheldon dok je postavljao kovčeg za svoj jutarnji nastup. — To je vraški dobra ideja, s obzirom na Pearl Harbor i to.

Henry je pogledao u dugme na košulji; već ga je zaboravio. — Očeva ideja — promrmljao je. Njegov je otac mrzio Japance. Ne zbog toga što su potopili USS *Arizonu* — mrzio ih je zato što su posljednje četiri godine neprestano bombardirali Chongqing. Henryjev otac nikad nije bio ondje, ali je znao da je privremeni glavni grad Čang Kai-šeka već postao najbombardiraniji grad u povijesti.

Sheldon je kimnuo i lupnuo po metalnoj posudi kojaje virila iz Henryjeve školske torbe. — Što ima danas za ručak?

Henry mu je predao posudu s ručkom. — Isto kao i uvijek. — Sendvič s jajima i maslinama, mrkva i *nashi* kruška. Barem mu je majka bila dovoljno ljubazna da mu spakira američki ručak.

Sheldon se nasmiješio i pokazao svoj veliki zlatan zub. — Hvala, mladiću, i ugodan vam dan želim.

Od drugog dana u Osnovnoj školi Rainier, Henry je svoj ručak davao Sheldonu. Tako je bilo sigurnije. Henryjev otac bio je naočigled uzbuđen kad mu je sin prihvaćen u bjelačku školu na drugom kraju Yesler Waya. Bio je to trenutak ponosa u životu Henryjevih roditelja. Neprestano su o tome pričali prijateljima na ulici, na tržnici te u Dobrotvornoj udruzi Bing Kung, gdje su subotom išli igrati *bingo i mah-jongg*. — Dobio je *stipendiju* — bilo je sve što je ikad od svojih roditelja čuo na engleskom.

Ali Henry nije bio ni izbliza tako ponosan. Njegov osjećaj straha pretvorio se u puku borbu za preživljavanjem. Zbog toga je Henry, nakon što ga je prvog dana škole Chaz Preston pretukao zbog ručka, svaki dan davao ručak Sheldonu. Osim toga, ostvario je i malu dobit na toj transakciji, jer je s dna Sheldonova kovčega na putu kući uvijek uzeo pet centa. Henry je jednom na tjedan od novozarađenog novca za ručak majci kupovao crveni ljiljan, njezin najdraži cvijet, jer se malo osjećao krivim zato što nije pojeo ono što je ona pripremila s puno ljubavi, ali uvijek je to nadoknadio cvijetom. Od čega si kupio cvijet? — pitala bi na kineskom. - Svejenarasprodajidanasjeseponuda. — Smislio bi neku ispriku na engleskom, pokušavajući objasniti odakle cvijet i dodatni sitniš koji je uvijek donosio nakon što je obavio kupnju na tržnici. Rekao bi to brzo te je bio prilično siguran da ga neće razumjeti. Njezin zbuđen izraz lica prerastao bi u zadovoljno prihvaćanje dok bi kimnala i stavljala sitniš u torbu. Engleski nije mnogo razumjela, ali Henry je vidio da cijeni njegove navodne sposobnosti cjenkanja.

Kad bi mu se barem problemi u školi riješili tako lako. U Henryjevu slučaju, *stipendija* nije imala mnogo veze s naukom, ali je zato bila usko povezana uz rad. Srećom, naučio je brzo raditi. Morao je. Osobito poslove neposredno prije ručka — jer su ga uvijek puštali deset minuta ranije. Dovoljno da dođe do kantine, gdje bi navukao uštirkanu bijelu pregaču koja mu je prekrivala koljena te bi posluživao ručak drugoj djeci. Tijekom nekoliko prošlih mjeseci, naučio je začepiti usta i ne obzirati se na izazivanje — osobito od nasilnika poput Willa Whitwortha, Carla Parksa i Chaza Prestona.

A gospođa Beatty, kuharica, nije mu mnogo pomagala. Bila je naduvena, nosila je mrežicu za kosu i bila je živi primjer značenja jedne od Henryjevih najdražih američkih riječi: *ženska*. Kuhala je doslovno od ruke, sve je mjerila svojim prljavim, naboranim ručerdama. Njezine debele podlaktice samo su bile dokaz da nikad nije koristila električni mikser. No, kao pas u kućici koji ne želi obaviti nuždu na istome mjestu gdje spava, tako ni ona nikad nije jela svojih ruku djelo. Umjesto toga, uvijek je donosila ručak. Čim bi Henry povezao pregaču, ona bi skinula mrežicu i nestala s posudom s ručkom i kutijom Lucky Strikea.

Stipendija u kantini značila je da Henry nikad nije izašao tijekom odmora. Nakon što je zadnji učenik pojeo, Henry bi u skladištu pojeo breskve iz limenke, sam, okružen nagomilanim zalihama umaka od rajčice i voćnih salata.

ZASTAVNICI

(1942.)

Henry nije znao što je više frustrirajuće — neprestano zadirkivanje u školskoj kantini ili neugodna tišina u malom stanu u Canton Alleyju, gdje je živio s roditeljima. Svejedno, kad je došlo jutro, Henry je jezičnu barijeru pokušao iskoristiti što bolje dok je obavljao uobičajenu rutinu.

- *Jou san.* — Roditelji su ga pozdravili rekavši »dobro jutro« na kantonskom.

Henry se nasmiješio i na najboljem engleskom rekao: — Otvorit ću si kišobran u hlačama. — Otac je ozbiljno kimnuo u znak odobrenja, kao daje citirao neku dubokoumnu mudrost zapadnjačke filozofije. *Savršeno*, pomislio je Henry, eto što se događa kad sina pošalješ na *stipendiju*. Prigušivši smijeh, pojeo je doručak — malu piramidu ljepljive riže sa svinjetinom i gljivama Judino uho. Majka ga je pažljivo promatrala, kao da zna što namjerava, iako nije razumjela što je rekao.

Kad je Henry tog jutra zašao za ugao i krenuo prema glavnim stubama Osnovne škole Rainier, primijetio je da su dva poznata lica iz njegova razreda imala dužnost postaviti zastavu. Na toj su dužnosti zavidjeli svi dječaci iz šestog razreda, ali i nekoliko djevojčica, kojima nije bilo dopušteno postavljati zastavu, iz nekih razloga koji Henryju nisu bili poznati.

Prije prvog zvona, dvojica dječaka uzeli bi zastavu s trokutastog stalka iz tajništva i krenuli prema jarbolu ispred škole. Ondje bi je pažljivo odmotali, pazeći da nijedan dio ne dodirne tlo, jer se zastava koja je na taj način bila oskvrnuta odmah morala zapaliti. Tako se barem govorkalo; ni Henry ni bilo koje drugo dijete nije se sjećalo da se takvo što ikada dogodilo. No prijetnja je bila legendarna. Zamišljao je zamjenika ravnatelja Silverwooda, zdepastoga, hroptavog starog medvjeda kako na parkiralištu pali zastavu dok zapanjeni profesori promatraju — a potom račun šalje nespretnom dječaku odgovornom za incident. Roditelji bi mu sigurno bili toliko posramljeni da bi se preselili u neko predgrađe i promijenili si prezime zato da ih nitko više nikada ne pronade.

Nažalost, Chaz Preston i Denny Brown, kojima je dodijeljena dužnost postavljanja zastave, najvjerojatnije se neće tako skoro nikamo maknuti, bez obzira na to što naprave. Obojica su bili iz istaknutih lokalnih obitelji. Dennyjev otac bio je odvjetnik ih sudac ili takvo što, dok je Chazova obitelj posjedovala nekoliko stambenih zgrada u centru. Za Dennyja se nije moglo reći daje Henryjev prijatelj, ali Chaz je bio prava prijetnja. Henry je uvijek mislio kako će Chaz završiti kao utjerivač dugova njegove obitelji. Volio je zastrašivati druge. Toliko je bio opak, da su ga se drugi nasilnici bojali.

— Hej, *Tojo*, zaboravio si odati počast zastavi - viknuo je Chaz.

Henry je nastavio hodati prema stubama, pretvarajući se da nije čuo. zašto je njegov otac mislio daje pohadanje ove škole tako dobra ideja, Henryju nikad neće biti jasno. Krajičkom oka gledao je kako Chaz pričvršćuje zastavu i vuče se prema njemu. Henry je ubrzao korak, kako bi došao u zaklon škole, ali Chaz mu je prepriječio put.

— Ah, pa da, vi Japanci ne odajete počast američkoj zastavi, zar ne?

Henry nije znao što je gore, to što su se namjerali na njega zato što je Kinez ili to što ga napadaju daje Japanac. Iako je *Tojo*, premijer Japana, bio poznat kao »Žilet« zbog oštih legalističkih stajališta, Henry je samo poželio da je dovoljno oštar da izostane iz škole kad su učenici iz njegova razreda govorili o *žutoj opasnosti*. Njegova učiteljica, gospođa Walker, koja se rijetko obraćala Henryju, nije prekidala neprimjerene i neprikladne primjedbe. I ni jednom ga nije pozvala na ploču da riješi matematički zadatak, misleći da ne razumije engleski — iako su joj njegove sve bolje ocjene trebale to pokazati, barem malo.

— Neće se tući s tobom, on je žuta kukavica. Osim toga, samo što nije zvonilo. — Denny se rugao Henryju i ušao unutra.

Chaz se nije pomaknuo.

Henry je pogledao nasilnika koji mu je prepriječio put, ali nije ništa rekao. Naučio je da treba začepiti usta. Većina učenika iz njegova razreda gaje ignorirala, no onima koji su ga počeli naguravati postalo bi dosadno kad on ne bi odgovarao. Onda se sjetio dugmeta koje mu je otac stavio te gaje pokazao Chazu.

—»Ja sam Kinez« — naglas je pročitao Chaz. — Meni je to isto, ništarijo, svejedno ne slavite Božić, zar ne? Zvonilo je.

—Ho-ho-ho — odgovorio je Henry. Toliko o držanju jezika za zubima, pomislio je. Mi *slavimo* Božić, kao i Cheun Jit, lunarnu Novu godinu. Ali ne, dan napada na Pearl Harbor nije praznik.

—Imaš sreće što ne smijem zakasniti jer bi mi oduzeli dužnost podizanja zastave — rekao je Chaz prije nego što je zakoračio prema Henryju, koji se nije ni pomaknuo. Zatim je Henry promatrao nasilnika kako se povlači i ulazi u zgradu. Napokon je izdahnuo i praznim hodnikom krenuo prema učionici gospođe Walker, koja ga je, kad je došao, prekorila zbog kašnjenja i kaznila ga sa sat vremena školskog zatvora. Henry je bez riječi prihvatio kaznu. Nije ni trepnuo.

KEIKO

(1942.)

Kad je Henry tog poslijepodneva stigao u školsku kuhinju, ugledao je novo lice, no kako je bilo okrenuto prema hrpi poslužavnika umrljanih flekama od cikle, nije mogao mnogo vidjeti. No očito je bilo riječ o djevojčici, vjerojatno njegova godišta, njegove visine. Skrila se iza dugačkih šiški i crnih pramenova kose koji su joj uokvirivali lice. Špricala je poslužavnike vrućom, kipućom vodom te ih slagala na stalak za posuđe, jedan po jedan. Dok se polako okretala prema Henryju, on je primijetio njezine uske jagodične kosti, savršenu kožu, glatku, bez pjegica kojima su bila prošarana lica drugih djevojčica u školi. Ali najupečatljivije od svega bile su njezine nježne oči boje kestena. Na trenutak, Henry se mogao zakleti da je osjetio miris poput jasmína, slatki i tajanstveni miris izgubljen u masnom vonju kuhinje.

— Henry, ovo je Keiko, upravo je premještena u Rainier, ali dolazi iz *tvoj* dijela grada. — Gospođa Beatty, kuharica, kao da je novu djevojčicu smatrala još jednim dijelom kuhinjske mašinerije pa joj je bacila pregaču i gurnula je pokraj Henryja, iza pulta za posluživanje. — Do đavola, kladim se da ste vas dvoje u rodu, zar ne? — Koliko je to već puta čuo?

Gospođa Beatty nije trčila ni sekundu te je izvadila upaljač Zippo, jednom rukom zapalila cigaretu i odlutala sa svojim ručkom. — Zovite me kad budete gotovi — rekla je.

Kao većina dječaka njegovih godina, Henryju su se sviđale cure mnogo više nego što sije mogao priznati — ili, bolje rečeno, nego što je to mogao pokazati, osobito pred drugim dječacima koji su pokušavali biti kul, kao da su djevojke neka nova, neobična vrsta. I dok je radio ono što mu je prirodno došlo — trudio se koliko je mogao biti ravnodušan, u sebi je bio ushićen što u kuhinji ima jedno ljubazno lice. — Ja sam Henry Lee. Iz Ulice South King.

Neobična je djevojčica prošaptala: — Ja sam Keiko.

Henry se pitao kako to da je prije nije vidio u svojoj četvrti. Možda je njezina obitelj tek došla. — Kakvo je to ime Kay-Ko?

Usljedila je stanka. Zatim je zazvonilo zvono za ručak. Počela su udarati vrata niz hodnik.

Skupila je dugačku crnu kosu i povezala je vrpcom. — Keiko *Okabe* — rekla je, vežući pregaču i čekajući reakciju.

Henry je bio zaprepašten. Ona je bila *Japanka*. Kad je sklonila losu s lica, jasno je to vidio. I izgledalo je kao da joj je neugodno. Što je radila *ovdje*?

Ukupan zbroj Henryjevih prijatelja Japanaca rimovao se s riječju *mula*. Njegov otac to ne bi dopustio. On je bio kineski nacionalist i to prilično gorljiv u mladim danima, kako je rekla Henryjeva majka. U ranim tinejdžerskim godinama, njegov je otac bio domaćin slavnom revolucionaru Sun Jat-senu kada je došao u posjet Seattleu kako bi prikupio novac za pomoć mladoj vojsci Kuomintanga u borbi protiv Mandžuraca. Prvo im je pomogao ratnim obveznicama, a kasnije dajući im potporu da otvore pravi ured. Zamisli samo, *ured* za kinesku vojsku, malo dalje u ulici. Ondje je Henryjev otac bio zaokupljen skupljanjem tisuća dolara za borbu protiv Japanaca u domovini. *Njegovoj* domovini, ne mojoj, pomislio je Henry. Napad na Pearl Harbor bio je strašan i neprihvatljiv, naravno, ali nije bio ništa u usporedbi s bombardiranjem Šangaja i pokoljem u Nanjingu — barem je tako govorio njegov otac. Henry, pak, nije znao ni pronaći Nanjing na karti.

No svejedno nije imao ni jednoga jedinog prijatelja Japanca, iako je japanske djece njegove dobi bilo dvostruko više nego kineske i živjeli su samo nekoliko ulica dalje. Henry se uhvatio kako zuri u Keiko, a njezine nervozne oči kao da su prepoznale njegovu reakciju.

— Ja sam Amerikanka — rekla je u svoju obranu.

Nije znao što da kaže pa se usredotočio na hordu gladne djece koja je dolazila. — Bolje da se prihvatimo posla.

Skinuli su poklopce s toplih kupki, zgrozili se nad smradom i užasnuto se pogledali. Unutra je bila smeđa masa nalik špagetima. Keiko je izgledala kao da će povratiti. Henry, koji je bio naviknuo na odvratan smrad, nije se ni

pomaknuo. Jednostavno joj je pokazao kako da izvadi masu pomoću stare grabilice za sladoled, dok su pjegavi, kratko ošišani dječaci, čak i oni mlađi, govorili: — Gle, kosooki si je doveo curu... Još *chop sueyja*, molim!

U najgorem slučaju su im se izrugivali, a u najboljem su se podsmjehivali i sumnjičavo ih gledali. Henry je šutio, ljutit i osramoćen kao i uvijek, pretvarajući se da ne razumije. Bila je to laž u koju je htio vjerovati — barem samo u svrhu samoobrane. Keiko je slijedila njegov primjer. Trideset minuta stajali su jedno pokraj drugoga, povremeno se pogledavali i smijuljili se dok su posluživali velike porcije splačine gospođe Beatty dječacima koji su ih najviše zadirkivali ih pak crvenokosoj djevojčici koja je kutke očiju povukla prema gore i iskesila zube.

— Gle, ni ne govore engleski! — zacičala je.

On i Keiko smješkali su se jedno drugome dok nisu poslužili posljednjeg učenika pa oprali i spremili sve poslužavnike i posude. Zatim su zajedno ručali, podijelivši limenku krušaka u skladištu.

Henryju su tog dana kruške bile osobito ukusne.

ŠETNJA KUĆI

(1942.)

Tjedan nakon što je došla Keiko, Henry je uplovio u novu rutinu. Zajedno bi ručali, a zatim bi se poslije škole sastali pokraj domarova ormara kako bi obavili drugi dio radnih dužnosti. Jedno pokraj drugoga brisali bi ploče, praznili koševе i prašili krpe za brisanje ploča udarajući ih o stari panj iza škole, Nije bilo loše. Keiko mu je upola smanjila posao koji je prije radio sam, a i uživao je u njezinu društvu — iako je bila Japanka. Osim toga, dok je on obavljao razne dužnosti poslije škole, ostala djeca imala su dovoljno vremena da sjednu na bicikl ili u autobus i krenu kući mnogo prije nego što je on zakoračio u školsko dvorište. Barem je tako trebalo biti.

Ali danas, dok je držao vrata da Keiko prođe kad su izlazili iz zgrade, Chaz je stajao na dnu stuba. Sigurno je propustio autobus, pomislio je Henry. Ilije možda osjetio tračak sreće otkako je Keiko stigla. Možda je uočio značajan pogled ili osmijeh. Čak i ako je došao ovamo da mi pokaže svoje, pomislio je Henry, to je u redu, samo da ne naudi njoj.

On i Keiko počeli su silaziti i prolaziti pokraj Chaza, a Henry je išao prvi kako bi stao između nje i nasilnika. Dok su silazili, Henry je i te kako shvatio da je njegov suparnik za glavu viši od njih dvoje. — A kamo si ti krenuo?

Chaz je trebao biti u višem razredu, ali pao je — dvaput. Henry je dugo mislio da je namjerno pao kako bi i dalje mogao vladati svojim kraljevstvom šestog razreda. Zašto da se odrekne toga i bude nitko i ništa u osmom razredu?

—Pitao sam: »Kamo si ti krenuo, ljubitelju Japanaca?«

Keiko je baš htjela nešto reći, ali Henry ju je prostrijelio pogledom, zagrlio je i natjerao da hoda.

Chaz je stao ispred njih. — Znam da razumiješ sve što kažem, vidio sam vas kako razgovarate poslije škole.

—I? — rekao je Henry.

—I. — Chaz ga je uhvatio za ovratnik i privukao ga prsima, tako blizu da je Henry mogao osjetiti što je ručao — luk i mlijeko u prahu, još prisutni u njegovu dahu. — A kako bi bilo da te ja onesposobim za razgovor? Kako bi ti se to sviđalo?

—Prestani! — povikala je Keiko. — Pusti ga!

—Ostavi malog na miru, Charlie — umiješala se gospođa Beatty dok je silazila stubama i palila cigaretu. Sudeći po njezinoj nonšalantnosti, Henry je zaključio da je već navikla na Chazove poremećaje u ponašanju.

—Ja se zovem Chaz.

—E pa Chaz, dušo, ako naudiš tom malom, preuzet ćeš njegovo mjesto u kuhinji, shvaćaš? — To je rekla na takav način da je gotovo zvučalo da joj je stalo. Gotovo. Oštar pogled na njezinu licu pokolebao je Chaza. Pustio je Henryja, srušivši ga na tlo — no prije toga je s Henryjeve košulje otrgnuo dugme s natpisom »Ja sam Kinez« i ostavio poderani trag. Chaz ga je pričvrstio na svoj ovratnik i iskesio se Henryju prije nego što je napokon otišao, vjerojatno u potrazi za novom žrtvom.

Keiko je pomogla Henryju ustati pa mu dala njegove knjige. Kad se okrenuo zahvaliti gospođi Beatty, ona je već bila otišla. Nije se čak ni pozdravila. *Svejedno hvala.* Zar joj je bilo stalo do nasilja na školskom igralištu ili je samo štitila svoju ispomoć u kuhinji? Henry nije bio siguran. Obrisao je hlače i potisnuo tu pomisao.

Nakon zajedničkog tjedna u kuhinji, nije mogao zamisliti da bude još frustriraniji ili osramoćeniji. Kakvo iznenađenje. Ali ako ga je Keiko i smatrala manje vrijednim nakon njihova okršaja s Chazom, to ničim nije pokazala. Čak mu je dodirnula ruku, misleći da će je uhvatiti dok su šetali, ali onje to zanemario. Inače se nije stidio djevojčica. No Japanka, to je bila prava opasnost — crvena zastava. Ili možda bijela zastava s velikim crvenim suncem. Moj bi otac pao mrtav, pomislio je. A u gradu bi nas netko mogao vidjeti. - Otpočetak ideš u Rainier? — upitala je. Primijetio je kako joj je glas staložen. Rekla je to jasno i jednostavno. Engleski je govorila mnogo bolje nego većina kineskih djevojčica koje je poznao.

Odmahnuo je glavom. — Ne, tek od rujna. Moji roditelji mi žele omogućiti zapadnjačko školovanje, fakultet, umjesto odlaska u Kanton na kinesko školovanje, kamo odlaze sva ostala djeca iz moje četvrti. — Zašto?

Nije znao kako da to kaže. — Zbog ljudi poput tebe. — Čim je to rekao, osjećajući se loše zbog toga što je na taj način ispuhao svoje frustracije toga dana. Ali to je djelomično bila istina, zar ne? Krajičkom oka je promatrao kako odvezuje vrpce u kosi. Dugački crni pramenovi spustili su joj se niz lice, a šiške su joj gotovo prekrile kestenjaste oči.

— Žao mi je. Nisi ti kriva. Radi se o tome da je japanska vojska napala provincije na sjeveroistoku. Bore se daleko od Kantona, no svejedno mi neće dati da idem. Većina djece iz mog dijela grada ide u kinesku školu, a zatim u Kinu. To je moj otac oduvijek planirao za mene. Uglavnom, do prošle jeseni. — Henry nije znao što bi još rekao.

— Znači, nisi rođen u Kini?

Ponovno je odmahnuo glavom i pokazao na First Hill, gdje se na rubu Kineske četvrti nalazila bolnica Columbus. — Ondje sam rođen.

Nasmiješila se. — I ja sam ondje rođena. Ja sam Japanka. Ali na prvome mjestu Amerikanka.

— Jesu li te roditelji naučili da to govoriš? — Ponovno je požalio kad je to izgovorio, bojeći se da je ponovno ne povrijedi. Na kraju krajeva, i njemu su njegovi roditelji rekli da govori isto to.

— Da. Jesu. Moj je djed došao odmah nakon velikog požara 1889. godine. Ja sam druga generacija.

— Jesu li te zato poslali u Rainier?

Prošli su pokraj crnih željeznih vrata Kineske četvrti i stigli u Nihonmachi. Henry je živio sedam blokova dalje i tu je bio samo jednom, kad se njegov otac trebao sastati s nekim na ručku u Hotelu Northern Pacific, na rubu japanske tržnice. Čak i tada, njegov je otac ustrajao da odu čim je doznao da je zgradu izgradio Niroku »Frank« Shitamae, lokalni japanski biznismen. Otišli su prije nego što je stigla hrana.

— Ne. — Stala je i pogledala oko sebe. — Evo zašto su me poslali.

Kamo god se okrenuo, svuda su bile američke zastave, u svakom izlogu, visjele su na svim vratima. Ali puno više izloga bilo je razbijeno, a na nekima su bile pribijene daske. Ispred njih, tri parkirna mjesta zauzela je narančasta dizalica za javne radove. Bradati muškarac koji je stajao u košari skidao je znak s natpisom Ulica Mikado i postavljao novi s natpisom »Ulica Dearborn«.

Henry se prisjetio dugmeta koje mu je otac dao i dodirnuo poderan materijal iznad srca gdje se dugme nalazilo. Pogledao je Keiko i prvi puta toga dana, prvi puta u cijelom tjednu, izgledala je uplašeno.

NIHONMACHI

(1942.)

Subote su za Henryja imale posebno značenje. Dok su druga djeca palila radio slušati *Supermanove pustolovine* na MBS-u, Henryje svoje poslove obavljao najbrže što je mogao i odjurio na ugao Ulice Jackson i Avenije Maynard. Da, naravno, i on je volio

Čovjeka od čelika — koji dvanaestogodišnjak nije? Ali tijekom ratnih godina, pustolovine su bile, pa recimo, ne toliko pustolovne, Umjesto da se bori s robotima s drugih planeta, dijete s Kriptona provodilo je dane u razotkrivanju petokolonaša i japanskih špijuna, što Henryja baš i nije zanimalo.

No svejedno sije postavljao pitanja u vezi sa Supermanom. Godine 1942. glumac koji je dao glas Supermanu bio je tajna. Nitko nije znao tko je on. Nitko. A djeca su posvuda bila opsjednuta otkriti njegov pravi identitet. I tako, dok je Henry jurio niz ulicu, promatrao je ljude blage naravi koji su nosili odjela i naočale, kao

Clark Kent, i pitao se posuđuje li netko od njih glas Supermanu.

Čak je promatrao i Kineze i Japance — nikad se ne zna.

Pitao se sluša li i Keiko Supermana subotom ujutro. Razmišljao je o tome da ode do Nihonmachija, kako bi ga malo istražio. Možda će naletjeti na nju. Četvrt sigurno nije tako velika?

Potom je čuo Sheldona kako svira u daljini te je pratio zvuk glazbe.

Subota je bila jedini dan u tjednu kad je mogao slušati Sheldona kako svira. Većinu dana kad bi Henry svratio poslije škole, u

Sheldonovu kovčegu bilo bi oko dva ili tri dolara sitniša i tada bi se on već počeo pakirati. No subotom je bilo drukčije. Zbog svih turista koje je lako oduševiti, pomoraca, pa čak i mnoštva mještana koji su se slijevali niz Ulicu Jackson, subota je bila »dan isplate«, kako bi rekao Sheldon.

Tog jutra, kad je Henry stigao, stvorila se publika od možda dvadesetak ljudi, koji su se njihali i smiješili dok je njegov prijatelj svirao neki lagani džez-komad. Henry se progurao naprijed i sjeo na pločnik, uživajući u nevjerovatno sunčanom vremenu. Sheldon ga je vidio i namignuo mu, odsviravši bez greške.

Kad je završio, čuo se pljesak koji je potom iščeznuo, a mnoštvo ljudi se raspršilo i ostavilo za sobom gotovo tri dolara sitniša. Sheldon je na svoj kovčeg stavio malu rukom pisanu poruku na kojoj je pisalo: »Sljedeća izvedba za petnaest minuta«, te je uzeo kratak predah. Kako je duboko udahnuo, njegova široka prsa kao da su testirala mogućnosti njegove satenske majice. Na dnu je već nedostajalo jedno dugme.

—Dobra publika — rekao je Henry.

—Nije loše, uopće nije loše. Ali, vidi ti to samo, koliko klubova danas ima... konkurencija je jaka. — Sheldon je saksofonom pokazao niz znakova i reklama za noćne klubove koji su se nalazili s obje strane Ulice Jackson.

Henry je jednom prošao cijelim tim područjem i izbrojio ukupno trideset četiri kluba - uključujući Black & Tan, Rocking Chair, Ubangi, Colony Club i Jungle Temple. A to su bili tek *službeni* klubovi — oni koji su imali svjetleće neonske znakove da ih svi vide. No bilo je još bezbroj drugih skrivenih u podrumima i nusprostorijsima. Njegov otac stalno se žalio na buku koja je dopirala iz njih.

Subotom navečer, Henry bi gledao kroz prozor i promatrao kako se mijenja slika ljudi koji prolaze. Danju su se svugdje mogla vidjeti azijska lica. Ali noću, broj ljudi se udvostručio i bili su to uglavnom bijelci odjeveni u najbolju odjeću za izlazak, koji su namjeravali provesti večer slušajući džez ili plešući. Ponekad bi subotom Henry čuo tihu glazbu iz daljine, ali majka mu nije voljela da spava uz otvoren prozor, kako se ne bi smrtno razbolio od prehlade ili upale pluća.

—Kako idu audicije? — upitao je Henry, znajući da Sheldon traži stalan posao navečer. Sheldon mu je dao iskaznicu. Na njoj je pisalo »Negro Local 493«.

— Što je to?

—Možeš li vjerovati? Učlanio sam se u sindikat. Bijeli glazbenici osnovali su svoj sindikat kako bi se pokušali domoći više posla, ali i svirači crnci osnovali su svoj i sad imamo više gaža nego što možemo odsvirati.

Henry baš nije shvatio što predstavlja ta članska iskaznica, ali Sheldon je izgledao ushićen pa je znao da su to sigurno dobre vijesti.

—Čak sam dobio i gažu zbog otkazivanja jednog svirača u Black Elks Clubu. To je večeras. Saksofonist koji tamo stalno svira završio je zbog nečega u zatvoru pa su nazvali sindikat koji je nazvao *mene*. Možeš li vjerovati? Ja da sviram u Black Elksu...

—S Oscarom Holdenom! — dovršio je Henry. Nikad ga nije čuo kako svira, ali vidio je njegove plakate svuda po gradu, a Sheldon je o njemu uvijek govorio ushićenim glasom kakvim se obično govori o junacima i legendama.

—S Oscarom Holdenom. — Sheldon je kimnuo, a potom odsvirao nekoliko sretnih taktova na saksofonu. — To je samo večeras, ali čuj, dobra je to gaža, s pravim čovjekom.

—Tako sam uzbuđen! — nasmiješio se Henry. — To su doista velike vijesti.

—Kad smo kod velikih vijesti, tko je ona djevojčica s kojom sam te vidio kako ideš kući, ha? Možda bih trebao znati nešto o tome?

Henry je osjetio kako mu se crvene obrazi. — Ona je... samo prijateljica iz škole.

—Aha. Nije li ti možda *cura*?

Henry se odmah počeo braniti. — Ne, ona je prijateljica Japanka. Roditelji bi me ubili kad bi doznali. — Pokazao je dugme na košulji, novo dugme koje ga je otac natjerao da nosi nakon što mu je ono otrgnuo Chaz.

— Ja sam Kinez. Ja sam Englez. Ja sam bilmez. Ja sam jedan pekmez. — Sheldon je odmahnuo glavom. — E pa, sljedeći put kad vidiš svoju *prijateljicu* Japanku, reci joj *oai deki te ureshii desu*.

— *O aj deki tej u re ši dej su* — oponašao je Henry.

—Blizu — to je kompliment na japanskom, a znači: »Kako si danas, ljepotice?«

— Ne mogu to reći — prekinuo ga je Henry.

— Ma reci, svidjet će joj se. Ja to govorim svim gejšama ovdje i one to uvijek dobro shvate, a osim toga bit će joj drago da si to rekao na njezinu materinskom jeziku. To je vrlo sofisticirano. *Tajanstveno*.

Henry je još nekoliko puta naglas ponovio tu rečenicu. I još nekoliko puta u sebi. *Oai deki te ureshii desu*.

— Zašto sad lijepo ne produžiš u Japansku četvrt i pokušaš to izreći... danas ionako ranije završavam — rekao je Sheldon. — Još jedan nastup i onda moram čuvati dah za večeras, za svoju veliku gažu pod reflektorima s Oscarom.

Henry je poželio da može gledati i slušati Sheldona kako svira sa slavnim džez-pijanistom. Poželio je vidjeti kako iznutra izgleda pravi džez-klub. Sheldon mu je rekao da se u većini klubova pleše, ali kad Oscar svira, onda ljudi samo sjede i slušaju. Toliko je bio dobar. Henry je volio zamišljati mračnu prostoriju u kojoj ljudi odjeveni u elegantna odjela i haljine drže čaše na nozi i slušaju glazbu koja dopire s osvijetljene pozornice, a hladna magla nadire sa studene crne vode.

— Znam da ćeš dobro svirati večeras — rekao je Henry okrećući se prema jugu u smjeru Japanske četvrti umjesto prema istoku u smjeru obiteljskoga stana.

Sheldon mu se nasmiješio i pokazao zlatan zub. — Hvala, mladiću, i ugodan vam dan želim — rekao je i krenuo na sljedeću izvedbu.

Henryje vježbao rečenicu na japanskom, neprestano je ponavljajući dok je hodao — sve dok se lica na ulici od crnih i bijelih nisu pretvorila u japanska.

Japanska četvrt bila je veća nego što je Henry mislio — barem četiri puta veća od Kineske četvrti, a što je dalje šetao napučenim ulicama, to je bio svjesniji da bi moglo biti nemoguće pronaći Keiko. Naravno, otpratio ju je jednim dijelom od škole do kuće, ali to je bilo do ruba četvrti. Hodali bi do Plesne škole Hatsunekai, potom bi se pozdravili, a on bi gledao kako ona odlazi u smjeru Hotela Mount Fuji. Odande bi presjekao put do Ulice Jackson i South King prema svojem domu. Dok je šetao po Aveniji Maynard, osjećao se kao da ga je netko smjestio u neki drugi svijet. Prolazio je pokraj japanskih banaka, brijača, krojača, pa čak i zubara i novinskih izdavača. Blještave neonske reklame svijetlile su i danju, a lampioni su visjeli na trijemu svake zgrade dok su se djeca igrala sličicama njihovih najdražih japanskih bejzbolskih momčadi.

Henry se smjestio na klupi i prolisao primjerak *Japanese Daily Newsa* od prethodnoga dana, a novine su, na njegovo iznenađenje, većinom bile napisane na engleskom. Knjižara Taishodo imala je rasprodaju zbog zatvaranja, a novije vlasnik preuzeo zlatarnicu Nakamura. Gledajući oko sebe, Henryju se učinilo da se puno lokala prodaje, a drugi su bili zatvoreni usred dana, što je imalo smisla, s obzirom na brojne članke u novinama koji su govorili o

teškom stanju u Nihonmachiju. Navodno, posao nije dobro išao, čak i prije nego što se dogodio napad na Pearl Harbor — loše poslovanje potječe još od japanskog napada na Mandžuriju iz 1931. godine. Henry je tu godinu zapamtio samo zato što mu je otac toliko često spominjao rat u Kini. Kako je pisalo u jednom članku iz novina, Dobrotvorna udruga Chong Wa pozivala je na bojkot cijele japanske zajednice. Henry nije znao što je točno Chong Wa, bila je to neka vrsta odbora u Kineskoj četvrti poput Udruge Bing Kung — čiji je član bila njegova obitelj — ali veća i više politički orijentirana te nije obuhvaćala samo njegovu četvrt, nego cijelo područje i sve *tonge* — društvene mreže koje su ponekad sličile bandama. Njegov otac bio je njihov član.

Dok je Henry promatrao mnoštvo ljudi kako mili po ulicama, kupuje i igra se, njihova mnogobrojnost nijekala je postojanje teških vremena, bojkota i izloga zatvorenih daskama i prekrivenih zastavama. Dok se probijao ulicama, većina mještana nije se obazirala na njega, iako su neka japanska djeca pokazivala prstom na njega dok je prolazio i nešto govorila, ali ušutkali su ih roditelji. Neka crna lica prošarala su gomilu, ali bijela lica nisu se mogla uočiti.

A onda je Henry iznenada stao kad je napokon ugledao Keiko — ili barem njezinu sliku — u izlogu fotografskog studija Ochi. Na tamnoj slici u sepiji nalazila se djevojčica odjevena u najbolju nedjeljnu odjeću, koja je sjedila u prevelikom kožnom naslonjaču i držala ukrasni japanski kišobran, odnosno suncobran od bambusa s naslikanim *koijem*.

— *Konichi— wa* — na ulazu ga je pozdravio jedan Japanac, koji je izgledao prilično mlado. — *Konichi— wa, Ototo— san?*

Kako ga je zbulio pozdrav na japanskom, Henry je rastvorio kaput i pokazao dugme s natpisom »Ja sam Kinez«.

Mladi se fotograf nasmiješio. — Pa, ne govorim kineski, ali svejedno vas pitam kako ste... želite se fotografirati? Pozirati za portret? Ili samo tražite nekoga?

Sad je pak Henry bio iznenađen. Engleski kojim je govorio mladi fotograf bio je gotovo savršen kad se usporedi s Henryjevim poznavanjem tog jezika.

Idem u školu s ovom djevojčicom.

—Obitelj Okabe? Šalju svoju kćer u kinesku školu?

Henry je odmahnuo glavom i mahnuo rukom. — Da, Keiko Okabe. Oboje idemo u Osnovnu školu Rainier... školu za bijelce preko puta Yesler Waya.

Trenutak tišine nestao je zbog buke motora automobila koji su brujali pokraj njih. Henry je pažljivo gledao fotografa dok je on promatrao Keikinu sliku.

— Onda ste oboje sigurno posebni učenici.

Kad je biti *poseban* postalo takav teret? Čak prokletstvo. Nije bilo ništa posebno u *stipendiji* u Rainieru. Uopće. Ali s druge strane, on je ovdje tražio nekoga. Možda je *ona* bila posebna. Znaate li gdje živi?

— Ne znam. Žao mi je. Ali često ih vidim u blizini Kazališta Nippon Kan. Ondje se nalazi jedan park pa je možeš tamo potražiti.

—*Domo* — rekao je Henry Bila je to jedina riječ na japanskom koju je znao, osim onoga što ga je Sheldon maloprije naučio.

—Nema na čemu. Vрати se, slikat ću te! — vikao je fotograf.

Ali Henry je već krenuo niz ulicu.

Henry i Keiko svaki su dan prolazili kroz Park Kobe na putu iz škole pa je poznao brežuljkasti park po brojnim trešnjama uz staze. Preko puta parka nalazilo se Kazalište Nippon Kan, što je u stvari bilo kazalište kabuki, s raznim plakatima za predstave koje on nikada nije gledao, a nije čak ni čuo za njih — predstave poput *O Some Hisamatsu* i *Yuku No Ichiya* — napisano kanjijem i na engleskom. Kao i u Kineskoj četvrti, i ovdje je cijelo područje oko parka očito oživljavalo subotom. Henry je slijedio mnoštvo ljudi, a zatim glazbu. Ispred Nippon Kana nalazili su se ulični zabavljači, odjeveni u tradicionalne kostime, te su se borili svjetlucavim mačevima koji su se pregibali i savijali dok su njima mahali po zraku. Iza njih, svirači su svirali na nekim čudnim instrumentima koji su nalikovali na gitaru s tri žice. Uopće nisu nalikovali na *yuehu* ili *gao wu*, violine s dvije žice koje je navikao slušati kad su se u Pekinškoj operi izvodila borbena djela.

Uz svu tu glazbu i ples, Henry je zaboravio da zapravo traži Keiko, iako je s vremena na vrijeme znao promrmljati frazu koju ga je Sheldon naučio — *Oaj deki tej u re ši dej su* — uglavnom zbog toga što je bio nervozan.

— Henry!

Unatoč glazbi, znao je da je to njezin glas. Pogledao je uokolo po mnoštvu ljudi, na trenutak izgubljen prije nego što je opazio kako sjedi na brežuljku, najvišoj točki Parka Kobe, te je gledala ulične zabavljače i mahala. Henry se popeo na brežuljak, a dlanovi su mu bili znojni. *O aj deki tej u re ši dej su. Oaj deki tej u re ši dej su.*

Odložila je malu bilježnicu i podigla pogled, smiješeći se. — Henry? Što radiš ovdje?

— *Oaj deki tej...* — Izgovarao je riječi teškom mukom. Osjetio je kako mu na čelo navire znoj. *Riječi? Kako ide dalje? — U re ši dej... su.*

Na Keikinu licu pojavio se osmijeh iznenađenja te je samo povremeno trepnula širokim očima. — Što si to rekao? *Diši, Henry. Duboko udahni. Još jednom.*

— *Oai deki te ureshii desu!* — Savršeno je to izgovorio. *Uspio sam!* Tišina.

— Henry, ja ne znam japanski.

— Molim?...

— Ja. Ne znam. Japanski. — Keiko je prasnula u smijeh. — Čak ga više ni ne poučavaju u japanskoj školi. Prestali su prošle jeseni. Moji mama i tata ga govore, ali su htjeli da ja učim samo engleski, Jedina riječ na japanskom koju ja znam je *wakarimasen*.

Henry je sjeo pokraj nje i zurio u ulične zabavljače. — Što znači?

Keiko ga je potapšala po ruci. — Znači »ne razumijem«... razumiješ?

Legao je na brežuljak, a trava mu je hladila leđa. Svugdje se osjetio miris sićušnih japanskih ruža, razasutih po brežuljku poput žutih zvijezda.

—Što god da to znači, Henry, prekrasno si to izrekao. A što to znači?

—Ništa. Znači: »Koliko je sati?«

Henry je blesavo pogledao Keiko i u očimajoj vidio sumnju. — Došao si ovamo da me pitaš koliko je sati?

Henry je slegnuo ramenima. — Jedan me prijatelj to upravo naučio, mislio sam da će te se dojmiti, ali prevario sam se. Kakva ti je to bilježnica?

—To je crtanka. I *dojmilo* me se, samim tim što si uopće došao ovamo. Tvoj otac bi pobjesnio da zna. Zna li uopće?

Henry je odmahnuo glavom. Ovo je zadnje mjesto na kojem bi njegov otac očekivao da ga može pronaći. Henry je subotom vrijeme obično provodio na doku, s drugim dječacima iz kineske škole, s kojima je posjećivao mjesta poput dućana strave na doku Coleman — gdje su gledali prave mumije i skalpove te jedan drugoga izazivali da ih dodirnu. Ali otkako je krenuo u Rainier, svi su se prema njemu počeli drukčije ponašati. Nije se promijenio, no u njihovim je očima bio nekako drukčiji. Više nije bio jedan od njih. Kao i Keiko, bio je *poseban*.

— Ma nije to ništa strašno, ionako sam bio u susjedstvu.

— Stvarno? A koji te to susjed naučio japanski?

—Sheldon, saksofonist koji svira na South Kingu. — Henryjev pogled spustio se na crtanku. — Smijem li pogledati tvoje crteže?

Dala mu je malu crnu crtanku. U njoj su se nalazili crteži cvijeća i biljaka nacrtani olovkom te pokoji crtež plesača. Posljednji crtež bila je skica mnoštva ljudi, plesača i Henryjev profil među njima. — To sam ja! Koliko si dugo znala da sam dolje? Sve vrijeme si me promatrala. Zašto nisi ništa rekla?

Keiko se pretvarala da ne razumije. — *Wakarimasen*. Žao mi je, ne govorim engleski. — Šaleći se, uzela mu je crtanku. — Vidimo se u ponedjeljak, Henry.

BUDOVE DŽEZ-PLOČE

(1986.)

Henry je zatvorio godišnjak kojije držao u krilu i odložio ga na izrezbareni stolić od trešnjeva drva, pokraj uramljene fotografije na kojoj su bili on i Ethel, slikani na tridesetu godišnjicu braka. Henryju se njezino nasmiješeno lice činilo mršavim te je graciozno skrivalo određenu tugu.

Na fotografiji je bila u ranoj fazi remisije, no još uvijek nije imala većinu kose koju je izgubila tijekom zračenja. Kosa joj nije ispala odjednom kao što se može vidjeti u filmovima. Raspadala se u neravnomjernih pramenovima, koji su ponekad bili gusti, a ponekad rijetki. Zamolila je Henryja da joj obrije glavu, što je nevoljko i učinio. To je bio jedan od mnogih osobnih trenutaka koje su zajedno proživjeli. Polagan početak svakodnevne brige o njoj, dio mehanike umiranja. Učinio je sve što je mogao. Ali njegov izbor da pažljivo brine o njoj bilo je kao da usmjerava zrakoplov prema planini, što nježnije moguće. Sudar je neizbježan, bitno je samo kako provodiš vrijeme dok padaš.

Razmišljao je o tome kako bi trebao nastaviti dalje, ali nije znao ni odakle početi. Tako je otišao onamo gdje je uvijek odlazio potaknuti osjetila, čak i dok je bio dječak — na mjesto gdje je uvijek nalazio malo utjehe. Uzeo je šešir i jaknu i našao se među prašnjavim policama dućana »Budove džez— ploče«.

Budov dućan nalazio se u Ulici South Jackson, u blizini Trga Pioneer, otkako je Henry znao za sebe. Naravno, prvotni vlasnik Bud Long više nije bio vlasnik tog dućana. Ali novi tip, prosijed muškarac obješenih obraza koji su izgledali kao napola ispuhani obrazi Dizzyja Gillespieja, bio je njegova dostojna zamjena. Nalazio se za pultom s pločama i spremno se odazivao na ime Bud.

— *Tebe* nisam dugo vidio, Henry.

— Bio sam u blizini — rekao je Henry i pretraživao stare ploče na stalku s pločama na 78 okretaja, u nadi da će pronaći nešto Oscara Holdena — sveti gral džez— ploča u Seattleu. Pričalo se da je Oscar originalnu ploču na 78 okretaja u minuti još u tridesetim godinama snimio na vinilu, ne na vosku. Ali od navodnog broja od tristo primjeraka, nijedan nije ostao. Barem nitko nije znao da postoji. No kad se malo bolje razmisli, gotovo nitko nije znao tko je *bio* Oscar Holden. Velikani Seattlea poput Raya Charlesa i Quincyja Jonesa proslavili su se i obogatili. Ipak, Henry je sanjario da će jednoga dana pronaći vinilnu ploču. A sada kad su se CD— ovi počeli bolje prodavati od ploča, kutija s rabljenim pločama svakog se dana punila novim primjercima.

Ako je ploča još uvijek postojala, netko će je sigurno ostaviti ili zamijeniti, ne znajući što stara prašnja ploča znači zanesenim kolekcionarima poput Henryja. Na kraju krajeva, *tko* je bio Oscar?

Bud je malo stišao glazbu. — Nisi bio *ovdje*, jer bih te vidio da si bio u blizini. — Sviralo je nešto moderno, Overton Berry, pretpostavio je Henry, po dubokom sjetnom zvuku klavira.

Henry je razmišljao o svojoj odsutnosti. Redovito je dolazio na to mjesto većinu svoga odraslog života, ali i jedan dio svoje mladosti. — Gramofon mi je bio pokvaren. — I jest, tako da nije lagao. Osim toga, kako da mu kažem da mi je žena umrla prije šest mjeseci — nema smisla da Budove džez-ploče pretvorim u Budove *blues* ploče.

— Čuo si za Hotel Panamu? — upitao je stari prodavač.

Henry je kimnuo, i dalje pretražujući po policama, a nos ga je svrbio od prašine koja su uvijek nakupljala u podrumskom dućanu. — Stajao sam ondje kad su počeli iznositi sve te stvari.

— Ma nemoj? — Bud se počeošao po proćelavoj crnoj glavi. — Znam što svaki put tražiš *ovdje*. Ah, ja sam odustao od potrage za Oscarom. Ali to te stvarno natjera na razmišljanje, zar ne? Mislim, tu su građevinu zatvorili daskama, kad, oko 1950.? I onda je kupi nova vlasnica, malo pretraži i pronade sve te zapečaćene *stvari*. U novinama piše da nema ništa vrijedno. Nema zlatnih poluga i slično. Ali te natjera na razmišljanje...

Henry je neprestano razmišljao o tome otkako je vidio kako iznose prvi sanduk. Otkako je vlasnica zavrtjela japanskim suncobranom.

Henry je izvadio LP Webba Colemana, džez— bubnjara iz Seattlea, i stavio je na blagajnu. — Valjda je to to.

Bud je gurnuo staru ploču u rabljenu papirnatu vrećicu dućana Uwajimaya pa mu je dao. — Ja častim, Henry... Žao mi je zbog tvoje žene. — Budove oči izgledale su kao da su se nagledale patnje u *svoje* vrijeme. — Ethel je bila dobra žena. Znam da si ispravno postupio prema njoj.

Henry se uspio slabašno nasmiješiti i zahvaliti mu. Neki ljudi čitaju osmrtnice svaki dan, čak i u nabujalom gradu kao što je Smaragdni Grad² — no Međunarodni okrug ipak je bio gradić. Svi su znali sve o svima. I baš kao u drugim gradićima, kad netko ode, nikad se više ne vrati.

² službeni nadimak Seattlea od 1982. godine

DIM SUM

(1986.)

Kad je došao vikend, Henry je prolazio pokraj Kazališta Nippon Kan ili onoga što je od njega ostalo, a pod nogama mu se mrvilo razbijeno staklo i razmrskane žarulje. Živopisan natkriveni ulaz koji je nekoć osvjetljavao mračne ulice sad je bio prošaran pokidanim utičnicama i praznim grlima — ono što je nekoć bio topao sjaj, odraz Henryjevih nada koje je gajio kao dječak, sad je bilo prekriveno desetljećima hrđe i zanemarivanja. Obnova ili rušenje? Henry nije znao što ima više smisla. Nippon Kan napušten je desetljećima prije, kao i Hotel Panama. Ali kao i hotel, nedavno ga je kupio novi vlasnik pa je prolazio kroz proces prenamjene. Posljednje što je čuo bilo je da će nekadašnja žila kucavica kulturnog središta Japanske četvrti uskoro postati autobusni kolodvor.

Sve ove godine nikad nije ušao unutra i iako se održala mala zabava povodom ponovnog otvorenja, četiri desetljeća kasnije, nije se mogao natjerati da ode. Zastavši da ga bolje promotri, gledao je kako građevinski radnici kroz prozor s drugoga kata na smeće bacaju stare tapecirane stolice boje lavande. Sigurno s balkona, pomislio je Henry. Nije mnogo ostalo, ovo mi je možda posljednji put da prolazim pokraj stare blagajne gdje su se prodavale ulaznice i vidim staro kazalište kabuki kakvo je bilo. Kakvo iskušenje. Ali gotovo je kasnio na sastanak s Martyjem u restoranu Sea Fortune za ručak, a Henry nije volio kasniti.

Stari restoran ustajalog mirisa Henry je smatrao najboljim u Kineskoj četvrti. U stvari, odlazio je tamo godinama, još od djetinjstva. Iako, prvi put kad je došao, to je bio japanski dućan s rezancima. Otada je prošao cio niz kineskih vlasnika. Pametni vlasnici uvijek bi zadržali kuhare, zbog čega je hrana bila dosljedna. To je bio ključ uspjeha u životu, pomislio je Henry — dosljednost.

S druge strane, Marty nije bio lud za *dim sumom*. — Previše je tradicionalan — žalio se — preblag. — Puno više sviđali su mu se noviji restorani, poput House of Hong ili Top Gun Seafood. Henryju se nisu sviđali ti pomodni restorani koji su odstupali od tradicije te su posluživali *dim sum* modernim mladim bogatašima daleko iza ponoći. Nije mario ni za pomodnu euroazijsku kuhinju — sastojci poput dimljenog lososa ili brašnatih banana nisu imali što tražiti u *dim sumu*, barem ne prema Henryjevim okusnim pupoljcima.

Kad su se otac i sin smjestili na grudaste, napukle jastuke žarko crvenog separea, Henry je otvorio čajnik i njušio čaj, kao da isprobava vrhunsko vino. Bio je star. Samo smeđa voda boje čaja s gotovo nikakvom aromom. Odgurnuo je cijeli čajnik, otklopljen, i pozvao staru konobaricu koja je u njihovu smjeru gurala kolica s kuhanim okruglicama.

Pregledavajući uzorke jastučića sa škampima, kolača od jaja i kuhanih okruglica poznatih kao *hum bau*, Henry je pokazao što želi i kimnuo, ni ne pitajući Martyja što želi — ionako je znao što Marty voli.

— Zašto imam osjećaj da te muči nešto novo? — upitao je Marty.

— Čaj?

— Ne, to si samo ti kad misliš da si *sommelier* za sušeno lišće u vrećici. Drukčije se ponašaš u posljednje vrijeme. Ima nešto što bih trebao znati, tata?

Henry je izvadio jeftine drvene štapiće i protrljao ih kako bi ih očistio od komadića drva. — Moj je sin diplomirao, *soma com lode*...

— *Summa cum laude* — ispravio ga je Marty.

— To sam i rekao. Moj sin je diplomirao s *najvećom pohvalom*. — Henry je u usta stavio vruć jastučić sa škampima *shui mai* i žvakao dok je govorio. — Što ne bi bilo dobro?

— Pa, za početak, mama je umrla. I sad si već neko vrijeme u mirovini. Ne radiš. Ne brineš se o njoj. Samo sam zabrinut za tebe. Što radiš da skратиš dane u posljednje vrijeme?

Henry je sinu ponudio *bau* od svinjetine, a Marty ga je uzeo štapićima i odstranio voštani papir s dna prije nego što je zagrizao.

— Upravo sam bio u Budovu dućanu. Nešto sam si uzeo. Izlazim — rekao je Henry. Kako bi potkrijepio svoju izjavu, podigao je vrećicu iz dućana s pločama. *Vidiš, to je nepobitan dokaz da sam dobro.*

Henry je gledao kako mu sin odmata lotosov list i jede ljepljivu gnjecavu rižu koja se u njemu nalazila. Po brizi u glasu svoga sina mogao je zaključiti da Marty nije bio razuvjeren. — Idem u Hotel Panamu. Mislio sam ih zamoliti da me puste da malo pogledam što ima unutra. Našli su mnogo starih stvari u podrumu. Stvari iz *ratnih godina*.

Marty je prestao žvakati. — Tražiš možda neku davno izgubljenu džez— ploču?

Henry je izbjegao odgovoriti na pitanje, jer nije htio lagati sinu koji je znao da ga stare džez— ploče zanimaju od djetinjstva. Ali to je bilo približno sve što je Marty znao o očevu djetinjstvu, iako je znao da je ocu bilo teško dok je bio dijete. Zašto? Nikad nije pitao, to se nekako činilo svetim, a Henry je rijetko govorio o tome. Kao posljedica toga, sin mu je vjerojatno mislio da je prilično dosadan. Muškarac koji se brinuo o svakoj pojedinosti posljednjih godina života njegove supruge, ali u sebi nije krio nikakva iznenađenja. Gospodin Pouzdani. Bez trunke osjećaja za pobunu ili spontanost. — Tražim *nešto* — rekao je Henry.

Marty je odložio štapiće na rub tanjura, gledajući oca. — Nešto što bih ja trebao znati? Tko zna, tata, možda mogu pomoći.

Henry je pojeo zalogaj kolača od jaja, odložio ga i odgurnuo tanjur. — Ako pronađem nešto vrijedno, obavijestit ću te o tome. — Tko zna, možda te i iznenadim. *Čekajmo pa ćemo vidjeti. Čekajmo pa ćemo vidjeti.*

Marty nije izgledao razuvjeren.

— Muči li *tebe* nešto? Ti si taj koji izgleda kao da ga nešto muči... osim studiranja i ocjena. — Henry je mislio da će mu sin nešto reći, ali Marty je šutio. Odabiranje pravog trenutka uvijek je bilo ključno u Henryjevoj obitelji. Uvijek je postojao pravi ili pogrešan trenutak kad su Henry i njegov otac o nečemu trebali raspraviti. Možda je njegov sin imao isti osjećaj.

— On će se sam suočiti s tim, kad mu bude odgovaralo — rekla je Ethel nedugo nakon što je doznala da ima rak. — On je tvoj sin, ali on nije proizvod *tvoje* djetinjstva, tako da to ne mora biti isto.

Ethel je odvela Henryja na Green Lake, na brod, i pod suncem kolovoza priopćila mu loše vijesti. — Ah, neću otići tako brzo — rekla je. — Ali ako ništa drugo, kad odem, nadam se da će to zbližiti vas dvojicu.

Nikad nije prestala brinuti o svom sinu pa ni o Henryju. Dok nije počelo liječenje, kad se sve preokrenulo. A čini se da je tako i ostalo.

Sad su otac i sin čekali u tišini, ne obraćajući pozornost na kolica *s dim sumom* koja su prolazila pokraj njih. Neugodna tišina prekinuta je zvukom razbijenih tanjura koji je dopirao iz kuhinje, pojačan psovanjem ljudi jednih na druge na kineskom i engleskom. Bilo je mnogo toga što bi se moglo reći i pitati, ali ni Henry ni Marty nisu se približili toj temi. Samo su čekali konobaricu, koja će uskoro donijeti još čaja i krišaka naranče.

Henry je tiho pjevušio melodiju jedne stare pjesme — nije se više sjećao riječi, ali melodiju nije nikada zaboravio. I što je više pjevušio, to mu je više ponovno nadolazilo da se smije.

Za razliku od njega, Marty je samo uzdisao i čekao konobaricu.

LAKE VIEW

(1986.)

Henry je platio račun i gledao sina kako mu maše i stavlja ogromnu vrećicu hrane za van na suvozačevo sjedalo srebrne Honde Accord. Henry je ustrajao na dodatnoj hrani. Znao je da mu sin dobro stoji s hranom u studentskom restoranu, ali nisu imali ništa što bi se moglo usporediti s desetak svježih *hum bau* — a osim toga, kuhane okruglice od svinjetine lako su se mogle ugrijati u mikrovalnoj pećnici u Martyjevoj sobi u domu.

Zadovoljan što mu je sin otpremljen na put, Henry je stao pokraj kioska s cvijećem, a potom pričekao na najbližem autobusnom stajalištu i ušao u autobus broj 10 koji je vozio na drugu stranu Capitol Hilla, blizu groblja Lake View.

Kad je Ethel umrla, Henry se zakleo da će odlaziti na njezin grob jednom tjedno. No već je prošlo šest mjeseci, a on je bio ondje samo jedanput — na njihovu trideset osmu godišnjicu braka.

Svježe ubrane crvene ljiljane kakvi su rasli u njihovu cvijetnjaku stavio je na mali nadgrobni kamen od granita, koji je bio jedini podsjetnik svijetu da je Ethel nekoć živjela. Odao joj je počast, pomeo suho lišće i očistio mahovinu s groba, na koji je stavio još jedan svežanj cvijeća.

Odloživši kišobran i zanemarivši sumaglicu Seattlea, otvorio je novčanik i izvadio malu bijelu omotnicu. Sprijeda se nalazio kineski znak za Lee — Ethelino prezime posljednjih trideset sedam i nešto godina. Unutra se nekoć nalazio tvrdi bombon i kovanica od 25 centa. Male omotnice dijelile su se kad je odlazio iz mrtvačnice Bonney— Watson, gdje je održana komemoracija za Ethel. Bombon je služio tome da svi koji odlaze okuse slatkoću — ne gorčinu. Dvadeset pet centa bilo je namijenjeno da se kupi još bombona na putu kući — tradicionalan simbol duga života i trajne sreće.

Henry se prisjetio da je okusio bombon, mali pepermint. Ali nije imao volje stati u dućanu na putu kući. Ironično, Marty ga je uvjeravao da trebaju poštivati taj običaj, no Henry nije htio.

— Vodi me kući — bilo je sve što je rekao kad je Marty usporio pokraj dućana South Gate.

Henry nije mogao podnijeti pomisao da potroši tih dvadeset pet centa. To je sve što mu je ostalo od Ethel. Njegova trajna sreća morat će pričekati. Sačuvat će ih — i uvijek držati uza se.

Razmišljao je o toj sreći dok je otvarao malu omotnicu koju je nosio svaki dan i vadio kovanicu od dvadeset pet centa. Bila je neugledna — obična kovanica koju bi svatko potrošio na telefonski poziv ili šalicu loše kave. Ali Henryju je ona značila obećanje da dolazi nešto bolje.

Henry se sjetio dana kad je održana komemoracija za Ethel. Stigao je rano kako bi se sastao s Clarenceom Maom, pogrebnikom koji je dodijeljen njegovoj obitelji. Dobronamjeran čovjek šezdesetih godina, sklon pričanju o svojim tjelesnim boljkama, Clarence je bio svetac zaštitnik svega u vezi s pogrebom u Kineskoj četvrti. Svaka četvrt imala je svojega zaštitnika. Monumentalni zidovi mrtvačnice Bonney— Watson bili su prekriveni njihovim uramljenim fotografijama — Ujedinjeni narodi pogrebnika različita podrijetla.

— Henry, došao si ranije, mogu li nešto učiniti za tebe? — rekao je Clarence, podigavši pogled sa stola, za kojim je u omotnice stavljao kovanice i bombone dok je Henry prolazio.

— Samo sam htio provjeriti kako izgleda cvijeće — odgovorio je Henry i uputio se prema kapelici gdje se nalazio portret Ethel, okružen cvjetnim aranžmanima različitih veličina.

Clarence ga je sustigao i stavio mu ruku na rame. — Prekrasno, zar ne?

Henry je kimnuo.

— Pobrinuli smo se da tvoje cvijeće stavimo odmah pokraj slike... Ona je bila prekrasna žena, Henry. Siguran sam da je otišla na sretnije mjesto, ali ne na ljepše. — Clarence je dao Henryju malu bijelu omotnicu. — U slučaju da se ne sjetiš nakon obreda... uzmi je, za svaki slučaj.

Henry je opipao novčić unutra. Prinio je omotnicu nosu i osjetio miris pepermintu među svim tim vlažnim, opojnim mirisima sobe ispunjene cvijećem. — Hvala — bilo je sve što je mogao reći.

Sada, dok je stajao na sitnoj kiši na groblju Lake View, Henry je ponovno prinio omotnicu nosu. Ništa nije osjetio.

— Žao mi je što nisam dolazio onoliko često koliko sam trebao — ispričao se. Novčić je držao u ruci, a omotnicu je spremio u džep. Osluškiavao je vjetar kako puše kroz drveće — nikad zapravo nije očekivao odgovor, ali uvijek je bio spreman na tu mogućnost.

— Moram obaviti neke stvari. I, ovaj, samo sam htio svratiti i reći to prvo tebi. Ali, ti to vjerojatno već znaš. — Henry je skrenuo pozornost na nadgrobni spomenik pokraj Ethelina: pripadao je njegovim roditeljima. Zatim je ponovno pogledao mjesto gdje je ležala Ethel. — Oduvijek si me tako dobro poznavala.

Henry je sa sljepoočnica sklonio prosijedu kosu, koja je bila mokra od lagane kiše.

— Snalazim se. Ali zabrinut sam zbog Martyja. Uvijek sam bio zabrinut za njega. Mislim da bih te htio zamoliti da paziš na njega... na sebe mogu sam paziti. Bit ću dobro.

Henry je pogledao oko sebe da vidi gleda li ga možda netko dok vodi taj čudni, jednosmjerni razgovor. Bio je posve sam — nije bio siguran ni sluša li ga Ethel. Jedno je bilo razgovarati s njom kod kuće, gdje je prije živjela. Ali tu, u hladnoj zemlji pokraj njegovih roditelja, sigurno je nije bilo. No svejedno, morao je doći da se pozdravi.

Poljubio je novčić i stavio ga na vrh Ethelina nadgrobnog kamena. Ovo je bilo naše obećanje za sreću, pomislio je Henry. To je jedino što još mogu dati. To je zato da možeš biti sretna bez mene.

Zakoračio je unatrag, stavio ruke uz tijelo i tri puta se duboko naklonio kako bi odao poštovanje.

— Sada moram ići — rekao je Henry.

Prije nego što je otišao, izvukao je jedan ljiljan iz Ethelina svežnja cvijeća i stavio ga na majčin grob. Čak je i odstranio lišće s očeva groba prije nego što je otvorio kišobran i krenuo natrag nizbrdo u smjeru Parka dragovoljaca.

Išao je dužim putem, krivudavom stazom koja je vodila do gotovo praznog parkirališta. Groblje Lake View bilo je prekrasno mjesto, unatoč mračnim grobovima koji su stajali kao hladni podsjetnici na veliki gubitak i čežnju. Posljednje počivalište kćeri Poglavice Seattlea i ostalih uglednika poput Ase Mercera i Henryja Yeslera, grobljeje nudilo šetnju po zaboravljenoj povijesti Seattlea. Slično kao i Ratni memorijalni spomenik Nisei u sjeveroistočnom kutu. Bio je to manji spomenik, manji od nadgrobni kamena obitelji Nordstrom, posvećen američkim Japancima koji su poginuli u borbi protiv Nijemaca. Ovih dana bio je gotovo neprimijećen — što nije vrijedilo za Henryja, koji je dotaknuo šešir dok je polako prolazio pokraj njega.

GOVORI SVOJ AMERIČKI

(1942.)

Henry je stajao pred ogledalom i gledao svoju odjeću za školu. Zamolio je majku da mu je izglača, no svejedno je izgledala zgužvano. Probao je staviti staru bejzbolsku kapu *Seattle Indiansa*, potom se predomislio i ponovno se počeo šljao. Nervoza zbog ponedjeljka ujutro nije bila ništa novo. U stvari, započela bi još u nedjelju poslije podne. Iako je navikao na rutinu u Osnovnoj školi Rainier, želudac bi mu se grčio kako bi sati prolazili i kako bi svake minute bio sve bliži povratku u školu za bijelce — kao i nasilnicima, zadirkivanju i obvezama za ručak u kantini s gospođom Beatty. Međutim, ovog ponedjeljka ujutro, njegov ritual posluživanja druge djece činio se baš uzbudljivim. Tih četrdeset dragocjenih minuta provedenih u kuhinji pretvorili su se u dobro iskorišteno vrijeme, budući da može vidjeti Keiko. Sreća u nesreći? *Doista*.

— Ti si danas jako nasmiješen, Henry — primijetio je njegov otac na kineskom, dok je srkao *jook*, gustu juhu od riže s narezanim ukiseljenim kupusom. To nije bilo Henryjevo najdraže jelo, ali pristojno ga je jeo.

Henry je iz svoje zdjelice izvadio konzervirano pačje jaje i stavio ga u majčinu zdjelicu, prije nego što se vratila iz kuhinje. Volio je slane komade, ali znao je da ih ona obožava, a ona ionako gotovo nikad sebi ništa nije ostavljala. Na njihovu tamnom stolu od trešnjeva drva nalazio se pomični poslužavnik. On ga je okrenuo u prvobitni položaj upravo kad se majka vraćala, a njezina zdjelica bila je ponovno ispred njezina mjesta.

Otac je provirio preko novina. Na naslovnici je pisalo: BRITANCI EVAKUIRAJU RANGOON. — Sada voliš tu školu? Ha? — rekao je otac dok je okretao stranicu.

Henry je, znajući da kod kuće ne smije govoriti kantonski, odgovorio kimanjem.

— Popravili su stube, ha? One gdje si pao? — Henry je ponovno kimnuo, složivši se s očevim riječima na kantonskom te je nastavio jesti gustu juhu za doručak. Slušao je oca tijekom takvih jednostranih, jednosmjernih razgovora, ali nikada nije odgovarao. U stvari, Henry je rijetko što govorio, osim na engleskom kako bi pokazao da napreduje. Ali budući da je njegov otac razumio samo kantonski i malo mandarinskog, ti su razgovori nadolazili kao valovi, krećući se natrag i naprijed, bili su to plimni valovi različitih oceana.

Istina je bila da je Henryja prvi dan škole pretukao Chaz Preston. Ali njegovi roditelji toliko su silno htjeli da ide u tu školu, da bi bila strašna uvreda kad bi pokazao nezahvalnost. Zato je Henry smislio neku izliku, *govoreći svoj američki*. Naravno, njegovi roditelji nisu razumjeli, samo su ga molili da *sljedeći put bude oprezniji*. Henry se jako trudio poštovati i cijeniti svoje roditelje. Svaki je dan šetao do škole, u suprotnom smjeru od mnoštva kineske djece koja su ga zvala »bijeli vrag«. Radio je u školskoj kuhinji dok su ga bijeli vragovi zvali »žuti«. Ali to je bilo u redu. Učinit ću ono što moram, pomislio je Henry. Ali mislim da mi je već dosta *biti oprezan*.

Kad je doručkovao, zahvalio je majci i uzeo knjige za školu. Svaka je imala novi omot — koji je napravio od letaka za džez— klubove.

Poslije škole te srijede, Henry i Keiko obavljali su svoje radne dužnosti. Praznili su koševе za smeće u učionicama. Prašili su krpe za brisanje ploče. Potom su čekali da prođe opasnost. Chaz i Denny

Brown bili su zaduženi svaki dan skidati zastavu, zbog čega su se zadržali malo duže nego obično. Prošlo je trideset minuta od posljednjeg zvona, a nigdje ih nije bilo. Henry je Keiko dao znak da je zrak čist — ona se skrivala u ženskom zahodu dok je Henry izvidio stanje na parkiralištu.

Osim uobičajenoga domarskog osoblja, on i Keiko obično bi odlazili posljednji. Tako je bilo i danas. Hodali su jedno pokraj drugoga, niz stube i pokraj ogoljelog jarbola, mlatarajući školskom torbom.

Henry je u Keikinoj torbi primijetio crtanku, onu koju je imala u parku. — Tko te naučio crtati? — upitao je. I to tako dobro, pomislio je Henry uz tračak ljubomore, dok se potajno divio njezinu talentu.

Keiko je slegnula ramenima. — Moja majka, valjda... uglavnom. Ona je bila umjetnica kad je bila mojih godina. Sanjala je o tome da ode u New York i radi u galeriji. Ali sada je bole ruke pa više ne crta i ne slika toliko kao prije te mi je dala svoj pribor. Htjela bi da idem na Institut Cornish na Capitol Hillu... znaš, to je umjetnički fakultet.

Henry je čuo za Cornish, četverogodišnju akademiju za likovnu umjetnost, glazbu i ples. Bilo je to otmjeno mjesto. Prestižno. Bio je zadivljen. Nikad nije upoznao pravog umjetnika, osim možda Sheldona, ali svejedno... — Neće te primiti.

Keiko je iznenada stala i okrenula se prema Henryju. — Zašto? Zato što sam žensko?

Ponekad je Henry imao predugačak jezik. Nije znao nešto reći na lijep način, nego je rekao izravno ono što misli. — Neće te primiti zato što si Japanka.

— Zato mama i želi da se prijavim ondje. Da budem prva. — Keiko je nastavila hodati, ostavivši Henryja nekoliko koraka iza sebe.

— Kad smo već kod moje majke, pitala sam je što znači *Oai deki te ureshii desu* — rekla je Keiko.

Henry je hodao korak iza nje i nervozno gledao oko sebe. Primijetio je Keikinu haljinu s cvjetnim uzorkom. Za nekoga tko se čini tako dražesnim, uistinu je znala kako ga podbosti. — To je bila Sheldonova glupa ideja — rekao je.

— Lijepo da si to rekao. — Keiko je zastala, kao da gleda jato galebova kako joj leti iznad glave, a potom je ponovno pogledala Henryja, koji je uhvatio tračak nestašnosti u njezinim očima. — Hvala ti i Sheldonu. — Nasmiješila se i nastavila hodati.

Kad su se približili Sheldonovu uobičajenom mjestu na uglu, nisu čuli glazbu, nisu vidjeli gužvu i nigdje nije bilo traga saksofonistu. Obično je svirao preko puta toplane Rainier, čiji je ulaz još uvijek bio zaštićen vrećama pijeska zbog opasnosti od bombardiranja početkom godine. Turisti su prolazili kao da nikad nije ni postojao. Henry i Keiko su se pogledali, pitajući se što se događa.

— Jutros je bio ovdje — rekao je Henry. — Spomenuo je da je proba u Black Elks Clubu dobro prošla. Možda su ga pozvali da svira? — Možda je dobio stalnu svirku s Oscarom Holdenom, koji je, kako je Sheldon rekao, ponedjeljkom i srijedom navečer redovito improvizirao s drugim glazbenicima. Ulaz je bio slobodan, tako da je dosta ljudi svraćalo i sviralo ili samo uživalo u glazbi.

Henry je stajao na uglu, gledajući u neonske znakove džez— klubova uz obje strane Ulice Jackson.

— Do koliko ti sati roditelji daju da se igraš vani? — pitao je gledajući u horizont, kao da pokušava naći sunce skriveno iza guste magle koja se nadvila nad lukom Seattlea.

— Ne znam, obično uzmem crtanku pa mi valjda daju dok se ne smrači.

Henry je pogledao prema Black Elks Clubu i pitao se kad bi Sheldon mogao svirati. — I meni moji. Majka opere suđe i onda se odmara, a otac čita novine i sluša vijesti na radiju.

Što znači da je Henry imao nekoliko sati na raspolaganju. Svejedno, navečer je moglo biti opasno šetati ulicama. Budući da su mnogi vozači prednja svjetla obojili plavom bojom ili ih prekrili celofanom kako bi se prilagodili propisu zamračenja, bilo je sve više nesreća — ili izravnih sudara ili bi automobili jednostavno pregazili pješake koji noću prelaze ulicu. Gusta magla Seattlea, koja je usporavala promet ulicom i onemogućavala uplovljavanje i isplavljavanje brodova u Elliot Bayu, postala je veo sigurnosti, skrivajući kuće i zgrade od fantomskih japanskih bombardera ili artiljerije od navodnih japanskih podmornica. Kao da je opasnost vrebala posvuda, od pijanih pomoraca za upravljačem, japanskih sabotera i, najgore od svega, od njegovih roditelja ako ga uhvate.

— Želim ići — Keiko je ustrajala. Pogledala je Henryja, a onda u niz džez-klubova u ulici. Sklonila je kosu s očiju i izgledala kao da je već odlučila, iako je Henry nije ništa pitao.

— Ni ne znaš što mislim.

— Ako ga ti budeš išao slušati, ja idem s tobom.

Henry je razmišljao o tome. Već je prekršio pravila time što je provodio vrijeme u Nihonmachiju pa zašto se onda ne bi uputio u Ulicu Jackson vidjeti njezine znamenitosti, možda i čuti koju pjesmu? Bit će to dobro, samo da ih ne vide i samo da se vrate kući prije mraka. — Nikamo ne idemo zajedno. Tata bi me ubio. Ali ako želiš da se nađemo ispred Black Elks Cluba u šest sati, nakon večere, bit ću ondje.

— Nemoj kasniti — odgovorila je Keiko.

Šetao je s njom kroz Nihonmachi, putem kojim su uvijek išli. Henry nije imao pojma kako će zapravo ući u Black Elks Club. *Kao prvo*, nisu bili crnci. Čak i kad bi svoje dugme zamijenio dugmetom na kojem bi pisalo »Ja sam crnac«, ne bi prošlo. *I kao drugo*, vjerojatno nisu bili dovoljno stari, iako se prisjetio da je vidio razne obitelji — uključujući i djecu — kako ulaze. No to je bilo samo određenih večeri. Kao na primjer kad je bila večer binga u Dobrotvornoj udruzi Bing Kung. Samo je znao da će nešto smisliti. Slušat će s ulice ako bude bilo potrebno. To je

udaljeno samo nekoliko blokova, malo dalje za Keiko, ali ne predaleko. Blizu kuće — ali udaljeno svjetlosnim godinama — barem od njegovih roditelja.

— Kako to da toliko voliš džez? — upitala je Keiko.

— Ne znam — rekao je Henry. I nije znao, uistinu. — Možda zato što je tako drukčiji, no ljudi ga posvuda svejedno vole, prihvaćaju glazbenike, bez obzira na boju kože. A osim toga, moj ga otac mrzi.

— Zašto ga mrzi?

— Valjda zato što je *previše* drukčiji.

Kad su stigli do Keikina stana, Henry je mahnuo i krenuo kući. Dok je odlazio, pogledao je Keikin odraz u retrovizoru jednoga parkiranog auta. Ona se osvrnula i nasmiješila. Kako ga je uhvatila da viri, okrenuo je glavu i presjekao put preko praznog zemljišta iza nakladništva Nichibei i pokraj Naruto— Yua — japanskog *senta*— kupelji. Henry nije mogao zamisliti da se kupa sa svojim roditeljima kao što je to bio slučaj u nekim japanskim obiteljima. Nije mogao zamisliti da puno toga radi sa svojim roditeljima. Razmišljao je o Keikinoj obitelji — što bi oni mogli misliti o tome što se ona iskrada u džez-klub, a kamoli o tome što se sastaje s Henryjem. Osjetio je kako mu se želudac malo okreće. Srce mu je počelo brže kucati kad je pomislio na Keiko, no istodobno mu se utroba stegnula.

U daljinije čuo tih zvuk džez— glazbenika koji su se zagrijavali.

JAMAJČANSKI ĐUMBIR

(1942.)

Kad je Keiko stigla pred Black Elks Club, Henry je odmah shvatio da se nije dovoljno dotjerao. U stvari je nosio istu odjeću kao ranije toga dana, a dugme »Ja sam Kinez« i dalje mu je bilo pričvršćeno na košulji. Međutim, Keiko se prikladno odjenula — nosila je žarko ružičastu haljinu i lakirane smeđe kožne cipele. Kosa joj je sa strane bila pričvršćena ukosnicama, a uvojci načinjeni vrućim viklerima padali su joj na ramena. Ogrnula se bijelom vestom koju joj je, kako je rekla, isplela majka. Crtanku je uredno zataknila pod ruku.

Zapanjen, Henry je rekao prvo što mu je palo na pamet: — Izgledaš prekrasno. — Rekao je to na engleskom, gledajući kako Keiko blista, začuđen time kako izgleda drukčije i samo malo nalikuje smiješnoj djevojčici s pregačom iz školske kuhinje.

— Nećeš to reći na japanskom? Ništa od *oai deki te ureshii desu*? — zadirivala ga je.

— Ostao sam bez teksta.

Keiko mu je uzvratila smiješak. — Samo ćemo ući unutra?

— Ne možemo. — Henry je odmahnuo glavom i pokazao natpis: »Maloljetnicima nije dopušten ulaz poslije 18 sati.« — Poslužuju alkohol. Mi smo premladi. Ali imam ideju. Hajde za mnom. — Pokazao je na uličicu u koju su on i Keiko skrenuli i pronašli stražnji ulaz. Bio je uokviren debelim staklenim opekama, ali glazba je svejedno dopirala kroz vrata s mrežicom, koja su bila odškrinuta.

— Hoćemo li se ušuljati? — pitala je Keiko, zabrinuta.

Henry je odmahnuo glavom. — Sigurno će nas vidjeti i izbaciti. — Umjesto toga dohvatio je dva drvena sanduka za mlijeko na koje su oboje sjeli i slušali glazbu, ne obraćajući pozornost na prodoran smrad piva i plijesni u uličici. Ne mogu vjerovati da sam *ovdje*, pomislio je Henry. Još uvijek je sjalo sunce, a glazba je bila poletna i živahna.

Nakon prvoga seta od petnaest minuta, otvorila su se vrata i izašao je stari crnac zapaliti cigaretu. Prestrašeni, Henry i Keiko skočili su pobjeći — bili su sigurni da će ih otjerati zato što se vucaraju oko kluba.

— Što radite ovdje, djeco, pokušavate na smrt preplašiti jadnoga starca? — Potapšao se iznad srca, a potom sjeo na mjesto gdje je sjedio Henry. Neuredan starac nosio je dugačke hlače koje su pridržavali sivi tregeri i zgužvanu košulju zasukanih rukava. Henryju je izgledao kao nepospremljen krevet.

— Oprostite — započela je Keiko, izravnavajući nabore na haljini. — Samo smo slušali glazbu, baš smo htjeli otići...

Henry ju je prekinuo. — Svira li Sheldon večeras s bendom?

— Koji Sheldon? Dječače, večeras imamo mnogo novih lica.

— On svira saksofon.

Starac je obrisao znojne ruke o hlače i zapalio cigaretu. Hropčući i kašljući, pušio je kao da je na natjecanju, a njegova momčad gubi te pokušava izbiti na prvo mjesto. Henry je slušao dok je starac hvatao zrak prije nego što je ponovno povukao dim. — Unutra je, dobro mu ide... Jesi li ti njegov obožavatelj ili što?

— Ja sam samo njegov prijatelj... htio sam doći poslušati Oscara Holdena. Ja sam Oscarov obožavatelj.

— I ja — dodala je Keiko, koju je ponio trenutak te se približila Henryju.

Starac je ugasio cigaretu istrošenom petom cipele, a potom bacio opušak u najbližu kantu za smeće. — Oscarovi obožavatelji, ha? — Pokazao je na Henryjevo dugme. — Zar Oscar danas ima kineski klub obožavatelja?

Henry je kaputom pokrio dugme. — To je samo... moj otac...

— Dobro je, dečko, ponekad i ja poželim biti Kinez. — Starac se nasmijao hrapavim pušačkim smijehom koji se pretvorio u kašalj, a potom je zahoptao i pljunuo na pod. — E pa, ako ste prijatelji *Sheldona saksofonista* i obožavatelji *Oscara klavirista*, mislim da Oscaru vjerojatno neće smetati dvoje djece iz njegova kluba obožavatelja večeras. Nikome nećete reći za ovo, zar ne?

Henry je pogledao Keiko — nije bio siguran šali li se starac ili ne. Ona se samo smiješila; njezin ozaren osmijeh bio je veći od njegov. Oboje su odmahнули glavom. — Nećemo reći nikom živom — obećala je Keiko.

—Odlično. Ako želite da vas večeras pustimo u klub, vas dvoje malih obožavatelja morate mi učiniti malu uslugu.

Henry se malo oneraspoložio dok je gledao kako starac vadi neke odreske papira iz džepa košulje i svakome da je po jedan. Usporedio je svoj papirić s Keikinim. Bili su gotovo identični. Nešto našvrljano i liječnikov potpis.

— Odnosite ovo u ljekarnu u Ulici Weller... recite da ide na naš račun, donesite to i update unutra.

— Mislim da ne razumijem — rekao je Henry. — Ovo je lijek...

— To je recept za jamajčanski đumbir, tajni sastojak ovdje. Tako funkcionira ovaj svijet, dječaće. U ratuje sve racionirano: šećer, benzin, gume... *cuga*. Osim toga, obojenim klubovima ne žele izdati dozvolu za prodaju alkohola pa radimo ono što su *oni* radili prije nekoliko godina, tijekom prohibicije. Pripremamo i miješamo. — Starac je pokazao na neonsko svjetlo u obliku čaše za martini koje se nalazilo iznad ulaza. — U medicinske svrhe, znate... Pođite sad.

Henry je pogledao Keiko, nije bio siguran što da radi i u što da vjeruje. To se nije činilo prezahtjevnim. U ljekarnu je sigurno išao već stotinu puta kad je nešto trebalo majci. Osim toga, Henry je volio grickati sušeni đumbir. Možda je to bilo nešto slično.

— Odmah se vraćamo. — Keiko je Henryja povukla za kaput i izvela ga iz uličice na Ulicu Jackson. Ulica Weller bila je udaljena jedan blok.

— Znači li ovo da smo krijumčari? — upitao je Henry kad je ugledao niz boca kroz izlog ljekarne. Bio je i nervozan i uzbuđen zbog tog prizora. Na radiju je slušao emisiju *Ovdje vaš FBI*, kako su agenti razbili krijumčarske krugove iz Kanade. Navijao si za dobre dečke, ali kad si se sutradan vani igrao policajaca i lopova, uvijek si htio biti onaj zločesti.

— Mislim da ne. Više nije nezakonito. Osim toga, samo obavljamo zadatak. Kao što je rekao, oni to prodaju, ali ne mogu kupiti od bijelaca pa sami spravljaju.

Henry se prestao brinuti o tome radi li nešto loše pa je krenuo u ljekarnu Owl, koja je radila do osam sati, što im je odgovaralo. Krijumčari alkohola ne idu u ljekarne, rekao je samome sebi. Ne možeš otići u zatvor zbog podizanja narudžbe, zar ne?

Ako je mršavi stari ljekarnik i pomislio da je čudno što dvoje malih Azijaca uzimaju bocu u kojoj je osamdesetpostotni alkohol, nije rekao ni riječ o tome. Istini za volju, kako je žmirkao u recepte i etikete pomoću ogromnog povećala koje je držao u ruci, vjerojatno nije ništa ni vidio. Ali mladi crnac na blagajni samo im je namignuo i nasmiješio se kao da mu je sve jasno dok je stavljao boce u odvojene vrećice. — Ne morate ništa platiti — rekao je.

Kad su izlazili, Henry i Keiko nisu ni zastali nad staklenkama sa slatkišima. Umjesto toga, nonšalantno su se pogledali, osjećajući se malo starije, dok su koračali ulicom i mahali bocama od tri decilitra alkohola. Mali pobjednici kao u igri potrage za blagom za odrasle.

— Što rade s ovim, piju to? — pitao je Henry gledajući u svoju bocu.

— Tata mi je pričao kako su ljudi to nekada koristili da naprave vlastiti džin.

Henry je zamišljao pomorce koji su bili poznati po tome što su posrtali ulicom i tukli se kasno noću. Spoticali su se kao da noge nisu njihove. — Paraliza — govorili su ljudi — od lošeg džina. Pomorcima i vojnicima Paine Army Air Fielda zbog izazivanja tučnjave bilo je zabranjeno ulaziti u neke klubove u središtu grada pa su lutali džez— uličicama uz South Jackson ili čak povremeno po Kineskoj četvrti, u potrazi za kafićem u kojem će ih poslužiti. Henry nije mogao vjerovati da ljudi to još uvijek piju. Ali kad je vidio publiku koja se okupila ispred Black Elks Cluba, znao je da su došli iz istog razloga kao i on. Došli su uživati u nečemu bogatom, opojnom, gotovo zabranjenom — došli su uživati u glazbi. A večeras je nekima ispred kluba, gdje su u redu za ulaz čekali gosti koji su zakasnili, rečeno da više nema mjesta. Velik broj ljudi za jednu večer preko tjedna. Oscar ih je bogme nagurao u klub.

U uličici iza kluba, Henry je čuo kako se glazbenici uštimavaju za sljedeći set. Učinilo mu se da čuje Sheldona kako se zagrijava.

Na stubi stražnjih vrata čekao ih je mladi muškarac u bijeloj pregači i s crnom leptir— mašnom. Otvorio je vrata i progurao ih kroz improviziranu kuhinju, gdje su boce jamajčanskog đumbira odložili u vjetro s ledom u kojem su se nalazile druge boce čudna oblika i tajanstvena sadržaja.

U glavnoj prostoriji, blizu istrošenoga drvenog plesnog podija, njihov im je pratitelj pokazao stolice u blizini kuhinjskih vrata, pokraj mjesta na kojemu je pomoćnik konobara slagao platnene ubruse u savršene male bijele trokute. — Sjednite tamo i ne izazivajte nevolje, aja idem vidjeti je li Oscar spreman — rekao im je. Henry i Keiko sa strahopoštovanjem su gledali mračnu, zadimljenu prostoriju, prošaranu visokim čašama na tamnocrvenim stolnjacima i nakitom koji je svjetlucao na gostima zbijenih oko malih stolova osvijetljenih svijećama.

Žamor je utihnuo kad je jedan starac došao do šanka, gdje si je natočio čašu vode s ledom, brišući znoj s čela. Bio je to isti onaj starac kojeg su susreli iza kluba, onaj koji je pušio u uličici. Henryju se objesila vilica kad je starac krenuo prema pozornici, savinuo zglobove i škljocnuo prstima prije nego što je uspravno sjeo za klavir ispred velikog džez— sastava. Sheldon je bio smješten iza stalka s ostalim puhačima.

Starac je skinuo tregere s ramena i na taj način oslobodio gornji dio tijela, a prsti su mu klizili po klavijaturi dok je ostatak benda hvatao ritam. Henryju se činilo da je publici zastao dah. Starac za klavirom progovorio je kad je počeo svirati uvod. — Ovo je za dvoje mojih novih prijatelja... zove se »Alley Cats«. Malo je drukčije, ali mislim da će vam se svidjeti.

Henry je jednom ili dvaput na radiju slušao Woodyja Hermana i Counta Basieja, ali slušanje orkestra od dvanaest članova *uživo* bilo je posve novo iskustvo za njega. Većinu glazbe koju je čuo kako navire iz klubova u Ulici South Jackson izvodio je mali sastav, u jednostavnom, isprekidanom ritmu. Nekoliko glazbenika koji sviraju u slobodnom stilu. Ovo je, za usporedbu, bio jureći teretni vlak. Kontrabas i bubnjevi nosili su melodiju dok čarobno nisu prepustili Oscaru glavnu ulogu s istaknutim klavirskim solажama.

Henry se okrenuo prema Keiko, koja je otvorila svoju crtanku i trudila se nacrtati prizor. — To je swing džez — rekla je. — To slušaju moji roditelji. Moja mama kaže da tako ne sviraju u klubovima za bijelce, nekim ljudima to je previše ludo.

Kad je Keiko spomenula svoje roditelje, Henry je počeo primjećivati sastav publike. Gotovo svi su bili crnci. Neki su sjedili i njihali se, dok su se drugi šepurili na podiju, spontano plešući na buran ritam benda. U publici se isticalo nekoliko japanskih obitelji, koji su pijuckali piće i upijali glazbu, kao cvijeće okrenuto prema suncu. Henry je tražio kineska lice. Ali nije ih bilo.

Keiko je pokazala na jedan od malih stolova gdje su sjedila tri japanska para koji su pijuckali piće i smijali se. — To je gospodin Toyama. On mi je jedno tromjesečje u japanskoj školi predavao engleski jezik. To mu je sigurno žena. Mislim da su i ostalo dvoje učitelji.

Henry je promatrao japanske parove i pomislio na svoje roditelje. Na majku koja je zaokupljena kućanskim poslovima i dobrotvornim radom u Dobrotvornoj udruzi Bing Kung, gdje bi bonove za gorivo mijenjala za bonove za namirnice — crveni bonovi za meso, mast i ulje, a plavi za grah, rižu i hranu u limenci. Na oca koji je stalno imao uho prislonjeno na radio te je slušao najnovije vijesti o ratu u Rusiji. O ratu na Pacifiku. O ratu u Kini. Koji je dane provodio predvodeći kampanje za prikupljanje sredstava za potporu Kuomintangu — nacionalističkoj vojsci koja se borila protiv Japanaca u sjevernim pokrajinama Kine. Čak je bio spreman i otići u rat onamo; već je dragovoljno radio kao redar u Kineskoj četvrti. On je bio jedan od rijetkih civila koji je dobio zaštitnu masku kao mjeru predostrožnosti u slučaju japanske invazije.

Rat je utjecao na sve. Čak i u Black Elks Clubu, zastori za zamračenje bili su navučeni, čime su, kako se Henryju činilo, stvorili tajnovito ozračje. Kao kakvo mjesto skriveno od nedaća koje se događaju u svijetu. Možda su zato svi došli ovamo. Da pobjegnu — da pobjegnu s martinijem načinjenim od jamajčanskog dumbira, uz Holdenovu izvedbu pjesme »I Got It Bad and That Ain't Good«.

Henry je mogao ostati cijelu noć. I Keiko, vjerojatno. Ali kad je zavirio iza teškog zastora, sunce se spuštalo iznad Puget Sounda i Olimpijskih planina u daljini. Pogledao je kroz prozor dok su tinejdžeri, stariji od njega i Keiko, trčali pločnikom vičući: — Ugasite svjetla! Ugasite svjetla!

Unutra si je Oscar uzeo još jednu stanku.

— Već je gotovo mrak, trebali bismo ići — rekao je Henry.

Keiko je pogledala Henryja kao da ju je probudio iz prekrasnog sna. Mahnuli su Sheldonu, koji ih je napokon vidio te imje mahnulo zauzvrat, izgledajući sretno i iznenađeno što ih vidi. Susreli su se pokraj kuhinjskih vrata.

— Henry! A ovo je sigurno... — Sheldon ga je gledao razrogačenih očiju. Henry je primijetio izraz njegova lica: bio je više zadivljen nego iznenađen.

Ovo je Keiko. Onaje moja prijateljica iz škole. I ona je na stipendiji.

Keiko se rukovala sa Sheldonom. — Drago mi je. Ovo je bila Henryjeva ideja, smucali smo se iza kluba, a onda...

A onda vas je Oscar zaposlio, tako se to dogodilo, zar ne? On je takav, uvijek se brine o svojem klubu. Brine se o svojem bendu. Kako vam se sviđa?

Najbolji je. Trebao bi izdati ploču — zanjela se Keiko.

Polako, polako, korak po korak, moraju se platiti računi, znaš. Dobro, ponovno ćemo zasvirati u osam pa vas dvoje bolje krenite sad. Gotovo je mrak i ne znam za vas gospođice, ali *znam* da Henry ne smije biti vani tako kasno. Mah nema brata, tako da sam mu je stariji brat, moram paziti na njega. U stvari, slični smo, zar ne? — Sheldon je prislonio lice uz Henryjevo. — To je jedini razlog zbog kojeg nosi to dugme, da nas ne bi pomiješali.

Keiko se nasmiješila, a potom i nasmijala. Dlanom je dodirnula Sheldonov obraz, a oči su joj zasjale kad je pogledala Henryja.

— Koliko dugo ćeš svirati ovdje? — upitao je Henry.

— Samo tijekom vikenda, a Oscar je rekao da ćemo onda *razgovarati*.

— Obori ih s nogu — rekao je Henry dok su on i Keiko krenuli prema kuhinjskim krilnim vratima.

Sheldon se nasmiješio i podigao saksofon. — Hvala, mladiću, i ugodan vam dan želim.

Henry i Keiko provlačili su se kroz kuhinju, između velikoga mesarskog stola na kotačima i polica s posuđem, čašama i priborom za jelo. Neki članovi kuhinjskog osoblja izgledali su zbunjeno dok su se njih dvoje smiješili i prolazili, krećući se prema stražnjem izlazu koji je vodio na uličicu.

Večer je bila nevjerojatna. Henry je poželio da može sve prepričati svojim roditeljima. Možda će to i učiniti sutradan za doručkom, ali na engleskom.

Vrata koja su vodila na uličicu bila su zatvorena i zaključana. Gotovo je već nastupilo zamačenje. Kad je Henry podigao teški drveni zasun, na vratima su se pojavila dva bijela lica u običnim crnim odijelima koja su zaklanjala to malo svjetlosti koja je preostala u mračnom sutonu. Henry je prestao disati i ukočio se kad je prvi put u životu čuo kako se hladni metalni revolver repetira. Obojica su imala oružje u ruci. Kratke, prodorne cijevi bile su uperene izravno u njegovu omalenu dvanaestogodišnju figuru dok je, nadvladavši svoju paraliziranost, uspio stati ispred Keiko i zaštititi je najbolje što je mogao. Na sakoima su im bile pričvršćene značke. Bili su federalni agenti. Glazba u Black Elks Clubu je utihnula. Jedini zvukovi koje je Henry čuo bili su otkucaji njegova srca i povici muškaraca: — FBI!

Henry je odmah znao. Hvatali su ih zbog krijumčarenja alkohola. Zbog toga što su boce jamajčanskog đumbira donijeli u neku gostionicu gdje se proizvodi džin. Ali koliko god on bio šokiran, odnosno zaprepašten, Keiko je izgledala prestravljeno.

Henry je osjetio teške ruke dvojice federalnih agenata dok su ih vodili kroz kuhinju, ne obazirući se na radnike u ostavi, koji su, kako je Henry vidio, bili zaokupljeni istakanjem viskija i džina u odvod. Agenti nisu obraćali pozornost na njih. *To nema smisla*, pomislio je Henry.

Kad su došli u veliku prostoriju, agenti su im naredili da sjednu na iste stolice na kojima su sjedili do maloprije. Odande je Henry izbrojio barem još šestoricu drugih agenata, od kojih su neki imali sačmarice, koje su uperili u publiku te su na neke goste vikali, a druge gurali s puta.

Henry i Keiko tražili su Sheldona, koji je bio izgubljen u metežu agenata i članova džez— orkestra, koji su tiho i pažljivo odlagali svoje instrumente, štiteći vrednote kojima su zarađivali za život.

Gosti su uzimali svoje kapute i šešire ako su im bili u blizini, ostali su ih ostavljali i uputili se prema izlazu.

Henry i Keiko gledali su kako Oscar Holden stoji na rubu pozornice s mikrofonom u ruci i moli sve da budu mirni. Prestao je biti smiren kad ga je jedan FBI— ov agent pokušao ušutkati uperivši pištolj u njega. Oscar je nastavio vikati: — Oni samo slušaju glazbu. Zašto ih odvodite? — Starac u bijeloj košulji umrljanoj

znojem podigao je svoje tregere i zbog reflektora koji su se nalazili iza njega bacio veliku sjenu po plesnom podiju — kao Bog koji viče s planine. U njegovoj su sjeni ležali japanski gosti, muškarci i žene, lica na plesnom podiju, dok im je pištolj bio uperen u glavu.

Henry je pogledao Keiko, koja se ukočila zureći u Japanca ispruženog na podu. — Gospodin Toyama? — šapnuo je Henry. Keiko je polagano kimnula.

Oscar je i dalje vikao kad se Sheldon probio kroz gužvu i odvuкао ga od FBI— ova agenta koji je stajao ispod njega. Držeći saksofon u ruci, dao je sve od sebe da smiri vođu benda i agenta koji je upravo napunio sačmaricu.

Klub se činio praznim bez glazbe, koju je zamijenilo urlanje federalnih agenata i povremeno zveckanje lisica. U slabo osvijetljenoj plesnoj dvorani povremeno bi zabljesnula koja svijeća što bi na praznim stolovima osvijetlila poluprazne čaše martinija.

Agenti su stavili lisice na ruke šestero japanskih gostiju i odveli ih do vrata, dok su žene šmrcale, a muškarci na engleskom ispitivali: »*Zašto?*« Henry je čuo kako posljednji uhićeni Japanac viče: »*Ja sam Amerikanac!*« dok su ga izvodili van.

— A što ćemo, pobogu, s ovo dvoje? — agent koji je stajao pokraj njih viknuo je krupnom čovjeku u tamnosmeđem odijelu. Izgledao je starije od ostalih.

— Što to... imamo ovdje? — Muškarac u smeđem odijelu opasao je pištolj i skinuo šešir te se počeo po pročelavoj glavi. — Rekao bih da su malo premladi za špijune.

Henry je polako rastvorio kaput i pokazao svoje dugme. — Ja sam Kinez.

— Isuse, Ray, greškom si ulovio dvoje Kineza. Vjerojatno su samo radili u kuhinji. Dobar posao. Dobro da nisi morao biti grub, inače bi oni tebi pokazali.

— Ostavite djecu na miru, oni rade za mene! — Oscar se otrgnuo od Sheldona i počeo teturati kroz preostale goste, u smjeru agenata pokraj Henryja. — Nisam otišao s Juga kako bih došao ovamo i gledao da tako postupate s ljudima!

Svi su mu se sklonili s puta. Svi osim dvojice mlađih agenta, koji su opasali pištolje i oslobodili ruke kako bi svladali krupnog muškarca. Treći agent uspio se probiti s liscama. Oscar se oslobodio i ramenom se zabio u jednog agenta, gotovo ga srušivši preko stola — čaše martinija poletjele su na pod, gdje su se razbile uz oštar, prodoran zvuk i prošarale podne daske komadićima stakla koje se zdrobilo pod njihovim nogama.

Sheldon je dao sve od sebe da stvari još više ne izmaknu kontroli. Uspio se ubaciti između agenata i Oscara — i spasiti Oscara od agenata ili agente od ljutitog crnca, Henry nije bio siguran što od tog dvoje. Sheldon je još jednom odvuкао vođu benda dok su agenti izvikivali upozorenja, ali su ga pustili. Već su uhitili Japance po koje su došli. Činilo se da baš nisu zainteresirani za zatvaranje birtije ili njezina vlasnika.

Zašto odvodite te ljude? — Henry je čuo kako Keiko nježno pita usred galame. Vrata kroz koja je izveden gospodin Toyama zalupila su se i prekinula dotok svjetlosti iz vanjskoga svijeta. Muškarac u smeđem odijelu ponovno je stavio šešir na glavu, kao da je završio svoj posao i spremanje otići: — Kolaboracionisti, dijete. Ministar mornarice kaže da su na Havajima djelovali japanski špijuni, sve sami mještani. To se neće dogoditi ovdje. Previše je brodova u Bremertonu, jednako kao i kod nas. — Pokazao je palcem prema Puget Soundu.

Henry je zurio u Keiko, poželjevši da mu može pročitati misli, da mu u očima može vidjeti što misli. *Molim te, nemoj to reći. Nemoj reći da je taj čovjek, gospodin Toyama, bio tvoj učitelj.*

- Što će se dogoditi s njima? — upitala je Keiko, a u njezinu slabašnom glasiću čula se zabrinutost.

Mogu dobiti smrtnu kaznu ako ih osude za izdaju, ali vjerojatno no će samo provesti nekoliko godina u lijepom sigurnom okruženju zatvorske ćelije.

— Ali on nije špijun, on je bio...

— Samo što se ne smrači, moramo ići — rekao je Henry i prekinuo i nju i agenta te povukao Keiko za lakat. Ne smijemo zakasniti, sjećaš se?

Lice joj je bilo naborano od zbunjenosti i crveno od ljutnje. — Ali...

— Moramo ići. Odmah. — Henry ju je povukao prema najbližem izlazu. — Molim te...

Krupni agent stao je u stranu i pustio ih prema ulaznim vratima. Henry se osvrnuo i vidio kako Sheldon čuva Oscara u blizini pozornice i trudi se ušutkati ga. Sheldon se osvrnuo i mahnuo, pokazujući im da idu kući.

Iza niza tamnih policijskih automobila, Henry i Keiko stajali su na trijemu zgrade koja se nalazila preko puta kluba. Promatrali su kako policajci u uniformama tjeraju gomilu ljudi. Izvjestitelj *The Seattle Timesa*, bijelac, pisao je bilješke i slikao, a bljeskalica njegova fotoaparata povremeno je osvjetljavala pročelje Black Elks Cluba. Izvadio je maramicu da promijeni vruću žarulju pa staru žarulju bacio na pod, zgazio je i razmrskao na pločniku. Izvjestitelj je izvikivao pitanja najbližem policajcu, ali on je samo odgovorio: — Nemam komentara.

— Ne mogu više ovo gledati — rekla je Keiko, odmičući se.

— Žao mi je što sam te doveo ovamo — rekao je Henry dok su hodali do početka Ulice South Main, gdje će se razići svatko na svoju stranu. — Žao mi je što je naša velika večer uništena.

Keiko je zastala i pogledala Henryja. Pogledalaje njegovo dugme, ono koje ga je otac natjerao da nosi. — Ti jesi Kinez, zar ne, Henry?

Kimnuo je, ne znajući što da odgovori.

— Dobro. Budi što jesi — rekla je okrećući se, razočarana pogleda. — Ali *ja sam* Amerikanka.

JA SAM JAPANAC

(1986.)

Henryja je probudio zvuk policijskog auta, čija je sirena zavijala u daljini. Malo je zadrijemao, sanjareći, tijekom duge vožnje autobusom od groblja Lake View sve do Međunarodnog okruga — M. O., kako ga je zvao Marty. Henry je usta prekrpio rukom dok je zijevao i pogledao kroz prozor. Njemu je područje sjeveroistočno od Kingdomea jednostavno bila Kineska četvrt. Tako ga je nazivao kad je odrastao i nije to sada kanio promijeniti — unatoč najezdi vijetnamskih karaoke klubova, korejskih videoteka i pokojeg *sushi* bara, koje su uglavnom posjećivali bijelci za ručak.

Marty nije znao mnogo o Henryjevu djetinjstvu. Henry je samo neizravno govorio o svojoj mladosti dok je pričao priče o roditeljima, uglavnom o Martyjevoj baki. Ili ponekad o djedu kojeg Marty nikad nije upoznao. Nedostatak smislene komunikacije između oca i sina temeljio se na životu provedenom u izolaciji. Henry je bio sin jedinac, nije imao braću i sestre s kojima bi morao razgovarati i stalno sve dijeliti. A s Martyjem je bio isti slučaj. Nespretno metode koje je Henry koristio u komunikaciji sa svojim ocem kao da su prešle na Martyja i njega. Tijekom godina, obojica su koristili Ethel da premosti taj procjep, ali sad će ga Henry sam morati prijeći. Samo nije bio siguran što da kaže sinu i kad. Kad odrastaš kao Kinez, prikladnost i odabiranje pravog trenutka bili su sve. Ipak, Henry tijekom rata tri godine nije razgovarao ni s vlastitim roditeljima, barem ne mnogo.

Ali sada, duboko u duši, Henry je htio svojem sinu reći sve. Kako je kada se osvrneš život naočigled nepravedan i kako bi bilo divno da su svi samo prihvatili ono što imaju i napravili od toga najbolje što su mogli. Želio je sinu reći za Keiko — i za Hotel Panamu. No Ethel nije bilo tek šest mjeseci. U stvari, nije je bilo već sedam godina i šest mjeseci, ali Marty to vjerojatno neće razumjeti. Bilo je još prerano reći mu to. Osim toga, što mu je mogao reći? Henry nije bio baš siguran.

Misleći na oslikani suncobran od bambusa, Henry je dao sve od sebe da sredi svoje osjećaje — u vezi s gubitkom Ethel i mogućnosti da pronade nešto u podrumu onog oronulog hotela. Razmišljao je o tome što se još moglo nalaziti ondje, pod njegovim nosom sve te godine, te se pitao čemu se sve smije nadati, koliko mu srce može podnijeti. Ali nije više mogao čekati. Prošlo je nekoliko dana, vijesti su dolazile i odlazile. Bilo je vrijeme da nešto dozna.

I tako je Henry izišao iz autobusa tri stanice prije pa prošetao do Hotela Panama, mjesta između dvaju različitih svjetova dok je bio dijete, mjesta između dvaju različitih vremena sada, kad je odrastao. Do mjesta koje je godinama izbjegavao, ali sada više nije mogao.

Unutra su se nalazili prašnjavi radnici sa zaštitnim kacigama gdje god je Henry pogledao. Mijenjali su pločice na stropu kroz koje je probila voda. Pod su brusili do originalne površine. Pjeskarili su zidove u hodniku gornjeg kata. Zbog buke koju je proizvodio kompresor, Henry je morao prekriti uši, dok je gledao kako se prašina i sitan pijesak talože na vrhu stubišta.

Osim pokojega gosta na proputovanju koji je provalio kroz stražnji prozor i jata golubova koji su se gnijezdili u sobama na katu, nitko nije odsjedao u hotelu od 1949. godine. Čak i kadje Henry bio dječak, hotel je bio slabo popunjen i poluprazan, posebice nakon i tijekom rata, otprilike od 1942. godine do dana pobjede nad Japanom. Otada je napušten.

— Je li gospodin Pettison tu? — Henry se nadvikivao s prodornim zvukovima bušilica i uređaja za pjeskarenje kako bi ga čuo najbliži građevinski radnik. Muškarac je podigao pogled i maknuo zaštitu za uši.

— Tko?

— Tražim Palmera Pettisona.

Radnik je pokazao prema garderobi koja je, kako se činilo, bila prenamijenjena u privremeni ured dok je trajala obnova zgrade. Po raznim nacrtima i građevinskoj dokumentaciji pričvršćenim na plutenu ploču ispred prostorije, izgledalo je kao da će se hotel vratiti svojim nekadašnjim slavim danima.

Henry je skinuo šešir i zavirio unutra. — Dobar dan, tražim gospodina Pettisona.

— Ja sam *gospođa* Pettison... Palmyra Pettison. Ja sam vlasnica, ako to tražite. S kim razgovaram?

Henry se nervozno predstavio, govoreći brže nego inače. Srce mu je ubrzano kucalo samo zbog toga što se nalazi u starom hotelu — to ga je mjesto strašilo i uzbuđivalo. Bilo je to zabranjeno mjesto, prema pravilima njegova oca, tajanstveno i prekrasno mjesto. Unatoč zapanjujućem i šteti prouzročenoj vodom, hotel je iznutra bio još uvijek zapanjujuće lijep.

Zanimaju me osobne stvari pronađene u podrumu... spremljene stvari.

Stvarno? Bilo je to nevjerojatno otkriće. Kupila sam ovu zgradu prije pet godina, ali trebalo mi je toliko vremena da priskrbim sredstva i dozvole za obnovu. Prije nego što smo počeli rušiti iznutra, otišla sam u podrum pregledati peć i ugledala sve to. Sanduci i kovčezi, naslagani u nizovima jedni iza drugih, na nekim mjestima čak i do stropa. Želite kupiti nešto?

— Ne, ja...

— Iz nekog ste muzeja? — Ne...

— Kako vam onda mogu pomoći, gospodine Lee?

Henry se počeošao po čelu, malo se uskomešao. Nije navikao razgovarati s poslovnim ljudima koji brzo pričaju. — Ne znam kako da to kažem... jednostavno tražim *nešto*, ne znam točno što, no znat ću kad to ugledam.

Gospođa Pettison zatvorila je glavnu knjigu koja se nalazila na stolu. Izraz njezina lica nekako je govorio Henryju da ga razumije. — Onda ste sigurno rođak?

Henry se iznenadio da nakon četrdeset i nešto godina ljudi i dalje povremeno misle da je Japanac. Prisjetio se dugmeta koje ga je otac tjerao da nosi svaki dan — sve one dane u školi, čak i ljeti. Kako su ga roditelji učili da bude zagriženi Kinez, da je dobrobit njihove obitelji ovisila o toj etničkoj razlici. Kako je mrzio kad su ga u školi nazivali Japancem. No život je uistinu ironičan.

— Da! Ja sam Japanac. — Henry je kimnuo. — Naravno da jesam. I doista bih volio pogledati ako mogu. — Ako je to uvjet da uđem u podrum, bit ću Japanac. *Bit ću polumarsovac plave krvi koji dolazi iz Kanade, ako treba*, pomislio je.

— Samo napišite prezime na popis — rekla je i dala Henryju podložak za pisanje. — Možete otići i pogledati. Samo bih vas zamolila da ništa ne mičete, ne sada. Nadamo se da ćemo pronaći još rođaka obitelji koje su ovdje ostavile svoje stvari.

Henry se iznenadio. Na popisu su se nalazila još samo tri prezimena. Veliko otkriće dospjelo je u lokalne vijesti, ali malo je ljudi došlo i zatražilo ono što su ostavili.

— Nitko nije došao po stvari?

— To je bilo davno. Puno toga se može dogoditi u četrdeset i nešto godina. Ljudi nastavljaju sa svojim životom. — Henry je promatrao kako bira riječi. Glas joj je odisao poštovanjem koje se kosilo s njezinom ambicioznom poslovnom prirodom. — Ponekad ljudi i *preminu*. Vrlo je vjerojatno da je većina vlasnika preminula.

— Što je s njihovim rođacima? Netko je sigurno čuo, zar ne bi nazvali...

— I ja sam to isprva pomislila, no mislim da se mnogo ljudi ne želi vraćati u to vrijeme. Ponekad je tako najbolje, živjeti u sadašnjosti.

Henry je shvatio. Iskreno, shvatio je. Znao je kako je to kad nešto ostaviš. Kad kreneš dalje i živiš u budućnosti, a ne proživljavaš ponovno prošlost.

Ali njegove dražesne Ethel više nije bilo, a to je značilo da više nije imao nikakvu odgovornost prema njoj.

Henry je zahvalio gospodi Pettison pa napisao jedno prezime na papir: Okabe.

PODRUM

(1986.)

Henry se spustio stubištem na kojem je boja bila oguljena i otvorio teška drvena vrata koja su pritom zaškripala. Iza vrata nalazilo se prostranstvo podruma ispod starog hotela. Jedino osvjetljenje davalo je nekoliko žarulja, koje su visjele kao svjetiljke božićnog drvca, pričvršćene na strop velikim spajalicama. Dugačak žarkonarančasti produžni kabel pokazivao je put.

Zakoračivši unutra, Henry je nekoliko puta duboko udahnuo, nakon što je osjetio da ga od klaustrofobije steže u prsima. Skladište pod zemljom bilo je prepuno. Jedva je mogao pojmiti količinu osobnih stvari pohranjenih ondje. Uzak prolaz, širine ljudskih ramena, krivudao je kroz šumu škrinja, kovčega i sanduka koji su bili naslagani sve do stropa, u mnogo redova. Neki su bili žuti. Neki plavi. Veliki i mali. Tanak sloj prašine prekrivao je sve. Stvari su ovdje desetljećima stajale netaknute.

Na prvi pogled, prostorija je izgledala kao trgovina rabljenom robom. Tu je bio stari bicikl kakav je Henry htio imati kad je bio dijete. Bile su tu i velike metalne kante, ispunjene papirima i nečim što je nalikovalo na grafike. Narudžbenica iz 1941. godine za Sears & Roebuck stršila je iz kutije pokraj koje se nalazilo staro izdanje časopisa *Tjelesna kultura*. Precizno izrađene mramorne figurice za šah nalazile su se u drvenoj zdjelici za rižu.

Osim suncobrana koji je iznesen prvi dan, ništa se nije činilo ni približno poznato, ali nije mogao biti siguran nije li kišobran od bambusa bio Keikin ili nije. Vidio ga je samo na staroj crno-bijeloj fotografiji dok je bila dijete, prije koliko, četrdeset godina? Ipak, iako je htio to opisati kao čistu slučajnost, srce mu je govorilo suprotno. Bio je njezin. Stvari njezine obitelji bile su tu. Neke od njezinih najdragocjenijih stvari nalazile su se tu. A on će ih pronaći. Ili barem ono što je od njih ostalo.

Henry je spustio mali kovčeg, otvorio zahrđale kopče i rastvorio ga, osjećajući se kao uljez u nečijoj kući. U kožnoj kutiji nalazio se pribor za brijanje, stara bočica kolonjske vode i spetljane stare svilene kravate. Na unutarnjoj strani kovčega pisalo je »F. Arakawa«. Tko god *on* bio.

Sljedeći kovčeg, veliki kožni komad s prozirnom plastičnom ručkom, gotovo se raspao dok ga je Henry otvarao. Tkanina je bila vlažna i pljesniva zbog desetljeća izloženosti vlazi. Kad je malo bolje pogledao, Henry je vidio o čemu je riječ. Biserna ogrlica. Dugmeta presvučena svilom. Podigavši je iz kovčega, Henry je shvatio da je tanahna bijela tkanina u stvari nečija vjenčanica. U kovčegu su se nalazile i odgovarajuće bijele štikle i čipkasta podvezica. U maloj kutiji za šešire zataknutoj ispod haljine nalazio se osušeni vjenčani buket, krhak i osjetljiv. U kovčegu nije bilo fotografija ni bilo kakvih drugih identifikacijskih oznaka.

Nakon toga, Henry je skinuo stari sanduk za jabuke iz doline Wenatchee, koja je bila prepuna dječjih stvari. Dječje cipelice u bronci stajale su na ploči, a ime Yuki bilo je ugravirano na njoj. Za sanduk je bio zataknut par majušnih crvenih gumenih čizama. Tu se nalazilo i nekoliko stvari koje su imale i veću vrijednost od osobne — srebrna zvečka, srebrni servis za čaj američkog tipa te dobro umotan pozlaćeni pribor za jelo. Ispod vilica i žlica nalazio se album za slike. Henry je sjeo na kožnu stolicu i na krilu otvorio prašnjave korice. Unutra su se nalazile slike japanske obitelji koju nije poznao — slike roditelja, male djece, od kojih su mnoge snimljene u južnom Seattluu i njegovoj okolini. Tu su bile čak i slike kako se kupaju na plaži Alki. Na slikama su svi izgledali vrlo ozbiljno. Dok je Henry prelistavao album, vidio je da su neki dijelovi prazni. Ponekad su cijele stranice bile prazne. Nedostajalo je više od polovine slika. Uklonjene su, a iza njih su ostali bijeli kvadratni oblici na skrivenim stranicama koje nisu požutjele od vlažnoga zraka Seattlea.

Henry je malo oklijevao, a potom prislonio nos na stranicu i udahnuo. Mislio je kako mu se isprva učinilo da osjeti taj miris, ali onda je udahnuo još jedanput. Prvi put je bio u pravu — stranice su mirisale po dimu.

IZVRŠNE NAREDBE

(1942.)

Henryja je sutradan ujutro probudio prekrasan miris *siu ben— ga*, pečenog peciva sa sezamom — najdraži doručak njegova oca i prava poslastica budući da bonova za šećer nije bilo mnogo. Njegovje otac sjedio za stolom, odjeven u najbolje odijelo, u stvari, u jedino odijelo. Tamnosivo odijelo po mjeri sašio mu je jedan krojač koji se upravo doselio iz Hong Konga.

Henry je sjedio i slušao kako otac čita vijesti iz dnevnih novina, navodeći svako novo uhićenje lokalnih Japanaca. Svi su sada bili na putu za federalni zatvor. Henry to nije mogao shvatiti. Odvodili su učitelje i poslovne ljude. Liječnike i trgovce ribom. Uhićenja su se činila nasumična, a optužbe nejasne. Otac mu je zvučao zadovoljno — dobivena je mala bitka u velikom sukobu.

Henry je puhao u svoje svijetlosmeđe pecivo sa sezamom koje je izašlo ravno iz pećnice te ga je pokušao ohladiti najbolje što je mogao. Promatrao je oca, koji se činio udubljenim u neki članak, te razmišljao o Keiko i uhićenjima u Black Elks Clubu. Otac se okrenuo pokazati priču Henryju — no Henry je samo vidio da je pisana na kineskom, poruka Dobrotvorne udruge Bing Kung. Njihov *chop*, pečat s njihovim znakom, bio je prepoznatljiv na dnu.

— Ovo su važne vijesti za nas, Henry — objasnio je njegov otac na kantonskom.

Henry je napokon zagrizao i kimnuo, slušajući i žvačući pecivo.

— Znaš li što je to izvršna naredba?

Henry je imao maglovitu predodžbu o tome, ali kako mu je bilo zabranjeno odgovoriti na očevu materinskom jeziku, samo je odmahnuo glavom. No ti ćeš mi reći, zar ne?

— To je vrlo važan proglas. Kao kad je Sun Jat-sen 1. siječnja 1912. godine proglasio prvim danom prve godine Republike Kine.

Henry je čuo mnogo puta kako mu otac priča o Republici Kini, iako njegov otac nije kročio na kinesko tlo otkako je bio mladić. Bilo je to davno, kad je bio star kao Henry i kad su ga poslali da kinesko školovanje završi u Kantonu.

Otac mu je glasom punim poštovanja i divljenja govorio o pokojnom doktoru Sun Jat-senu, revolucionaru koji je uspostavio *vladavinu naroda*. Henry je zamislio to ime: Doktor Sun. Zvučalo je kao netko s kim bi se borio Superman.

Otac mu je većinu života posvetio nacionalističkim ciljevima, usmjerenim promicanju Triju narodnih načela koja je proglasio pokojni kineski predsjednik. Pa kad je Henry napokon shvatio bit očeva entuzijazma u malim mjesnim sukobima s američkim Japancima, obuzeli su ga osjećaji zbunjenosti i proturječnosti. Otac je vjerovao u *vladavinu naroda*, ali je bio nepovjerljiv prema tom narodu.

— Predsjednik Roosevelt upravo je potpisao *Izvršnu naredbu 9102*, kojom se osniva Ratno tijelo za premještaj. Ovo je dodatak *Izvršnoj naredbi 9066*, koja omogućuje Sjedinjenim Američkim Državama proglašavanje novih vojnih zona.

Kao nova baza ili vojna utvrda, pomislio je Henry, pogledavajući na sat kako bi bio siguran da neće zakasniti u školu.

— Henry, *cijela Zapadna obala* proglašena je vojnom zonom. — Henry je slušao, ne shvaćajući što to znači.

— Pola Washingtona, pola Oregona i većina Kalifornije sada su pod vojnim nadzorom.

— Zašto? — upitao je Henry, na engleskom.

Otac je sigurno razumio tu riječ ili je možda samo osjećao potrebnim da Henry to treba znati. — Kaže ovako: »Ovim putem ovlašćujem ministra rata i vojne zapovjednike« — Henryjev je otac zastao, trudeći se točno pročitati na kantonskom — »da mogu proglasiti vojne zone na takvim mjestima i u takvim razmjerima kakve on ili

odgovarajući vojni zapovjednik odredi, a s kojih sve osobe mogu biti protjerane te u odnosu na koje pravo bilo koje osobe da ude, zadrži se ili napusti tu zonu ovisi o restrikcijama koje nalaže prosudba ministra rata.«

Henry je progutao posljednji zalogaj peciva sa sezamom. Što se njega tiče, izvršna naredba mogla je biti napisana i na njemačkom. Rat je bio posvuda. Odrastao je s njim. Predsjednički memorandum uopće se nije činio neuobičajenim.

— Mogu protjerati bilo koga. Mogu protjerati nas. Ili njemačke imigrante. — Otac je pogledao Henryja, odloživši pismo. — *Ili Japance.*

Taj je dio zabrinuo Henryja — zbog Keiko i njezine obitelji. Pogledao je kroz prozor, gotovo ni ne primijetivši majku. Ušla je s kuhinjskim škarama i odrezala jednu stabljiku crvenog ljiljana koji joj je kupio prije nekoliko dana pa je stavila u vazru na njihovu kuhinjskom stoliću.

— Ne mogu ih *sve* otjerati. Što bi se dogodilo s farmama jagoda na Vashon Islandu i pilanom na Bainbridgeu? Što je s ribarima? — rekla je. Henry je njihov razgovor na kantonskom slušao kao da je dolazio s radija u daljini.

— Ha? Ima mnogo kineskih radnika, mnogo obojenih radnika. Toliko im nedostaje radne snage da čak i Boeing sad zapošljava Kineze. Todd Shipyards plaća koliko i bijelcima — rekao je njegov otac, smiješeći se.

Henry je uzeo torbu s knjigama i krenuo prema vratima, pitajući se što bi se moglo dogoditi Keiko ako joj uhit oca. Nije znao ni što joj otac radi, ali sada to nije bilo važno.

— Henry, zaboravio si ručak? — rekla mu je majka. Na engleskom joj je rekao da nije gladan. Ona je pogledala supruga, zbunjena. Nije razumjela. Nitko od njih dvoje nije razumio.

Henry je prošao pokraj ugla na Ulici South Jackson: bilo je tiho i prazno kad nije bilo Sheldona da ga isprati. Henry je bio sretan što je njegov prijatelj pronašao posao u toj ulici, ali kad je Sheldon bio vani, to je bilo kao da ima policu osiguranja. Nijedan nasilnik koji je slijedio Henryja kući nije prošao dalje od Sheldonova ugla i njegova zaštitničkog oka.

Na nastavi toga dana, gospođa Walker rekla je svima da njihov prijatelj iz razreda Will Whitworth neće prisustvovati nastavi do kraja tjedna. Otac mu je poginuo na dužnosti na brodu USS *Marblehead*. Japanski bombarderi pogodili su njegov konvoj u blizini Bornea, u prolazu Makassaru. Henry nije znao gdje je to, ali zvučalo je kao da je neko toplo, tropsko mjesto, daleko od njega. Poželio je da je ondje kad je osjetio kako djeca iz razreda pogledom u njega zabadaju sićušne, oštre optužujuće strjelice.

Henry je s Willom imao samo jedan okršaj i to je bilo na početku godine. Will je umišljao da je ratni junak koji se bori protiv žute opasnosti na domaćoj fronti, čak i ako se to događalo samo na igralištu poslije škole. Unatoč tome što je od Willa zaradio šljivu na oku, Henryju je iskreno bilo žao kad je čuo vijesti. Kako mu ne bi bilo žao? Očevi nisu bili savršeni, ali čak i loš otac bio je bolji od nikakva oca — barem je to tako bilo u Henryjevu slučaju.

Kad se milostivo bližilo vrijeme ručka, Henry se ispričao. Trčao je niz hodnik, potom hodao, zatim ponovno trčao, dok nije došao do kuhinje u kantini.

Keiko nije bila ondje.

Umjesto nje ondje je stajao Denny Brown, Chazov prijatelj, noseći pregaču i držeći kuhaču. Podsmjehivao se Henryju kao štakor uhvaćen u zamci. — Što gledaš?

Gospođa Beatty teškim je koracima hodala po kuhinji — tapšala se po džepovima, pokušavajući pronaći šibice. — Henry, ovo je Denny. Mijenjat će Kay-Ko. Uхватili su ga u krađi u školskoj trgovini pa zamjenik ravnatelja Silverwood želi da ga stavim da radi. — Henry je gledao, preneražen. Keiko nije bilo. U njegovu utočištu u kuhinji sad se nalazio jedan od njegovih mučitelja. Gospođa Beatty odustala je od potrage za kutijom šibica i zapalila cigaretu na plinskom plameniku, potom promrmljala nešto u stilu *ne izazivajte nevolju* i odšetala pojesti ručak.

U početku je Henry morao slušati Dennyja kako gundā o tome kako su ga uhvatili, kako su mu oduzeli dužnost postavljanja zastave i natjerali ga da radi u kuhinju — prisilili ga da obavlja posao jedne Japanke. Ali kad se oglasilo zvono za ručak i kad su se sva gladna djeca sjatila, Dennyjev stav se promijenio kad su se oni počeli smiješiti i brbljati s njim. Svi su htjeli da ih on posluži te odmicali poslužavnike i sumnjičavo škiljili u Henryja dok su prolazili pokraj njega.

Oni misle, pomislio je Henry, da smo mi u ratu i da sam ja neprijatelj.

Nije čekao da se vrati gospođa Beatty. Odložio je svoju grabilicu, skinuo pregaču i otišao. Čak se nije vratio ni u razred. Ostavio je svoje knjige i zadaću, prolazeći hodnikom do ulaznih vrata.

U daljini, u smjeru Nihonmachija, zapazio je kako mali oblaci dima nestaju u sivom popodnevnom nebu.

PALEŽ

(1942.)

Trčeci prema dimu, Henry je posve zaobišao Kinesku četvrt. Ne zbog toga što se bojao da će ga roditelji vidjeti dok bi trebao biti u školi, iako *dijelom* i zato, nego zbog redara. U dijelu grada iz kojeg je bio Henry bilo je gotovo nemoguće pobjeći iz škole. Redari su nadzirali ulice i parkove, čak i male tvornice rezanaca i konzervi, tražeći djecu iz imigrantskih obitelji, koju su roditelji često slali da rade puno radno vrijeme umjesto da idu u školu. Obiteljima je vjerojatno trebao dodatni novac, ali lokalni stanovnici poput Henryjeva oca vjerovali su da obrazovana djeca jamče manje kriminala. Možda su bili u pravu. Međunarodni okrug obično je bio prilično mirna četvrt, osim povremenog nasilja suparničkih bandi ili novaka koji su zalutali, potom oteturali natrag, pijani i spremni na izazivanje nevolje. Osim toga, svaki policajac koji bi vidio azijsko dijete na ulici dok bi ono trebalo biti u školi obično bi ga priveo. Poslali bi jadno dijete kući, gdje bi ga roditelji vjerojatno toliko kaznili, da bi jadničak žalio što nije završio u zatvoru.

I tako se Henry oprezno kretao po Yesler Wayu, na strani Nihonmachija, sve do Parka Kobe, koji je sada bio napušten. Hodajući ulicama Japanske četvrti, vidio je vrlo malo ljudi vani. Kao u nedjelju ujutro u središtu Seattlea, kad su trgovine i radnje bile zatvorene, a one koje su bile otvorene imale su malo kupaca.

Što radim ovdje? — upitao se, pogledavajući s opustošenih ulica prema hladnom nebu, dok su se crni oblaci dima izvijali uvis s mjesta koje nije mogao vidjeti. Nikad je neću pronaći. No svejedno, i dalje je lutao od zgrade do zgrade. I izbjegavao čudne poglede malobrojnih muškaraca i žena koji su prolazili pokraj njega.

U srcu Japanske četvrti, Henry je ponovno pronašao fotografski studio Ochi. Nije mogao promašiti mladoga vlasnika, koji je stajao vani na sanduku za mlijeko i gledao kroz veliki fotoaparat na drvenom stalku. Slikao je u uličici koja je bila paralelna s Avenijom Maynard, odakle je dolazio palež, kako je Henry vidio. Nije bila riječ o japanskim kućama ili radnjama, kao što se pribojavao. Bila je riječ o velikim bačvama i kantama za smeće koje su gorjele u uličici, dok su se vatra i dim dizali iznad zgrada s obje strane.

— Zašto slikate paljenje smeća? — upitao je Henry, ne znajući je li ga fotograf uopće prepoznao.

Muškarac je gledao kroz Henryja. Potom je trepnuo u trenutku kada je izgledalo da ga se prisjetio. Sigurno je to bilo zbog dugmeta koje je Henry nosio. Fotograf se ponovno okrenuo prema svom fotoaparatu, a ruke su mu drhtale. — Ne pale smeće.

Henry je stajao na početku uličice, pokraj fotografa koji je bio na sanduku za mlijeko i držao fotoaparat i bljeskalice. Gledajući niz uličicu, vidio je ljude kako dolaze iz svojih stanova i vraćaju se u njih, bacajući stvari u goruće bačve. Jedna je žena s prozora na trećem katu vikala nešto muškarcu koji se nalazio dolje te mu bacila kimono boje šljive, koji se zapetljao i zakovitlao pa poput snijega prizemljio na prljavom, sluzavom pločniku uličice. Muškarac koji je stajao dolje ga je podigao, malo ga pogledao, oklijevao i onda ga bacio u vatru. Svilenkasta se tkanina zapalila, a Upaljeni komadići izletjeli su iz vatre kao leptiri čija je krila zahvatio plamen te su lepršali u zraku, ugasili se i spustili u obliku crne, pepeljaste prašine.

Jedna je starija žena okrnula Henryja noseći pune ruke papira te ih je bacila u vatru, pri čemu su zašuštali. Henry je osjećao kako mu vrućina dopire do obraza pa se odmaknuo. Čak i iz daljine vidio je da je riječ o svicima, o umjetničkim djelima napisanim i nacrtanim rukom. Veliki japanski znakovi nestajali su u srcu vatre.

— Zašto to rade? — upitao je Henry, ne shvaćajući posve ono što je vidio vlastitim očima.

— Sinoć su uhitili još ljudi. Japanaca, po cijelom gradu. Po cijelom Puget Soundu. Možda i po cijeloj državi — rekao mu je fotograf. — Ljudi se rješavaju svih stvari koje bi ih mogle povezati s ratom protiv Japana. Pisma iz Nippona. Odjeće. Svega se moraju riješiti. Previše je opasno zadržati te stvari. Čak i stare fotografije. Ljudi pale slike svojih roditelja, svojih obitelji.

Henry je gledao kako stariji muškarac u najbližu goruću bačvu umorno stavlja uredno složenu japansku zastavu i odaje joj počast dok gori.

Fotograf je pritisnuo dugme okidača na svom fotoaparatu i uhvatio prizor.

— Ja sam sinoć spalio sve *svoje* stare fotografije. — Okrenuo se Henryju, a stalak se tresao dok ga je držao. Drugom je rukom uzeo maramicu i obrisao usta. — Spalio sam svoje slike s vjenčanja.

Henryja su počele peći oči dok su se punile dimom i čađom. Čuo je kako neka žena više nešto na japanskom, negdje u daljini. Više je zvučalo kao plakanje.

—Imali smo tradicionalno vjenčanje ovdje u Nihonmachiju. Potom smo se slikali u Arboretumu Parka Washington, ispred magnolija i bušina. Nosili smo kimono, šintoističku odjeću koja je u našoj obitelji bila već tri generacije. — Fotograf kao da se nije mogao otrgnuti od prizora pred sobom. Od uništenja dodirljivih, opipljivih uspomena na život. — Sve sam spalio.

Henry više nije mogao gledati. Okrenuo se i otrčao kući, još uvijek osjećajući okus dima.

STARE VIJESTI

(1986.)

Henry je, kišući i kašljući, prašnjav podrum Hotela Panama pretraživao gotovo tri sata. Za to vrijeme našao je bezbroj albuma sa slikama djece i izbljedjele crno-bijele spontane snimke obitelji kako slave Božić i Novu godinu. Također je pronašao mnogo kutija sa skupocjenim posuđem i priborom, kao i toliko odjeće koliko bi bilo dovoljno da se napuni manja robna kuća. Stvari su bile tako nasumično odabrane. Bilo je lako zaboraviti da su ljudi nekoć toliko držali do njih, da su ih sakrili u nadi da će ih jednom ponovno preuzeti — po svoj prilici nakon završetka rata.

Bolni podsjetnici bila su prezimena — poput Inada, Watanabe, Suguro i Hori. Na većini kutija i sanduka visjele su ceduljice s prezimenima. Na ostalima su prezimena bila napisana izravno na bočnoj strani kovčega ili na njihovu vrhu. Tihe uspomene na živote onih koji su odavno odvedeni.

Henry je istegnuo svoja bolna leđa i spazio trošnu aluminijsku kosilicu za koju je pretpostavio da je vidjela bolje dane na roštiljima i piknicima u dvorištu. Zaškripala je kad ju je rasklopio, u suglasju s njegovim koljenima, koja su kvrcnula kad je sjeo — tijelo mu je bilo umorno od nagnutog položaja nad kutijama i sanducima.

Odmarajući se od napora, izvadio je jedne novine iz obližnjeg iverznja. Bio je to stari primjerak *Hokubei Jijia* — *The North American Times*, lokalnih novina koje su još uvijek izlazile. Datum je bio 12. ožujka 1942. godine.

Henry je pregledao članke pisane staromodnim stilom, na engleskom jeziku u urednim okomitim stupcima. Naslove o ratu u Europi i na Pacifiku. Naprežući se pročitati sitna slova u slabo osvijetljenom podrumu, primijetio je uvodni članak na naslovnici. Naslov je bio: POSLJEDNJE IZDANJE. »Izražavamo žaljenje što je ovaj broj do daljnjega posljednje izdanje, ali također želimo izraziti najdublju odanost i podršku Sjedinjenim Američkim Državama, njezinim saveznicima i borbi za slobodu...« Bile su to posljednje novine tiskane u Nihonmachiju prije internacije, prije nego što su ih sve odveli, pomislio je Henry. Bili su tu i drugi članci — o mogućnostima premještaja dublje u unutrašnjost — na primjer u Montanu ili Sjevernu Dakotu. I policijsko izvješće o muškarcu koji se dvjema Japankama predstavio kao federalni agent i potom ih napao u njihovu stanu.

— Jeste li pronašli štogod? — Gospođa Pettison sa svjetiljkom u ruci spustila se u podrum i prestrašila Henryja, koji se navikao na samotnu tišinu podruma.

Odložio je novine i ustao, malo se očistio i obrisao ruke o hlače, ostavivši prašnjave tragove dlanova na njima. — Pa, nisam baš pronašao ono što tražim. Jednostavno je toliko puno... svega.

— Ništa ne brinite, za danas moramo zatvoriti, ali više ste nego dobrodošli sljedeći tjedan. Prašina se mora slegnuti da možemo počistiti, sutra saniramo zid od opeke, ali kad to sve bude gotovo, slobodno se možete vratiti i nastaviti s potragom.

Henry joj je zahvalio, razočaran što nije pronašao ništa što je pripadalo Keiko i njezinoj obitelji. Ali nije se prestao nadati. Godinama je prolazio pokraj hotela. Čak desetljećima — i nikada nije mislio da je unutra ostalo nešto vrijedno. Pretpostavio je da je sve iz ratnih godina odavno preuzeto, prihvatio je tu činjenicu i pokušao živjeti dalje. No dok je gledao hrpe kutija koje je još trebao pretražiti, osjetio je Keikinu prisutnost. Nešto od nje je ostalo.

Unutra. Naprezao se čuti njezin glas. Izgubljen u njegovim mislima. Unutra je. *Znam to.*

Pomislio je i na Ethel. Što bi ona mislila o ovome? Zar bi podržala njegovo njuškanje po podrumu i kopanje po prošlosti? Što je više razmišljao o tome, to je bio svjesniji onoga što je sve vrijeme znao. Ethel bi uvijek podržala ono što Henryja čini sretnim. Čak i sada. Osobito sada.

— Vratit ću se u isto vrijeme sljedeći tjedan, ako se slažete? — upitao je Henry.

Gospođa Pettison je kimnula i krenula gore.

Henry je zaškiljio kako bi mu se osjetila prilagodila na danje svjetlo i hladno, sivo nebo Seattlea koje je ispunjavalo velike prozore Hotela Panama. Činilo se da je sve — grad, nebo — svjetlije i življe nego prije. I tako moderno, za razliku od vremenske kapsule u podrumu. Dok je izlazio iz hotela, Henry je pogledao prema zapadu

gdje je sunce zalazilo i vidio kako ugašena žuta boja preplavljuje horizont. To ga je podsjetilo na prolaznost vremena, ali i na prekrasne završetke koji se svejedno mogu doživjeti nakon hladnih, turobnih dana.

MARTYJEVA DJEVOJKA

(1986.)

Sutradan poslijepodne Henry je proveo u Kineskoj četvrti, u briačnici, u pekarnici — trebala mu je bilo kakva izlika da prođe pokraj Hotela Panama. Provirio je kroz otvorene prozore, ali svaki je put vidio samo građevinske radnike i oblake dima koji su posvuda letjeli. Kad je napokon krenuo kući, na pragu ga je čekao Marty. Imao je ključ, ali činilo mu se da su se vrata zaključala, a ključevi ostali unutra. Ispružen na betonskim stubama, Marty je lupkao nogom, prekriženih ruku, i djelovao nervozno i nestrpljivo.

Henry je osjetio da Martyja nešto muči dok su dan prije bili na ručku, ali dopustio si je da mu pozornost odvрати pomisao da će u podrumu Hotela Panama pronaći nešto — bilo što — što je pripadalo Keiko. Sada je bio ovdje. *Došao je raspraviti to sa mnom.* Reći mi da sam se pogrešno brinuo o njegovoj majci, pomislio je Henry.

Zadnja godina Ethelina života bila je teška. Kad je bila toliko lucidna da ih obojicu nečim zaokupi, on i Marty kao da su se odlično slagali. Ali čim joj se zdravstveno stanje pogoršalo te bi se spomenula riječ *dom*, počinjale su razmirice.

— Tata, ne možeš mamu ostaviti ovdje... sve smrdi po starcima — govorio je Marty.

Henry je protrljao oči, umoran od rasprava. — Mi *jesmo* starci.

— Jesi li uopće posjetio dom *Mir*? Izgleda poput odmarališta! Zar ne želiš da mama svoje posljednje dane provede na nekom *lijepom mjestu*? — Dok je Marty to govorio, pogledao je prema stropu, koji je bio prljavo žut od godina i godina Ethelina pušenja. — Ovo mjesto je rupčaga! Ne želim da mi mama bude ovdje ako može biti u najmodernijem objektu.

— *Ovo je* njezin dom — uzvratio je Henry, ustajući iz svog naslonjača. — Ona želi biti ovdje. Ne želi umrijeti na nekom nepoznatom mjestu, bez obzira na to koliko lijepo bilo.

— *Ti želiš* da bude ovdje. Ti ne možeš živjeti bez nje... da sve ne kontroliraš! — Marty je gotovo briznuo u plač. — Oni će se pobrinuti da dobiva lijekove, tata, imaju medicinske sestre...

Henry je bio ljut, ali nije htio pogoršati stanje još jednom partijom vikanja, osobito zato što je Ethel spavala u susjednoj sobi.

Osoblje iz djelatnosti za kućnu njegu donijelo je sve kako bi joj olakšali nekoliko posljednjih mjeseci života — donijeli su joj bolnički krevet i dovoljno morfija, atropina i Ativana da bude smirena i ne trpi bolove. Zvali su svaki dan, a netko od zdravstvenog osoblja navratio bi ukoliko je to bilo potrebno, ali ne toliko često koliko se Henry nadao.

— Henry... — I on i Marty ukočili su se kad su čuli slabašan Ethelin glas. Nijedan ni drugi nisu je čuli kako govori najmanje tjedan dana.

Henry je pošao u njihovu spavaću sobu. *U njihovu spavaću sobu.* Još uvijek ju je tako zvao, iako je posljednjih šest mjeseci spavao na kauču ili povremeno u naslonjaču pokraj Ethelina kreveta. No samo noćima kad je bila nemirna ili uplašena.

— Ovdje sam. Budi mirna. Ovdje sam... — rekao je i sjeo na rub kreveta, držeći krhku ruku svoje supruge te se nagnuo bliže kako bi joj odvratio pozornost.

— Henry...

Pogledao je Ethel, koja je razrogačenih očiju zurila kroz prozor njihove spavaće sobe. — Dobro je... ovdje sam. — Kad je to rekao, izravnao joj je spavaćicu i navukao prekrivač preko njezinih ruku.

— Vodi me kući, Henry — preklinjala ga je Ethel, uhvativši ga za ruku. — Dosta mi je ovog mjesta, vodi me kući...

Henry je pogledao svog sina, koji je stajao na ulazu u sobu, bez riječi.

Nakon tog dana, prestali su se svađati. Ali i razgovarati.

— Tata, mislim da bismo trebali razgovarati.

Martyjev glas probudio je Henryja iz njegove melankolije. Penjao se stubama i zastao na pola puta, kad se sa sinom gledao oči u oči. — Zar ne bismo trebali ući unutra, sjesti i razgovarati o tome što te muči? — upitao je.

— Radije bih da razgovaramo ovdje.

Henry je primijetio kako mu sin zuri u odjeću prekrivenu prašinom od promatranja obnove hotela. — Je li sve u redu? Što je bilo, igrao si bejzbol i uklizao u treću bazu?

— Ti imaš svoju dugačku priču, ja imam svoju. — Henry je sjeo pokraj sina i promatrao dugačku, tamnu sjenu Beacon Hilla kako pada iza drveća i pruža se uzduž avenije. Ulične svjetiljke iznad drveća su zatreperile i zazujale.

— Tata, nismo baš mnogo razgovarali otkako je mama umrla, znaš?

Henry je stoički kimnuo, psihički se pripremajući za verbalni napad.

— Naravno, ubijao sam se od učenja, pokušavao sam biti sin kakvog si želio.

Henry ga je slušao, a grižnja savjesti ga je izjedala. Možda sam previše vremena potrošio na brigu o Ethel — *možda sam ga zanemario*, pomislio je. Ako jesam, nije bilo namjerno. — Ne moraš se ni zbog čega ispričavati. Silno sam ponosan na tebe — rekao je.

— Znam da jesi, tata. Vidim to, znam da jesi. I zbog toga sam izbjegavao razgovor o ovome. Kao prvo, zbog svega onoga što se događalo s mamom, a kao drugo, ovaj... zbog toga što jednostavno nisam znao kako ćeš reagirati.

Henry se namrštiio; sada je bio zabrinut. U mislima je nabrajao sve što bi mu sin mogao reći: *drogira se, izbacili su ga s fakulteta, razbio je auto, pridružio se nekoj bandi, počinio zločin, ide u zatvor, homoseksualac je...*

— Tata, zaručen sam.

— S djevojkom?

Henry je to posve ozbiljno pitao. Marty se nasmijao. — Naravno, s djevojkom.

— I bojao si se reći mi to? — Henry je promatrao sina ne bi li pročitao nešto na njegovu licu, u njegovim očima, govoru tijela.

— Trudna je. — Henry je to izrekao više kao tvrdnju nego kao pitanje. Isto kao kad bi netko rekao »predajemo se« ili »izgubili smo u produžetku«.

— Tata! Nije. Ništa slično tome.

— Zašto onda razgovaramo ovdje?...

— Zato što je ona unutra, tata. Želim da je upoznaš.

Henry se oraspoložio. Naravno, nije pokazao da ga je probola bol zato što je tajio postojanje te tajanstvene djevojke, ali sin mu je imao puno posla. Bio je siguran da je Marty imao dobar razlog.

— Radi se o tome, ovaj... da znam koliko su uvrnuti bili tvoji roditelji. Mislim, nisu bili samo Kinezi, bili su turbo Kinezi, ako shvaćaš što mislim. Bili su kao kocke leda u američkom loncu za topljenje, znaš, sve su vidjeli na svoj način. — Marty je pokušao pronaći prave riječi. — I znaš, oženio si se mamom i imali ste tradicionalno vjenčanje. I poslao si me u kinesku školu, kako je tebe tvoj stari poslao... i uvijek si govorio o tome kako trebam naći neku dobru Kineskinju da se skrasim s njom, kao ti s mamom.

Nastupila je stanka, trenutak tišine. Henry je promatrao sina, čekajući da nastavi. Ništa se nije pomaknulo osim sjene koju su na stube bacale jele što su se njihale na povjetarcu.

— Ja nisam kao Yay Yay... kao tvoj djed — rekao je Henry kad je shvatio kamo to vodi, zaprepašten što ga stavlja u isti koš s njegovim ocem. U dubini duše volio je oca, koji sin ne voli svojega oca? Želio mu je samo najbolje. Ali nakon svega što je Henry doživio, nakon svega što je vidio i učinio, zar se toliko malo promijenio? Zar je toliko bio sličan ocu? Čuo je škljocanje kad su se iza njih otvorila vrata. Kroz njih je provirila mlada žena, a potom je izašla, nasmiješena. Imala je dugu plavu kosu i hladne plave oči — onakve kakve je Henry zvao »irske oči«.

— Vi ste sigurno Henryjev otac! Ne mogu vjerovati da ste sve vrijeme bili vani. Marty, zašto mi nisi ništa rekao? — Henry se nasmiješio i promatrao kako iznenađeno gleda njegova sina, koji je djelovao nervozno, kao da je uhvaćen kako radi nešto loše.

Henry je pružio ruku svojoj budućoj snahi.

Zračila je kao sunce. — Ja sam Samantha, jedva sam čekala da vas upoznam. — Prošla je pokraj njegove ruke i bacila mu se u zagrljaj. Henry ju je potapšao, pokušavajući uhvatiti dah, a potom je popustio i zagrljio je. Gledajući preko njezina ramena — nasmiješen — Henry je podigao palčeve prema Martyju.

UME

(1986.)

Henry je u dvorištu navukao vrtno rukavice i obrezivao suhe grane na starom stablu šljive — koje je bilo prošarano malim zelenim plodovima što su se koristili za kinesko vino. Drvo je bilo staro koliko i njegov sin.

Marty i njegova zaručnica sjedili su na stubama i promatrali ga dok su pijuckali ledeni zeleni čaj s đumbirom. Henry je pokušao spraviti ledeni čaj od Darjeelinga ili *pekoea*, ali on bi uvijek bi previše gorak, bez obzira na to koliko šećera ili meda stavio.

— Marty mi je rekao da je ovo trebalo biti iznenađenje, nadam se da ga nisam posve pokvarila... Ispričao mi je sve o vama i jedva sam čekala da vas upoznam.

— Ah, ma nema se mnogo toga reći — pristojno je rekao Henry.

— Pa, za početak, rekao mi je da je to vaše najdraže drvo — kazala je Samantha, trudeći se ispuniti neugodnu tišinu koja je vladala između oca i sina — i da ste ga posadili kad se Marty rodio.

Henry je nastavio s obrezivanjem i odrezao grančicu s nježnim bijelim cvjetovima. — To je drvo *ume* — rekao je, izgovarajući polako »u— me«. — Cvate i po najgorem vremenu, čak i po najhladnijoj zimi.

— Evo ga, počinja... — Marty je šapnuo Samantha, dovoljno glasno da ga otac čuje. — *Viva la revolution...* — šalio se.

— Hej, što bi to trebalo značiti? — upitao je Henry, prestavši s nadom.

— Bez uvrede, tata, ali...

Samantha ga je prekinula. — Marty mi je rekao da to drvo ima posebno značenje za vas. Da je ono simbol nečega.

— I jest — odvratio je Henry, dodirujući šljivin cvjetić s pet latica. — Cvjetovi *ume* drveta koriste se za dekoraciju tijekom kineske Nove godine. Također je simbol drevnoga grada Nanjinga, a sada je i nacionalni cvijet cijele Kine.

Marty je napola ustao i zadirkujući salutirao.

— Čemu to? — upitala je Samantha.

— Reci joj, tata.

Henry je i dalje obrezivao, pokušavajući zanemariti sinovo zadirkivanje. — To je bio i najdraži cvijet mog oca. — Mučio se škarama prije nego što je napokon odrezao veliku suhu granu. — On simbolizira otpor protiv neprijateljskih napada... to je revolucionarski simbol.

— Vaš je otac bio revolucionar? — upitala je Samantha.

— Ha! — Henry se nasmijao pri toj pomisli. — Nije, nije, bio je nacionalist. Uvijek se bojao komunista. No svejedno je vjerovao u ujedinjenu Kinu. Drvo *ume* bilo mu je posebno u tom smislu, razumiješ?

Samantha se nasmiješila i kimnula, pijuckajući čaj. — Marty mi je rekao da je to drvo izraslo iz grančice drveta vašega oca, da ste je ovdje posadili kad je on umro.

Henry je pogledao svojega sina, potom odmahnuo glavom i odrezao još jednu granu. — To mu je majka rekla.

Henry se osjećao loše zato što je spomenuo Ethel. Zato što je dozvao tugu u tako sretan dan.

— Jako mi je žao — rekla je Samantha. — Da sam je barem upoznala.

Henry se samo tugaljivo nasmiješio i kimnuo, a Marty je zagrlio zaručnicu i poljubio je u sljepoočicu.

Samantha je promijenila temu. — Marty kaže da ste izvanredan inženjer, da su vam čak dopustili da odete u prijevremenu mirovinu.

Henry je Samanthu gledao krajičkom oka dok je obrezivao

drvo; kao da je nabrajala natuknice sa zamišljenog popisa. — Odličan ste kuhar, volite obrađivati vrt i najbolji ste ribar kojeg on zna. Pričao mi je koliko ste ga puta vodili na jezero Washington loviti pacifičkog lososa.

Ma stvarno... — rekao je Henry, gledajući sina i pitajući se zašto to nikada *njemu* nije rekao. Potom je pomislio na komunikacijski jaz, odnosno više na ponor između njega i njegovog oca i odmah je znao odgovor na to pitanje.

Samantha je pijuckala ledeni čaj, prstima miješajući kocke leda. — Kaže da volite džez.

Henry ju je pogledao, zaintrigiran. *Ovo postaje zanimljivo.*

I to ne bilo koji džez. Nego korijene džez i swinga na zapadnoj obali, poput Floyda Standifera i Buddyja Catletta... i da ste veliki obožavatelj Davea Holdena, a posebno njegovog oca, Oscara Holdena.

Henry je odsjekao jednu grančicu i bacio je u bijelu kantu. — Sviđa mi se — rekao je Martyju, dovoljno glasno da ga i ona čuje. - Dobro si izabrao.

Drago mi je da ti se sviđa, tata. Znaš, iznenađuješ me. Henry je dao sve od sebe da komunicira bez riječi. Da podari sinu onaj osmijeh, onaj znakoviti pogled odobravanja. Bio je siguran da je Marty shvatio svaki dio njihove neverbalne komunikacije. Nakon cijeloga života kimanja, mrštenja i stoičkog osmjehivanja, obojica su tečno koristili emocionalne kratice. Smijehili su se jedan drugome dok se Samantha razbacivala poznavanjem bogate predratne glazbene povijesti Seattlea. Što je više Henry slušao, to je više razmišljao o povratku u Hotel Panama sljedeći tjedan. O pregledavanju podruma. Svih onih sanduka, kutija i kovčega. I o tome koliko bi mu samo bilo lakše da ima pomoć.

Henry je najviše mrzio da ga uspoređuju s ocem. U Martyjevim očima, šljiva nije pala daleko od stabla. Ako ništa drugo, tvrdoglavo se priljubila za grane. To je naučio iz mog primjera, pomislio je Henry, shvativši da mu Martyjeva pomoć u podrumu ne bi olakšala samo fizički teret.

Henry je skinuo vrtne rukavice i stavio ih na trijem. — Drvo *ume* uistinu je *bilo* najdraže drvo mojega oca, ali mladica koju sam posadio nije potekla od njega. Potekla je s drveta u Parku Kobe...

— Ali nije li to bio dio Japanske četvrti? — upitao je Marty.

Henry je kimnuo.

One noći kad je rođen Marty, Henry je urezao granu stabla šljive — najednom od mnogo stabala koje je raslo u parku — stavio čačalicu u zasjeklinu pa oko nje omotao komadić tkanine. Vratio se nakon nekoliko tjedana i uzeo granu — izraslo je novo korijenje. Zasadio ju je u dvorištu. I uvijek se brinuo o tom stablu.

Henry je razmišljao o cijepu stabla trešnje. Ali cvjetovi su bili previše lijepi — a sjećanja previše bolna. Ali sada više nije bilo Ethel. Henryjeva oca već odavno nije bilo. Čak nije bilo ni Japanske četvrti. Ostali su samo dani ispunjeni dugačkim, beskonačnim satima i stablo šljive o kojem se brinuo u dvorištu. Kalemjeno one noći kad se rodio njegov sin, s kineskog stabla u japanskom vrtu, prije toliko mnogo godina.

Drvo je zaraslo tijekom godina kad je Ethel bila bolesna. Henry je imao manje vremena brinuti se o masivnim granama koje su izrasle i popunile mali omeđeni prostor njihova dvorišta. Ali kad je Ethel preminula, Henry se ponovno počeo brinuti o drvetu, koje je opet davalo plod.

— Što radite sljedeći četvrtak? — upitao je Henry. Gledao je kako su se pogledali i slegnuli ramenima. Lice njegovog sina naboralo se od zbunjenosti. — Nemamo nikakvih planova - rekla je Samantha.

— Nađemo se u čajani Hotela Panama.

IZMEĐU DVIJE VATRE

(1942.)

Henry je uletio kroz ulazna vrata, došavši iz škole petnaest minuta prije nego inače. Nije ga bilo briga zbog toga, no čini se ni njegove roditelje. Morao je razgovarati s nekim. Morao je reći roditeljima što se događa. Oni će znati što treba učiniti, zar ne? Nije li tako? Henry je morao učiniti nešto. Ali što? Što je mogao učiniti? Imao je samo dvanaest godina.

— Mama, moram ti nešto reći! — povikao je, pokušavajući doći do daha.

— Henry, nadali smo se da ćeš uskoro doći kući! Došli su nam gosti na čaj. — Čuo je majku kako u kuhinji priča na kantonskom.

Izašla je, govoreći na lošem engleskom, ušutkavajući ga i požurujući da ode u skroman dnevni boravak. — Hajde, hajde.

Henryju se ukazao strašan prizor. Keiko je pobjegla, bila je tu, na sigurnom. Možda joj je cijela obitelj pobjegla, neposredno prije nego što su im agenti FBI-a upali kroz vrata i zatekli prazne sobe — otvoren prozor i zastore kako lepršaju na vjetru. Nikad ih nije vidio, ali mogao ih je jasno zamisliti kako trče niz ulicu, ostavivši za sobom zatečene i zbunjene agente FBI-a.

Prišao je garnituri za sjedenje i osjetio kako mu želudac propada, kao da je udario o pod, otkotrljao se pod kauč i negdje izgubio.

— Ti si sigurno Henry. Čekali smo te. — Stariji bijelac u elegantnom svijetlom odijelu sjedio je nasuprot Henryjevu ocu. Pokraj tog muškarca sjedio je Chaz.

— Sjedi. Sjedi. — Henryjev tata pokazivao je rukom, govoreći kinesko-engleski.

— Henryja sam Charles Preston, građevinski poduzetnik. Mislim da mojega sina poznaješ... u našoj kući zovemo ga Chaz. Ti ga možeš zvati kako god želiš. — Henry je imao nekoliko nadimaka na umu. Čak i na dva jezika. Mahnuo je Chazu, koji se toliko dražesno nasmiješio, da je Henry po prvi put primijetio da ima jamice.

No svejedno, nije shvaćao što se događa — i to ni manje ni više nego u njegovu domu. — Što... — Što *ti* radiš ovdje? To je pomislio, ali riječi su mu zapele u grlu kad je shvatio zašto je njegov otac toga jutra obukao odijelo, i to ono koje uvijek nosi na važnim sastancima.

— Tvoj otac i ja pokušali smo razgovarati o jednoj poslovnoj temi, a on je ukazao na to da bi ti bio savršen prevoditelj. Kaže da učiš engleski u Osnovnoj školi Rainier.

— Bok, Henry. — Chaz mu je namignuo, a onda se obratio svome ocu. — Henry je jedan od najpametnijih u razredu. Može prevesti bilo što. I to *čak i s japanskog*, kladim se. — Ove posljednje riječi Chaz je promrmljao kao da u ustima ima kocke leda te se ponovno od uha do uha nasmiješio Henryju. Henry je vidio da ni Chazu nije bilo ništa draže što je tu, no zadovoljilo ga je to što se može igrati mačke i miša s Henryjem dok nevino sjedi uz gospodina Prestona.

— Henry, gospodin Preston posjeduje nekoliko stambenih zgrada u okolici. Zanima ga pokretanje novih poslova na Aveniji Maynard, u Japanskoj četvrti — otac je Henryju objasnio na kantonskom. — Budući da sam ja član uprave Chong Wa, potrebna mu je moja potpora i potpora kineske zajednice u Međunarodnom okrugu. Naša mu je potpora potrebna kako bi dobio odobrenje gradskoga vijeća. — To je rekao na takav način, takvim tonom, pogledom i gestama, da je Henry shvatio kako je riječ o nečemu vrlo važnom. Bio je vrlo ozbiljan, ali i vrlo ushićen. Njegov otac nije se često uzbuđivao zbog nečega. S takvim snažnim zanosom govorio je jedino o kineskim pobjedama nad japanskom vojskom, kojih je bilo vrlo malo, i o Henryjevoj *stipendiji* u Rainieru. Sve do sada.

Henry je sjeo na klupicu između njih, osjećajući se maleno i nevažno. Između dviju stijena, dvaju ogromnih komada granita isklesanih u obliku odraslih osoba.

— Što trebam raditi? — pitao je na engleskom, a potom na kantonskom.

— Samo prevodi ono što govorimo, najbolje što možeš — rekao je gospodin Preston. Henryjev otac je kimnuo, pokušavajući slijediti engleske riječi koje je Chazov otac polako izgovarao.

Henry je obrisao pijesak i čađu iz kutova očiju, razmišljajući o Keiko i njezinoj obitelji. Pomislio je na ona tri japanska para kako leže licima okrenutim prema prljavom podu Black Elks Cluba, u najboljoj odjeći za izlazak. Kako su ih izvukli i negdje zatvorili. Ponovno je pogledao gospodina Prestona, čovjeka koji je namjeravao otkupiti zemlju od obitelji koje su sada palile svoje najdragocjenije stvari kako ih ne bi prozvali izdajnicima i špijunima.

Prvi je put Henry shvatio gdje se nalazi, da stoji s druge strane nevidljive crte između njega i njegova oca i svega ostalog što je poznao. Nije se mogao prisjetiti kad je prešao tu crtu i nije mogao zamisliti lagan povratak.

Pogledao je gospodina Prestona i Chaza, potom svojega oca i kimnuo. Počnite, ja ću prevoditi. *Najbolje* što mogu, pomislio je.

— Henry, možeš li, molim te, reći ocu da želim kupiti prazno zemljište iza nakladništva Nichibei? Ako možemo ugasiti japanske novine, hoće li nam odobriti da kupimo to zemljište?

Henry je pažljivo slušao. Potom se obratio ocu, govoreći na kantonskom. — Želi kupiti zemlju iza japanskog nakladništva, kao i samu zgradu.

Njegov je otac očito jako dobro poznao to područje pa je odgovorio: — Taj posjed je u vlasništvu obitelji Shitame, ali glava obitelji uhićena je prije nekoliko tjedana. Neka dade ponudu banci, a oni će mu ga prodati. — Polako je izgovorio te riječi, vjerojatno zato da Henry ništa ne ispusti u prijevodu.

Henry je bio zaprepašten kad je to čuo. Pogledom je tražio majku. Nigdje ju nije mogao vidjeti — vjerojatno je dolje prala rublje ili je spravljala čaj za goste. Na trenutak je oklijevao, a potom pogledao gospodina Prestona i posve ozbiljno rekao: — Moj otac neće pristati na prodaju. Tamo se nekoć nalazilo japansko groblje i gradnja na tom mjestu donijela bi nesreću. Zato je to zemljište prazno. — Henry je zamislio bombarder krcat bombama kako se obrušava prema meti.

Gospodin Preston se nasmijao. — Šali se, zar ne? Pitaj ga šali li se.

Henry gotovo nije mogao vjerovati da prvi put u nekoliko mjeseci zapravo razgovara sa svojim ocem — i da mu laže. *Ali to je nužno*, pomislio je. Pogledao je Chaza, koji je samo zurio u strop, naizgled iz dosade.

Henryjev otac pažljivo je slušao svaku riječ izrečenu na kantonskom. — Gospodin Preston kaže da želi prenamijeniti zgradu u džez-klub. Takva vrsta glazbe vrlo je popularna i donosi iznimno veliku zaradu. — Henry je zamišljao kako bombarder ispušta svoj teret, a bombe pljušte... *bum...*

Otac mu je više izgledao uvrijeđen nego zbunjen. Pogodak u sridu. Bombe su eksplodirale pri udaru. U Međunarodnom okrugu bilo je potrebno mnogo toga, njegov je otac objašnjavao, ali još noćnih klubova i pijanih pomoraca očito nisu stajali vrlo visoko na popisu Henryjeva oca za progresivan razvoj zajednice, čak i ako je to značilo protjerivanje nekih Japanaca iz Nihonmachija.

Od tog trenutka razgovor je nedvojbeno krenuo nizbrdo.

Gospodin Preston se naljutio, optužujući Henryjeva oca da je podložan utjecaju japanskog praznovjerja. Henryjev je otac pak optužio gospodina Prestona da je i te kako podložan utjecaju alkoholnih pića koje je namjeravao prodavati u svojem zamišljenom džez-klubu.

Nakon još Henryjeva unakrsnog prevođenja, završili su sa svojom dvojezičnom raspravom, suglasivši se da se ne slažu te su oprezno promatrali jedan drugoga.

Ali i dalje su se svađali, potpuno zanemarujući Henryja, a da jedan drugoga nisu razumjeli ni riječi. Chaz je zurio u Henryja, ne trepćući. Rastvorio je kaput i pokazao Henryju dugme koje mu je ukrao. Nijedan od očeva nije to primijetio, ali Henry ga je vidio. Chaz mu je iskesio zube, potom ponovno zatvorio kaput i poput anđela se nasmiješio ocu koji je rekao: — Završili smo razgovor o ovome. Vidim da je dolazak ovamo bila pogreška. Vi ionako nikad nećete biti sposobni za vođenje pravoga posla.

Henryjeva majka ušetala je s čajnikom svježe pripremljenog čaja od krizantema upravo u trenutku kad su Chaz i gospodin Preston ustali i izjurili van, izgledajući kao kockari koji su izgubili posljednji dolar.

Henry je uzeo šalicu čaja i ljubazno zahvalio majci — na engleskom. Naravno, nije razumjela ni riječi, ali izgledalo je kao da cijeni ton kojim ih je izgovorio.

Nakon što je popio čaj, Henry se ispričao i otišao u svoju sobu. Još je bilo rano, ah bio je umoran. Legao je, zažmirio i razmišljao o gospodinu Prestonu, odrasloj verziji Chaza, kako pohlepno dijeli zemljište Japanske četvrti te o svojem ocu, koji je bio toliko spreman pomoći u tim važnim *poslovnim* pitanjima. Henry je jednim dijelom očekivao da će biti sretan što im je pomutio planove, ali samo je bio iscrpljen i osjećao se krivim. Nikad se nije tako očito usprotivio ocu. Ali morao je. Vidio je palež u Nihonmachiju i ljude kako pale svoje dragocjene stvari koje se pretvaraju u pepeljave podsjetnike onoga što su nekoć bili, onoga što još uvijek jesu. Daske pribijene na

izloge obložene američkim zastavama. Nije se baš razumio u poslovanje, ali znao je da su vremena teška i da će biti još gore. Morao je pronaći Keiko, morao ju je vidjeti. Kako se smračivalo, zamišljao ju je na nekoj obiteljskoj fotografiji, na portretu u vatri, koji se savijao, izgarao i pretvarao u pepeo.

HALO, HALO

(1942.)

Kad je Henry napokon ponovno otvorio oči, vidio je samo tamu. *Koliko je sati? Koji je dan? Koliko sam dugo spavao?* Misli su mu jurile sto na sat dok je trljao oči i treptao, trudeći se da se probudi. Tračak mjesečine prodirao je kroz zastore na prozoru njegove sobe.

Nešto ga je probudilo. Što je to bilo? Neki zvuk? Potom je to ponovno čuo — bila je to zvonjava koja je dopirala iz kuhinje.

Protegnuo se, prilagođavajući se na vrijeme i prostor, a potom je stavio stopala na hladan drveni pod i sjeo. Dok su mu se oči prilagođavale na tamu, Henry je razaznao obrise poslužavnika u svojoj sobi. Majka mu je brižno ostavila večeru. Na poslužavnik je čak stavila i vazu s crvenim ljiljanom, dekoracije radi.

Ponovno se oglasio — nepogrešiv zvuk zvonjave njihova telefona. Henry se još uvijek nije posve navikao na to glasno, prodorno zvono. Manje od pola kućanstava u Seattleu imalo je telefon, a još manje u Kineskoj četvrti. Ali njegov otac ustrajao je da si priključe telefon kad su Sjedinjene Američke Države objavile rat silama Osovine. Bio je redar četvrti, a njegova dužnost bila je održavati kontakt — s kim točno, Henry nije znao.

Telefon je ponovno zazvonio, zvekećući poput budilice na navijanje.

Henry je počeo zijevati, ali brzo se zaustavio kad je pomislio na Chaza. *On zna gdje živim.* Sada bi mogao biti vani i čekati me.

Čekati me da nehotice izađem, iznoseći smeće ili unoseći rublje. Potom bi me napao, da mi se osveti, dok nema učitelja ni čuvara školskog dvorišta koji ga u tome mogu spriječiti.

Provirio je kroz teške zastore ustajalog mirisa, ali ulica je — dva kata niže — djelovala hladno i prazno, vlažno od nedavne oluje.

Čuo je kako majka u kuhinji govori: — *Wei, wei?* — Halo, halo.

Henry je otvorio vrata i tapkao niz hodnik do kupaonice. Majka je na telefon mumljala nešto u smislu da ne govori engleski. Mahnula je Henryju i pokazala na telefon. Poziv je bio za njega. Valjda.

— Halo? — rekao je. Henry je navikao rješavati pozive na pogrešan broj. Obično su bili na engleskom ili je pak bila riječ o popisivačima stanovništva zaduženim za azijsku zajednicu. Čudne žene ispitivale su Henryja koliko je star i je li on glava obitelji.

— Henry, potrebna mi je tvoja pomoć. — To je bila Keiko. Zvučala je smireno, ali bila je izravna.

Oklijevao je, ne očekujući Keikin nježan glas. Počeo je govoriti prigušenim glasom, ali onda se sjetio da njegovi roditelji ionako ne znaju engleski. — Jesi li dobro? Nisi bila u školi. Je li tvoja obitelj dobro?

— Možemo li se naći u parku, tamo gdje smo se našli prošli put?

Nije bila određena. Namjerno. Henry je mogao slobodno razgovarati, ali ona očito nije. Pomislio je na telefonske operatere koji su često prisluškivali i odmah mu je bilo jasno. — Kad? Sad? Večeras?

Možemo li se naći za sat vremena? Sat vremena? Henryjev mozak radio je sto na sat. Već je mrak. Što ću reći roditeljima? Na kraju je pristao. — Potrudit ću se doći ta jedan sat. — Snaći ću se.

— Hvala, bok. — Na trenutak je zastala. Baš kad je Henry mislio da će nešto reći, poklopila je.

Začuo se prodoran, živahan ženski glas. — Druga strana je prekinula, želite li da vam pomognem pri drugom pozivu?

Henry je smjesta poklopio slušalicu, kao da je uhvaćen u kradi.

Majka je stajala iza njega kad se okrenuo. Henry nije mogao razaznati vidi li joj se u pogledu znatiželja ili zabrinutost. — Što? Imaš *djevojku* možda? — upitala je.

Henry je slegnuo ramenima i na engleskom rekao: — Ne znam. — I, iskreno rečeno, nije znao. Ako je njegova majka smatrala čudnim što djevojčica koja ga je zvala ne govori kineski, nije ništa rekla. Možda je mislila da svi roditelji svoju djecu tjeraju da *govore svoji američki*. Tko bi znao? Možda su ih i tjerali.

Henry je razmišljao o tome kako će doći do Parka Kobe, po mraku, nakon što je nastupilo zamačenje. Bilo mu je drago što je malo odspavao. Čini se da će to biti jako duga noć.

Henry je većinu sata čekao u svojoj sobi. Već je bilo gotovo devet kad je Keiko nazvala. Njegovi roditelji lijegali su oko devet i trideset, ne zato što su bili osobito umorni, nego zato što je bilo razborito leći rano. Štednja struje za ratne potrebe Henryjevu ocu kao da je bila svetinja.

Nakon kratkog osluškivanja, Henry nije čuo nikakve zvukove svojih roditelja pa je otvorio prozor sobe i spustio se niz požarne ljestve. Ljestve su samo napola dosezale tlo, no u blizini se nalazio zatvoren kontejner za reciklirane gume. Henry je skinuo cipele i skočio na kontejner, koji je prigušeno zazvečao kad su njegove noge u čarapama sletjele na teški metalni poklopac. Pentranje natrag bit će malo teže, ali izvedivo, pomislio je te ponovno obuio cipele.

Dok je hodao vlažnim pločnicima, dah mu se pretvorio u uskovitlanu maglu, zajedno sa sumaglicom koja se izdizala nad vodom. Pokušavao je ostati u sjeni, unatoč strahu koji mu se uvukao u misli i od kojeg mu se grčio želudac. Henry nikada tako kasno nije bio vani sam. Iako uz svu tu gomilu ljudi koja se kretala avenijama i nije imao osjećaj da je sam.

Cijela Ulica South King bila je obojena neonskim svjetlima koja su prkosila zamačenju. Znakovi na barovima i noćnim klubovima imali su zeleni i crveni odraz u svakoj bari koju je preskočio. S vremena na vrijeme prošao bi auto i okupao ulicu prigušenim plavim svjetlima, osvjetljavajući muškarce i žene, Kineze i bijelce koji uživaju u noćnom životu — unatoč redukcijama.

Prelazak Sedme avenije i ulaz u Nihonmachi bio je kao da je zakoračio na tamnu stranu Mjeseca. Nije bilo svjetla. Auti nisu vozili. Sve je bilo zatvoreno. Čak su i preko prozora restorana Manila bile pribijene daske, kako bi se zaštitili od vandala, unatoč tome što su vlasnici Filipinci, a ne Japanci. Ulice uz Aveniju Maynard bile su prazne. Od trgovine Janagi do Kazališta Nippon Kan, Henry nije vidio nikoga osim Keiko.

U parku Kobe, preko puta kazališta kabuki, mahnulo joj je kad ju je ugledao kako sjedi na brežuljku, kao i posljednji put, okružena stablima trešanja koje su upravo propupale. Nakon što se popeo strmim brežuljkom terasastog parka, Henry je uhvatio dah i sjeo na kamen pokraj nje. Izgledala je blijedo na mjesecini i drhtala na hladnom zraku Seattlea.

— Roditelji su mi rekli da ostanem kod kuće i ne idem u školu, bojali su se da bi se nešto moglo dogoditi, da će nam razdvojiti obitelj — rekla je. Henry je gledao kako dugačku kosu sklanja s lica. Bio je iznenađen time koliko je djelovala smireno, spokojno.

Došla je policija i FBI... Uzeli su nam radiouređaje, fotoaparate i odveli nekoliko ljudi iz naše zgrade. Otada ih nismo vidjeli.

— Žao mi je. — Samo se to sjetio reći; što drugo da kaže?

— U prosincu su uhitili nekoliko ljudi, odmah nakon napada na Pearl Harbor, no već mjesecima vlada zatišje. Preveliko zatišje, mislim. Tata je rekao da se mornarica više ne brine o invaziji i da su sada zabrinutiji za sabotazu, znaš, da će ljudi raznijeti mostove, elektrane i takve stvari. I tako su opet poharali ovo područje i uhitili još Japanaca.

Henry je razmišljao o riječi *sabotaža*. On je sabotirao planove gospodina Prestona da kupi dio Japanske četvrti. I nije se osjećao loše zbog toga. Ali nisu li ti ljudi koje su odvodili u stvari Amerikanci? Japanci podrijetlom, no rođenjem Amerikanci? Na kraju krajeva, Keikin otac je rođen ovdje.

— Sad imamo i policijski sat.

— Policijski sat?

Keiko je polagano kimnula, razmišljajući o njegovim posljedicama dok je promatrala puste ulice oko sebe. — Japancima nije dopušteno kretati se izvan četvrti od osam navečer do šest ujutro. Noću smo zatvoreni.

Henry je odmahnuo glavom i nije mogao vjerovati da je istina to što ona govori, ali znao je da jest. Od uhićenja u Black Elks Clubu do pobjedonosnog osmijeha na licu njegova oca, znao je da se to doista događa. Osjećao se loše zbog Keiko i njezine obitelji, zbog nepravde koja je snašla sve stanovnike Nihonmachija. No ipak je bio tako sebično zahvalan što je s njom — osjećao se krivim zbog vlastite sreće.

— Danas sam pobjegao s nastave i pošao te tražiti — rekao je. — Bio sam zabrinut...

Pogledala ga je, a na licu joj se pojavio osmijeh. Postao je nervozan te se zbunio.

— Bio sam zabrinut zbog škole — rekao je Henry. — Ne smijemo zaostajati, osobito zbog toga što nastavnici ionako previše ne obraćaju pozornost na nas...

Na trenutak je zavládala tišina, a zatim su oboje čuli sirenu za promjenu smjene — koja je dopirala čak od Boeing Fielda. Tisuće radnika krenut će kući. A još tisuće počet će s poslom u deset navečer i graditi zrakoplove koji će se koristiti u ratu.

— Lijepo od tebe što se toliko brineš o mom školovanju, Henry. U očima joj je vidio razočaranje. Bio je to isti onaj pogled koji

je imala sinoć kad su se rastali, nakon uhićenja u Black Elks Clubu. — Nisam bio zabrinut samo zbog škole — priznao je. — Nije samo to u pitanju. Bio sam zabrinut zbog...

— U redu je, Henry. Ne želim te uvući u nevolje. Ni u školi ni kod kuće s tvojim ocem.

— Nisam zabrinut zbog svojih nevolja...

Pogledala ga je i duboko udahnula. — Dobro, jer trebam uslugu, Henry. Veliku uslugu. — Keiko je ustala, a Henry ju je slijedio niz brežuljak, do klupe iza koje su djelomično bila skrivena crvena kolica. U njima se nalazila hrpa albuma za slike i kutija s fotografijama. — To pripada mojoj obitelji. Majka mi je rekla da ih odnesem u uličicu i spalim. Ona to nije mogla učiniti. Otac joj je bio član japanske mornarice. Htjela je da spalim sve njezine stare slike iz Japana. — Keiko je tužnim očima pogledala Henryja. — Ne mogu to učiniti, Henry. Nadala sam se da bi ih ti mogao skriti. Samo na neko vrijeme. Možeš li to učiniti za mene?

Henry se prisjetio strašnog prizora iz Japanske četvrti tog poslijepodneva, fotografa iz studija Ochi koji je bio vidno potresen, ali odlučan.

— Mogu ih skriti u svojoj sobi. Imaš li još čega?

— Ovo su važne stvari. Mamine uspomene, sjećanja na njezinu obitelj. Stvari koje imamo iz vremena kad sam bila beba možemo ostaviti, mislim, a neke obitelji iz naše četvrti pokušavaju naći mjesto na koje možemo skriti druge stvari. Velike stvari. Vjerovatno ćemo ondje ostaviti druge stvari ako budemo morali.

— Ovo će biti na sigurnom, obećavam.

Keiko je nakratko zagrlila Henryja. I on je zagrlio nju. Dodirnuo joj je kosu. Bila je toplija nego što je zamišljao.

— Moram se vratiti prije nego što doznaju da me nema — rekla je Keiko. — Onda se vidimo sutra u školi?

Henry je kimnuo, dohvatio ručku malih crvenih kolica pa krenuo u smjeru svojega doma, mračnim, praznim ulicama Japanske četvrti. I za sobom vukao životne uspomene. Uspomene koje će skriti i tajnu koju će čuvati negdje u svom domu.

NIZBRDICA

(1942.)

Henry je točno znao gdje će skriti albume sa slikama kad stigne u svoj stan u Canton Alleyju — u onom plitkom praznom prostoru između donjih ladica komode i poda. Bilo je baš dovoljno mjesta da skrije sve Keikine dragocjene obiteljske slike, ako ih dobro rasporedi.

Popet će se požarnim stubama i vratiti se s jastučnicom. Vjerojatno će morati ići dva puta kako bi sve donio, ali to uopće ne bi trebao biti problem. Moj otac hrče, pomislio je Henry, a moja majka to nadoknađuje čvrstim snom. Dok god ne uzrokuje buku, trebao bih to izvesti bez ikakvih teškoća.

Trudeći se ostati u sjeni dok je krivudao mračnim uličicama, Henry se šuljao prema Kineskoj četvrti. Dječak koji sam hoda noću inače ne bi privukao mnogo pozornosti, ali kad se uzme u obzir zamračenje i novi policijski sat nametnut Japancima, sigurno će ga zaustaviti svaki policajac koji patrolira ulicama.

Henry je kroz tamu vukao mala crvena kolica niz Aveniju Maynard — slijedeći put kojim je išao ranije. Ulice Japanske četvrti bile su puste. Bile su prazne, ali sigurne. Stražnji kotači kolica s vremena na vrijeme bi zaškripali i zacviljeli, probadajući tišinu mirne večeri. Još samo nekoliko blokova, onda će moći krenuti prema sjeveru i nizbrdo, prema središtu Kineske četvrti i u smjeru doma.

I dalje se brinući za Keiko, Henry je prošao pokraj izdavačke kuće Rodo-Sha i krojačnice za žene Yada, u čijem su izlogu bile izložene lutke zapadnjačke veličine i američkog izgleda. Potom je prošao pokraj zubne ordinacije Eureka, pred kojom je visio ogroman model zuba, blijed, gotovo proziran na mjesecini. Kad bi barem nekako mogao prekriti američke zastave i slogane koji su visjeli u svakom izlogu — ili koji su bili zalijepljeni na svaki izlog zakucan daskama — gotovo bi mogao zamijeniti taj dio grada s Kineskom četvrti, samo što je bio veći. I razvijeniji.

Dok je Henry napuštao mirno utočište Japanske četvrti i oprezno se uputio prema South Kingu, u smjeru doma, ugledao je nekoga — jednoga dječaka. Jedva je mogao razaznati njegovu sjenu na mjesecini, osvijetljenu uličnim svjetiljkama koje su zujale i brujale, okružene noćnim leptirima koji su se odbijali o staklo. Kad se Henry približio, vidio je da dječak premazuje plakat s američkom zastavom koji je postavljen preko prozora trgovine namirnicama Janagi. Na vratima se nalazila šperploča koja je prekrivala staklo blizu kvake, ali veliki prozori bili su netaknuti. Vjerojatno su tek postavljeni, pomislio je Henry. Prekriveni zastavama, koje su služile kao zaštita.

Henryju se činilo da dječak liči, dok je pomicao četku preko površine papira. Vani je noću, pomislio je Henry, i da je sve od sebe da pokaže svoju nacionalnu pripadnost. Pokušava zaštititi obiteljsku imovinu. Henry se na trenutak opustio, utješeno time što su i druga djeca njegovih godina vani u to doba.

Mladi je dječak čuo škripanje kolica i ukočio se. Prestao je s ručnim radom pa izašao iz sjene na mjesto gdje ga je Henry mogao vidjeti i gdje je on također mogao vidjeti Henryja.

Bio je to Denny Brown.

U ruci je držao kist za bojenje s kojeg je po pločniku kapala crvena boja, ostavljajući za njim trag u obliku suze.

— Što ti radiš ovdje? — rekao je. Henry je u Dennyjevim očima vidio tračak straha. Bio je uplašen, *uhvaćen na djelu*. Potom je Henry primijetio kako se njegov zatečeni, razrogačeni pogled mijenja u bijes i oči mu se sužavaju, pune iščekivanja. Henry je bio posve sam, nije bilo nikoga drugog. A Denny kao da je bio svjestan toga dok se primicao — i to dok je Henry izgledao zapanjeno, držeći ručku Keikinih malih crvenih kolica.

— Što to radiš? — upitao je Henry, znajući odgovor, ali morao ga je čuti od Dennyja. Bio je to uzaludan pokušaj razumijevanja. Razumio je tko, gdje i što. Ali nikako nije mogao odgonetnuti *zašto*. Zbog straha? Mržnje? Ili samo zbog mladenačke dosade koja je Dennyja dovela u Japansku četvrt, gdje su se obitelji skrivale i zaključavale vrata, krijući svoje dragocjene stvari u strahu od uhićenja, dok je Denny stajao na uglu, pišući »Vratite se kući, Japanci!« preko američkih zastava postavljenih na izlozima.

— Rekao sam ti da je u duši Japanac!

Henry je prepoznao taj glas. Okrenuvši se, vidio je Chaza. U jednoj je ruci držao željeznu polugu, a u drugoj smotan plakat američke zastave. *Malo drukčija dužnost postavljanja zastave*, pomislio je Henry. Drvena vrata iza Chaza imala su dugačke usjeke na mjestima s kojih je otrgnuo plakat. Iza Chaza stajao je Carl Parks, još jedan nasilnik iz škole. Trojac je krenuo na Henryja.

Pogledavši oko sebe, Henry nije vidio nikoga drugog. Nije bilo ni žive duše. Iz obližnjih stanova nije dopiralo ni svjetlo.

Chaz se nasmiješio. — Izveo si kolica u šetnju, Henry? Što to imaš unutra? Dostavljaš japanske novine? Ili je to nešto što dostavljaju japanski špijuni?

Henry je pogledao Keikine stvari. Albume sa slikama. Vjenčani album. Stvari koje je obećao zaštititi. Jedva da se mogao suprotstaviti jednom, a kamoli trojici. Bez razmišljanja, Henry je gurnuo ručku natrag u kolica i počeo trčati, gurajući kolica odostraga.

Cijelim se tijelom naslonio na njih dok je trčao, a nogama ih je gurao do vrha brda i niz strmu padinu — niz South King.

— Uхватite ga! Nemojte dopustiti da ljubitelj Japanaca pobjegne! — vikao je Chaz.

— Dolazimo po tebe, Henry! — čuo je Dennyja kako viče, kako mu stopala udaraju o pločnik. Henry se nije osvrtao.

Dok su kolica jurila niz strmu padinu, Henry je mislio da će licem udariti u pločnik dok ona jure dalje. No onda je skočio, kao da preskače kozlić na pomičnom igralištu. Raširio je noge, isturio koljena, a stražnjicom je sletio na stražnji dio kolica, točno na vrh Keikina albuma — noge su mu bile raširene, svaka s jedne strane kolica, a gumeni potplati lebdjeli su nad zemljom dok je letio.

Henry je uhvatio ručku i upravljao najbolje što je mogao. Kolica, teret, sve zajedno, krivudali su niz South King, klepećući po napuklom pločniku. Henry je čuo povike dječaka koji su ga sustizali. Na trenutak je osjetio nečiju ruku na košulji, kako ga hvata za ovratnik. Henry se nagnuo nad ručkom kolica i premjestio težinu. Osvrnuvši se na trenutak, vidio je kako njegovi progonitelji zaostaju za njim dok je on jurio niz brdo brže nego saonice zimi. Škripa kotača sada se pretvorila u isprekidano brujanje, a osovine su počele zvrčati.

— Mjesta! Pazite! Mičite se! — Henry je vikao dok su mu se s puta micali gosti iz kafića koji su tumarali ulicama. Gotovo je pokosio muškarca u radnom odijelu, ali buka je bila tako glasna, a prizor ispred njega tako histeričan, da su mu se ljudi sklanjali s puta mnogo prije nego što je prošao. Jedna je žena uskočila kroz otvoren prozor parkiranog auta. Henry se nagnuo natrag, jedva prošavši ispod njezinih nogu u čarapama koje su se uvlačile unutra.

Čuo je lupu i vapaj pa se osvrnuo i ugledao kako Chaz i Carl koče i staju jer je Denny naglavce zaronio na pločnik. Odustali su od potjere, daleko, na brdu.

Henry se okrenuo upravo na vrijeme i samo okrznuo parkirni automat. Povukavši ručku natrag, izgubio je ono malo kontrole što je imao i udario u stražnji kotač auta koji je polagano prolazio raskrižjem South Kinga i Sedme avenije. Policijski auto. Zabio se u kotač i stražnji branik, crni komad metala na bijeloj karoseriji auta.

Cipele su mu ostavile crne tragove kočenja na pločniku kad se pokušavao zaustaviti — ljuljajući se i poskakujući dok nije imao osjećaj da su mu koljena dvije neispravne opruge. Leteći naprijed, Henry se okrenuo preko ručke i bočnom stranom prvo udario u bijelu gumu, a potom se odbio o nju. Kolica su se prevrnula, a njezin teret rasuo se pokraj i ispod auta u lepezu pojedinačnih slika i poderanih stranica.

Ležeći ondje u bolovima, Henry je čuo kako se auto zaustavlja. Pločnik je bio hladan i tvrd. Ozlijeđeno tijelo ga je boljelo. Noge su mu drhtale, a stopala su mu bila vruća i natečena.

Ljudi na ulici ponovno su došli k sebi, jedni su vikali, a drugi klicali tijekom, kako je Henry pomislio, pijanog slavlja. Nasilnici iz škole su nestali. Henry se podigao na ruke i noge i polako počeo skupljati slike koliko mu je stalo u ruke i bacati ih natrag u kolica.

Podigao je pogled i ugledao znak u obliku zvijezde na vratima auta. Kroz njih je izašao patrolni policajac u uniformi. — Pobogu! Ubit ćeš se u takvoj vratolomiji, i to noću. Da si imao malo više konjskih snaga u tome, mogao sam te pregaziti. — Henryju je više zvučao zabrinuto nego ljuto zbog projektila u obliku djeteta koji se zabio u njegov patrolni auto.

Ali bio bih gotov da sam ostao, pomislio je Henry, dok je posljednje slike i albume pokušavao neprimjetno utovariti natrag u kolica. Pogledao je auto. Koliko je mogao razabrati u prigušenom osvjetljenju, nije bilo štete. Silinu udarca ublažio je vlastitim tijelom kad se prevrnuo preko prednjeg dijela kolica. Zaradio je niz masnica i kvrgu na glavi, ali bit će dobro.

— Žao mi je, samo sam pokušavao stići kući...

Policajac je podigao sliku koja je dijelom skliznula pod patrolni auto. Pogledao ju je osvjetlivši je svjetiljkom, a potom je pokazao Henryju — bila je to zgužvana slika japanskog časnika koji pozira ispod bijele zastave s crvenim suncem, s mačem o boku. — A gdje je točno tvoja *kuća*? Znaš da te mogu odvesti u zatvor zato što si vani nakon policijskog sata?

Henry se potapšao po košulji, kako bi našao dugme i pokazao ga časniku. — Ja sam Kinez... prijateljica iz škole me zamolila... — Nije mogao smisliti što da kaže, morat će reći istinu. — Prijateljica me zamolila da joj ih pričuvam. To je obitelj američkih Japanaca.

Špijuni i izdajnici pojavljuju se u svakakvim oblicima i izdanjima, molio se Henry, ali ne kao učenici šestog razreda koji se jako kasno zateknu vani s kolicima punim slika.

Policajac je letimice pregledao zbrku od fotografija i prelistao albume. Nije bilo tajnih izviđačkih snimaka zrakoplovnih hangara ni detaljnih fotografija brodogradilišta. Samo slike s vjenčanja. Slike s praznika, iako se na mnogima nalazila tradicionalna japanska odjeća.

Henry je zaškiljio, zaslijepljen svjetlom koje je policajac uperio u njegovo dugme, a zatim izravno u Henryja. Nije mogao vidjeti policajca, vidio je samo crni obris sa srebrnom značkom.

— Gdje živiš?

Henry je pokazao u smjeru Kineske četvrti. — U South Kingu.

— Bio je zabrinutiji zbog toga kako će reagirati njegov otac ako ga policajac dovede kući s kolicima punim japanskih fotografija nego zbog toga da će završiti u zatvoru. Zatvor je naspram toga mila majka.

Policajac je više izgledao uzrujano nego uvrijeđeno. Bila je gužva te noći, sigurno je imao pametnijeg posla nego naletjeti na dvanaestogodišnjeg Kineza koji je nepažljivo vozio kolica. — Pođi kući, mali, i uzmi ove stvari sa sobom. I nemoj da te opet uhvatim nakon što se smrači! Dobro?

Revno kimajući, Henry je krenuo vukući za sobom kolica, dok mu je srce još brzo kucalo. Bio je samo jedan blok udaljen od kuće. Nije se osvrtao.

Za petnaest minuta Henry se nalazio u svojoj sobi i vraćao na mjesto donje ladice komode. Albumi sa slikama obitelji Okabe bili su na sigurnom. Fotografije je stavio na svoja mjesta najbolje što je mogao. Poslije će ih rasporediti. Keikina kolica udomljena su ispod stuba u uličici iza Henryjeve stambene zgrade.

Popeo se na krevet i gurnuo pokrivač. Dok se češao po glavi, osjetio je da mu se pojavila kvrga. Kako mu je još bilo vruće i kako je još bio znojnan od trčanja i pentranja, Henry je prozor ostavio otvoren i osjetio kako hladan zrak navire iz vode. Osjetio je miris kiše koja je nadolazila i čuo sirene i zvona trajekata uz luku koji su davali znak za posljednju noćnu vožnju. A u daljini je čuo kako negdje svira swing džez, možda čak i u Black Elks Clubu.

ČAJ

(1986.)

Henry je podigao pogled s novina, nasmiješivši se kad je ugledao Martyja i njegovu zaručnicu Samanthu kako mašu ispred izloga. Ušli su u mali kafić u izlogu, koji se nalazio u dnu Hotela Panama, a pri njihovu ulazu oglasila su se budistička zvana koja su zveckala na žici na ulaznim vratima.

— Otkad ti to zalaziš u japanske čajane? — upitao je Marty, pri— maknuvši Samanthi crnu pletenu stolicu.

Henry je nemarno smotao novine. — Ja sam ovdje redovit gost.

— Otkad to? — upitao je Marty i više nego iznenađen.

— Od prošloga tjedna.

— Onda sigurno okrećeš novi list u svojem životu. Ovo mi je sve novo. — Marty se obratio Samanthi: — Tata ni u ludilu ne bi zašao ovamo. U stvari, mrzio je dolaziti u ovaj dio grada, i to odavde do Parka Kobe, ispred onoga novog kazališta, Nippo Con...

— Kazalište Nippon Kan — ispravio ga je Henry.

— Da, tamo. Nekoć sam optuživao tatu da je japanofob, da ga je strah od svega japanskoga. — Dok je to govorio, Marty je mahao rukama kao da ga je strah.

— Zašto? — upitala je Samantha na takav način kao da misli da se Marty šali ili ga zadirkuje.

Konobarica je donijela čajnik svježega čaja, a Marty je ponovno napunio očevu šalicu i natočio čaj Samanthi. Henry je zauzvrat napunio Martyjevu šalicu. Bila je to tradicija koju je Henry njegovao — nikad si nemoj sam natočiti, uvijek natoči čaj drugome, tko će ti uzvratiti uslugu.

— Tatin tata, moj djed, bio je ludi tradicionalist. Kao kineski Farrakhan. No bio je poznat ovdje. Skupljao je novac za borbu protiv Japanaca u Kini. Kužiš, tijekom rata na Pacifiku, pomagao je prikupiti sredstva za ratne sukobe u sjevernoj Kini. To je tada bila velika stvar, je l' tako, tata?

— Blago... rečeno... — rekao je Henry dok je srkao čaj, držeći malu šalicu objema rukama.

— Dok je odrastao, tata nikad nije smio ići u Japansku četvrt. Bilo mu je zabranjeno. Ako je došao kući i mirisao na *wasabi*, izbacili bi ga iz kuće ili napravili neku sličnu ludost.

Samantha je djelovala zaintrigirano. — Zato nikada niste dolazili ovamo ili u Japansku četvrt... zbog oca?

Henry je kimnuo. — Tada su bila drukčija vremena. Oko 1882. godine, Kongres je donio Zakon o zabrani imigracije Kineza... bilo im je zabranjeno imigrirati u Sjedinjene Američke Države, To je bilo u vrijeme kad je konkurencija za dobivanje posla bila žestoka. Kineski radnici poput mojega oca naviknuli su na težak rad za malo novca, u toj mjeri da su, kad su se u mjesnim ribnjacima pojavili strojevi za konzerviranje, ti strojevi nazvani »željezni Kinezi«. No svejedno, lokalnim poduzećima trebala je jeftina radna snaga pa su zaobišli zakon o zabrani i dopustili radnicima iz Japana da dođu. Ne samo radnicima nego i njihovim budućim ženama koje su vidjeli samo na fotografijama. Japanska četvrt je bujala, dok je Kineska stagnirala. Moj otac to nije podnosio, a kad je Japan napao Kinu...

— Ali što se dogodilo poslije? — upitala je. — Kad ste odrasli... nakon što je on umro? Jeste li imali osjećaj da su sve karte otvorene, da ste pušteni s lanca i da možete raditi što hoćete? Čovječe, ja bih imala taj osjećaj. Da mi netko kaže da nešto ne mogu imati, to bi me izludilo čak i da ne znam što uopće učiniti s tim.

Henry je pogledao sina — koji je čekao odgovor na pitanje koje ni on nikad nije postavio.

— Kad sam bio dječak, većina Međunarodnog okruga *bila je* Japanska četvrt ili Nihonmachi, kako su je tada zvali. Dakle, otac mi je zabranio da zalazim u prilično veliko područje. Bilo je — Henry je tražio pravi izraz — obavijeno *mistikom*. A tijekom godina mnogo toga se promijenilo. U to vrijeme bilo je nezakonito prodavati nekretnine ljudima koji nisu bile boje kože, osim u određenim područjima. Postojale su četvrti za talijanske imigrante, za Židove, za crnce, tako je to bilo. Tako su se svi oni ovamo doselili nakon što su odveli Japance. Bilo

je to kao da želiš otići u određeni kafić popiti piće, ali kad napuniš dvadeset jednu godinu, taj se bar već pretvorio u cvjećarnicu. To jednostavno nije bilo isto.

— Znači, nisi htio ići? — upitao je Marty. — Nakon svih tih godina kad ti je bilo zabranjeno. Kad si napokon imao priliku, nisi poželio odšetati, tek toliko da vidiš što ima?

Henry je natočio još čaja Samantha, mršteći se. — Ah, nisam to rekao.

— Ali rekao si da se promijenilo...

— I jest. Ali i dalje sam *želio* ići.

— Pa zašto onda niste? Zašto ste se sada odlučili na to? — upitala je Samantha.

Henry je napokon odgurnuo šalicu čaja, lupkajući prstima po staklenoj površini stola. Duboko je uzdahnuo, a uzdah kao da je otkrivao dio njega poput zastora koji se povlači na mračnoj pozornici što polako oživljava. — Razlog zašto nikad nisam odlazio u Nihonmachi bio je taj... što mi je to bilo *prebolno*. — Henry je osjetio kako mu se oči vlaže, ali to nisu bile suze.

Nastupila je tišina. Još je jedan gost otišao iz čajane, a zvona na ulazu ponovno su se oglasila i prekinula znakovitu tišinu.

— Ne kužim. Zašto bi vam to bilo bolno ako nikad ondje niste ni bili, kad vam je otac branio? — upitala je Samantha prije nego što je Marty došao do riječi.

Henry ih je pogledao. Bili su tako mladi. Tako zgodni zajedno. Ali toliko toga još nisu znali.

— Da, otac mi je branio. — Uzdahnuo je, čeznutljivo promatrajući uokvirene fotografije Nihonmachija koje su visjele na zidovima. — Žestoko se protivio svemu što je japansko. Čak i prije napada na Pearl Harbor, rat u Kini trajao je već gotovo deset godina. Da mu sin zalazi u *onaj drugi* dio grada, u Japansku četvrt, bilo bi vrlo neprikladno. Sramotno za njega... Ali, kako sam samo išao... ipak sam išao. *Unatoč njegovoj zabrani*. Odlazio sam duboko u središte Nihonmachija. Ovdje, gdje sad sjedimo, to je sve bila Japanska četvrt. Odlazio sam i vidio puno toga. U ovoj sam ulici u svakom pogledu proveo najbolje i najgore trenutke svoga života.

Henry je vidio zbuđenost u očima svoga sina, u stvari više šok. Marty je sve te godine odrastao uvjeren da je Henry isti poput njegova djeda. Revan čovjek, pun strasti prema tradiciji i staroj domovini. Netko tko je gajio mržnju prema susjedima, osobito prema Japancima. Bio je predan starim osjećajima iz *ratnih godina*. Njegovu sinu nikad nije palo na pamet da njegova duboka strast prema tradiciji, njegove staromodne navike možda proizlaze iz nečega drugog.

— Jesi li nas zato pozvao ovamo na čaj? — upitao je Marty. Nestrpljenje u njegovu glasu kao da je iščezavalo. — Da nam ispričaš o Japanskoj četvrti?

Henry je prvo kimnuo, ali onda je rekao: — *Ne* — ispravivši se.

— U stvari, drago mi je da je Samantha pitala, jer će tako svakako biti lakše objasniti ostatak.

— Ostatak čega? — upitao je Marty. Henry je prepoznao pogled u očima svoga sina. Podsjetio ga je na one suzdržane, napola izrečene razgovore koje je vodio sa svojim ocem prije toliko puno godina.

— Trebala bi mi vaša pomoć... u podrumu. — Henry je ustao i izvadio novčanik. Na stol je stavio novčanicu od deset dolara kako bi platio čaj, a potom je krenuo uz stube što su povezivale čajanu i predvorje hotela, koje se još uvijek obnavljalo. — Idete li?

— Idemo li kamo? — upitao je Marty. Samantha ga je uhvatila za ruku i povukla ga, a koliko god on bio zbuđen, toliko je ona bila oduševljena i puna iščekivanja.

— Objasniti ću vam kad stignemo — rekao je Henry, suzdržano se nasmiješivši.

Zajedno su prošli kroz zamagljena vrata u art deco stilu i ušli u blistav predvorje Hotela Panama. Osjetio se miris prašine i plijesni, ali Henry je imao osjećaj da je novo dok je dodirivao opeku na mjestima na kojima su skinuti slojevi boje i prašine stari nekoliko desetljeća. Obrisano i očišćeno, a potom ponovno obrisano. Izgledao je isto kakvim ga se Henry sjećao kad je bio dječak, kad je provirivao kroz ukrašeni prozor. Hotel je ponovno bio isti, kao da se ništa nije promijenilo. A možda se ni on nije mnogo promijenio.

Henry, Marty i Samantha zaustavili su se kod privremenog ureda Hotela Panama i mahnuli gospodi Pettison, koja je razgovarala na telefon i pregovarala s građevinskim poduzetnikom ili s dobavljačem. Na stolu ispred nje bili su rašireni nacrti te je govorila o pojedinostima obnove. O nečemu što ne želi promijeniti. O tome kako želi obnoviti hotel da bude onakav kakav je bio. Očito su građevine poput te bile ili srušene ili pretvorene u skupocjene stanove.

Iz nekoliko razgovora koje je Henry vodio s gospođom Pettison zaključio je da ona nema ništa od toga. Željela je Hotelu Panama vratiti staru slavu. I zadržati što je više moguće prvobitnu arhitekturu. Mramorne *sentu* kupelji. Jednostavne sobe. Na isti način na koji je obnovila čajanu.

Henry se upisao, šapćući: — Bit ćemo u podrumu. Ovaj put sam doveo pomoć... — pokazao je na sina i buduću snahu.

Kimnula je i pokazala da prođu dok je razgovarala na telefon.

Uputivši se niz staro stubište, Marty je ponovno postao nestrpljiv. — Ovaj, a kamo točno idemo, tata?

Henry mu je stalno govorio: — Čekaj i vidjet ćeš. Čekaj i vidjet ćeš.

Kroz teška, zahrđala vrata, Henry ih je uveo u podrumsko skladište. Pritisnuo je prekidač, a improvizirana žica sa žaruljama je oživjela.

— Što je ovo? — upitala je Samantha, rukom prelazeći preko prašnjave hrpe kovčega i starih kutija.

— Ovo je muzej, mislim. Samo toga još nije svjestan. Trenutačno je ovo neka vrsta vremenske kapsule nastale prije vašeg rođenja — rekao je Henry. — Tijekom rata, japanska zajednica je evakuirana, *navodno* zbog vlastite sigurnosti. Obaviješteni su samo nekoliko dana prije te su protjerani u unutrašnjost u sabirne logore. Tadašnji senator, mislim da je bio iz Idaha, nazvao ih je »koncentracijskim logorima«. Nisu bili tako loši, ali boravak ondje mnogima je promijenio život. Ljudi su morali sve ostaviti, svatko je smio ponijeti dva kovčega i jednu malu vreću, platnenu vreću za osobne stvari.

Henry je rukama pokazao približnu veličinu. — Zato su vrijedne stvari pohranili na mjestima kao što je ovaj hotel, u podrumima crkava ili kod prijatelja. Ono što je ostalo u njihovim domovima nestalo je davno prije nego što su se oni vratili: pljačkaši su sve odnijeli. Ali mnogi se ionako nisu vratili.

— I ti si to sve vidio, zar ne, kad si bio dječak? — upitao je Marty.

— Ja sam to proživio — rekao je Henry. — Moj je otac bio *za* evakuaciju. Bio je uzbuđen zbog »E-dana«, kako su ga mnogi zvali. Ja to nisam posve razumio, ali našao sam se usred toga. Svemu sam svjedočio.

— Znači, zato se više nikada nisi vratio u Japansku četvrt... zbog previše loših uspomena? — upitao je Marty.

— Tako nešto — rekao je Henry. — Na neki način, nisam se imao čemu vratiti. Ničega više nije bilo.

— Ali ne shvaćam... zašto su te sve stvari još uvijek ovdje? — upitala je Samantha.

— Na hotelu su bile pribijene daske kao i na ostalim zgradama Japanske četvrti. I vlasnik je odveden. Ljudi su izgubili sve. Japanske banke su se zatvorile. Većina ljudi nije se vraćala. Mislim da je hotel promijenio vlasnike nekoliko puta, ali i dalje je bio zatvoren daskama tijekom svih tih godina, u stvari, desetljeća. Gospođa Pettison ga je kupila i pronašla sve ovo. Nepreuzeto. Pokušava pronaći vlasnike. Ja pretpostavljam da se ovdje nalaze stvari trideset do četrdeset obitelji. Čeka kontakte, da netko dođe i preuzme stvari, ali do sada je malotko to učinio.

— Zar nitko više nije živ?

— Četrdeset godina je dugačko razdoblje — objasnio je Henry. — Ljudi su okrenuli novi list u svojim životima. Ili preminuli, bojim se.

U tišini su gledali brdo prtljage. Samantha je dodirnula debeli omotač prašine na ispucalom kožnom sanduku.

— Tata, ovo je zapanjujuće, ali zašto nam to pokazuješ? — Marty je i dalje izgledao malo zbunjeno dok je promatrao sve te nizove kutija naslaganih do stropa. — Zar si nas stvarno doveo zbog toga?

Henryju je to bilo kao da je nabasao na tajnu prostoriju kuće u kojoj je odrastao, otkrivajući dio svoje prošlosti za koji Marty nije znao da postoji. — Pa, pozvao sam vas da dođete zato što bi mi dobro došla vaša pomoć da nešto pronađem.

Henry je pogledao Martyja i vidio kako prigušeno svjetlo sa stropa svjetluca u očima njegova sina.

— Da pogodim, tražiš staru, zaboravljenu ploču Oscara Holdena? Onu koja navodno više ne postoji. Misliš da ćeš je pronaći ovdje, među svim tim stvarima otprije, koliko, četrdeset pet godina?

— Možda.

— Nisam znala da je Oscar Holden snimio album — rekla je Samantha.

— To je tatin sveti gral... priča se da je snimio nekoliko primjeraka u četrdesetima, ali da ih danas više nema — objasnio je Marty. — Neki ne vjeruju ni da je ploča ikada postojala, jer kad je Oscar umro, bio je toliko star da se čak ni *on* nije mogao sjetiti da ju je snimio. Sjećali su se samo neki njegovi svirači iz benda i, naravno, tata...

— Ja sam je kupio. Ja *znam* da je postojala — prekinuo ga je Henry.

Ali nije se mogla slušati na staroj Victrolu kojih roditelja.

— I gdje je sada ta ploča koju ste kupili? — upitala je Samantha dok je skidala poklopac kutije za šešir, nakon čega je naborala nos od ustajalog mirisa.

— Ah, dao sam je nekome. Davno. Čak je nikad nisam ni poslušao.

— To je tako tužno — rekla je.

Henry je samo slegnuo ramenima.

— Misliš da bi se mogla nalaziti ovdje? Među svim tim kutijama? Da je jedna ploča mogla preživjeti nakon toliko godina?

— Zato sam i došao ovamo, da to doznam — rekao je Henry.

— A ako i postoji, kome je pripadala? — prekinuo ga je Marty, razmišljajući. — Nekome koga si poznao, tata? Nekome s kime tvoj otac nije želio da se družiš na pogrešnoj strani grada?

— Možda — odgovorio je Henry. — Pronađite je pa ću vam reći.

Marty je pogledao oca i brdo kutija, sanduka i kovčega. Samantha je na trenutak stisnula Martyjevu ruku, smiješeći se. — Onda bolje da odmah počnemo — rekla je.

PLOČE

(1942.)

Kad je Henry ispričao Keiko o svojoj ludoj vožnji po South Kingu, ona je prasnula u smijeh. Promatrala je učenike u redu za ručak i gotovo istom silinom zahihotala kad je ugledala

Dennyja Browna. Porazeno se namrgodio, kao ljuti, pretučeni pas mješanac. Obrazi i nos bili su prekriveni krastama na mjestima na kojima mu je lice klizilo po pločniku nakon pada.

Denny se izgubio u hordi gladne djece. Jurili su pokraj njih praveći uobičajene nakreveljene face Henryju i Keiko dok su oni posluživali sivu masu hrane koju je gospođa Beatty svečano nazvala »svinjetina *à la king*«. Umak s mjhurićima bio je prošaran nijansom zelene, gotovo metalik sjaja, koji je svjetlucao poput ribljeg oka.

Cijeli tjedan strugali su prazne lonce i bacali ostatke u smeće. Gospođa Beatty nije vjerovala u čuvanje ostataka. Inače je govorila Henryju i Keiko da ostatke hrane bacaju u odvojene kante, kako bi ih uzeli lokalni uzgajivači svinja, koji su taj talog svake noći koristili za napoj. Međutim, ovaj put ostaci su otišli u normalnu kantu za smeće. Čak i svinje imaju određene kriterije.

Do ponedjeljka ručak se opet vratio u uobičajenu rutinu. U skladištu su Henry i Keiko sjedili na preokrenutim sanducima za mlijeko, podijelili limenku bresaka i razgovarali o onome što se dogodilo u Black Elks Clubu one noći kad su uhićeni Keikini učitelji engleskoga te o tome kako policijski sat utječe na sve. U novinama nije mnogo pisalo o tome. I ono malo što je pisalo o uhićenjima izgubilo se u velikom naslovu tjedna — da je general MacArthur čudesno pobjegao s Filipina, izjavivši: »Otišao sam iz Bataana, ali ću se vratiti.« Zakopan među tim vijestima nalazio se mali stupac o uhićenju osumnjičenih *neprijateljskih agenata*. Možda je o tome govorio Henryjev otac. Sukob koji se činio tako daleko iznenada je izgledao bliže nego ikad.

Osobito dok su nasilnici poput Chaza, Carla Parksa i Dennyja Browna vodili rat na igralištu. Iako nitko nikad nije htio glumiti Japanca ili Švabu, obično bi natjerali kakvoga malca da glumi neprijatelja i onda ga nemilosrdno zlostavljali. Ako im je takva zabava ikada i dosadila, Henry to nikada nije primijetio. Ali tu, u maloj prašnjavoj ostavi, nalazilo se utočište i društvo.

Keiko se nasmiješila Henryju. — Imam jedno iznenađenje za tebe — rekla je.

Pogledao ju je nestrpljivo, nudeći joj posljednju breskvu, koju je nabola vilicom i pojela u dva velika zalogaja. Podijelili su slatki sirupasti sok koji je ostao.

— To je iznenađenje, ali pokazat ću ti ga tek poslije škole.

Nije mu bio rođendan, a Božić je prošao prije nekoliko mjeseci, no svejedno, iznenađenje je iznenađenje. — Je li to zato što ti čuvam fotografije? Ako je zbog toga, stvarno nema potrebe, meni je drago da...

Keiko ga je presjekla. — Ne, nego zato što si me poveo u Black Elks Club.

— Gdje smo gotovo završili u zatvoru — sramežljivo je promrmljao Henry.

Gledao je kako je napućila usne i razmišljala o toj primjedbi, a potom mu je odagnala razloge za brigu, ozarivši se: — Bilo je vrijedno toga.

Uživali su u trenutku tišine koja je prekinuta kucanjem na poluotvorena vrata. Znanstveni dokaz da vrijeme ponekad prebrzo prolazi.

— Idemo, iš. — Na taj im je način gospođa Beatty govorila da krenu. Vrijeme da se vrate u razred. Nakon ručka obično bi uletjela u kuhinju, čisteći zube novom čačkalicom i ponekad držeći primjerak časopisa *Life* — smotanog poput pendreka ili bejzbolske palice. Njime je ubijala muhe, koje je ostavila da leže ondje, a njihove zgnječene utrobe bile su razmazane na metalnim radnim plohamu kuhinje.

Henry je pridržao vrata Keiko, koja je raspustila kosu i krenula prema svojem razredu. Potomje pošao za njom, osvrnuvši se dok se gospođa Beatty udobno smještala s časopisom u rukama. Milo je to prošlotjedno izdanje. Na naslovnici je pisalo: »Kupaći kostimi u modi.«

Nakon škole prašili su krpe za brisanje ploče, brisali stolove, prali zahode. Henry je stalno ispitivao Keiko o iznenađenju. Ona je sramežljivo odgovarala: — Kasnije. Pokazat ću ti ga na putu kući.

Umjesto da su išli na jug prema Nihonmachi, Keiko ga je povelala prema sjeveru, u središte Seattlea. Svaki put kad bi je Henry pitao kamo idu, ona bi samo pokazala na ogromnu robnu kuću Rhodes na Drugoj aveniji. Henry je bio ondje nekoliko puta s roditeljima — ali samo u posebnim prilikama, kad su trebali nešto važno ili nešto čega nije bilo u Kineskoj četvrti.

Robna kuća Rhodes bilo je omiljeno odredište mještana. Nalazila se u velikoj šesterokatnici, a hod njezinim odjelima nalikovao je na izlet u katalog Sears u prirodnoj veličini. Odisala je šarmom i uzvišenošću, već i zbog masivnih orgulja koje su svirale tijekom ručka i večere. Bili su to posebni koncerti za gladne kupce, barem do prije nekoliko mjeseci, kad su orgulje rastavljene i premještene u novu Ledenu arenu u Ulici Mercer.

Henry je pošao za Keiko u audioodjel na drugome katu, gdje su se nalazili i radiouređaji i fonografi. Tu je bio prolaz s dugačkim policama od cedra s vinilnim gramofonskim pločama — koje su se Henryju činile lakšim i lomljivijim od ploča od šelaka. Zalihe šelaka bile su ograničene, navodno zbog rata pa se sada koristio vinil za najnovije hitove, poput »String of Pearls« Glenna Millera i »Stardust« Artieja Shawa. Henry je obožavao glazbu. Ali njegovi su roditelji imali samo stari fonograf marke Victrola. Mislim da se na njemu uopće ne mogu slušati ove novije ploče, pomislio je Henry.

Keiko se zaustavila ispred jednog reda s pločama. — Zažmiri — rekla je, uzimajući Henryjeve ruke i stavljaajući mu ih na oči.

Henry je prvo pogledao oko sebe, a onda je poslušao. Bilo mu je malo neugodno, no svejedno je prekrpio oči i stajao nasred prolaza s policama. Čuo je kako Keiko nešto premeće po njima i nije mogao izdržati da ne proviri kroz prste te ju je na trenutak gledao s leđa kako pretražuje nizove gramofonskih ploča. Čvrsto je zatvorio oči kad se ona okrenula i držala nešto.

— Otvori oči!

Pred očima mu se nalazila sjajna vinilna ploča u omotu od bijelog papira. Na jednostavnoj naljepnici pisalo je: »Oscar Holden & the Midnight Blue, The Alley Cat Strut.«

Henry je ostao bez riječi. Vilica mu se objesila, ali nikakav glas nije izlazio iz usta.

— Možeš li vjerovati? — Prštala je od ponosa. — To je naša pjesma, ona koju je nama odsvirao!

Dok je držao ploču u rukama, nije mogao vjerovati. Nikad nije upoznao pravog umjetnika koji je snimio neku ploču — nikad takvu osobu nije vidio uživo. Jedina poznata osoba koju je ikad vidio bio je Leonard Coatsworth, posljednji čovjek koji je bio na mostu Tacoma prije nego što se iskrivio, savio i pao u vodu. Coatsworth je bio u filmskim žurnalima, prikazan kako šeće posred mosta koji se izvrcē. Henry ga je vidio u prolazu na Seafair paradi i pomislio da izgleda kao obična budala. Ne kao izvođač Oscae Holden.

Naravno, Oscar je bio slavan u South Jacksonu, ali ovo je bila *prava* slava. Slava koju si mogao kupiti i držati u ruci. Dok je okretao savršenu ploču, promatrao je brazde i pokušao ponovno čuti tu glazbu, zanosni zvuk puhačke sekcije. Sheldona na saksofonu.

Ne mogu vjerovati. — Henry je to rekao sa strahopoštovanjem.

— Upravo je izašla. Štedjela sam novac da je kupim. Tebi.

— Nama — ispravio ju je Henry. — Osim toga, ja je ne mogu slušati, mi nemamo gramofon.

— Onda dođi k meni. Moji roditelji bi te ionako htjeli upoznati.

Pri pomisli da ga njezini roditelji žele upoznati, bio je polaskan i zaprepašten. Kao boksač amater koji dobiva priliku za meč s profesionalcem. Uzbudjenje, prožeto sumnjom i nervozom. I strahom. Njegovi roditelji vjerojatno ne bi htjeli imati išta s Keiko. Jesu li njezini roditelji bili toliko drukčiji? Što bi oni mogli misliti o njemu?

Henry i Keiko odnijeli su ploču na blagajnu. Žena srednjih godina dugačke plave kose podignute ispod službene kape bila je zaokupljena brojenjem sitniša na blagajni, koji je razmještala u jednu veću ladicu.

Keiko je podigla ruku i stavila ploču na pult, a potom otvorila malu torbicu i izvadila dva dolara — kolika je bila cijena nove ploče.

Plavuša za blagajnom i dalje je brojila.

Henry i Keiko strpljivo su čekali da blagajnica završi brojiti sadržaj kase. Detaljno je bilježila iznose na listu papira.

Dok su on i Keiko čekali, jedna im je žena prišla s leđa, držeći mali zidni sat na navijanje. Henry je zbunjeno gledao kako blagajnica njemu i Keiko preko glave uzima sat i naplaćuje. Blagajnica je uzela novac i vratila ostatak te stavila sat u veliku zelenu vrećicu Rhodes.

— Je li ova blagajna otvorena? — upitala je Keiko.

Blagajnica je samo pogledom tražila ostale kupce.

— Oprostite, gospođo, htjela bih kupiti ovu ploču.

Henry je postajao nervozniji od blagajnice, koja je, odlučna izraza lica, izbacila kuk na jednu stranu. Sagnula se i šapnula im: — Pa zašto se onda ne vratite u svoju četvrt i kupite je ondje?

Henryja su i prije prezirno gledali, ali nikada nije doživio ništa slično. Čuo je da se takvo što događa na jugu. U Arkansasu ili Alabami, ali ne u Seattleu. Ne na pacifičkom sjeverozapadu.

Blagajnica je stajala ondje, šake zabijene u kuk. — Ne poslužujemo ljude kao što si ti, a osim toga, moj muž se bori...

— Ja ću je kupiti — rekao je Henry i stavio svoje dugme s natpisom »Ja sam Kinez« na pult, pokraj Keikina dva dolara. — Rekao sam da ću je ja kupiti, molim vas.

Keiko je izgledala kao da će se rasplakati ili izjuriti van. Šake su joj ležale na pultu, čvrsto stisnute od bijesa i razočaranja.

Henry je zurio u blagajnicu, koja je djelovala zbunjeno, a potom uzrujano. Popustila je, zgrabila dva dolara i gurnula njegovo dugme u stranu. Dala mu je ploču, bez vrećice i računa. Henry je ustrajao da dobije i jedno i drugo, bojeći se da će ona pozvati osiguranje i prijaviti ih da su ukrali ploču. Našvrljala je cijenu na žuti račun i udarila žig »plaćeno« pa ga gurnula Henryju. On ga je uzeo i svejedno joj zahvalio.

Dugme je stavio u džep, zajedno s komadićem papira. — Hajde, idemo — rekao je Keiko.

Tijekom dugačke šetnje kući, Keiko je odsutno gledala ispred sebe. Radost zbog njezina iznenađenja rasplinula se poput probušena balona napunjena helijem, glasno i prodorno, ostavivši za sobom samo ogoljeli konop. Svejedno, Henry je držao ploču i pokušao je smiriti. — Hvala ti, ovo je predivno iznenađenje. Ovo je najbolji dar koji mi je itko ikada darovao.

— Ne osjećam se darežljivo ni zahvalno. Samo ljutito — rekla je Keiko. — Rođena sam ovdje. Čak ni ne govorim japanski. Ali svejedno, svi ti ljudi mrze me, kamo god da odem...

Henry se uspio nasmiješiti te je mahao pločom ispred nje, dajući joj je. Kad ju je vidjela, uspjela je malo zaboraviti. — Hvala ti rekla je.

Gledala je ploču dok su šetali. — Mislim da sam se navikla na zadirkivanje u školi. Na kraju krajeva, moj tata kaže da su to samo glupa djeca koja se obruše na slabe dječake i male djevojčice bez obzira na to iz kojeg dijela grada dolazili. To što su Japanci ili Kinezi samo im olakšava provociranje: mi smo laka meta. Ali ovako daleko od kuće, u dijelu grada gdje žive odrasli...

— Čovjek bi mislio da će se odrasli ponašati drukčije — Henry je dovršio njezinu rečenicu, znajući iz vlastitog iskustva da odrasli ponekad mogu biti i gori. Puno gori.

Barem imamo ploču, pomislio je Henry. Uspomenu na mjesto na kojemu ljudi nisu marili kako izgledaš, gdje si rođen ili odakle ti dolazi obitelj. Kad svira glazba, nije bilo nimalo važno prezivaš li se Abernathy ili Anjou, Kung ili Kobayashi. Na kraju krajeva, ploča je to dokazivala.

Na putu kući, Henry i Keiko raspravljali su o tome tko bi trebao zadržati ploču.

— To je moj dar tebi. Ti bi je trebao zadržati, bez obzira na to što je ne možeš slušati. Jednog dana ćeš moći — bila je uporna.

Henry je mislio da je Keiko treba zadržati zato što ima gramofon na kojem se mogu slušati nove vinilne ploče.

— Osim toga — uvjeravao ju je — moja majka je uvijek kod kuće i nisam siguran da će mi dopustiti da to slušam, jer moj otac ne voli modernu glazbu.

Na kraju, Keiko je popustila i prihvatila uzeti ploču. Zbog toga što njezini roditelji vole džez, ali i zbog toga što je shvatila koliko će zakasnuti kući ako ne požure.

Hodali su što su brže mogli uz slikovitu luku, gazeći ostatke školjki razasute po pločniku. Morske ptice kružile su iznad pločnika, ispuštajući cijele školjke, koje bi se razbile na pločniku te bi se ptice onda obrušile na njih i pogostile se mekanim, mesnatim sadržajem. Razmrljane školjke Henryju su izgledale odvratno. Oprezno je koračao neurednim pločnikom i to ga je toliko zaokupljalo da gotovo nije ni primijetio veliku skupinu vojnika blizu pristaništa trajekta.

On i Keiko morali su stati na sjevernoj strani pristaništa, zajedno s nekoliko desetaka automobila i šaćicom ljudi koji su se vrzmali po pločniku. Većina ih je više izgledala znatiželjno nego uzrujano. Neki su izgledali sretno, ali Henry nije shvatio otkud taj metež.

— Sigurno je neka parada, mislim. Nadam se — rekao je Henry. — *Ja obožavam parade*. Seafair parada bila je još bolja od parade za kinesku Novu godinu na Ulici Main.

— Koji je danas dan? — upitala je Keiko, dajući Henryju ploču, vadeći crtanku iz torbe s knjigama.

Sjela je na rub pločnika i olovkom počela crtati prizor. Niz vojnika u uniformi, s puškom s bajunetom obješenom preko ramena. Svi su djelovali poletno, uljudno i pristojno. Čak i učinkovito, pomislio je Henry. Trajekt *Keholoken* bio je usidren u pozadini, gotovo neprimjetno se pomičući nošen strujama tamnozeleno vode hladnog Puget Sounda.

Henry je razmislio. — Danas je 13. ožujka... koliko ja znam, nije nikakav praznik.

— Zašto su ovdje? To je trajekt koji dolazi s Bainbridge Islanda, zar ne? — Keiko je zbunjeno tapkala olovkom po obrazu.

Henry se složio. Pogledavši Keikin crtež, bio je zadivljen više nego ikada prije. Bila je dobra. I više nego dobra, bila je baš talentirana.

A onda su čuli zvižduk.

— Sigurno kreće — rekao je Henry. Pogledavši oko sebe, vidio je još više ljudi na ulici kako ukočeno što je, kao da čekaju da se crveno svjetlo na neispravnom semaforu pretvori u zeleno.

Još jedan zvižduk i dugačak red ljudi počeo se iskrcavati s trajekta. Henry je čuo ritmično udaranje kožnih cipela po metalnoj rampi. U urednom redu polagano su prešli ulicu i krenuli prema jugu, ali kamo — Henry nije mogao zaključiti. Najbolje što je mogao smisliti jest da idu u smjeru Kineske četvrti ili pak Nihonmachija.

Red je bio beskonačno dugačak. Tu su bile majke s malom djecom. Stariji ljudi, koji su se nesigurnim koracima kretali kamo i svi ostali. Tinejdžeri su trčali, a onda bi usporili kad su posvuda vidjeli vojnike. Svi su nosili kovčege, a na sebi su imali šešire i kapute. Tada je Henry shvatio ono što je Keiko već znala. Po govoru je shvatio da su svi Japanci. Bainbridge Island sigurno je proglašen vojnom zonom, pomislio je Henry. Sve evakuiraju. Stotine. Nad svakom skupinom nadvila se sjena vojnika koji je brojio glave kao što kokoš broji piliće.

Pogledavši oko sebe, Henry je vidio da je većina ljudi koji promatraju prizor gotovo iznenađena koliko i on. Gotovo. No dosta ih je djelovalo uzrujano, kao da kasne negdje te su se našli iza dugačkog vlaka koji nema kraja. Drugi su djelovali zadovoljno. Neki su pljeskali. Pogledao je Keiko, čiji je crtež bio napola dovršen: iznad crteža držala je olovku slomljena vrha, a ruka joj je bila ukočena kao u kipa.

— Hajde, idemo. Trebali bismo poći kući — rekao je. Iz ruku joj je uzeo crtanku i olovku pa ih spremio, pomogavši joj ustati. Okrenuo ju je od tog prizora, zagrlivši je oko ramena i trudeći se nježno je povesti kući. — Ne želimo biti ovdje.

Prešli su ulicu, prolazeći pokraj automobila koji su stajali i čekali da završi parada Japanaca. Ne možemo biti ovdje. *Moramo ići kući*. Henry je shvatio da su oni jedini Azijci na ulici koji ne nose kovčege te nije htio da ih pokupe vojnici koji su se stalno kretali tamo— amo.

— Kamo idu? — pitala je Keiko prigušenim šapatom. — Kamo ih odvođe?

Henry je odmahnuo glavom. — Ne znam. — Ali znao je. Kretali su se prema željezničkom kolodvoru. Vojnici su ih odvodili. Nije znao kamo, ali nekamo su ih slali. Možda zato što je Ba— inbridge bio preblizu brodogradilišta u Bremertonu ili zato što je to bio otok pa ih je bilo lakše ondje okupiti nego u mjestu poput Seattlea, gdje bi zbog meteža, zbog pukog broja ljudi, sličan poduhvat bio nemoguć. To se ne može dogoditi ovdje, pomislio je Henry. Previše ih je. *Previše nas je*.

Henry i Keiko probijali su se kroz gomilu ljudi sve do Sedme avenije, neutralne zone između Nihonmachija i Kineske četvrti. Vijest o evakuaciji bila je brža od njih. Ljudi različite boje kože okupili su se na ulicama i u vrevi razgovarali, pokazujući u smjeru željezničkog kolodvora. U ovom dijelu grada nije bilo vojnika. Nije bilo nevolja.

Henry je pronašao Sheldona koji je stajao u gomili promatrača, sa saksofonom u kovčegu o ramenu. — Što radiš ovdje? — rekao je Henry, povlačeći ga za rukav.

Shedlon je spustio pogled, na trenutak zatečen, ali zatim se nasmiješio, otkrivši zlatan zub. — Upravo sam završio za danas... Oscarov klub privremeno je zatvoren nakon racije pa dok ga ponovno ne otvore, što će, nadam se, biti uskoro, opet sviram na ulici da zaradim za život. A ovo baš ne pomaže.

Henry mu je ispružio vrećicu s pločom iz Rhodesa. Sheldon se nasmiješio i namignuo mu. — I ja imam svoj primjerak.

Sheldon je stavio ruku na Henryjevo rame dok su promatrali prizor. Ni jednom ni drugom nije se razgovaralo o glazbi. — Evakuirali su cijeli otok. Rekli su da je to zbog njihove sigurnosti. Možeš li vjerovati... koja glupost? — rekao je Sheldon.

Keiko je sklonila kosu s očiju, pridržavajući se za Henryjevu ruku. — Kamo ih odvođe? — upitala je.

Henry se bojao za Keiko, nije htio znati odgovor. Nagnuo je glavu dok nije sljepoočnicu prislonio na njezinu te ju je zamotao svojim kaputom.

— Ne znam, gospođice — rekao je Sheldon. — Ne znam. U Kaliforniju, pretpostavljam. Čuo sam da grade nekakve logore za ratne zarobljenike u blizini Nevade. Donijeli su odluku da mogu zatvoriti sve Japance, Nijemce i Talijane... Ali vidite li kojeg Nijemca u gomili? Jeste li vidjeli da odvođe Joea DiMaggia?

Henry je pogledao oko sebe. Ono malo Japanaca što je bilo u gomili na ulici uputilo se kući, a neki su trčali. — Bolje da kreneš, roditelji ti vjerojatno umiru od brige. — Dao joj je ploču.

Sheldon se suglasio i pogledao Henryja. — I tebi je bolje da kreneš, mladiću. I tvoja obitelj će se jednako zabrinuti. Bez obzira na to imao dugme ili ne.

Keiko je zagrlila Henryja i nije ga dugo puštala. Kad ju je pogledao, Henry joj je vidio strah u očima. Ne samo da se bojala za sebe — bojala se za cijelu obitelj. I on se bojao. Pozdravili su se bez riječi prije nego što su se razišli pa je svatko otrčao u drugom smjeru prema kući.

RODITELJI

(1942.)

Za tjedan dana, evakuacija Bainbridge Islanda već je bila stara vijest. Za mjesec dana to se već zaboravilo, barem naizgled — svi su se trudili nastaviti sa svojim poslom kao inače. Čak je i Henry bio relativno smiren kad su se Keiko i on dogovarali za ručak u subotu. Izenadila ga je nazvavši ga kući. Javio se Henryjev otac. Čim je progovorila na engleskom, dao je slušalicu Henryju. Otac ga nije pitao tko je to, samo je pitao je li riječ o djevojčici — jako dobro znajući odgovor.

Valjda je to samo htio čuti iz mojih usta, pomislio je Henry. — Da, riječ je o djevojčici — bilo je sve što je izgovorio. Riječi je izustio na besmislenom engleskom, ali potom je kimnuo i objasnio: — Ona mi je prijateljica. — Otac mu je djelovao zbunjeno, no kao da se pomirio s činjenicom da mu je sin već gotovo tinejdžer. U Kini, u *staroj domovini*, brakovi su se sklapali već s trinaest ili četrnaest godina. Ponekad su bili dogovoreni po rođenju, ali samo u slučaju vrlo siromašnih ili bogatih obitelji.

Njegov otac vjerojatno bi bio zabrinutiji da zna svrhu poziva — dogovor za upoznavanje Keikine obitelji. Ne, Henry je shvatio: *zabrinut* je preblaga riječ, njegov otac bio bi bijesan.

Henry je pak bio manje zabrinut dok nije shvatio da bi se taj ručak mogao okarakterizirati kao spoj. Pri toj pomisli stegnuo mu se želudac, a dlanovi su mu se počeli znojiti. Smirivao se uvjeravajući se da se ne radi ni o čemu otmjenom, to je samo ručak s obitelji Okabe.

U školi se sve činilo neuobičajeno uobičajenim — tako tiho i mirno, da on i Keiko nisu znali što bi mislili. Ostala djeca, čak i nastavnici, kao da nisu bili svjesni egzodusa Japanaca s Bainbridge Islanda. Dan je došao i prošao prilično mirno. Kao da se to nikada nije ni dogodilo. Izgubljeno u ratnim vijestima — da američka i filipinska vojska gube u Bataanu i da je japanska podmornica bombardirala rafineriju negdje u Kaliforniji.

Henryjev otac bio je ustrajniji nego ikad da Henry nosi svoje dugme. — Nosi ga s vanjske strane, gdje ga svi mogu vidjeti! — zahtijevao je na kantonskom dok je Henry izlazio iz kuće.

Henry je otkopčao kaput i ostavio ga raskopčanim tako da je dugme bilo jasno vidljivo, pognuvši ramena u očekivanju očeva odlučnog odobrenja. Oca nikada prije nije vidio tako ozbiljna. Njegovi roditelji otišli su čak korak dalje — i oni su nosili isto dugme. Neka vrsta kolektivnog napora, obrazložio si je Henry. Razumio je da se roditelji brinu za njegovo dobro, ali nema šanse da bi njih zamijenili za Japance — jer su rijetko izlazili iz Kineske četvrti. A kad bi i izašli, u Seattlu je jednostavno bilo previše ljudi da ih odvedu. Tisuće.

Plan Henryja i Keiko bio je da se nadu ispred Hotela Panama. Sagradio ga je prije trideset godina Sabro Ozasa — arhitekt kojeg je Henryjev otac spomenuo jednom ili dvaput. Japanac, ali ugledan, barem kako je rekao Henryjev otac, koji je rijetko u pozitivnom svjetlu govorio o nečemu iz japanske zajednice. Ovo je bila iznimka.

Hotel je bio najdojmljivija građevina u Nihonmachiju ili, u stvari, u cijeloj četvrti. Stajao je kao stražarnica između dviju različitih zajednica i pružio udoban dom ljudima koji su upravo stigli s broda i ondje odsjeli tjedan ili mjesec dana, ili koliko god je bilo potrebno da pronađu posao, uštede malo novca i postanu Amerikanci. Henry se pitao koliko je samo useljenika odmorilo umornu glavu u Hotelu Panama, sanjajući o novom životu koji je počeo onoga dana kad su sišli s parnog broda iz Kantona ili Okinawe, odbrojavajući dane kad će moći poslati po svoju obitelj. Dani su se obično pretvarali u godine.

Sada je hotel stajao kao blijedi odsjaj stare slave. Useljenici, ribari, radnici u tvornici za konzerviranje hrane, koji nisu smjeli dovesti obitelj iz stare domovine, koristili su ga kao trajno mjesto boravka za samce.

Henry je oduvijek želio posjetiti donju razinu, vidjeti mramorne kupelji, sento, kako ih je Keiko zvala. To su navodno bile najveće i najluksuznije kupelji na zapadnoj obali. No previše se bojao.

Gotovo jednako kao što se bojao reći roditeljima da se sastaje s Keiko. Majci je natuknuo — naravno, na engleskom — da ima prijateljicu Japanku, a majka ga je odmah opako prostrijelila pogledom, izgledajući toliko

zaprepašteno da je smjesta promijenio temu. Većina kineskih roditelja bila je ravnodušna prema Japancima ili Filipincima koji su svakodnevno dolazili bježeći od rata u potrazi za boljom budućnosti u Americi. Neki Kinezi gajili su negativne

osjećaje prema njima, ali većina ih je to zadržala za sebe. Njegovi su roditelji bili drukčiji — svaki put kad je izlazio, provjeravali su nalazi li mu se na košulji dugme »Ja sam Kinez«. Očev nacionalistički ponos, njegov zaštitni omotač, samo je rastao.

Kad je pratio Keiko kući, Henry bi pristojno mahnuo njezinim roditeljima ili im povremeno rekao: »Dobar dan.« No to je najdalje do čega je došao. Bio je siguran da će njegov otac nekako doznati pa je svoje posjete sveo na minimum. S druge strane, Keiko je sve pričala svojim roditeljima. O svom prijatelju Henryju, njegovim glazbenim interesima i o tome kako želi da se nađu na ručku.

— Henry! — Sjedila je na trijemu i mahala. Rano proljeće pokazivalo je prve znakove života, a počeli su cvasti trešnjini cvjetovi.

Ulice su, prošarane ružičastim i bijelim cvjetovima, napokon počele mirisati na nešto što nije morska trava, slana riba ili oseka.

— I ja mogu biti Kinez — zadirivala ga je, pokazujući na Henryjevo dugme. — *Hou noi mou gin.* — To je na kantonskom značilo: »Kako si danas, ljepotice?«

— Gdje si to naučila?

Keiko se nasmiješila. — Potražila sam to u knjižnici.

— *Oai deki te ureshii desu* — uzvratio je Henry.

U jednom neobičnom trenutku, samo su se gledali, smiješeći se jedno drugome, ne znajući što da kažu ili na kojem jeziku da se izraze. Zatim je Keiko prekinula tišinu. — Moja obitelj kupuje na tržnici, naći ćemo se s njima na ručku.

Trčali su kroz japansku tržnicu da se sastanu s njezinim roditeljima. On joj je pustio da pobijedi, bila je to ljubazna gesta koju bi njegov otac očekivao od njega. I naravno, Henry ionako nije znao kamo ide. Slijedio ju je do predvorja trgovine japanskim rezancima — koja je nedavno preimenovana u Američki vrt.

— Henry, drago mi je da se ponovno vidimo. — Gospodin Okabe nosio je sive hlače od flanela i šešir u kojem je izgledao kao Cary Grant. Kao i Keiko, i on je engleski govorio prekrasno.

Upravitelj ih je posjeo za okrugli stol pokraj prozora. Keiko je sjela nasuprot Henryju, a njezina majka uzela je sjedalicu za Keikina maloga brata. Henry je pretpostavio da nema više od tri ili četiri godine. Igrao se crnim lakiranim štapićima, a majka ga je nježno korila govoreći mu da to donosi nesreću.

— Hvala što svaki dan pratiš Keiko kući, Henry. Cijenimo što si tako savjestan prijatelj.

Henry nije bio posve siguran što znači *savjestan prijatelj*, ali rekavši to, gospodin Okabe mu je natočio šalicu zelenog čaja pa je to shvatio kao kompliment. Henry je uzeo šalicu čaja objema rukama, kao znak poštovanja kako ga je naučila majka te se ponudio natočiti šalicu gospodinu Okabeu, ali Keikin otac si je već sam počeo točiti, koristeći mramorni pomični poslužavnik da bi došao do onoga što želi.

— Hvala vama što ste me pozvali. — Henryju je bilo žao što nije bio pažljiviji na satovima engleskoga. Do dvanaeste godine bilo mu je zabranjeno govoriti engleski u vlastitom domu. Otac mu je htio da bude odgojen kao Kinez, kao što je i on bio odgajan. Sad se sve preokrenulo. No kadencia njegovih riječi kao da je bila sličnija onoj ribara koji su dolazili iz Kine nego engleskom koji su Keiko i njezina obitelj tako tečno govorili.

— Zanimljivo ti je to dugme koje nosiš, Henry — primijetila je Keikina majka dražesnim, zaštitničkim glasom. — Gdje si ga nabavio?

Henry je podigao ruku i prekrpio ga. Htio ga je skinuti na putu tlo njih, ali zaboravio je dok su trčali prema restoranu. — Otac mi ga je dao... rekao mi je da ga stalno moram nositi... baš sramotno.

— Ne, tvoj je otac u pravu. On je vrlo mudar čovjek — rekao je gospodin Okabe.

Ne biste to mislili o njemu da ga upoznate.

— Ne bi se trebao stidjeti onoga što jesi, pogotovo ne sad.

Henry je pogledao Keiko, pitajući se što ona misli o tom razgovoru. Ona se samo nasmiješila i udarila ga pod stolom, očito se osjećajući ugodnije nego u školskoj kantini.

— Ovdje je lako biti ono što jesi, ali u školi je teže — rekao je Henry. — Hoću reći, u Rainieru. — Što to govorim? Teško je biti ono što jesam *u vlastitoj kući*, s vlastitom obitelji, pomislio je.

Gospodin Okabe pijuckao je čaj, podsjetivši Henryja da i on to učini. Bio je blaži, okus je bio profinjeniji, a čaj prozirniji nego crni *oolong* čaj koji je volio njegov otac.

— Znao sam da će pohađanje škole za bijelce predstavljati određen izazov za Keiko — rekao je gospodin Okabe. — Ali mi joj govorimo: budi ono što jesi, bez obzira na sve. Upozorio sam je da je možda nikada neće voljeti, neki bi je čak mogli i mrziti, no s vremenom će je poštivati, kao Amerikanku.

Henryju se sviđalo u kojem se smjeru razvija razgovor, ali pomalo se osjećao krivim, razmišljajući o svojoj obitelji. Zašto njemu to nitko nije objasnio na taj način? Umjesto toga, dobio je dugme i bio je prisiljen *govoriti svoj američki*.

— Večeras se održava besplatan džez-koncert na otvorenom u Ulici Jackson. Svirat će Oscar Holden — rekla je Keikina majka. — Mogao bi pozvati svoju obitelj da nam se pridruži?

Henry je pogledao Keiko, koja se nasmiješila i podigla obrve. Nije mogao vjerovati što čuje. Oscara Holdena vidio je samo jedanput, onaj put s Keiko. Čuo ga je nekoliko puta prije toga, no samo tako što je prislonio uho na stražnja vrata Black Elks Cluba, gdje je legendarni džez-klavirist slučajno vježbao. Ponuda je bila primamljiva. Osobito zato što je vrlo malo viđao Sheldona otkako je mijenjao Oscarova stalnog saksofonista — »svirka koja se događa jednom u životu«, kako ju je nazvao Sheldon. Upravo tako.

No, za razliku od Keikinih roditelja, Henryjevi nisu marili za glazbu *obojenih*. U stvari, više kao da uopće nisu slušali glazbu. Ni klasičnu ni modernu. Ni crnu ni bijelu. Jedino što su tih dana slušali na radiju bile su vijesti.

Bila je to vrlo ljubazna ponuda obitelji Okabe, ali morat će je odbiti. Henry je zamislio taj prizor kao matineju jeftinog horor-filma u Kinu Atlas — s kineskim titlovima. Počinje mračna tragedija dok objašnjava da ne samo da ima prijateljicu Japanku nego još k tome njezina cijela obitelj želi njegovu odvesti na džez-koncert.

Prije nego što je uspio smisliti pristojan odgovor gospodinu Okabeu, poluprazna boca *shoyua* počela je skakutati po stolu. Henry ju je uhvatio i osjetio kako tlo podrhtava.

Kroz prozor koji je zveckao ugledao je ogroman vojni kamion koji je rigao crne ispušne plinove dizela dok je tutnjio prema trgu. Njegov metalni okvir prodorno je škripao nadglasavajući gromoglasnu buku teškog motora. Čak i prije nego što su kočnice zaškripale, ljudi s ulice razbježali su se u svim smjerovima. Samo su oni jako stari ili jako mladi ostali promatrati kamion pun vojnika koji su mirno sjedili u stražnjem dijelu ogromnog kamiona.

Neprestano je dolazilo još kamiona, jedan za drugim, iz kojih su se iskrcavali američki vojnici i vojna policija s puškama te su počeli obljepljivati četvrt, pribijajući male plakate na vrata, izloge i telefonske stupove. I trgovci i kupci slijevali su se na ulice vidjeti kakav je to metež. Henry i obitelj Okabe izašli su na pločnik dok su vojnici prilazili, dijeleći letke s natpisom »Javni proglas 1« na engleskom i japanskom.

Henry je pogledao papirić u Keikinoj ruci. Masna slova kao da su vrištala: UPUTE SVIM OSOBAMA JAPANSKOG PODRIJETLA. Sve se odnosilo na to da su japanske obitelji prisiljene na evakuaciju, zbog vlastite sigurnosti. Imali su samo nekoliko dana da se spreme i nisu mogli ponijeti gotovo ništa — samo ono što mogu nositi. Na dnu se nalazio potpis predsjednika Sjedinjenih Američkih Država i ministra rata. Ostatak letka bio je nepoznanica Henryju, ali ne i Keikinoj obitelji. Njezina je majka odmah počela plakati. Njezin je otac izgledao uzrujano, ali ostao je smiren. Keiko je prstom dodirnula srce i pokazala na Henryja. On je dodirnuo svoje i osjetio dugme koje je nosila njegova obitelj. »Ja sam Kinez.«

BOLJE NJIH NEGO NAS

(1942.)

Henry je uletio u stančić u kojem je živio sa svojim roditeljima. Otac mu je sjedio u naslonjaču smireno čitajući *Hsi Hua Pao*, kineske novine iz Seattlea. Majka mu je bila u kuhinji i po zvuku je mogao zaključiti da reže povrće — nož je u istom ritmu udarao o dasku za rezanje.

Henry je, pokušavajući doći do daha, ocu dao primjerak proglasa. Uhvatio se za trbuh na mjestu gdje ga je boljelo zato što je pretrčao deset gradskih blokova. Otac je bacio pogled na proglas, a Henry mu je u pogledu vidio da čeka objašnjenje, na *američkom*, i kaže mu zašto je toliko uzrujan. Ne, ne opet. Ne sada. *Samo razgovaraj sa mnom* — bilo je sve što je Henry htio. To je i rekao na kineskom.

Otac je odlučno odmahnuo glavom i prekinuo Henryja dok mu je pokušavao objasniti.

— Ne! Ne možeš me ignorirati. Više ne — Henry se prepirao s njim na engleskom pa se opet prebacio na kineski. — Sve odvode. Sve Japance. Vojska sve odvodi!

Otac mu je vratio proglas. — Bolje njih nego nas. Majka je došla iz kuhinje i govorila kineski, tražeći objašnjenje. — Henry, zašto je to važno? U ratu smo. I mi pripadamo drugoj zajednici. Brinemo se jedni o drugima. Ti to jako dobro znaš.

Henry nije znao što da kaže — ili na kojem jeziku. Pogledao je roditelje i riječi su same izašle. — Meni je važno — rekao je na kineskom. Zatim se ponovno prebacio na engleski. — Važno mi je jer je *ona* Japanka.

Izjurio je i otišao u svoju sobu, zalupivši vratima. Slika njegovih roditelja zabezegnutih lica bila mu je još pred očima. Kroz vrata je čuo kako se počinju svađati.

Henry je otvorio prozor svoje sobe, izašao na požarne stube i naslonio se na krutu metalnu ogradu, očajan. U daljini je čuo tutnjavu vojnih kamiona. Iza uličice, u ulicama Kineske četvrti, ljudi su jednostavno živjeli svoj život: neki su gledah, razgovarah ih pokazivali u smjeru Nihonmachija, ali uglavnom su svi bili smireni.

Henry je gledao kako se pokraj stražnjih vrata restorana Kau Kau zaustavlja automobil pun kutija. Na njegovo iznenađenje, iz auta je izašao mladi japanski par, a ljudi iz restorana sjatili su se u uličicu i počeli unutra odvlačiti kutije za koje je Henry pretpostavio da su osobne stvari. Stvari koje nisu bile upakirane odale su o čemu je riječ. Podna svjetiljka. Dugačak tepih, smotan i povezan uz krov zahrđale zelene limuzine. Sve su unijeli unutra, sve osim četiri kovčega, koje je par još mogao nositi. Japanski par srdačno se zagrlio sa svojim kineskim prijateljima. Potom su pošli ulicom, djelujući kao da su ih odvlačili prema željezničkom kolodvoru. Henry je još jedanput pogledao niz uličicu, razmišljajući o Keiko i njezinoj obitelji. O tome kako su napustili restoran Američki vrt da bi uspjeli spakirati svoje stvari.

Henry se vratio u sobu i ispružio na krevetu, kad je ušla majka. Prolistavao je stripove, a potom ugledao naslovnici stripa *Marvel Mystery*, broj 30, zadnji koji je kupio. Na naslovnici se nalazio prikaz kako se Human Torch bori protiv japanske podmornice. Rat je posvuda, pomislio je Henry i gurnuo strip pod krevet, dok mu je majka na noćni ormarić stavljala kekse s maslacem i bademima.

— Želiš li razgovarati, Henry? Ako želiš, molim te, razgovaraj sa mnom. — Obratila mu se na kantonskom, a u očima joj se jasno vidjelo da je zabrinuta za njega.

Pogledao je kroz otvoren prozor. Zastori za zamračenje visjeli su kruto i teško, jedva se pomičući na povjetarcu. Nije mogao razumjeti žamor ljudi na ulici. Dolazio je i odlazio kao i njegova želja da razumije što se događa oko njega.

— Zašto ne želi razgovarati sa mnom? — Henry je upitao majku na kantonskom, i dalje gledajući kroz otvoren prozor.

— Tko? Tvoj otac?

Nakon duge stanke, Henry je pogledao u nju i kimnuo.

— Razgovara s tobom svaki dan. Kako to misliš, zašto ne želi razgovarati?

— Razgovara, ali me ne sluša.

Henry je sjedio dok ga je milovala po ruci, po trbuhu, tražeći prave riječi kako bi je sin razumio.

— Ne znam kako bih ti to smisljeno objasnila. Ti si rođen ovdje. *Ti si Amerikanac*. Mjesto iz kojeg dolazi tvoj otac poznaje samo rat. Rat s Japanom. Japanci su napali sjevernu Kinu i ubili mnogo, mnogo ljudi. Ne vojnike, nego žene i djecu, stare i bolesne. Tvoj je otac odrastao u takvim okolnostima. Gledao je kako se to događa *njegovoj obitelji*. — Iz rukava je izvadila pletenu maramicu i obrisala oči, iako nije plakala. Možda više nije mogla plakati, pomislio je Henry. Možda je to sada samo bila navika.

— Tvoj je otac došao ovamo kao siročće, ali nikad nije zaboravio tko je, odakle dolazi. Nikad nije zaboravio svoj dom.

— Sada je *ovo* njegov dom — usprotivio se Henry.

Majka mu je ustala i pogledala kroz prozor prije nego što ga je zatvorila. — Ovdje *živi*, ali ovo nikada neće biti njegov dom. Pogledaj što se događa u Japanskoj četvrti. Tvoj se otac boji da bi se to jednog dana moglo dogoditi i nama. I zbog toga — bez obzira na to koliko voli Kinu — želi da ovo bude tvoj dom. Da ti budeš prihvaćen ovdje.

— Ali ima obitelji...

— Znam. Ima nekih obitelji. Kineskih. Američkih. Obitelji koje sada, dok mi razgovaramo, skrivaju Japance. Njihove stvari. To je *vrlo opasno*. Ti, ja, svi možemo završiti u zatvoru ako im pomognemo. Znam da imaš prijateljicu. Onu koja zove na telefon. Djevojčica iz škole Rainier? *Ona je Japanka?*

Henry je više nije gledao kao Japanku. — Ona mi je samo prijateljica — rekao je na engleskom. *I nedostaje mi*.

— Ha? — rekla je njegova majka, jer ga nije razumjela.

Henry se ponovno prebacio na kantonski, razmišljajući o tome što da kaže, koliko toga da otkrije. Pogledao je majku u oči. — Ona mi je najbolja prijateljica.

Majka mu je pogledala u strop i duboko uzdahnula. Kao da prihvaća da se dogodilo nešto loše. Kao kad umre neki rođak pa kažeš: »Barem je dugo živio.« Ili kad ti kuća izgori do temelja i pomisliš: »Barem smo zdravi.« Uzdah rezigniranog razočaranja. Utjeha, kao kad si drugi i nemaš ništa od toga. Ili kad ti nešto ne uspije, a protratio si svoje vrijeme, jer na kraju, ono što radiš, ono što jesi, nije ni najmanje bitno. Kao ni išta drugo.

Ostatak vikenda Henryjev otac nije htio razgovarati o tome što se događa u Japanskoj četvrti. Henry je htio raspravljati o tome, ali otac bi ga prekinuo svaki put kad mu se Henry obratio na kantonskom. Majka je malo omekšala, samo da mu bude lakše. Svadala se s Henryjevim ocem — što je bio rijedak slučaj — zbog Keiko, zbog Henryjeve *prijateljice* — no sada je bilo vrijeme da se nastavi dalje pa ni ona nije držala vrijednim da se o tome više raspravlja. Kada su mu na kantonskom rekli da će sve to shvatiti kad bude stariji, samo se razbjesnio. A jedino što je Henry mogao bilo je gundati o tome na engleskom, nikome posebno.

Čak je pokušao nazvati Keiko u nedjelju ujutro, prije nego što su mu se roditelji probudili, ali nitko mu se nije javljao. Telefonski operater rekao mu je da je telefon isključen. Odlazak u školu u ponedjeljak nije ga umirio. Keiko nije bila ni ondje. Svi u Japanskoj četvrti bili su zaokupljeni pakiranjem — ili prodavanjem onoga što nisu mogli ponijeti.

Tako je u utorak ujutro, umjesto da pode u školu, Henry otrčao prema kolodvoru Union, koji je postao središnje okupljalište stanovnika Japanske četvrti. Trčeći niz South Jackson, vidio je niz vagona Pullman ispruženih na tračnicama, koji su vodili do glavne kolodvorske zgrade. Ondje su se nalazili i autobusi Greyhound, koji su škripali i tutnjali, krcati vojnicima, koji su sa svojim puškama na ramenima izgledali kao da ne pripadaju ovamo.

Odvode ih, pomislio je Henry. Sve ih odvode. Sigurno ima pet tisuća Japanaca. Kako ih sve mogu odvesti? Kamo će ići?

Nekoliko blokova dalje od kolodvora, ulice su bile krcate ljudima. Bila je to mješavina uplakane djece, vuče kovčega i vojnika koji su provjeravali dokumente mještana — što su uglavnom bili odjeveni u najbolju odjeću, a kovčeg ili dva koliko su smjeli ponijeti bili su toliko puni da su se gotovo raspuknuli. Svakoj je osobi s dugmeta kaputa visjela obična bijela ceduljica, kakva se može vidjeti na komadu namještaja.

U Javnom proglasu 1 pisalo je da se svi građani japanskog podrijetla, koji su rođeni u Japanu ili pak pripadnici druge generacije rođenih u Americi, poput Keiko, moraju okupiti na željezničkom kolodvoru do devet sati. Odlaziti će u skupinama, prema četvrti u kojoj žive, dok svi ne odu. Henry nije znao kamo će otići. Japance s Bainbridge Islanda poslali su u Manzanar — mjesto u Kaliforniji blizu granice s Nevadom. No jedan logor nikako nije mogao primiti gomilu ljudi koja je bila potjerana prema željezničkom kolodvoru.

Tražeci Keiko, Henry je pokušavao ne obazirati se na gomilu ljutih bijelaca koji su stajali iza barikada i vikali na obitelji koje su prolazile. Cio most koji je vodio do pristaništa trajekta bio je I. rt at, nitko se nije ni pomaknuo i svi su se naginjali, zureći u vojnu zonu okruženu barikadama. Kao da su se ljudske oči nalazile posvuda. Muškarci i žene gledali su s otvorenih uredskih prozora visoko iznad ulice i zviždali.

Henry nije razgovarao s Keiko otkako su otišli iz restorana. Ponovno ju je nazvao, s telefonske govornice, no telefon je samo zvonio i zvonio dok se nije ubacio operater s pitanjem ima li kakvih problema. Henry je spustio slušalicu. Ako ih misli pronaći, ovo je pravo mjesto. Ali što ako su već otišli? Morao ju je pronaći. Užasavao se pomisli da će se morati vratiti u školu bez nje i iznenadio se zbog toga koliko mu je već nedostajala.

Tu i tamo ugledao je nekoliko Kineza, uglavnom željezničkih radnika. No Henry nikoga nije poznao. Razaznao ih je u gomili zbog dugmadi koje su nosili, isto kao i njegovo. Nakon što je stigla vojska i vojna policija, mala tiskara koja ih je izrađivala sve je prodala. *Takvo je zlato*, pomislio je Henry dok je dodirivao svoje dugme. *Malo i dragocjeno*.

Stojeći na crveno-bijelo-plavom poštanskom sandučiću, mahnito je pregledavao gomilu ljudi koja se polako kretala prema željezničkom kolodvoru. Henry je ugledao kako još jedan veliki vojni kamion nemilosrdno tutnji i staje, ali iz njega nisu izašli vojnici, nego su pod ceradom sjedili stari Japanci. Neki su hodali kao da su invalidi. Vojnici su im pomogli da siđu, a neke su, neuredne i raščupane kose, stavljali u invalidska kolica. S njimaje bio i japanski liječnik. Henry je shvatio što se događa. Ispraznili su bolnicu. Odvodili su i stare i nemoćne. Mnogi su izgledali zbunjeno, očigledno ne znajući što ih je snašlo i zašto.

Henry je spazio kako se jedan bijelac drži za ruku s Japankom. Morao se zapitati što se događa s obiteljima gdje se bijelac oženio Japankom. Miješani brakovi nisu bili dopušteni. A onda opet, možda će ih ipak poštediti internacije. No shvatio je da nije tako kad je ugledao dječja kolica i kovčeg u ženinoj ruci.

Dok je gledao kako se gomila polako kreće, čuo je kako u udaljenom Boeing Fieldu odjekuje zvono za devet sati. Već je pretraživao gomilu koliko — četrdeset minuta? Henry je znao da vrijeme izmiče te je počeo paničariti. — Keiko! — vikao je s vrha poštanskog sandučića. Osjetio je kako ga ljudi gledaju dok prolaze pokraj njega. Sigurno misle da sam lud. Možda i jesam. Možda je u redu biti lud. — Keiko! Keiko Okabe! — vikao je sve dok ga jedan vojnik nije pogledao, kao da ometa jutarnji spokoj. A onda je ugledao nešto. Poznati prizor.

Eno ih! Šešir gospodina Okabea u stilu Caryja Granta izgledao je veličanstveno čak i dok je gospodin Okabe prelazio ulicu noseći jedine stvari koje su mu ostale. Henry je prepoznao njegovo dostojanstveno držanje, ali njegovu gracioznost zamijenio je odsutan pogled. Hodao je polako, držeći ženu za ruku. Ona je pak držala Keiko za ruku. Keikin mlađi brat hodao je ispred njih i igrao se drvenim zrakoplovom, okretao njegov propeler, ne znajući da dan nije poput ostalih.

Henry je mahao rukama i vikao. Ali to nije pomoglo, nisu ga primijetili. Možda ne bi primijetili da pada kiša ili da građevine oko njih gore. Kao i većina ostalih japanskih obitelji, i oni su pognuli glavu, gledajući ispred sebe ili su pazili da ne izgube jedno drugo.

Međutim, netko je ipak primijetio Henryja.

Bio je to Chaz. Čak i s mjesta na kojem je Henry stajao, prepoznao je crveno prištavo lice tog nasilnika. Chaz je stajao iza barikada i smijao se, mahnuo Henryju i još mu se jednom nasmiješio prije nego što je nastavio vikati na djecu i njihove uplakane majke, koji su prolazili.

Henry je opazio dugme koje je Chaz nosio pa skočio sa sandučića i počeo se probijati kroz gomilu, ne ispuštajući iz vida njegovu jež frizuru i slijedeći zvuk njegova cerekanja. *Ubit će me*, pomislio je Henry. Krupniji je, brži. Ali više me nije briga. Henry je kipio od bijesa.

Chaz se podsmjehnuo kad se Henry provukao ispod barikade i stao ravno pred njega. — Znao sam da ću te ovdje pronaći, Henry, stari prijatelju. Kako ti je tatica?

— Što ti radiš ovdje? — upitao je Henry.

— Uživam u prizoru kao svi ostali. Htio sam došetati ovamo vidjeti tko ne ide. Ali čini se da svi idu. Izgleda da ću morati paziti na njihove stvari dok ih nema. — Chaz je isturio donju usnu, pretvarajući se da se duri.

Henry je čuo o pljačkanju koje je sinoć započelo u nekim četvrtima. Obitelji još nisu ni otišle, a ljudi bi im se ušetali u stan, uzeli svjetiljke, namještaj, sve što nije bilo učvršćeno. A u slučaju da je bilo, poslužili bi se čekićem za vađenje čavala koji su nosili sa sobom.

— Budući da je vojska ogradila Japansku četvrt, tamo se nema što vidjeti. Pa sam pomislio kako je bolje doći ovamo i reći *sayonara*. To što sam naletio na tebe samo je bonus. — Kad je to izgovorio, Chaz je zgrabio Henryja za ovratnik.

Henry mu se pokušao otrgnuti. Chaz je bio viši od njega za glavu i prijeteći se nadvio nad njim. Henry je u gomili ljudi tražio neko ljubazno lice, ali nitko ga nije primijetio. Nikoga nije bilo briga. *Tko sam ja u svemu ovome? Kao da sam ja važan.*

Tada je ugledao dugme na Chazovoj košulji. Ono koje je ukrao Henryju. Trofej, pričvršćen na njegovoj jakni poput ordena dodijeljenog za okrutnost. Još zlata.

Henry je stisnuo šake tako čvrsto da su mu se nokti u mekano meso dlanova urezali u obliku malih polumjeseca. Udario je Chaza svom snagom te je jačinu zadanog udarca osjetio čak u ramenu. Htio ga je tresnuti u nos, ali zahvatio je jagodičnu kost. Prije nego što mu je Henry uspio uputitijoš jedan udarac, leđa su mu lupila o pod. Glava mu je udarila o beton i samo je vidio kako se mesnate šake obrušavaju na njega.

Braneći se najbolje što je mogao, Henry je ispružio ruku da uhvati Chaza i osjetio samo probadajuću bol u ruci. Unatoč udarcima koje je primao u glavu, probadanje ruke bila je jedina bol koju je osjetio. Jedina bol koja je bila važna.

Dok se Henry kotrljao izmičući udarcima i podižući ruke, Chaz kao da je odletio. Gomila se razila. Čini se da nikoga nije bilo briga što mali bijelac na mrtvo ime prebija kineskog dječaka. Nikoga nije bilo briga osim Sheldona — koji ga je vidio i maknuo većeg dečka s njega.

Chaz se otrgnuo crncu. — Miči s mene svoje prljave ruke! — Očistio je prašinu s košulje, djelujući osramoćeno i poniženo, kao mačak umočen u ledenu vodu. Promatrao je ljude oko sebe, tražeći ljubazno lice, ali nekoliko promatrača koji su ga spazili samo su zakolotali očima zbog buke koju je prouzročio. — Zaboravio sam da ti je ovaj crnjo prijatelj — promrmljao je Chaz, gotovo u suzama. Kukavno se odmičući, dodao je: — Vidimo se sutra, Henry. Sljedeći put ću te još više isprebijati.

— Jesi li dobro, mali? — upitao je Sheldon.

Henry se okrenuo na bok i sjeo pa rukavom obrisao krv koja mu je curila iz nosa. Imao je osjećaj da su mu oči natečene i da će sutra sigurno biti ljubičaste. Jezikom je prešao preko zubi, da vidi jesu li svi na broju. Ništa nije bilo slomljeno. Ništa nije nedostajalo.

Rastvorio je šaku i pogledao u dugme, a igla mu se dijelom zabila u dlan. Henry se nasmiješio i na najboljem engleskom rekao: — Bolje nego ikad.

*

Henry je brzo trčao kroz mnoštvo ljudi, neprimijećen u tom kaosu — u potrazi za Keikinom obitelji, zabrinut da tučnjava s Chazom nije upropastila priliku da je vidi. Znao je u kojem su smjeru išli, ali na kolodvoru će biti bezbroj vlakova u koji se mogu ukrcati. Pomislio je na ljude iz restorana Kau Kau. One koji su preuzeli stvari japanskoga para. Čuo je kad je majka rekla da ima još takvih obitelji. Kineskih obitelji koji su primali ljude k sebi da ih sakriju — moralo je postajati rješenje.

Svakim korakom, Henry je smišljao način na koji bi mogao uvjeriti svoje roditelje. Bi li oni primili Keiko? Njihova prva pomisao bila je da zaštite sebe, a onda druge u svojoj zajednici. Morat će ih nekako natjerati da shvate. Kako ne bi shvatili? Otac je bio zadržat, ali kada dozna da vojnici tisuće ljudi tjeraju na nepoznato odredište, u nepoznatu sudbinu, to će sve promijeniti. Kako bi mogli mirno sjediti i ništa ne poduzeti kad se toliko ljudi odvodi — kad bi oni mogli biti sljedeći?

Henry je protrčao pokraj brda prtljage. Sanduci, torbe i kovčezi bili su naslagani toliko visoko da su gotovo dosezali krov srebrnastih autobusa koji su prolazili. Obitelji su raspravljale o tome koliko toga smiju ponijeti. Višak stvari našao bi se na vrhu sve veće hrpe. Do nje je stajao brijeg načinjen od zaplijenjenih radiouređaja. Ogromni radiouređaji Philco i mali prijenosni Zenith uređaji savijenih antena bili su nabacani straga kao stare cipele. S druge strane ulice nalazio se željeznički kolodvor Union, masa od opeke pristojna izgleda, a masivnu željeznu nadstrešnicu uz zgradu pridržavali su ogromni nizovi crnog lanca. Iznad nje nalazio se ogroman sat. Devet i petnaest. Vrijeme je izmicalo.

Sa strmih mramornih kolodvorskih stuba, Henry je promatrao uzburkano more ljudi, grupe obitelji i voljenih koji su očajnički htjeli ostati zajedno. Poneko izgubljeno dijete plakalo je usamljeno dok su vojnici marširali. Ostali su bili okupljeni kao stoka, grupu po grupu ukrcavali su u velike putničke vlakove — koji su išli kamo? U Crystal City, u Teksas? U Winnemucu, u Nevadu? Toliko je bilo glasina. Posljednja koju je čuo bila je da su ih slali u nekadašnji indijanski rezervat.

Henry je ponovno uočio šešir. Bio je to, dakako, jedan od mnogih, ali taj hod, to držanje, podsjećali su na njezina oca. Hitajući niz stuba do prizemlja, očekivao je da će ga neki vojnik zaustaviti, ali događalo se previše toga. Trebalo ihje ukrcati. Pobrinuti se da odu. Sada. Samo je to bilo važno ovima u uniformi.

Henry se vrzmao oko odraslih — neki su stajali, dok su drugi sjedili na prtljazi i djelovali uplašeno i zbunjeno. Jedan je svećenik molio kronicu s mladom Japankom. Drugi parovi su se slikali, smiješajući se najbolje što su mogli, prije nego što su se zagrlili i pristojno rukovali.

Evo ga.

— Gospodine Okabe! — Ozlijeđen i bez daha, Henry je osjetio kako ga glava počinje boljeti.

Snuždeni stari gospodin koji se okrenuo imao je guste brkove. Henryjevo razočaranje još je više naglasio zvižduk željezničara. Po prvi put tog jutra, Henry je prestao s potragom te je pao na koljena i počeo zuriti u prljavi popločeni pod. *Otišla je, zar ne?*

— Henry?

Okrenuo se i ugledao ih. Keiko i njezinu obitelj. Njezin mali brat oponašao je zvukove zrakoplova. Nasmiješili su se, a svatko je imao istu ceduljicu na kojoj je pisalo »Obitelj 10281«. Kao da su bili oduševljeni što su ugledali lice koje ne ide na neko nepoznato mjesto zajedno s njima.

Henry je ustao. — Mislio sam da ste otišli. — Pogledao je Keiko pa njezinu obitelj, ne želeći da odu.

— Donio sam ovo. Stavi ga i pustit će te da odeš odavde — rekao je i u Keikin u ruku stavio dugme koje je uzeo Chazu, moleći gospodina Okabea: — Može ostati kod nas ili kod moje tete. Pronaći ću neko mjesto za nju. Nabavit ću još dugmadi. Vratit ću se i nabaviti ih još za sve vas. Uzmite moje. Uzmite ga i ja ću se vratiti i nabaviti još.

Henryjevo srce brzo je tuklo dok je pokušavao skinuti svoje dugme.

Gospodin Okabe pogledao je svoju suprugu, a potom stavio ruku na Henryjevo rame. Henry je vidio tračak nade u njihovim očima. Samo tračak. Ali onda je nestao. Otići će. Kao i ostali. I oni će otići.

— Upravo si mi dao nadu, Henry. — Gospodin Okabe rukovao se s Henryjem i pogledao ga u oči. — A ponekad je nada dovoljna da ti pomogne preživjeti sve nedaće.

Henry je duboko uzdahnuo, a ramena su mu se spustila kad je odustao od skidanja dugmeta.

— Što ti je s obrazom? — upitala je Keikina majka.

— Ma ništa — rekao je Henry, prisjetivši se da ima ogrebotine i modrice od tučnjave.

Gospodin Okabe uhvatio je ceduljicu koja mu je visjela s kaputa. — Bez obzira na to što nam se dogodi, Henry, i dalje ćemo biti Amerikanci. I moramo se držati zajedno, kamo god da nas odvedu. Ali ponosan sam na tebe. Sigurno su i tvoji roditelji ponosni.

Henryju je zastala knedla u grlu pri toj pomisli te je pogledao Keiko, koja ga je uhvatila za ruku. Ruka joj je bila mekša i toplija nego što je zamišljao. Dodirnulaje Henryjevu košulju na mjestu gdje se nalazilo dugme, iznad njegova srca. Nasmiješila se, a oči su joj zaiskrile. — Hvala ti. Ali mogu li svejedno ovo zadržati? — upitala je, podigavši dugme koje joj je dao.

Henry je kimnuo. — Kamo vas odvode?

Keikin otac pogledao je u vlak koji je bio gotovo pun. — Samo znamo da nas vode u privremeni logor po imenu Harmony.

Nalazi se na sajmištu u Puyallupu, oko dva sata južno odavde A odande... ne znamo, nisu nam rekli. Ali rat ne može trajati vječno.

Henry nije bio siguran u to. Rat traje otkako zna za sebe.

Keiko ga je zagrlila i šapnula mu na uho: — Neću te zaboraviti. — Dugme s natpisom »Ja sam Kinez« pričvrstila je na koricu dnevnika s unutarnje strane i privla ga na grudi.

— Bit ću ovdje.

Henry ih je gledao kako se ukrcavaju u vlak, zajedno s desecima drugih obitelji. Vojnici u bijelim rukavicama, s pendrekom u ruci, zviždali su i podigli ruke kad su se vrata zatvorila. Henry se zadržao uz rub prostora za ukrcavanje i mahao dok je vlak odlazio s postaje i nestajao s vidika. S obraza je obrisao tople suze, a tuga mu se raspršila u moru obitelji koje su čekale sljedeći vlak. Stotine obitelji. Tisuće.

Izbjegavao je pogledati u oči vojnike dok je odlazio, razmišlja jući o tome što će reći roditeljima i na kojem jeziku. Možda ako *bude govorio svoj američki* neće uopće ništa ni morati reći.

PRAZNE ULICE

(1942.)

Henry je hodao u suprotnom smjeru od bujice japanskih obitelji koje su se slijevale prema željezničkom kolodvoru Union. Gotovo svi su išli pješke, a neki su gurali kolica opterećena njihovom prtljagom. Prošlo je i nekoliko automobila i kamiona s kovčezima i torbama pričvršćenim na haubi, ukrasnoj masci, krovu — bilo koja ravna površina poslužila je kao mjesto za stavljanje tereta dok su obitelji ukrcavale rođake i njihove stvari i vozili ih prema logoru za premještaj — Harmony, kako je rekao gospodin Okabe.

Henry je gledao u beskonačan niz ljudi. Nije znao kamo bi otišao. Samo je htio otići *nekamo*, kamo god.

Škola taj dan nije dolazila u obzir. Pomisao na to da kasni i da će ga zbog toga drugi učenici ismijavati bila je jednako užasna kao i pomisao da će morati trpjeti njihovu sreću — njihovo veselje i zadovoljstvo zbog toga što je Keikina obitelj i cijela njezina četvrt odvedena. Svi ti osmijesi. Pobjednici u bitki na domaćem terenu protiv omraženog neprijatelja. Iako taj neprijatelj govori isti jezik kao i oni i iako je položio zakletvu zastavi Sjedinjenih Američkih Država kao i oni.

Naravno, Henry zapravo nije ni znao jesu li škole otvorene ovog trenutka. Metež u centru kao da je stvorio praznično ozračje — zastrašujuće slavlje nalik na karneval. S gramofona se negdje orio marš »Stars and Stripes Forever« — oštar kontrast s melankolijom Japanaca i njihovom tihom tugom.

Kako je Henry odmicao od željezničkog kolodvora, mogućnost da ga uhvate redari koji traže djecu što bježe iz škole bila je vrlo mala. Toliko toga se događalo, bila je prevelika gužva na ulicama. Radnje su bile zatvorene jer su službenici u centru gledali metež. Ljudi koji odlaze. Ljudi koji ih promatraju. A vojnici na ulicama činili su se zaokupljeni svojim zadatkom: tjerati skupine ljudi s ceduljicama koje su im visjele s kaputa. Vikali su na ljude da ostanu u redu, povremeno zazviždali kako bi privukli pozornost onima koji su vrlo malo ili ni malo govorili engleski.

Henry je lutao i zatekao se na Aveniji Maynard koja ga je vukla prema rubu Nihonmachija. Ondje je ugledao Sheldona kako sjedi na autobusnom stajalištu te pijucka crnu kavu iz šalice od termos boce, dok mu kovčeg sa saksofonom stoji između nogu. Pogledao je Henryja i odmahnuo glavom dok su preostali stanovnici Nihonmachija odlazili.

— Žao mi je, Henry — rekao je Sheldon dok je puhao u kavu da je ohladi.

— Nisi ti kriv — odgovorio je Henry i sjeo pokraj svojega prijatelja.

— Svejedno mi je žao. Nisi ništa mogao učiniti. Nitko ništa nije mogao učiniti. Ali bit će sve u redu s njima. Rat će se brzo završiti, vratit će se oni, vidjet ćeš.

Henry se nije mogao natjerati da kimne i složi s time. — Što ako ih pošalju natrag u Japan? Keiko čak ni ne zna japanski. Što će se onda dogoditi s njom? Više je neprijatelj ondje nego ovdje.

Sheldon je ponudio kavu Henryju, ali Henry je samo odmahnuo glavom. — Ne znam, Henry. Ništa ne mogu reći u vezi toga. Samo znam da svi ratovi završe. Ovome će doći kraj. A onda će sve doći na svoje. — Sheldon je ponovno zatvorio termosicu. — Da te otpratim do škole? Henry je zurio u prazno.

— Ideš kući?

— Kasnije ću ići kući — rekao je Henry odmahujući glavom. Sheldon je pogledao niz ulicu, kao da čeka autobus koji kasni i koji možda nikad neće doći. — Onda pođi sa mnom.

Henry nije ništa pitao. Pošao je za Sheldonom sredinom Avenije Maynard, hodajući po isprekidanoj bijeloj crti u središte Japanske četvrti, u ulicu po kojoj su bili razbacani primjerci Javnog proglasa 1 i male papirnate američke zastave, koje su se zalijepile za mokr pločnik. Ulice su bile puste, pločnici ogoljeli. Henry se okretao i gledao Aveniju — nigdje traga automobilima ni kamionima. Nije bilo bicikala ni dječaka koji raznose novine. Nije bilo prodavača voća ni ljudi koji su kupovali ribu. Nije bilo štandova s cvijećem ni s rezancima. Ulice su bile prazne, puste — baš onako kako se on osjećao. Nikoga nije bilo.

Vojska je maknula barikade s ulica, osim s onih koje su vodile prema željezničkom kolodvoru. Na svim zgradama bile su zakucane daske. Prozori su bili prekriveni šperpločom, kao da su stanovnici čekali tajfun koji ih nikada nije zahvatio. Transparenti s natpisima »Ja sam Amerikanac« još su visjeli preko brijačnice Sakoda i Istočnjačke trgovačke kompanije. Zajedno s natpisima »Zatvoreno«.

U ulicama je bilo toliko tiho da je Henry čuo kliktanje galebova koji su mu letjeli iznad glave. Čuo je i zvižduk željezničara sa željezničkog kolodvora, nekoliko blokova dalje prema jugu. Čak je čuo svoje cipele kako tapkaju po vlažnom pločniku Seattlea, no taj se zvuk brzo utišao kad je vojni džip skrenuo u Aveniju Maynard. On i Sheldon premjestili su se na pločnik i gledali vojnike koji su prolazili, zureći u njih dvojicu. Na trenutak je Henry mislio da će ga uhititi, kao ostale Japance u Seattleu. Pogledao je dolje i dodirnuo dugme na kaputu. To i ne bi bilo toliko loše, zar ne? Možda ga pošalju i isti logor kao i Keiko i njezinu obitelj. Međutim, nedostajao bi majci, a možda i ocu. Džip je prošao pokraj njih. Vojnici se nisu zaustavili. Možda su znali da je Kinez. Možda su imali važnijih obveza nego uhititi izgubljenog malca i crnoga nezaposlenog saksofonista iz South Jacksona.

On i Sheldon hodali su sve do stuba kazališta Nippon Kan, preko puta parka Kobe, u sjeni Hotela Astor japanskoga vlasnika, hotela koji je stajao pust kao prazan lijes. Najljepši dio Japanske četvrti, čak i tako pust, poslije podne je izgledao prekrasno. Trešnjini cvjetovi prekrivali su pločnike, a ulice su mirisale po životu.

— Što radimo ovdje? — upitao je Henry, promatrajući kako Sheldon otvara kovčeg i vadi saksofon.

Prislonio je usnik ustima. — Živimo.

Henry je promatrao napuštene ulice oko sebe, prisjećajući se ljudi, glumaca, plesača, staraca kako brbljaju i kartaju se. Djece kako trče i igraju se. Keiko kako sjedi na brežuljku i crta u svoju crtanku. Kako se smije Henryju. Zadirkuje ga. Sjećanja su ga razgalila, ali samo nakratko. Možda je postojao život koji treba proživjeti.

Načulio je uši kad je Sheldon duboko udahnuo i potom polagano počeo zavijati na saksofonu. Bila je to tužna, melankolična melodija, kakvu Henry još nikada nije čuo da svira na ulici ili u klubovima. Bila je dirljiva, ali samo nakratko. Potom je prešao na nešto veselo — nešto življe, s dušom i srcem. Nije svirao ni za koga, ali Henry je shvatio da istodobno svira za sve.

Henry mu je mahnuo i krenuo kući, dok je Sheldon i dalje svirao u daljini. Na pola puta do kuće, ušao je u Kinesku četvrt. Bio je daleko od vojnika na željezničkom kolodvoru paje skinuo dugme i stavio ga u džep, ne želeći razmišljati o tome.

Potom je zastao i kupio majci još jedan crveni ljiljan.

CRTANKA

(1986.)

U poluosvijetljenom podrumu Hotela Panama, Samantha je duboko udahнула i otpuhнула prašinu s jedne knjižice. — Pogledajte ovo! — rekla je.

Ona i Marty nisu baš bili od velike pomoći, kako je Henry očekivao. Zaokupih su ih detalji svakog predmeta koji su našli te su pokušali pronaći neko značenje — odrediti povijesnu vrijednost ili barem shvatiti zašto bi netko takav predmet pohranio ovamo, bez obzira je li riječ o važnom dokumentu ili samo o buketu suhog cvijeća.

Henry im je objasnio da je većina dragocjenih stvari koje su obitelji čuvale prodana ispod cijene u žurbi prije dolaska vojnika koji su ih odveli. Bilo je teško pronaći mjesto gdje bi sve mogli pohraniti, a nitko nije mogao znati hoće li te stvari ondje biti na sigurnom. Na kraju krajeva, nitko nije znao kad bi se mogli vratiti. Svejedno, mnogo toga što su Henry, Marty i Samantha pronašli očito je vlasnicima mnogo vrijedilo — bili su to albumi sa slikama, rodni i vjenčani listovi, kopije dokumenata o dobivanju državljanstva. Čak i uredno uokvirene diplome sa Sveučilišta Washington, kao i nekoliko doktorata.

Henry je prvog dana zastao pogledati neke albume sa slikama, no zbog obima stvari morao se usredotočiti samo na ono što je tražio. Ako ne zanemari sve ostalo, zadržat će se tjednima.

— Ovo je nevjerojatno! Pogledaj ove knjige — rekao je Marty s druge strane prašnjavog podruma. — Tata, dođi vidjeti ovo.

Henry i njegova improvizirana posada prekopavali su prtljagu u potrazi za pločom već dva sata. U tom razdoblju pozivali su Henryja da se divi hrpi bižuterije, japanskom maču koji nekim čudom nije zaplijenjen i kutiji sa starim kirurškim priborom od mjedi. Već je bio umoran od novih otkrića.

— Je li to ploča? — promrmljao je.

— Pa recimo da je u njoj nešto pohranjeno... to je crtanka. U stvari, cijela kutija crtanki. Dođi pogledati.

Henry je ispustio lonac od bambusa koji je vadio iz starog sanduka i provukao se kroz kutije i kovčege što je brže mogao.

— Da vidim, da vidim...

— Polako, ima za svakoga nešto — rekao je Marty. Henry je držao malu crtanku — prašnjave crne korice bile su stare i krhke. U njoj su se nalazili crteži Kineske i Japanske četvrti. Crteži dokova u Elliott Bayu. Crteži tvorničkih radnika, trajekata i cvijeća na tržnici.

Crteži su bili nedovršeni i nepotpuni, a gdjegdje je bilo naznačeno vrijeme ili mjesto. Nije bilo nikakvog imena ili ga barem on nije mogao pronaći.

Marty i Samantha sjedili su na kovčezima ispod jedinog izvora svjetlosti koje je dopiralo iz jedne žarulje i prelistavali crtanke. Henry nije mogao sjediti. Nije mogao ni mirno stajati.

— Gdje ste to pronašli? Na kojoj hrpi?

Marty mu je pokazao, a Henry je počeo kopati po kutiji sa starim kartama, nedovršenim slikama i staklenkama sa starim priborom za slikanje.

— Tata?

Henry se okrenuo i vidio kako ga sin zbunjeno gleda. Marty je pogledao u list papira koji je držao ispred sebe, potom u oca, a onda opet u list papira. Samantha je samo djelovala zbunjeno.

— Tata? — Marty je u prigušenom svjetlu zurio u oca. — *Jesi li to ti?*

Marty je ispružio istrgnuti, zgužvani list papira. Bio je to crtež olovkom mladića koji sjedi na stubama jedne građevine. Izgledao je pomalo tužno i usamljeno.

Henry je imao osjećaj da je vidio duha. Stajao je i zurio u sliku.

Marty je okrenuo stranicu. Tu su bila još dva crteža, manje detaljno nacrtana, ali to je očito bio isti dječak. Zadnji crtež bio je prikaz mladog, lijepog lica. Ispod njega pisalo je »Henry«.

— To si ti, zar ne? Prepoznajem te sa slika i fotografija kad si bio mali.

Henry je gutnuo slinu i uhvatio dah te više nije bio svjestan podrumске prašine koja mu je škakljala nos i nadraživala oči. Više nije osjećao suhoću. Dodirnuo je crte na listu papira i osjetio trag olovke, teksturu razmazanoga grafita koji je dočaravao svjetlo i sjenu. Uzeo je malu crtanku iz ruku svojega sina i okrenuo stranicu. Na njoj su bili isprešani cvjetovi trešnje, stari i osušeni, smeđi i krhki. Komadići nečega što je nekoć bilo tako živo.

Godine su bile nemilosrdne.

Henry je zatvorio crtanku i pogledao sina, kimajući.

— Pronašla sam nešto! — Samantha se vratila na posao i pretraživala kutije u kojoj su pronašli crtanke. — Ploču! — Izvukla je prljavi bijeli omot s pločom; veličina je bila neobična u usporedbi sa suvremenim pločama. Bila je to stara ploča na 78 okretaja. Samantha ju je dala Henryju. Ploča je bila dvostruko teža od današnjih, no svejedno, osjetio je da popušta. Nije morao ni izvaditi staru ploču da bi znao da je slomljena na pola. Henry je otvorio omot i vidio kako se dvije polovice savijaju, pričvršćene naljepnicom. Nekoliko komadića smjestilo se u dnu omota. Henry je pažljivo izvadio ploču, koja je inače bila sjajna i izgledala je posve novo. Nije bilo grebotina na površini, a u dubokim brazdama nije bilo prašine. Položio ju je, pomalo savijenu, na dlan. Na svjetlosti je uspio razaznati otiske prstiju na rubu vinilne ploče. Male otiske. Henry je stavio prste na njih, uspoređujući njihovu veličinu, a potom rukom prešao preko naljepnice na kojoj je pisalo »Oscar Holden & the Midnight Blue, The Alley Cat Strut«.

Henry je odahnuo i sjeo na stari sanduk. Kao i toliko toga što je želio u životu, i ovo je bilo oštećeno. Nesavršeno, poput njegova oca, braka, života. Ali nije ga bilo briga, samo je to htio. Nešto što će mu pružiti nadu, i to je i pronašao. Nije bilo važno u kakvom je stanju.

UWAJIMAYA

(1986.)

Henry i Marty naslonili su se na haubu Martyjeve Honde na parkiralištu trgovine Uwajimaya. Samantha je otišla kupiti nekoliko stvari — htjela im je napraviti večeru, kinesku večeru. Zašto, ili što pokušava dokazati, Henry nije mogao utvrditi, a iskreno, nije ni mario. Mogla je napraviti i *huevos rancheros* ili *coq au vin* i njemu bi to bilo dobro. Toliko je bio nestrpljiv u vezi s tim što će pronaći u podrumu Hotela Panama, da je preskočio ručak. Sada se već bližilo vrijeme večere, a on je bio uzbuđen i emocionalno iscrpljen... i izglednio.

— Žao mi je što si svoj sveti gral pronašao u takvom oštećenom stanju. — Marty se trudio utješiti oca, koji je inače bio odlično raspoložen, unatoč tome kako mu je sin doživio današnji dan.

— Pronašao sam je i to mi je jedino bilo važno. Nije mi bitno u kakvom je stanju...

— Da, ali ne možeš je slušati — prekinuo ga je Marty. — A u takvom stanju ništa ne vrijedi, kolekcionarska vrijednost joj je nikakva.

Henry je nakratko razmislio o tome i ležerno pogledao na sat dok su čekali da se vrati Samantha. — Vrijednost određuje tržište, a tržište nikad to neće moći odrediti, jer je *nikada* ne bih prodao, čak i da je u savršenom stanju. Ovo sam želio pronaći godinama. Desetljećima. I sada to imam. Bolje da sam je pronašao slomljenu nego da sam je zauvijek izgubio.

Marty se usiljeno nasmiješio. — Nešto kao: »Bolje da sam volio i izgubio ljubav nego da nikad nisam...«

— Volio — dovršio je Henry. — Tako nešto. Nije tako srcegradajuće kako si dočarao, ali blizu si.

On i Marty pretražili su ostatak sanduka i kutija u blizini pronađenih crtanki i stare ploče, ali ništa nije bilo jasno označeno. Pronašao je nekoliko razbacanih ceduljica s prezimenima, uključujući i onu na kojoj je pisalo »Okabe«, ali ona se nalazila na vrhu hrpe s časopisima. Neki miš ili štakor vjerojatno je odavno zaplijenio trakice na kojima su visjele ceduljice. U većini obližnjih kutija nalazio se pribor za slikanje i crtanje. Vjerojatno su pripadale Keiko ili njezinoj majci. Kad bude imao više vremena, Henry je namjeravao vratiti se i vidjeti što bi još mogao pronaći. Ali za sada, pronašao je upravo ono što je tražio.

— I, hoćeš li objasniti što je u kutiji? — upitao je Marty, pokazujući na malu drvenu kutiju s crtankama na stražnjem sjedalu njegove Honde Accord.

Gospođa Pettison dopustila je Henryju da uzme kolekciju Keikinih crtanki i crteža, ali privremeno, nakon što joj je pokazao crteže na kojima je pisalo njegovo ime. Samo ga je zamolila da ih kasnije još jednom donese kako bi se s ostalim stvarima zavele u katalog i kako bi ih povjesničar fotografirao. Stara vinilka na 78 okretaja Oscara Holdena također se našla u toj kutiji, nekako neprimijećeno. Ali stara džez-ploča bila je slomljena i ionako nije ništa vrijedila, zar ne? No Henry se svejedno osjećao krivim, iako ga je Marty uvjerio da se neka pravila trebaju kršiti.

Henry se naslonio na haubu auta, pobrinuvši se da se ne udubi ili ne izboči, a onda se udobno smjestio. — Te crtanke pripadale su nekome s kime sam se družio... kad sam bio dječak, tijekom *ratnih godina*.

— Nekome iz Japana, pretpostavljam? — upitao je Marty, više činjenično.

Henry je podigao obrve i kimnuo, primijetivši znakovit pogled u očima svojega sina. U Martyjevim očima zasjao je tračak tuge i žalosti. Henry nije bio siguran zbog čega.

— Yay Yay je sigurno poludio kad je doznao — rekao je Marty. Henry se uvijek divio svome sinu što živi u ravnoteži između dvaju svjetova. Jedan je bio tradicionalni, kineski, a drugi suvremeni, američki. Moderni. Vodio je elektroničku oglasnu ploču za studij kemije na Sveučilištu u Seattleu, ali je svejedno djeda oslovljavao na tradicionalan kineski način, s počasnim Yay Yay (a baku s Yin Yin). A s druge strane, baka je Martyju slala pisma na fakultet oslovljavajući ga s »Gospodin Martin Lee«, tako da su formalnosti dolazile s obje strane.

— Ah, tvoj djed bio je zaokupljen drugim stvarima u to vrijeme: vodio je rat na dvije fronte, u Americi i Kini. — *Ali istina je, ne znaš pola toga.*

— Kakav je bio... tvoj prijatelj? Kako ste se upoznali?

— Prijateljica.

— Tko?

— *Prijateljica*. Zvala se Keiko. Upoznali smo se u osnovnoj školi za bijelce, u kojoj smo bili jedini Azijci... to je bilo na vrhuncu rata, znaš. I moji i njezini roditelji htjeli su da odrastemo u *Amerikance* i to što prije moguće.

Henry se nasmiješio, doduše u sebi, a sin mu je skočio s haube, okrenuo se, pokušao nešto reći i potom se ponovno okrenuo. — Samo malo. Tvoja *najbolja, prijateljica* bila je Japanka dok si ti živio pod režimom Yay Yayeve Kulturne revolucije? Mislim... — Henry je promatrao kako mu sin zamuckuje, zaprepašten, obješene vilice zbog očeva otkrića. — Je li ti ona bila... djevojka? Mislim, ovo baš nije najugodnija rasprava koju možeš voditi s ocem, ali moram znati. Mislim, nisi li ti već, tako reći, imao dogovoren brak? Barem je tako zvučalo kad god si spominjao kako ste se ti i mama upoznali.

Henry je pogledao oko sebe, niz South King. Ljudi različitih profesija, različitih rasa, šetali su avenijom. Kinezi i Japanci, ali i Vijetnamci, Laošani, Korejci i, naravno, mnogo bijelaca. Bilo je tu i mješavine *hapa*, kako kažu na Pacifičkom otočju, a *hapa* znači »polo«. Ljudi koji su u sebi imali od svega pomalo. — Bili smo vrlo mladi — rekao je. — Hodanje tada nije bilo isto što i danas.

— Dakle, ona je bila... *posebna*...

Henry nije odgovorio. Toliko je vremena prošlo, a on nije znao kako objasniti to sinu da ga razumije. Osobito sada kad je upoznao Samanthu. U Henryjevo vrijeme, bilo je uobičajeno upoznati djevojčine roditelje prije nego što počneš hodati s njom, a ne obrnuto. Hodanje je bilo više kao udvaranje, a udvaranje vodi k...

— Je li mama znala za to?

Henry je osjetio kako praznina u obliku Ethel u njegovu srcu postaje još praznija, još hladnija. Jako mu je nedostajala. — Znala je nešto. Ali kad sam se oženio tvojom majkom, nikad se nisam osvrtao na prošlost.

— Tata, pun si iznenađenja u posljednje vrijeme. Mislim, velikih iznenađenja koji mijenjaju pogled na tebe. Zatečen sam. Mislim, sve ovo vrijeme... dok smo tražili ploču. Zar je stvarno bila bitna ploča ili si tražio uspomenu na Keiko, na davno izgubljenju *prijateljicu*?

Henry se osjećao malo čudno kad je njegov sin izgovorio riječ *prijateljica* tako da zvuči kao da je bila više od toga. Ali i bila je više od prijateljice, zar ne?

— Započelo je s pločom, koju sam oduvijek htio pronaći — rekao je Henry, ali nije bio siguran je li to posve istinito. — Želio sam je dati nekome. Kao neka vrsta posljednje želje da vidiš davno izgubljenog brata. Kao u magli se sjećam da su njezine stvari sklonjene onamo, ali pretpostavio sam da su preuzete još prije nekoliko desetljeća. Nisam ni sanjao da bi još mogle biti ondje, ispred mog nosa. Šetao sam pokraj tog hotela godinama, a nikad nisam znao da su ondje. A onda su počeli iznositi sve te stvari... onaj suncobran od bambusa. Sve one predmete koji su davno ostavljeni ondje. Nisam imao pojma što ću pronaći. Ali zahvalan sam što sam pronašao crtanke. Uspomene.

— Samo malo — zaustavio ga je Marty. — Kao prvo, ti si jedinac, a kao drugo, maloprije si rekao da nikada nećeš prodati tu ploču, bez obzira na to u kakvom stanju bila.

— Nisam rekao da je neću nikome dati, pogotovo starom prijatelju...

— Vratila sam se. — Pojavila se Samantha, a u svakoj ruci držala je teške plastične vrećice. Henry je uzeo nekoliko vrećica, a Marty je prihvatio ostatak. — Danas vas čeka prava poslastica. Napraviti ću račiće u umaku od crnoga graha. — Iz vrećice je izvadila zamotan svežanj u kojem su se, sudeći po obliku, nalazili svježi račići. — Napraviti ću i *choy sum* sa začinjanim umakom od kamenica.

Dva Henryjeva najdraža jela. Bio je izgladnio — a sada je bio izgladnio i zadivljen.

— Čak sam kupila i malo sladoleda s okusom zelenog čaja za desert.

Na Martyjevu licu zadržao se izraz usiljene pristojnosti. Henry se nasmiješio i bio je zahvalan na takvoj ljubaznoj i brižnoj budućoj snahi, čak i ako nije znala da je taj sladoled japanski. Nije bilo bitno. Odavno je već naučio: u obitelji nije najvažnije savršenstvo.

LOGOR HARMONY

(1942.)

Sutradan se Henry pretvarao da je bolestan, čak nije htio ni jesti. Ali znao je da majku ne može dugo zavaravati, ako ju je uopće zavaravao. Vjerojatno nije; ona je bila samo toliko ljubazna da prihvati njegove izmišljene simptome. Kao i ispriku kojom je objasnio podrijetlo šljive na oku i masnice na obrazu, Chazovo djelo. Henry je rekao da je »naletio« na nekoga na krcatim ulicama. Više nije ništa rekao. Smicalica je bila učinkovita samo ako je njegova majka prihvaćala igru, a nije htio izazivati sudbinu.

I tako je u četvrtak Henry učinio ono čega se bojao cijeli tjedan. Počeo se pripremati za povratak u školu, u šesti razred, gopodi Walker. Sam.

Za doručkom, Henryjeva majka nije pitala osjeća li se bolje. Znalaje. Otac je jeo kašu od riže i čitao novine, uzrujan zbog niza japanskih pobjeda u Bataanu, Burmi i na Salamunskim otocima.

Henry je zurio u njega, ali nije rekao ni riječ. Čak i da se smio obratiti ocu na kantonskom, ne bi ništa rekao. Htio ga je okriviti za odvođenje Keikine obitelji. Zato što nije ništa poduzeo. Ali na kraju krajeva, nije znao za što bi ga okrivio. Zato što ga nije bilo briga? No kako je mogao okriviti vlastitog oca kad se činilo da nikoga drugoga također nije bilo briga?

Otac je sigurno osjetio da ga gleda. Odložio je novine i pogledao Henryja, koji je i dalje zurio u njega.

— Imam nešto za tebe. — Otac je iz džepa košulje izvadio dugme. Na njemu je velikim crvenim, bijelim i plavim slovima pisalo: »Ja sam Amerikanac.« Pružio ga je Henryju, koji je ljutito gledao oca i nije htio uzeti dugme. Otac je smireno stavio novo dugme na stol.

— Tvoj otac želi da ga nosiš. Bolje sada, kada evakuiraju Japance iz Seattlea — rekla je majka dok je pred Henryja stavljala zdjelicu ljepljive, nezačinjene juhe od riže.

Ponovno ta riječ. *Evakuirani*. Čak i kad je to njegova majka izgovorila na kantonskom, nije imalo smisla. Evakuirani zbog čega? Odveli su mu Keiko.

Henry je zgrabio dugme i uzeo školsku torbu pa izjurio kroz vrata. Zdjelicu s vrućom juhom nije ni dotaknuo. Čak se nije ni pozdravio.

Na putu do škole, ostala djeca koja su išla u kinesku školu nisu ga zadirkivala. Izraz lica sigurno mu je bio prijeteći. A možda su i njih ušutkale prazne, daskama obložene građevine Nihonmachija udaljene nekoliko blokova.

Nekoliko blokova dalje od doma, Henry je pronašao kantu za smeće i bacio novo dugme na hrpu vrhom krcate kante — pune razbijenih boca koje se nisu mogle reciklirati u ratne svrhe i rukom napisanih natpisa koje su prije četrdeset osam sati držale mase ljudi u znak odobravanja evakuacije.

Tog dana u školi, gospođa Walker bila je odsutna pa im je na zamjeni bio gospodin Deacons. Ostala djeca kao da su bila zaokupljena time kako izbjeći dnevne dužnosti koje im je novi učitelj nespretno zadavao te su ostavili Henryja samog u stražnjem dijelu učionice. Imao je osjećaj da može nestati. A možda je i mogao. Nitko ga nije prozivao. Nitko nije rekao ni riječ i bio je zahvalan na tome.

Međutim, stanje u kantini bilo je posve drukčije. Gospođa Beatty činila se istinski uzrujanom što nije bilo Keiko. Henry nije bio siguran je li razočarana zbog nepravednih okolnosti pod kojima je njegova prijateljica naprasito morala otići ili jednostavno zbog toga što je kuharica sada morala čistiti kuhinju više nego prije. Psovala si je u bradu dok je iznosila zadnju posudu s porcijom mesa, koju je nazvala »pileći katsu-retsu«. Henry nije bio siguran što to znači, ali nalikovalo je na japansku hranu. Ili barem na američko—japansku. Pohani pileći odresci u smeđem umaku. Ručak je zapravo izgledao dobro. Dobro je i mirisao. — Neka to probaju pa da vidimo što će reći — bilo je sve što je promrmljala prije nego što je otišla sa svojim cigaretama.

Ako su ostali učenici i znali da je glavno jelo za ručak japanska hrana, nisu su se obazirali na to i nije im smetalo. Ali Henryja je ta ironija snažno pogodila. Nasmiješio se, shvativši da gospođa Beatty nije takva kakva se čini na prvi pogled.

Međutim, druga djeca nisu krila takva iznenađenja.

— Gle, jednog su zaboravili! — Skupina učenika iz četvrtog razreda ga je zadirkivala dok im je posluživao ručak. — Neka netko pozove vojsku, jedan se izvukao!

Henry nije imao svoje dugme. Ni staro ni novo. Nijedno ni drugo ne bi bilo bitno. Koliko još? — pomislio je. Sheldon je rekao da rat neće zauvijek trajati. Koliko još dana moram ovo trpjeti?

Kao da mu je molitvu uslišao okrutan i osvetoljubiv bog, pojavio se Chaz i gurnuo poslužavnik pred Henryja. — Odveli su ti curu, Henry? Možda ćeš sada naučiti da se ne trebaš brat... pobrat... *da se ne smiješ družiti s neprijateljem*. Podla, izdajnička Japanka... vjerojatno nam je trovala hranu.

Henry je grabilicom zagrabio komad piletine s umakom, namjestio ruku i naciljao u Chazovo koščato, majmunoliko čelo. U tom trenutku osjetio je kako ga za podlakticu hvataju debeli, masni prsti i zaustavljaju. Podigao je pogled, a iza njega je stajala gospođa Beatty. Uzela mu je grabilicu iz ruke i odmjerila Chaza. Gubi se. Više nema hrane — rekla je.

— Kako to mislite? Ima još puno...

— Kuhinja je danas zatvorena za tebe! Briši!

Henry je podigao pogled i vidio izraz lica gospođe Beatty koji je mogao opisati jedino kao ratnički. Opak pogled, poput onih koji se mogu vidjeti u filmskim žurnalima, na licima vojnika koji treniraju, taj ledeni pogled nekoga čije je zanimanje ubijanje i sakaćenje.

Chaz je izgledao kao psić koji je uhvaćen kako obavlja nuždu, nakon čega mu gazda gurne nos u vlastiti nered. Pokunjeno je otišao prazna poslužavnika te s puta gurnuo jednog dječaka.

— Ionako mi se nikad nije sviđao — rekla je gospođa Beatty kad je Henry nastavio posluživati preostalu djecu u redu, koja su djelovala presretno zato što je školski nasilnik dobio po njušci. — Želiš nešto zaraditi u subotu? — pitala ga je krupna kuharica.

— Tko? Ja? — upitao je Henry.

— Da, ti. Imaš drugog posla u subotu?

Henry je odmahnuo glavom, djelomično zbunjen i u strahu od ogromne žene koja je upravo ostavila tragove na turu Chazovih traperica.

— Pozvali su me da pomognem urediti kantu, kao civilni suradnik vojske, i dobro bi mi došao netko tko marljivo radi i tko zna kako ja volim da se sve napravi. — Pogledala je Henryja, koji nije bio siguran da to čuje. — Je li ti to problem?

— Nije — rekao je. I doista mu nije bio problem. Ona je kuhala, on je stavljao hranu u tanjur i posluživao, pospremao i čistio. Bio je to naporan posao, ali bio je navikao na to. No i koliko god ga tjerala da naporno radi u školskoj kantini, nikad mu nije rekla ništa loše. Doduše, nikad mu nije rekla ni nešto lijepo.

— Dobro. Nađemo se ovdje u devet ujutro u subotu. I nemoj zakasnuti. Mogu ti platiti deset centa na sat.

Novac je ipak novac, pomislio je Henry, još uvijek zapanjen što je vidio Chaza kako odlazi podvijena repa. — Gdje ćemo raditi?

— U logoru Harmony... to je u sajmištu u Puyallupu, u blizini Tacome. Imam osjećaj da si već čuo za to mjesto. — Zurila je u Henryja, ozbiljna izraza lica kao i uvijek.

Henry je točno znao gdje se nalazi to mjesto. Otišao je kući i pronašao ga na karti. Bit ću ovdje, u subotu ujutro, točno u devet sati, ne bih to propustio ni za što na svijetu, htio je reći, ali jedina riječ koju je Henry uspio izustiti bila je: »Hvala.«

Ako je gospođa Beatty i znala koliko mu je to značilo, nije to pokazala. — Eno ih... — Uzela je kutiju šibica i ponovno krenula van s ručkom. — Zovi me kad budeš gotov sa svime ovdje.

Kad je došla subota, Henry je imao samo jedan cilj. Jednu misiju. Pronaći Keiko. A nakon toga, tko zna? O tome će razmišljati poslije.

Henry nije bio siguran kako shvatiti ponudu gospođe Beatty, ali nije se usudio pitati. Ona je bila zastrašujuće ogromna žena i osoba od malo riječi. Svejedno, bio joj je zahvalan. Roditeljima je rekao da mu plaća da joj pomogne subotom u kuhinji. Ta priča nije bila posve istinita, ali nije bila ni lažna. Pomagat će joj u kuhinji — u logoru Harmony, oko šezdeset pet kilometara južno.

Henry je sjedio na stubama ispred kuhinje kad se gospođa Beatty dovezla u crvenom kamionetu marke Plymouth. Stara krtinja izgledala je kao da je nedavno oprana, ali ogromne bijele gume bile su pošpricane blatom s mokrih ulica.

Gospođa Beatty bacila je opušak u najbližu baru i gledala ga kako se gasi. — Upadaj — otresito je rekla dok je zatvarala prozor, a cijeli kamionet ljuljao se od kretanja njezine mesnate ruke.

Dobro jutro i vama, pomislio je Henry dok je zaobilazio prednji dio kamioneta, nadajući se da je mislila da sjedne na suvozačevo sjedalo, a ne straga. Kad je zavirio u tovarni prostor, uspio je razaznati samo stvari u obliku kutija skrivenih ispod platnene cerade i privezanih čvrstim užetom. Henry je uskočio na sjedalo. Njegovi roditelji nisu imali auto, iako su napokon uštedjeli dovoljno novca da ga mogu kupiti. Ali s obzirom na štednju goriva, sada nije imalo smisla kupiti auto, barem je tako tvrdio Henryjev otac. Umjesto autom, vozili su se autobusom. Rijetko bi se provozali s njegovom tetom King, ali to se obično događalo ako su išli na kakvo obiteljsko događanje — vjenčanje, sprovod, rođendan ili zlatni pir starih rođaka. Vožnja autom za njegaje uvijek bila tako moderna i uzbudljiva. Nije bilo važno kamo se išlo, ili koliko dugo se vozilo — Henryjevo srce uvijek bi brže tuklo, kao danas. Ili je to bilo zbog pomisli da bi mogao vidjeti Keiko?

— Vrijeme vožnje nije ti uključeno u plaću.

Henry nije bio siguran je li to izjava ili pitanje. — U redu — odgovorio je. Sretan sam što uopće idem. *Ustvare, radio bih to i besplatno.*

— Vojska mi ne plaća po kilometru, nego mi svaki put napune rezervoar.

Henry je kimnuo kao da je sve to nekako imalo smisla. Gospođa Beatty na neki je način bila zaposlena u toj kantini, bio joj je to kao honorarni posao, pomislio je Henry.

— Jeste li bili u vojsci? — upitao je Henry.

— U Trgovačkoj mornarici. Odnosno, tata je bio, prije nego što joj je Pomorska komisija dala taj naziv. Bio je glavni kuhar na brodu *City of Flint*, a ja sam pomagala svaki put kad je bio u luci. Nabava, planiranje jelovnika, pripremanje i skladištenje. Čak sam provela dva mjeseca na brodu na putu za Havaje. Zvao me svojom »malom sjenom«.

Henry nije mogao zamisliti gospođu Beatty kao *bilo što* malo.

— Toliko sam bila dobra u tome, da me zvao u ispomoć kad god bi njegov stari brod pristao u luku pa bi me zaposlio na nekoliko dana. Njegov najbolji prijatelj, kuhar na brodu, kao da mi je stric, svidio bi ti se... također je Kinez. Tako je to valjda na tim brodovima, svi kuhari su ili obojeni ili Kinezi.

To je Henryju odvratilo pozornost. — Vidate li se često s njima?

Gospođa Beatty ugrizla se za usnicu i zurila naprijed. — Prije mi je slao razglednice iz Australije. Nove Gvineje. I sličnih mjesta. Ali više ih ne dobivam. — Glas joj je zadrhtao od tuge. — Prije dvije i pol godine tatin stari brod zarobili su Nijemci. Dobila sam njegovu fotografiju od Crvenog križa iz nekog vojnog zatvora. U početku mi je slao koje pismo, ali već mi se godinu dana nije javio.

Jako mi je žao, pomislio je Henry, ali nije ništa rekao. Gospođa Beatty obično je vodila jednosmjerne razgovore, a Henry je bio šutljiv sugovornik.

Nakašljala se i napuhala obraze. Potom je napola popušenu cigaretu bacila kroz prozor i zapalila novu. — Uglavnom, netko je ovdje znao da mi ide kuhanje za cijeli čopor ljudi i da znam dijeliti hranu djeci pa su me nazvali, a ja jednostavno nisam mogla odbiti. — Pogledala je Henryja kao da je on kriv. — I eto nas.

I eto ih. U kamionetu gospođe Beatty, poskakivali su autocestom, prolazeći pokraj prašnjave obrađene zemlje južno od Tacome. Henry je razmišljao o gospođi Beatty i njezinu nestalom ocu dok je gledao polja i krave i tegleće konje, veće i mišićavije nego bilo koje što ih je ikad vidio. To su bile prave farme, a ne vrtovi ispred i iza kuća u Seattlu.

Henry nije imao pojma što da očekuje. Hoće li to mjesto biti poput onoga gdje se nalazi otac gospođe Beatty? Nije moglo biti toliko loše. Čuo je da je logor Harmony namijenjen privremenom boravku, dok vojska ne smisli kako i gdje izgraditi trajne logore dalje u unutrašnjosti. *Trajne*. Nije mu se svidjela ta riječ. Svejedno, riječ »logor« sama po sebi nije morala značiti ništa loše, iako je Henry znao da je vjerojatno u krivu. No, prekrasan krajolik uspio ga je oraspoložiti. Nikad nije bio na ljetnom logorovanju, ali jednom je vidio sliku u časopisu *Boys' Life* — sliku koliba pokraj prekrasnoga jezera u kojem se zrcalilo zalazeće sunce. Sliku logorske vatre i ribolova. Nasmiješenih, bezbrižnih ljudi kako se zabavljaju.

A to nije bio slučaj u neobičnom gradiću Puyallupu, maloj poljoprivrednoj zajednici okruženoj raskošnim poljima sunovrata. Staklenici su krasili ogromna žuta polja, a snijegom prekriven Mount Rainier dominirao je na horizontu. Dok su vozili glavnom avenijom, pokraj niza kuća u arts and crafts stilu, prema Parku Pioneer, na

mnogim izlozima vidjeli su natpise: »Idite kući, Japanci!« Natpisi su bili mračan podsjetnik na to da se u logor Harmony ne ide na ljetno logorovanje. I na to da nitko tako skoro neće ići kući.

Henry je spustio prozor pa ga je zapuhnuo neugodan vonj svježega konjskog izmeta. Ili možda kravljeg? No je li uopće postojala razlika? Zreo smrad mogao je biti i kozji ili kokošji, što se njega tiče. U svakom slučaju, bilo je to daleko od svježeg, slanog zraka Seattlea.

U blizini centra Puyallupa skrenuli su na široko šljunčano parkiralište. Henry je u čudu promatrao dugačke staje i sporedne zgrade koje su okruživale sajmište države Washington. Po ogromnim silosima zaključio je da je ovo očigledno poljodjelski kraj. Nikad nije bio na sajmu, a cijelo to područje bilo je veće nego što je mogao zamisliti. U stvari, područje sajma bilo je vjerojatno jednako veliko kao Kineska četvrt, ako ne i veće.

Ondje se nalazio veliki drveni stadion kojem je trebalo ličenje te nešto kao rodeo ili paviljon za stoku. Iza toga nalazio se otvoren prostor sa stotinama kokošinjaca u urednim malim redovima. Cijelo područje bilo je okruženo bodljikavom žicom.

Tada je ugledao ljude kako ulaze i izlaze iz tih malih zgrada. Ljude tamne kose i maslinaste puti. Primijetio je i tornjeve u blizini ograde. Čak je i iz daljine mogao vidjeti vojnike i njihove strojnice. Uspavani reflektori bili su usmjereni na ogoljelu zemlju ispod njih. Henry nije ni morao pogledati natpis iznad stražarnice okružene bodljikavom žicom. To je bio logor Harmony.

Henry nikada nije bio u zatvoru. Jednom kad je s ocem otišao u Gradsku vijećnicu po dozvolu za okupljanje, ozbiljnost tog mjesta ga je zastrašila. Mramorno pročelje, hladne pločice od granita na podu. Sve je imalo određenu težinu koja je istodobno bila zadivljujuća i zastrašujuća.

Henry se ponovno tako osjećao kad su se uvezli u ograđeni prostor između velikih metalnih vrata. Vrata su bila obložena novom bodljikavom žicom i nizom spiralnih opruga s isturenim dijelovima koji su izgledali oštro poput kuhinjskih noževa. Henry je sjedio ukočeno, odnosno bilo bi točnije reći prestravljeno. Nije se ni pomaknuo kad je do prozora došao vojnik provjeriti dokumente gospođe Beatty. Henry se nije pomaknuo ni kako bi svoje dugme s natpisom »Ja sam Kinez« namjestio tako da bude vidljivo. Ovo je mjesto gdje netko poput mene uđe, ali ne izađe, pomislio je. Još jedan japanski zatvorenik, čak i ako sam Kinez.

— Tko je mali? — upitao je vojnik. Henry je pogledao muškarca u uniformi, koji u stvari uopće nije izgledao kao muškarac, nego više kao dječak, mladenačkog, prištavog tena. Baš i nije izgledao oduševljen što mora biti na takvome mjestu.

— On je moj pomoćnik u kuhinji. — Ako je gospođa Beatty i bila zabrinuta zbog toga da bi Henryja mogli ostaviti u logoru Harmony, nije to pokazivala. — Povala sam ga kao ispomoć, da puni tanjure i takve stvari.

— Imate dokumente?

Sad će me odvesti, pomislio je Henry, gledajući bodljikavu žicu i pitajući se u koji će ga kokošinjac strpati.

Gledao je kako robusna kuharica ispod vozačeva sjedala izvlači mali fascikl s dokumentima. — Ovo je potvrda o upisu u školu, na kojoj piše da radi u kuhinji. A ovo je njegov karton cijepljenja. — Pogledala je Henryja. — Svi se ovdje prvo moraju cijepiti protiv tifusa, ali provjerila sam i ti si cijepljen. — Henry to nije posve razumio, ali odjednom je bio zahvalan što su ga uopće poslali u tu glupu školu. Zahvalan što je sve te mjesece zapeo na *stipendiji* u kuhinji. Da nije radio u kuhinji, nikad mu ovo ne bi uspjelo — biti toliko blizu Keiko.

Vojnik i gospođa Beatty kratko su raspravljali, ah snažniji je — u ovom slučaju snažnija — pobijedio, jer joj je mladi vojnik samo mahnuo do sljedećeg ograđenog prostora, gdje su se iskrcavali ostali kamioni.

Gospođa Beatty vožnjom unatrag parkirala je kamionet i podigla ručnu kočnicu. Henry je ugazio u blato visoko do gležnja te se začuo šuplji zvuk kad je vadio noge iz blata i išao prema daskama koje su činile improviziranu stazu. Otresajući blato najbolje što je mogao i brišući noge o daske dok je hodao, slijedio je gospodu Beatty u najbližu zgradu, dok su mu mokre čarape i cipele šljapkale sa svakim korakom.

Henry je namirisao da se nešto kuha. Ne nešto što je bilo nužno ugodno, ali ipak *nešto*.

— Čekaj ovdje — rekla je gospođa Beatty i ušla u kuhinju. Nakon nekoliko trenutaka izašla je sa službenikom u uniformi koji ju je čekao dok je ona odvezivala ceradu i otkrila kutije s umakom *shoyu*, rižinim octom i drugim japanskim namirnicama.

Njih dvoje unijeli su zalihe, a pomogli su im Henry i još nekoliko mladića s bijelim pregačama i kapama — vojnici kojima je bila dodijeljena dužnost da rade u kuhinji. Kantina je možda bila dugačka dvanaest metara, a u njoj su se nalazili nizovi stolova i smeđih, izgrebenih stolica na rasklapanje. Daske na podu bile su mozaik s masnim mrljama i blatnjavim otiscima od čizama. Henry se iznenadio koliko mu je bilo ugodno. Logor je bio zastrašujući, ali kuhinja, kuhinja je bila dom. Znao se snaći u njoj.

Zavirio je ispod poklopca mnogobrojnih kupki, kojih je bilo dvostruko više nego u školi. Ručak je očito već pripremljen. Henry je zurio u gnjecavu hranu, smeđe i sive boje, u konzervirane kobasice, kuhane krumpire i suhi, ustajali kruh — a samo je od masnog smrada poželio hranu iz Osnovne škole Rainier. Barem će začini koje je donijela gospođa Beatty malo pomoći.

Henry je gledao dok su ona i još jedan mladi vojnik pregledavali papire i neke narudžbenice. On je bio zadužen za posluživanje, zajedno s još jednim vojnikom u pregači, koji je bacio pogled na Henryja i onda ga još jednom malo bolje promotrio. Je li mladić u uniformi zastao zbog Henryjevih godina ili narodnosti? Nije bilo bitno, vojnik je samo slegnuo ramenima i počeo posluživati. Navikao je na izvršavanje naredbi, pomislio je Henry.

Prve japanske zatvorenike koji su bili pušteni u red po kosi i odjeći poprskala je kiša. Neki su revno razgovarali, iako su se neki namrštili, a većina uglavnom natmurila kad su ugledali što im Henry stavlja na tanjur. Došlo mu je da im se ispriča. Kako se red za hranu pomicao, Henry je mogao vidjeti djecu kako se igraju vani u blatu, dok njihovi roditelji čekaju.

— *Konichiwa...* — rekao je jedan dječak kad je stavio poslužavnik na metalnu površinu ispred Henryja.

Henry je samo pokazivao na svoje dugme. Neprestano. Svaki put bi osoba koja ga je pozdravila izgledala puna nade, a onda razočarana pa zbunjena. Možda je to dobro. Možda će razgovarati o meni. I možda će Keiko znati gdje me može pronaći, pomislio je Henry.

Bio je siguran da će u redu ugledati Keiko. Kad god bi ušla kakva djevojčica, njegovo nadanje je poraslo i potom opalo, a srce mu se punilo i praznilo poput balona — ali ona se nije pojavila.

— Poznajete li obitelj Okabe? Keiko Okabe? — Henry je pitao s vremena na vrijeme. Uglavnom su ga gledali zbunjeno ili nepovjerljivo. Na kraju krajeva, Kinezi su bili Saveznici i borili se protiv Japana. No jedan se starac nasmiješio i kimnuo te ushićeno nešto pričao. Što je to bilo, Henry nije znao, budući da je čovjek govorio samo japanski. Starac je možda znao gdje se točno nalazi Keiko, ali to nije mogao objasniti na zadovoljavajući način.

I tako je Henry nastavio posluživati dva sata, od 11 i 30 do 13 i 30. Na kraju smjene počeo se meškoljiti, ljuljajući se na sanduku na kojem je stajao kako bi mogao dohvatiti poslužavnike. Tada nije vidio ni trag obitelji Okabe. Ni tračak.

Promatrao je kako gomila ljudi ulazi, a neki su čak izgledali puni nade, no hrana je uništila njihov optimizam kad su shvatili u kakvom se okruženju nalaze. Unatoč tome, nitko se nije žalio na hranu, barem ne njemu ni mladiću koji je posluživao pokraj njega. Henry se pitao kako li se samo osjeća taj bijeli vojnik, sad kad je on bio u manjini tu u kantini — ali opet, on je mogao otići kad mu završi smjena. A i imao je pušku s dugačkom oštricom na vrhu.

— Idemo, moramo postaviti večeru u drugom dijelu. — Gospođa Beatty se pojavila kad je on praznio tanjure i skupljao raštrkane poslužavnike.

Henry se navikao na to da izvršava naredbe u kuhinji. Odvezli su se do drugog odjeljka logora Harmony, u kojem je bilo manje staja i više drveća i prostora za piknik, koji je bio prazan. Na karti gospođe Beatty nalazio se prikaz cijeloga logora, koji je bio podijeljen na četiri odjeljka, od kojih je svaki imao kantinu. Još uvijek je imao šansu pronaći Keiko ili, u stvari, tri šanse.

U drugoj kantini upravo je završio ručak. Gospođa Beatty zadužila ga je da opere i obriše poslužavnike dok se ona s upraviteljem kuhinje dogovarala o potrebnim zalihama i jelovniku. — Budi u blizini ako završiš ranije — rekla je. — Nemoj odlutati osim ako ne želiš ostatak rata provesti ovdje. — Henry je pretpostavio da se ne šali pa je uljudno kimnuo, završavajući svoj posao.

Po svemu sudeći, Japancima je bio zabranjen pristup kantini kad nije bilo vrijeme za objed. Većini je kretanje bilo ograničeno na kokošinjce, iako je s vremena na vrijeme vidio kako se netko probija kroz blato i odlazi na zahod.

Kad je završio s poslom, Henry je sjeo na stubu stražnjeg ulaza i promatrao dim iz pećnih cijevi ugrađenih u krovove improviziranih domova — nakupine čađave magle ispunile su vlažno, sivo nebo iznad logora. Miris izgorjelog drva zadržao se u zraku.

Ona je ovdje. Ovdje negdje. Među koliko ljudi? Tisuću? Pet tisuća? Henry to nije znao. Htio je dozivati njezino ime ili trčati od vrata do vrata, ali stražari na tornjevima nisu izgledali kao da su svoj posao shvaćali olako. Držali su stražu, kako bi zaštitili zatočenike — barem mu je tako rečeno. No ako je bilo tako, zašto im je oružje bilo upereno prema logoru?

To nije bilo važno. Henry se osjećao bolje sada kad je stigao tako daleko. Još uvijek je postojala šansa da će je pronaći. Među tužnim, zaprepaštenim licima, možda će ponovno pronaći njezin osmijeh. No smračivalo se. Možda je bilo prekasno.

VRIJEME POSJETA

(1942.)

Nakon što je prošlo sedam nemirnih dana, Henry je ponovio proceduru, započevši s istim nadanjima. Našao se s gospodom Beatty na stražnjem školskom ulazu te su se zajedno odvezli u Puyallup i prošli kroz vrata logora Harmony koja su bila zaštićena bodljikavom žicom. Ovaj put su se uputili u treći i četvrti odjeljak, koji su bili još veći od prethodnih. U posljednjem odjeljku nalazili su se paviljoni za stoku koji su bili prenamijenjeni u stambeni prostor — svaka obitelj bila je smještena u jednoj staji ili mu je barem tako bilo rečeno.

Kod kuće su roditelji bili jako ponosni na njega. — Samo štedi, uspjjet ćeš uštedjeti dovoljno da si sam platiš put u Kinu — otac ga je hvalio na kantonskom. Majka je samo kimala i smiješila se svaki put kad bi ga vidjela kako stavlja zarađeni novac u staklenku na noćnom ormariću. Henry nije znao što bi učinio s toliko novca u vrijeme kad je potrošnja šećera i kože za cipele bila reducirana. Potrošiti novac na slatkiše i stripove činilo mu se rasipnim, osobito dok je bio u logoru Harmony, gdje su ljudi oskudijevali u svemu.

— Još iste robe danas — gundala je gospođa Beatty kad je iz kamioneta počela istovarivati japanske namirnice. Tijekom tjedna Henry je shvatio odakle potječu. U školi je naručivala dodatne zalihe, potom ih je dovezla u logor i potajno dijelila zatvorenicima i njihovim obiteljima. Mijenjala ih je za cigarete koje su bile dodijeljene svakom kućanstvu. Henry nikada nije doznao je li ih prodavala ili je sve sama popušila.

No ono što je Henry doznao bilo je da se u četvrtom odjeljku nalazi najviše zatočenika. Taj dio sajmišta bio je najveći i tu se nalazio ogroman štagalj koji je pretvoren u kantu.

— Slažu li se tvoji roditelji da radiš nekoliko dana u mjesecu tijekom praznika? — upitala je gospođa Beatty, dok je pomoću kutije šibica sa zubi čistila ostatke doručka.

— Da, gospođo — Henry je revno kimnuo. To je bila jedna od prednosti nekomuniciranja s roditeljima. Pretpostavit će da ide u ljetnu školu ili da ima dodatni posao u Osnovnoj školi Rainier, posao za koji mu plaćaju. Postavljali su mu svakakva čudna pitanja. Pohađa li dopunske sate? Poučava li drugu djecu? *Zamislite samo, njihov sin poučava bijelu djecu!* Henry se samo smješкао, kimao i pustio ih da misle što žele.

Još jedna jezična barijera na koju je naišao Henry bila je ona u logoru Harmony. Sam prizor kako mali Kinez stoji na sanduku iza pulta za posluživanje bio je dovoljno neobičan. No što je više ispitivao ljude koji su dolazili u njegov red o obitelji Okabe, to je postajao uzrujaniji. Malo je ljudi obraćalo pozornost, a oni koji su obratili pozornost, kao da nisu razumjeli. No svejedno, poput izgubljenog broda koji ponekad pošalje poziv upomoć, tako je i Henry one koje je posluživao obasipao pitanjima.

— Obitelj Okabe? Poznaje li netko obitelj Okabe? — Henryju je to bilo jedinstveno ime, ali zapravo bi u logoru moglo biti stotine ljudi koji se tako prezivaju. Možda je to prezime učestalo kao i prezimena Smith ili Lee.

— Zašto tražiš obitelj Okabe? — začuo se glas iz gužve u redu. Iz reda je istupio jedan muškarac, koji je držao poslužavnik i gledao preda se. Nosio je košulju koja je nekoć bila bijela, ali sada je bila iste boje kao i tmurno nebo. Hlače su mu bile zgužvane i blatnjave oko gležnjeva. Kosa mu je bila raščupana, no brada i brkovi bili su uredno podšišani, a crna je počela ustupati mjesto sijedima zbog kojih je izgledao obrazovano i dostojanstveno, unatoč svom stanju.

Dok mu je Henry punio tanjur — varivo s kukuruzom i kuhanim jajima — prepoznao ga je. Bio je to Keikin otac.

— Henry? — rekao je stariji čovjek.

Henry je kimnuo. — Želite li varivo? — Henry nije mogao vjerovati da mu je od svega što je mogao reći to jedino palo na pamet. Bilo ga je stid zbog stanja u kojem se nalazi gospodin Okabe — kao da je ušao u njegov dom i zatekao ga neodjevenog. — Kako ste? Kako je vaša obitelj... kako je Keiko?

Gospodin Okabe prošao je prstima kroz kosu, pokušavajući popraviti frizuru. Počešao se po bradi, a potom se nasmiješio od uha do uha. — Henry! Što radiš ovdje? — Kao da je sloj patnje koji se stvrdnuo oko njega u ta dva

tjedna odjednom puknuo i raspršio se. Ispružio je ruke preko pulta za posluživanje i uhvatio Henryja za ruke, a oči su mu živnule. — Ne mogu vjerovati... Mislim... kako si ušao ovamo?

Henry je pogledao red koji se stvarao iza gospodina Okabea.

— Gospođa Beatty, kuharica iz škole, pitala me da neko vrijeme radim s njom. Mislim da pokušava pomoći na svoj način. Prošao sam kroz sve odjeljke, pokušavajući pronaći vas i Keiko. Kako je ona, kako ste svi?

— Dobro. Dobro. — Gospodin Okabe se nasmiješio, kao da je zaboravio na oskudan ručak koji mu je Henry stavio na tanjur, s dodatnom kriškom kruha. — Ovo mi je prvi godišnji odmor nakon puno godina. Samo bih volio da je na nekom sunčanom mjestu.

Henry je znao da bi se gospodinu Okabeu mogla ostvariti želja. Čuo je da vojska gradi trajne logore u Teksasu i Arizoni. Na vrućim, jadnim mjestima.

Gospodin Okabe maknuo se s puta kako bi omogućio drugi ma da dođu na red za hranu. Henry je nastavio posluživati dok su razgovarali. — Gdje je Keiko, je li došla na ručak?

— Ostala je s mamom i malim bratom, dobro je. Pola ljudi u ovom odjeljku — uključujući gotovo sve članove naše obitelji — jučer se razboljelo od nekog trovanja hranom. Ali Keiko i ja sada smo dobro. Ona je ostala pomoći im, a ja ću joj dati svoju porciju — Gospodin Okabe oprezno je pogledao svoju hranu prije nego što je opet pogledao Henryja. — Nedostaješ joj.

Sada se pak Henry oraspoložio. Nije skakao salto niti je pravio zvijezdu, ali nikada se u životu nije osjećao tako dobro.

— Znaš li gdje je prostor za posjete? — upitao je gospodin Okabe. Riječi su odjeknule poput savršenog tona na prekrasno ugođenom instrumentu.

Posjete? Nikada mu nije palo na pamet da postoji ta mogućnost.

— Postoji prostor za posjete? Gdje? — Sljedeći čovjek koji je stajao u redu morao se nakašljati, pristojno, kako bi Henry nastavio s posluživanjem.

— Izađeš kroz ova vrata pa skreneš lijevo, prema glavnom ulazu, zapadno od Četvrtog odjeljka. To je ograđen prostor pokraj ulaza. Vjerojatno možeš doći do dijela za posjetitelje ako izađeš na stražnji izlaz. Kad ćeš biti gotov ovdje?

Henry je pogledao na stari sat koji je visio na zidu iznad ulaznih vrata. — Za sat vremena...

— Reći ću Keiko da bude ondje. — Gospodin Okabe krenuo je prema vratima. — Moram krenuti natrag. Hvala ti, Henry.

— Na čemu?

— Samo ti zahvaljujem, u slučaju da te ne budem vidio neko vrijeme.

Henry je uzdahnuo dok je gledao kako gospodin Okabe odlazi i maše mu na izlazu, držeći poslužavnik s hranom. Ostali ljudi u redu sada su gledali na Henryja kao na kakvu zvijezdu ili pak osobu od povjerenja, smiješeći mu se ili ga pozdravljajući na japanskom i engleskom.

Nakon što je poslužio ručak, pokupio poslužavnike, očistio ih i složio, Henry je pronašao gospodu Beatty, koja je bila na sastanku s mladim službenikom iz kuhinje. Kao i prošli tjedan, i sada je osmišljavala jelovnike i raspravljala o tome treba li kuhati krumpir (kojeg je bilo u izobilju) ili rižu, koju je gospođa Beatty htjela naručiti, iako je nije bilo na njihovu popisu. Henry je zaključio kako će se oni ondje zadržati još neko vrijeme, a odmahivanje rukom gospođe Beatty koja ga je poslala na stražnje stube kantine samo mu je to potvrdilo.

Henry je zemljanim putem došao do najbližih vrata pa krenuo puteljkom između dviju ograda od bodljikave žice. Na tom komadu ničije zemlje bilo je samo nekoliko ljudi, a nakon nekoliko stotina metara stigao je do prostora ograđenog rešetkama namijenjenog posjećivanju zatočenika (kako su se sami nazivali) ili evakuiranih osoba (kako je vojska imala običaj zvati ih).

Puteljak je vodio do prostora za sjedenje uz unutarnju ogradu, gdje su se izmjenjivali posjetitelji, koji su razgovarali sa svojim bližnjima i ponekad plakali dok su ih držali za ruke kroz bodljikavu žicu koja je razdvajala zatočenike od onih koji su bili na slobodi. Dvojica vojnika u uniformi sjedili su na improviziranom stolu na strani zatočenika, a puške su im bile naslonjene na kolac ograde. Izgledalo je kao da umiru od dosade, dok su se kartali i povremeno prestajali s time kako bi pregledali koje pismo ili dostavljene pakete.

Budući da je radio u logoru, Henry je iz kantine mogao doći do stola za kojim su sjedili vojnici, ali strah da ne bi predaleko zalutao i da ga ne bi zamijenili za logoraša u Harmonyju bio je jako velik. Zato je gospođi Beatty bilo draže da je čeka iza kantine ili na stubama gdje su radnici iz kuhinje znali tko je ili u njezinu kamionetu kad su se

pripremali za odlazak. Iako je imao odobren ulaz, činilo mu se sigurnijim da logoraše posjeti na uobičajen način, barem samo zbog toga da gospođa Beatty bude mirna i da ga i dalje vodi sa sobom.

Henry je stajao pokraj ograde i štapom lupkao po žici, jer nije bio siguran je li pod naponom — mislio je da nije, ali svejedno je bio oprezan. Na njegovo iznenađenje, vojnici kao da nisu ni primijetili da stoji ondje. No s druge strane, bili su zauzeti raspravljanjem s dvjema ženama iz mjesne baptističke crkve koje su pokušale dostaviti Bibliju na japanskom jednoj starijoj zatočenici, ženi koja je Henryju izgledala kao da ima sto godina.

— Nije dopušteno ništa na japanskom! — rekao je vojnik. Žene su mu pokazale križeve koje su nosile i pokušale mladim vojnicima dati neke letke, ali oni ih nisu htjeli uzeti.

— Ako tekst ne mogu pročitati na jednostavnom Bogom danom engleskom, on neće dospjeti u logor — Henry je čuo kako jedan vojnik govori. Žene su Japanki rekle nešto na materinskom jeziku. Potom su si dodirnule ruke i mahnule. Biblija je otišla iz logora kako je i došla, a starica se povukla praznih ruku. Vojnici su nastavili kartati.

Henry je gledao i čekao dok nije ugledao prekrasnu vitku djevojku kako hoda po blatnjavoj stazi u izbljedjeloj žutoj haljini, crvenim kaljačama prekrivenim blatom i u smeđoj kabanici. Stala je s druge strane ograde, a nasmiješeno lice, blijedo od trovanja hranom, bilo je uokvireno hladnim metalom i oštrom žicom. Zatočena leptirica. Henry se nasmiješio i polagano uzdahnuo.

— Sanjala sam te prošli tjedan — rekla je Keiko, izgledajući zadovoljno i sretno, ali i pomalo zbunjeno. — I dalje mislim da je ovo samo san.

Henry je pogledao niz ogradu, a potom ponovno u Keiko, dodirujući metalne šiljke koji su ih razdvajali. — Ovo je java. I ja bih htio sanjati taj san.

— Bio je to lijep san. Svirao je Oscar Holden. A mi smo plesali...

— Ja ne znam plesati — pobunio se Henry.

— U *mojem* snu si znao plesati. Plesali smo u nekom klubu, u kojem je bilo svakakvih ljudi, a glazba... svirao je našu pjesmu. Pjesmu s ploče koju smo kupili. Ali nekako je bila sporija... mi smo bili sporiji.

— To je lijep san. — Henry je osjećao isto što i ona.

— Mislim na taj san. Toliko mislim na njega da ga sanjam po danu, dok šećem prljavim logorom, dok s mamom odlazim u bolesničku sobu pomoći starima i bolesnima. Sanjam ga sve vrijeme. Ne samo noću.

Henry je stavio ruke na ogradu od bodljikave žice. — Možda ću ga i ja sanjati.

— Ne moraš, Henry. Mislim da je ovdje moj san dovoljno velik za oboje.

Henry je pogledao u obližnji toranj, prijeteće strojnice i vreće pijeska postavljene za njihovu zaštitu. Zaštitu od čega? — Žao mi je što si ovdje — rekao je. — Nisam znao što da radim nakon što si otišla. Pa sam došao ovamo da te pokušam pronaći. I dalje ne znam što da radim.

— Postoji nešto što možeš učiniti... — i Keiko je dodirnula ogradu i stavila ruke na Henryjeve. — Možeš li nam donijeti neke stvari? Nemam papira ni otmotnica, a ni poštanskih markica pa ako mi ih doneseš, pisat ću ti. I bi li nam mogao donijeti nešto tkanine, bilo kakve, samo nekoliko metara. Nemamo zastore, a reflektori nam svijetle kroz prozore pa cijelu noć ne možemo zaspati.

— Što god treba, sve ću učiniti...

— I imam jednu posebnu zamolbu.

Henry je palčevima prešao preko njezinih mekanih ruku i kroz bodljikavu ogradu gledao u njezine kestenjasto smeđe oči.

— Sljedeći tjedan mi je rođendan. Bi li mi to mogao donijeti do tada? Imat ćemo koncert vani, odmah nakon večere. Naš susjed se s vojnikom mijenjao za gramofon, ali imaju samo izgrebenu ploču sa snimkom Grand Ole Opry... nešto u tom stilu i grozno je. Vojnici će nam dopustiti da si vani puštamo glazbu s gramofona ako se vrijeme bude poboljšalo. Možda će nam pustiti glazbu preko zvučnika. I stvarno bih voljela imati posjet na svoj rođendan. Možemo sjediti ovdje i slušati.

— Kada ti je rođendan? — upitao je. Henry je znao da je starija od njega nekoliko mjeseci, ali posve je zaboravio na njezin rođendan zbog meteža uzrokovanog nedavnim događajima.

— Za osam dana, ali pokušavamo organizirati prvo druženje, kako bi ovaj logor manje nalikovao na zatvor. Predložili su da se koncert održi sljedeću subotu pa ćemo ga onda slaviti.

— Imaš li ploču koju smo kupili? — pitao je Henry. Keiko je odmahнула glavom i ugrizla se za usnu.

— Gdje je? — upitao je Henry, prisjetivši se praznih ulica Nihonmachija i niza zgrada na kojima su pribijene daske.

— Vjerojatno se nalazi u podrumu Hotela Panama. Tamo je puno stvari. Tata je ondje spremio neke stvari koje nam nisu stale u kovčege, stvari koje nismo htjeli prodati, osobne stvari. No na hotel su pribili daske kad smo otišli.

Sigurna sam da je sada zatvoren. Nikako nećeš moći ući, a čak i ako uđeš, mislim da je nećeš moći pronaći. Ondje ima toliko toga.

Henry je pomislio na stari hotel. Zadnje što je vidio bilo je da je prizemlje potpuno zatvoreno daskama. Prozori na gornjim katovima — koji nisu bili prekriveni — bili su razbijeni kamenjem kojim su ih u vrijeme nakon evakuacije odozdol gađala djeca. — Nema problema. Nabavit ću ono što mogu i donijeti sljedeće subote.

— U isto vrijeme?

— Kasnije. Sljedeći tjedan vraćamo se u Četvrti odjeljak da poslužimo večeru. Ali možemo se naći ovdje poslije večere, oko šest. Vjerojatno ću te vidjeti na večeri ako staneš u moj red.

— Bit ću ovdje. A kamo bih mogla otići? — Pogledala je oko sebe promatrajući dugačak niz bodljikave žice, a onda je pogledala dolje, naizgled primjećujući kako je blatnjava. Potom je posegnula rukom u džep. — Imam nešto za tebe.

Henry joj je nevoljko pustio ruku, a ona je izvadila stručak maslačaka, povezanih vrpcom. — Rastu u podu naše kuće. To u stvari nije pod, nego samo daske posložene na zemlji. Mojjoj mami je grozno što nam sav taj korov raste pod nogama, ali meni se sviđa. To je jedino cvijeće koje ovdje raste. Ubrala sam ih za tebe. — Dala ih je Henryju kroz rupu ispod žice.

— Žao mi je — rekao je Henry. Odjednom mu je bilo neugodno što je došao praznih ruku. — Nisam ti ništa donio.

— Nema veze. Dovoljno je to što si došao. Znala sam da ćeš doći. Možda zbog sna. A možda samo zato što sam to željela. No znala sam da ćeš me pronaći. — Keiko je pogledala Henryja, a potom duboko udahnula. — Znaju li tvoji roditelji da si ovdje? — upitala je.

— Ne znaju — priznao je Henry, stideći se zbog majčine neodlučnosti i očeva veselja. — Žao mi je što im nisam rekao. Nisam mogao... ne bi mi dopustili da dođem. *Mrzim* svoga oca, on je...

— Nema veze, Henry, nije važno. — Ja...

— Nema veze. Ni ja ne bih voljela da mi sin posjećuje zatvorenički logor.

Henry je dlanove okrenuo prema gore i osjetio kako Keiko svoje ruke stavlja na njegove te su oboje osjetili kako se oštar metal žice njiše između njih i ne popušta. Spustivši pogled, primijetio je osušeno blato ispod njezinih noktiju. I ona je to vidjela pa je skupila prste, a onda ponovno pogledala Henryja u oči.

Tom je trenutku naprasito došao kraj kad je Henry čuo sirenu u daljini. Bila je to gospođa Beatty u svom kamionetu i mahala mu da se vrati. Očito je pretpostavila gdje ga može naći.

— Moram ići. Vratit ću se sljedeći tjedan, dobro? - rekao je Henry.

Keiko je kimnula i progutala suze, ali se uspjela nasmiješiti. -Bit ću ovdje.

PONOVNO KOD KUĆE

(1942.)

Henry se u nedjelju ujutro probudio kao novi čovjek, iako mu je bilo samo dvanaest godina — u stvari, bližio mu se trinaesti rođendan. Pronašao je Keiko. Vidio ju je uživo. Na neki je način sama spoznaja da zna gdje je postala utjeha, iako je mjesto gdje se nalazi bio zatvorenički logor natopljen blatom.

Sada je samo morao pronaći nekoliko sitnica koje će sljedeće subote odnijeti u logor Harmony. Ali što je s pločom Oscara Holdena? To bi bio lijep rođendanski poklon, pomislio je. Ako je bude mogao pronaći.

Henry je u kuhinji zatekao oca, koji je još uvijek bio u kućnom ogrtaču, kako proučava kartu Kine iz časopisa *National Geographic*, na kojoj je pratio što se događa u ratu. Otac ju je pričvrstio na plutenu ploču, a male pribadače označavale su velike bitke — plave su bile za pobjedu, a crvene za poraz. Bilo je nekoliko novih plavih pribadača. Svejedno, otac je odmahivao glavom.

— Dobro jutro — rekao je Henry.

— *Jou san* — odgovorio je Henryjev otac, lupkajući mjesto na karti ispucalim noktom. Neprestano je gundao nešto na kantonskom, ponavljao neku frazu koju Henry nije razumio: — *Sanguang Zhengce*.

— Što to znači? — upitao je Henry. Zvučalo je kao »tri svjetla«.

On i njegov otac još su prije nekoliko mjeseci ušli u kolotečinu nekomuniciranja. Henry je znao kad je njegov otac kukao zbog nečega; samo je morao postaviti pitanje. Čak i ako je pitanje bilo na engleskom, i sama je intonacija bila dovoljna da Henry dobije objašnjenje.

— To znači »tri mala svjetla«, to je šala — rekao je otac na kantonskom. — Japanci to zovu »tri vatre«. Kažu: »Ubij sve. Zapali sve. Opljačkaj sve.« Zatvorili su cestu za Burmu, ali od bombardiranja Pearl Harbora napokon dobivamo zalihe od Amerikanaca.

Zar nisi ti Amerikanac, pomislio je Henry. Zar nismo mi Amerikanci? Zar ne dobivaju zalihe od *nas*?

Henryjev otac nastavio je pričati — je li nešto govorio svom sinu ili je razgovarao sam sa sobom, Henry nije znao. — Ne samo zalihe nego i zrakoplove. *Flying Tigersi* pomažu Čang Kai-šeku i nacionalističkoj vojsci da pobjede japansku imperijalističku silu, koja sada uništava sve pred sobom. Japanci ubijaju civile, muče tisuće ljudi, pale gradove.

Henry je u očevim očima vidio rastrojenost, kako u kartu gleda sretno i tužno. Pobjedonosno i poraženo.

— No mi imamo dobre vijesti. Hong Kong je siguran. Japanci su već mjesecima zadržani na sjeveru. Tako sljedeće školske godine možeš ići u Kanton.

Izgovorio je to kao da su rođendan, Božić i kineska Nova godina spojeni u jedno. Kao da su to dobre vijesti. Otac je većinu mladosti proveo u Kini, gdje je završio školu. Očekivani ritual. Većina tradicionalnih kineskih obitelji, poput Henryjeve, slala je djecu k rođacima u Kinu da pohađaju kinesku školu.

— A što je s mojom stipendijom u Rainieru? Kako bi bilo da jednostavno idem u kinesku školu u King Streetu kao i ostala djeca? Što ako ne želim ići? — Henry je izgovorio te riječi, znajući da će njegov otac razumjeti samo nekoliko: *stipendija, Rainier, King Street*.

— Ha? — upitao je otac. — Ne, ne, ne... natrag u *Kanton*.

Pomisao da će morati ići u Kinu bila je zastrašujuća. To je Henryju bila strana zemlja. Zemlja bez džeza ili stripova, bez Keiko. Zamislio je kako će odsjesti u stričevoj kući, odnosno vjerojatno kolibi i da će ga djeca zadirkivati što nije pravi Kinez. Isto kao što ga ovdje zadirkuju što nije pravi Amerikanac. Nije znao što je gore. Zbog toga mu se Keikina situacija, iako turobna, činila mnogo privlačnijom. Čak je osjetio tračak ljubomore. Ona je barem bila sa svojom obitelji. Barem za sada. I oni su je razumjeli. I barem je neće nekamo poslati.

Prije nego što je Henry nastavio dvojezičnu prepirku, majka je došla iz kuhinje i dala mu popis za kupnju i nekoliko dolara. Često ga je slala na tržnicu kad nije trebalo mnogo toga kupiti, osobito zbog toga što joj se činilo

da Henry ima smisao za pregovaranje. Uzeo je popis i kuhanu okruglicu sa svinjetinom koju je usput pojeo za doručak te se spustio na hladni jutarnji zrak, sretan što se može maknuti iz kuće.

Hodajući niz South King prema Sedmoj aveniji i kineskoj tržnici, Henry je razmišljao što da kupi Keiko za rođendan — osim papira za pisanje, tkanine za zastore i ploče Oscara Holdena, koju je svakako odlučio pronaći. Prve dvije stvari lako će nabaviti. Pribor za pisanje i tkaninu može kupiti u *Woolworth'su* na Trećoj aveniji bilo kad tijekom tjedna. I znao je gdje je ploča. No što bi htjela kao dar za rođendan? Što bi mogao kupiti a da joj u logoru uistinu koristi? Štedio je sav novac koji je dobivao od gospođe Beatty. Što bi mogao kupiti? Možda novu crtanku ili vodene boje? Da, kad je malo bolje razmislio, pribor za slikanje bit će savršen.

Međutim, kad je prošao tržnicu i ušao u Japansku četvrt, nije mogao odgovoriti na pitanje kako će zapravo nabaviti ploču. U Ulici South Main stajao je pred pročeljem Hotela Panama koje je bilo posve zatvoreno daskama. Nikako se nije moglo ući — za taj podvig trebala bi željezna poluga i malo više mišića nego što je Henry imao u svojim ručicama. A i kad bi uspio ući, gdje bi mogao pronaći ploču?

Imao je novac — zašto onda ne bi kupio novu ploču? To mu se činilo razumnijim nego da pokuša provaliti u stari hotel. No dok je iz Nihonmachija išao prema centru i Robnoj kući Rhodes, i to mu se činilo uzaludnim. Sumnjao je da će mu htjeti prodati ploču, osobito nakon svega što su on i Keiko prošli kad su je prvi put kupovali. Njegove sumnje povećale su se kad je prolazio pokraj kina Admiral. Reklamirali su novi film, *Mali Tokio, SAD*, koji je pobudio Henryjevu znatiželju, ali svejedno je u njemu izazvao oprez i nervozu.

Na plakatima su bile prikazane velike holivudske zvijezde Harold Huber i June Duprez, našminkani da izgledaju kao Japanci. Glumili su špijune i urotnike koji su pomogli u planiranju napada na Pearl Harbor. Sudeći po otrgnutim dijelovima ulaznica i opušcima na mokrom pločniku, film je bio pravi hit.

Rhodes nije dolazio u obzir. Henry nije bio siguran u tom dijelu grada. A Black Elks Club je još uvijek bio zatvoren — nije bilo nade da će ploču moći kupiti od samog autora, Oscara Holdena. Henry je šutnuo limenku na pločniku, a želudac mu se grčio od nervoze.

Možda Sheldon?

Henry je brzo krenuo prema South Jacksonu, gdje je Sheldon ponekad svirao nedjeljom poslijepodne, obično kad bi u grad pristao novi brod, dovodeći u četvrt nemirne pomorce i njihove pratnje.

Šetnja natrag ponovno ga je dovela do Hotela Panama. Na ogromnom mramornom ulazu kroz koji mu nikad nije bilo dopušteno proći sad su bile pribijene daske. Henry je pogledao popis za kupnju koji mu je dala majka. Vjerojatno je imao još tridesetak minuta prije nego što se roditelji počnu brinuti za njega.

Misleći kako mora postojati stražnji ulaz, Henry je zašao u uličicu iza prazne, daskama zatvorene Agencije za zapošljavanje Togo. U uličici su se nalazile hrpe kutija i brdo smeća, kao i gomila odjeće i starih cipela. Bile su to stvari koje nitko nije htio, bačene van, no još uvijek tu, jer je smetlarska služba očigledno bila ukinuta. Iza hotela, Henry je tražio teretni ulaz ili požarne stube kojima bi se mogao popeti do jednog od mnogih razbijenih prozora na prvom katu.

Ali umjesto toga, pronašao je Chaza, Willa Whitwortha i još nekolicinu drugih dječaka koji su također pokušavali ući. Gledali su u prozore prvog kata i pokazivali na njih. Neki su bacali kamenje, no drugi su pretraživali kutije koje su bile vani. Jedan je dječak, kojega Henry nije poznao, pronašao kutiju s posuđem i počeo ga razbijati o cigleni zid, uništavajući fine komade porculanskog posuđa koje je u komadićima padalo na pod.

Prije nego što je Henry mogao nešto povikati ili pobjeći ili sakriti se, vidjeli su ga. Prvo jedan, a onda svi.

— To je Japanac! — povikao je jedan dječak. — Zgrabite ga!

— Ne, to je Kinez — rekao je Will, na trenutak zaustavljajući dječaka, a onda su se svi počeli primicati Henryju.

Chaz je uzeo stvar u svoje ruke. — Henry! — Smiješio se i izgledao više sretno nego iznenađeno. — Gdje ti je cura, Henry? Nije kod kuće, ako je tamo tražiš, a ni tvoj prijatelj crnjo nije danas u blizini, zar ne? — izazivao ga je. — Bolje ti je da se navikneš na mene. Moj će tata kupiti sve ove zgrade pa možda na kraju budemo i susjedi.

Henryju su klecala koljena, ali vilicu je stisnuo čvršće nego šake. Na hrpi smeća ležala je drška stare metle, gotovo jednako visoka kao Henry. Uzeo ju je objema rukama i uhvatio kao da je bejzbolska palica. Zamahnuo je njome jedanput, a onda i drugi put, za svaki slučaj. Djelovala je lagano i čvrsto. Dovoljno čvrsto da može udariti lopticu veličine Chazove glave.

Svi su se dječaci zaustavili osim Chaza, koji se približio Henryju i stao izvan dosega Henryjeve improvizirane palice.

— Idi doma, Chaz. — Henryja je iznenadio bijes u glasu. Osjetio je kako mu se krv povlači iz šaka na mjestu gdje su držale ručku metle, a članci prstiju su mu probljedjeli.

Chaz je nježnim, podrugljivim tonom odgovorio: — Ovo je moj dom, ovo su Sjedinjene *Američke* Države, a ne Sjedinjene Tokijske Države. A moj tata će ionako vjerojatno postati vlasnik cijele ove četvrti. Što ćeš ti učiniti, suprotstaviti se svima? Misliš da nas sve možeš pretući?

Henry je znao da nema šanse protiv svih sedmorice. — Možda ćete me nakon nekog vremena srediti, ali siguran sam da će jedan od vas kući otići šepajući. — Henry je zamahnuo palicom i udario njome po prljavom, izgrebenom pločniku koji je razdvajao njega i većeg dječaka. Jasno se sjećao masnice na obrazu i šljive na oku koje je zadobio kod željezničkog kolodvora, a koji su bili Chazovo djelo.

Dječaci iza Chaza pokolebali su se. Povlačeći se, bacili su stvari koje su ukrali u uličici, potom se okrenuli i pobjegli iza ugla. Henry je snažno zamahnuo palicom prema Chazu, koji se također povukao i izgledao blijedo pa čak i malo uplašeno. Igllice na njegovoj jež frizuri kao da su se spustile. Bez riječi, Chaz je pljunuo na tlo između njih i potom otišao.

Henry je i dalje držao ručku metle i naslonio je na pločnik, dok mu se cijelo tijelo treslo, a srce udaralo. Noge su mu bile mlohаве. *Uspio sam. Pobjedio sam ih. Suprotstavio sam im se. Pobjedio sam.*

Henry se okrenuo i naletio na vojnika, odnosno na dvojicu vojnika koji su nosili vojnu oznaku na ruci. Puške su im visjele na ramenu, a svaki je imao dugačak crni pendrek koji je visio na kratkoj kožnoj traci pričvršćenoj za zglob. Jedan je vojnik pogledao u Henryja i pendrekom dotaknuo dugme koje se nalazilo na njegovim prsima.

Henry je bacio dršku, a na pločniku se začuo tup udarac drva.

— Nema više pljačkanja, mali. Ne zanima me tko si... briši.

Henry se povukao i krenuo toliko brzo koliko su ga mlohаве noge nosile. Izašao je na South Main, a onda požurio u smjeru Ulice Jackson, Sheldonove četvrti. Vidio je kako se svjetla policijskog auta odražavaju na mokrom pločniku i u barama koje je pokušao izbjeći. Osvrnuvši se, vidio je Chaza i njegove prijatelje kako sjede na pločniku gdje ih ispituje policajac koji je držao notes i revno nešto zapisivao u njega. Izgledalo je da policajac ne nasjeda na isprike koje je izmišljao Chaz. Bilo je previše pustošenja i pljačkanja. A sada su ga uhvatili na djelu.

VEČERA

(1986.)

Na Henryjevo veliko iznenađenje, Samantha je bila nevjerojatno dobra kuharica. Henry je gajio posebnu naklonost prema osobama koje imaju dara za kuhanje, budući da je on bio taj koji je uglavnom kuhao u svojem domu. Čak i prije nego što se Ethel razboljela, volio je kuhati. No nakon što ju je oborio rak, sve kuhanje — i čišćenje i pranje — sve je palo na Henryjeva leđa. Nije mu to smetalo. Jako ju je boljelo, uvijek joj je bilo loše — ili od raka ili od zračenja koje je trebalo ubiti zloćudne stanice. A ubijalo je njezino malo, krhko tijelo. Najmanje što je Henry mogao učiniti bilo je pripremiti joj najdraže jelo — pržene rezance ili poslasticu od svježega manga i metvice. Iako potkraj, koliko god to fino zvučalo, nije više imala teka. To je bio jedini način na koji ju je Henry mogao natjerati da uzima tekućinu. A na samom kraju samo je htjela otići, morala je otići.

Pomislio je na to i odagnao nalet melankolije koja ga je počela obuzimati, a njegov sin je nazdravio, podigavši šalicu *hueng joua*, fermentirano vino koje je više imalo okus kao čisti alkohol.

— Za uspješan pronalazak stvari u vremenskoj kapsuli Hotela Panama.

Henry je podigao čašu, ali dok su Marty i Samantha iskapili svoje piće, Henry je samo otpio gutljaj, praveći neugodnu grimasu zbog snažnog okusa koji mu je tjerao suze na oči.

— Ajme meni, ovo žari — požalio se Marty.

Uz smiješak na licu, Henry je svojemu sinu u šalicu ponovno natočio bistru tekućinu nevinog izgleda, koja bi se bez problema mogla koristiti za čišćenje iskorištenih dijelova auta.

— Za Oscara Holdena i davno izgubljenju ploču — nazdravila je Samantha.

— Ne, ne, ne. Meni je dosta. Ja znam granicu — rekao je Marty, uzeo je za ruku i šalicu spustio na okrugli stol u kutu male blagovaonice koja je Henryju također služila kao dnevna soba. Bilo je to mirno mjesto na kojemu si mogao razmišljati, prostor ožvjljen sobnim biljkama, poput japanskoga drveta koje je Henry uzgajao otkako se Marty rodio. Zidovi su bili prekriveni obiteljskim slikama, šaroliki i veseli na nekoć bijeloj površini koja je sada potamnijela i izgubila svoj sjaj, a u kutovima bila žuta poput zubi obojenih kavom.

Henry je pogledao sina i mladu ženu kojom je očigledno bio očaran. Gledao je kako drže šalice. Osjećaju žar. Kako su bili različiti. I kako to uopće nije bilo važno. Njihove razlike bile su neprimjetne. Bili su toliko slični, toliko sretni. Bilo je teško reći gdje jedno završava, a drugo počinje. Marty je bio sretan. Uspješan, imao je dobre ocjene, a usto je bio i *sretan*. Što bi još otac mogao poželjeti svome sinu?

I dok je Henry promatrao hrpu ljusaka od račića i prazan pladanj gdje se nalazio *choy sum*, shvatio je da se Samanthina kuhinja može usporediti s Ethelinom kad je bila na vrhuncu snaga pa čak i s njegovom kuhinjom. Marty je dobro izabrao.

— Dobro, tko je spreman za poslasticu?

— Ja sam sit — zastenjao je Marty i odgurnuo tanjur.

— Uvijek ima malo mjesta — bockao ga je Henry dok je Samantha otišla u kuhinju i vratila se, noseći mali poslužavnik.

— Što je to? — upitao je Henry, zatečen. Očekivao je sladoled s okusom zelenog čaja.

— Ovo sam pripremila posebno za svoga budućeg svekra. Sladoled je za mene, ali ovo — pladanj s bijelim slasticama omotanim šećernim nitima stavila je pred Henryja — ovo je nešto za posebnu prigodu. To je »zmajeva brada«.

Posljednji put kad je Henry jeo slasticu »zmajeva brada« bilo je mnogo prije nego što se Ethel razboljela. Kad je zagrizao tanke niti šećera omotane oko punjenja od ribanog kokosa i sjemenki sezama, gledao je Martyja koji je kimao, kao da govori: — Vidiš, tata, znao sam da će ti se svidjeti.

Bilo je jako ukusno. — Potrebno je mnogo godina da se ovo nauči, kako si...

— Vježbala sam — objasnila je Samantha. — Ponekad se samo trebate primiti nečega. Pokušati izvesti ono što je najteže. Kao vi i vaša ljubav iz djetinjstva.

Henry se malo zakašljao jedući poslasticu, a slatko punjenje zapelo mu je u grlu. — Vidim da je moj sin ispričao neke priče.

— Nije mogao izdržati. Zanimarimo to, ali jeste li se ikada upitali što se dogodilo s njom? Sve dužno poštovanje vašoj ženi, ali ova djevojčica, tko god da je, možda je još uvijek negdje među nama. Zar niste znatiželjni gdje je, gdje bi mogla biti?

Henry je pogledao u šalicu s vinom, koje je polako popio do kraja. Odagnavši žarenje i suze koje su mu navrle na oči, osjetio je kako mu se pročišćavaju sinusi. Odloživši šalicu, pogledao je Samanthu i Martyja. Na njihovim licima prepoznao je nadu i sjetu.

— Razmišljao sam o njoj. — Henry je birao riječi, jer nije bio siguran kako će Marty reagirati. Znao je koliko je njegov sin volio Ethel i nije htio oskrvniti sjećanje na nju. — Razmišljao sam o njoj. — Sve vrijeme. U stvari, sad razmišljam o njoj. No bilo bi pogrešno reći to, *zar ne?* — No to je bilo davno. Ljudi odrastaju. Vjenčaju se, osnuju obitelji. Život ide dalje.

Henry je tijekom godina često razmišljao o Keiko — ponekad je to bila žudnja pa tiho, tužno prihvaćanje, a ponekad iskrena želja da je dobro, da je sretna. Tada je shvatio daju je volio. I više nego što je mislio da je voli prije svih tih silnih godina. Volio ju je toliko da ju je pustio — da nije kopao po prošlosti. A osim toga, imao je Ethel, koja je bila brižna žena. Naravno, i nju je volio. Kad se razboljela, da je mogao biti na njezinu mjestu, bio bi. Da je vidi kako ustaje i ponovno hoda, rado bi ležao u domu. Ali na kraju, on je bio taj koji je morao nastaviti sa životom.

Kad je vidio one stvari iz podruma Hotela Panama, dopustio si je da razmišlja i želi. Da pronade ploču Oscara Holdena za koju nitko nije vjerovao da postoji. I dokaz da je postojala djevojka koja je nekoć voljela Henryja onakvog kakav je bio, iako je dolazio iz druge četvrti.

Marty je promatrao oca utonula u misli. — Znaš, tata, ti imaš njezine stvari, odnosno barem crtanke. Mislim, čak i ako je udana i sve to, mislim da bi voljela da joj se te stvari vrate. A ako bi joj ih ti dao, to bi bila lijepa podudarnost.

— Nemam pojma gdje je ona — usprotivio se Henry dok mu je sin u šalicu točio još vina. — Možda nije ni živa. Četrdeset godina dugo je razdoblje. I gotovo nitko nije ništa preuzeo iz Paname. Gotovo nitko. Ljudi se nisu osvrtnali na prošlost i nisu se imali čemu vratiti pa su nastavili dalje sa životom.

To je bila istina. Henry je to znao. A sudeći po Martyjevu pogledu, i on je to znao. No svejedno, nitko nije očekivao da ploča još postoji, a ipak ju je pronašao. Tko zna što bi još mogao pronaći ako se potrudi?

KORACI

(1986.)

Nakon večere, Henry je ustrajao da opere posude. Samantha je napravila odličan posao. Kad je Henry ušao u kuhinju, napola je očekivao da će ispod sudopera pronaći kutije od dostave ili barem razbacane kuharice s mrljama umaka od kamenica. No kuhinja je bila čista i uredna — lonce je prala dok je kuhala, baš kao i Henry. Obrisao je i složio nekoliko komada posuda koje je ostalo i natočio vodu u nekoliko poslužavnika, da se natapaju.

Kad je provirio da joj zahvali, bilo je kasno. Već je skinula cipele i zaspala na kauču te tiho hrkala. Henry je pogledao polupraznu bocu vina od šljive i nasmiješio se prije nego što ju je pokrio zelenim pokrivačem koji je isplela Ethel. Ethel je oduvijek bila vješta, ali pletenje joj je postalo nužan hobi. Mogla si je nečime zaposliti ruke dok je primala kemoterapiju. Henry nije mogao vjerovati da tako dobro može pletiti s infuzijom u ruci, ali njoj kao da to nije smetalo.

Henry je osjetio propuh i vidio da su ulazna vrata otvorena. Razaznao je siluetu svojega sina iza vrata sa zaštitnom mrežicom. Noćni leptiri letjeli su oko svjetla na trijemu i zabijali se u žarulju, bespomoćno privučeni nečemu što nikad neće moći imati.

— Zašto ne prespavate ovdje? — upitao je Henry dok je otvarao vrata s mrežicom. Sjeo je pokraj Martyja, čekajući odgovor. — Ona je zaspala, a i prekasno je za vožnju.

— Tko to kaže? — odbrusio je Marty.

Henry se malo namrštio. Znao je da mu sin mrzi ako misli da mu otac nešto naređuje, čak i ako mu nudi nešto srdačno. U tim situacijama on i Marty svađali su se samo zato da bi se svađali. I nitko nikada ne bi pobijedio.

— Samo kažem da je prekasno...

— Oprosti, tata — rekao je Marty, preispitavši svoju reakciju. — Mislim da sam samo umoran. Ova je godina bila teška. — U ruci je držao neupaljenu cigaretu. Ethel je na kraju podlegla bolesti kad se rak proširio na pluća. Henry je prestao pušiti prije mnogo godina, ali Marty se još uvijek borio — prestao je kad se majka razboljela, no tu i tamo znao je koju zapaliti. Henry je znao koliko mu se sin osjećao krivim zbog pušenja dok mu majka umire od raka pluća.

Marty je bacio cigaretu na ulicu. — Ne mogu prestati misliti na mamu i na to kako se sve promijenilo u posljednjih nekoliko godina.

Henry je kimnuo, gledajući na pločnik. Zagledao se u prozor susjedne kuće. Televizor im je bio upaljen, a gledali su neku španjolsku zabavnu emisiju. Četvrt se stalno mijenja. Henry je to pomislio kad je pogledao niz ulicu i ugledao korejsku pekarnicu i kemijsku čistionicu koju je vodila simpatična armenska obitelj.

— Mogu li te nešto pitati, tata?

Henry je ponovno kimnuo.

— Jesi li mamu držao kod kuće meni u inat?

Henry je gledao kako niskopodni kamionet tutnji uličicom. — Što ti misliš? — upitao je, znajući odgovor, no svezjedno iznenađen što mu je sin postavio takvo izravno pitanje.

Marty je ustao i otišao do cigarete koju je bacio na ulicu. Henry je pomislio da će možda podići prljavu cigaretu i zapaliti je. No Marty ju je zgazio i zdrobio. — Nekad sam tako mislio. Nije mi to imalo smisla, znaš? Mislim, ovo baš i nije elitna četvrt, a mogli smo je staviti u neku sobu s lijepim pogledom, negdje gdje ima prostorija za druženje. — Marty je odmahnuo glavom. — Mislim da sad kužim. Nije bitno koliko je *lijep* dom, bitno je da se u njemu *osjećáš* kao da si doma.

Henry je osluškivao bučni kamionet u daljini.

— Je li Yay Yay znao za Keiko? — upitao je Marty. — Je li mama znala?

Henry se protegnuo i naslonio. — Tvoj je djed znao zato što sam mu ja rekao. — Pogledao je sina, pokušavajući procijeniti njegovu reakciju. — Nakon toga je prestao razgovarati sa mnom...

Henry je svome sinu malo toga ispričao o djetinjstvu, a priče o Martyjevu djedu rijetko je dijelio s nekim. Marty je rijetko ispitivao. Većinu toga je malo-pomalo doznao od majke.

— A mama?

Henry je duboko uzdahnuo i počeošao se po obrazima na kojima je izrasla brada koju je zaboravio obrijati zbog meteža u posljednjih nekoliko dana. Brada ga je podsjetila na one silne mjesece, godine brige o Ethel. Kako danima ne bi izlazio iz kuće, kako bi se brijao — ne zbog nekog posebnog razloga, nego iz navike. A onda bi se povremeno zapustio, jer je živio s nekime tko nije primjećivao, tko nije mogao primijetiti.

— Nisam siguran što ti je mama znala. Nismo razgovarali o tome.

— Niste razgovarali o starim ljubavima? — upitao je Marty.

— Kakvim starim ljubavima? — Henry se nakratko nasmijao. — Ja sam bio prvi dečko s kojim je izašla. Tada je bilo drukčije, nije to bilo kao danas.

— Ali očito si imao jednu ljubav prije nje. — Marty mu je pružio crtanku koja je stajala na stubama pokraj njegove jakne.

Henry ju je uzeo i počeo prelistavati, dodirivati otiske na mjestima gdje je Keikina olovka plesala na papiru. Dodirujući teksturu crteža, pitao se zašto je ostavila svoje crtanke. Zašto je sve ostavila. I zašto je on sve ostavio.

Sve ove godine, Henry je volio Ethel. Bio je vjeran i predan suprug, ali uvijek je u širokom luku zaobilazio Hotel Panamu i izbjegavao buđenje uspomena na Keiko. Da je znao da su njezine stvari još ondje...

Henry je vratio crtanku sinu.

— Ne želiš je? — upitao je Marty.

Henry je slegnuo ramenima. — Imam ploču. To je dovoljno. — *Slomljenu ploču*, pomislio je. Dvije polovice koje više nikad neće svirati.

SHELDONOVA PLOČA

(1942.)

Kad je došao ponedjeljak, Henry je i dalje bio sretan što je pronašao Keiko i vidio kako je Chaza uhvatila policija. Poskakivao je kad je izašao iz škole te je trčao pa hodao pa ponovno trčao, krivudajući oko trgovaca ribom od South Kinga sve do South Jacksona. Ljudi na ulici djelovali su sretno. Predsjednik Roosevelt objavio je da je potpukovnik James Doolittle zapovijedao eskadrilom bombardera B-52 u zračnom napadu na Tokio. Kao da se svima nakon toga podigao moral. Kad su ga pitali odakle su zrakoplovi poletjeli, predsjednik se našalio, rekavši da se poletjeli iz *Shangri-La* — a tako se zvao džez-klub pokraj kojeg je Henry prošao dok je tražio Sheldona.

Ovoga kasnog poslijepodneva bilo je lako pronaći Sheldona. Henry je samo slijedio svoje uši i odredio odakle dolaze tonovi *bluesa* koji su se čuli sa Sheldonova instrumenta. Henry je prepoznao melodiju — bila je to pjesma »Writin' Paper Blues«. Tu je pjesmu Sheldon svirao u klubu s Oscarom. A bila je prikladna jer je Henry morao, između ostalog, nabaviti i pisači pribor za Keiko.

Zavaljen na stubama trijema u blizini mjesta gdje je Sheldon svirao, Henry je uočio hrpicu sitniša u otvorenom kovčegu. A osim toga i vinilnu ploču na 78 okretaja, na malom drvenom stalku. Takav je stalak imala i Henryjeva majka te je na njemu izložila nekoliko komada skupog porculana koji su si mogli priuštiti. Na malom, rukom pisanom natpisu, pisalo je: »Predstavlja se na novoj ploči Oscara Holdena.«

Henryju je publika izgledala isto kao inače, ali ugodno se iznenadio jer su žustrije pljeskali dok je Sheldon davao sve od sebe. Pljeskali su još jače kad je završio ljupkim, prodornim tonom koji je odjekivao u zveketu i udaranju kovanica od pet, deset i dvadeset pet centa koje su slijetale u kovčeg. Henry nikad u životu nije vidio toliko novaca kao to brdo kovanica, barem ne u sitnišu.

Sheldon je dotaknuo šušir, zahvaljujući preostalim slušateljima koji su polako počeli odlaziti. — Henry, mladiću, gdje si bio? Nisam te vikendom vidio na ulicama već dva-tri tjedna.

To je bila istina. Henry je bio toliko zauzet poslom u logoru Harmony i skrivanjem te činjenice od roditelja, da nije vidio Sheldona od E-dana. Osjećao se pomalo krivim što ga nije bilo. — Prihvatio sam posao preko vikenda, u logoru Harmony... To je mjesto...

— Znam. Znam sve o *tom* mjestu... već se tjednima piše o tome u novinama. Ali kako si, pobogu, došao do tog posla?

Bila je to duga priča. A Henry nije znao ni završetak. — Mogu li ti to poslije ispričati? Moram nešto kupiti, a već kasnim... i *treba mi usluga*.

Sheldon se hladio šušinom. — Trebaš novac? Uzmi koliko ti treba — rekao je, pokazujući na kovčeg ispunjen srebrnim novčićima. Henry je pokušao pogoditi koliko je novca bilo unutra: bilo je barem dvadeset dolara i to samo u kovanicama od pedeset centa. No to nije bio ravan, okrugao predmet koji je Henry trebao.

— Trebam tvoju ploču.

Zavladala je zapanjujuća tišina. Henry je u daljini čuo bubnjeve s probe u jednom od klubova.

— Baš smiješno, to je zvučalo kao »trebam tvoju ploču« — rekao je Sheldon. — U stvari, zvučalo je kao »trebam tvoju *posljednju* ploču«. Jedinu ploču koju imam, a na kojoj *ja* sviram. Jedinu ploču koja je ostala u dućanu s pločama, jer Oscar ih je prošli tjedan prodao dok si rekao keks.

Henry je pogledao svog prijatelja i ugrizao se za usnu.

— Jesam li to čuo? — upitao je Sheldon, naizgled u šali, ali Henry nije bio posve siguran.

— Trebam je za Keiko. Za njezin rođendan.

— Jao! — Sheldon je izgledao kao da ga je netko ubo. Zažmirio je, a usta su mu se nakrivila kao da umire od boli. — Sad si me pogodio. Ovdje si me pogodio. — Dotaknuo je srce i nasmiješio se Henryju, pokazavši zlatni zub.

— Znači li to da je mogu uzeti? Mogu ti nabaviti drugu. Keiko i ja smo je kupili zajedno, ali nije smjela odnijeti ploču u logor, a sada je skrivena negdje i ne mogu doći do nje... iako je vjerojatno već izgubljena.

Sheldon je ponovno stavio šešir i namjestio usnik na saksofonu. — Uzmi je. Ali samo zato što je za *viši* cilj.

Henry nije shvatio što je Sheldon htio reći, jer inače bi se jako zacrvnio i porekao da ga *ljubav* pokreće na bilo koji način.

— Hvala. Jednog dana ću ti se odužiti — rekao je.

— Hajde, idi pustiti tu ploču. Pusti tu ploču u tom logoru. Idi.

Nekako mi se sviđa ta zamisao — rekao je Sheldon. — Bit će to prvi put da sviram u bjelačkom zdanju, bez obzira na to što će to biti za hrpu Japanaca, i to zatočenika koji će morati slušati tu glazbu.

Henry se nasmiješio i pogledao Sheldona, koji je očito čekao reakciju na svoju izjavu. Henry je stavio ploču pod kaput i otrčao, vičući: — Hvala, mladiću, i ugodan vam dan želim. — Sheldon je odmahnuo glavom i nasmiješio se prije nego što se počeo zagrijavati za još jedan poslijepodnevni nastup.

*

Kad se sutradan vraćao iz škole, Henry je na putu kući stao u *Woolworth'su*. Stara trgovina gdje se sve moglo kupiti za pet i deset centa bila je neuobičajeno popunjena — u stvari, krcata. Henry je izbrojio dvanaest različitih štandova na kojima su se prodavale markice pomoću čega se prikupljao novac za ratne svrhe. Organizacija *Elks* imala je svoj štand, kao i *Venture Club*. Svaki štand imao je ogroman rukom izrađen papirnat termometar na kojem je bilo prikazano koliko su prodali — svatko se natjecao da proda više od drugih. Najednom štandu čak se nalazio plakat Binga Crosbyja u vojničkoj uniformi, izrezan u prirodnoj veličini. — Kupujte obveznice svaki dan! — vikao je jedan muškarac dok je dijelio komade pite i kavu.

Henry se probijao kroz gužvu, prolazeći pokraj crvenih separea i barskih stolica za šankom sa sokovima prema stražnjem dijelu trgovine. Tamo je kupio papir, pribor za slikanje, tkaninu i crtanku, čije su prazne stranice izgledale tako obećavajuće, kao neispisana budućnost. Brzo je platio mladoj ženi koja se samo nasmiješila kad je vidjela njegovo dugme, a zatim je ostatak puta do kuće pretrčao i zakasnio samo deset minuta, što nije bilo strašno. Njegova se majka nije stigla ni zabrinuti. Stvari za Keiko, zajedno s pločom, sakrio je u stari lavor ispod stuba u stražnjoj uličici, a potom se lakim korakom popeo stubama, prelazeći dvije odjednom.

Stvari su polako počele dolaziti na svoje — proširila se vijest da je Chaza i njegove prijatelje privela policija zbog dijela štete koje su počinili u Nihonmachiju. Ali nitko nije znao jesu li kažnjeni. Na građane japanskog podrijetla, iako su imali američko državljanstvo, gledalo se kao na neprijatelja — je li ikoga bilo briga što se dogodilo s njihovim domovima? Svejedno, Chazov otac vjerojatno će ubrzo doznati da njegov zlatni dječak ima ledeno srce, a to je bila dovoljna kazna, pomislio je Henry, više osjećajući olakšanje nego sreću.

A i Sheldon je napokon ubirao plodove svojega glazbeničkog rada. Uvijek je privlačio publiku, ali sada mu je ta publika i *plaćala*, a ne samo gledala i povremeno ubacivala koji cent.

Tu je bio i rođendanski dar, posljednji primjerak ploče Oscara Holdena koji će Keiko uskoro primiti. U pjesmi su mogli zajedno uživati, čak i ako ih je razdvajala bodljikava žica, a odozgor ih nadzirao toranj sa strojnicama.

Unatoč ogorčenosti zbog svega što je vidio i tuge zbog protjeravanja u logor Harmony, život je bio podnošljiv, a rat nije mogao trajati zauvijek. Keiko će se jednoga dana morati vratiti kući, zar ne?

Henry je fićukao kad je otvorio vrata svog stanića i ugledao roditelje. U tom trenutku Henryjeve napućene usne su utihnule, a on je ostao bez daha. Oboje su sjedili za malim kuhinjskih stolom. A na stolu su bili rašireni Keikini obiteljski albumi. Oni koje je tako pažljivo skrio ispod komode. Stotine slika japanskih obitelji, na kojima su neke bile u tradicionalnoj odjeći, a neke u vojnoj uniformi. Hrpe i hrpe crno-bijelih fotografija. Na njima se nije mnogo ljudi smiješilo. Ali nitko nije izgledao tako strogo kao njegovi roditelji, čija su lica bila ukočena od šoka, srama i izdaje.

Njegova je majka s gađenjem nešto promrmljala, a glas joj je drhtao dok je odlazila u kuhinju, odmahujući glavom.

Henry je pogledao bijesnog oca u oči. Otac je uzeo jedan foto— album, poderao ga popola i bacio na pod — vičući nešto na kantonskom. Djelovao je kao da se više ljuti na slike nego na Henryja. No i on će doći na red. Henry je to znao.

E pa, barem ćemo obaviti pravi razgovor, pomislio je Henry. I, oče, *bilo je vrijeme*.

Henry je stvari koje je kupio odložio na stol pokraj ulaznih vrata, skinuo kaput i sjeo na stolicu nasuprot ocu, gledajući razbacane fotografije Keiko i njezine obitelji — njezine japanske obitelji. Vjenčane fotografije njezinih

roditelja odjevenih u kimono. Žene koje su budući muževi vidjeli samo na slici. Fotografije jednoga starijeg čovjeka, vjerojatno njezina djeda, u odori Japanske carske mornarice. Neke japanske obitelji spalile su takve stvari. Druge su pak skrile svoje dragocjene uspomene na to tko su i odakle potječu. Neke obitelji su čak zakopale svoje albume sa slikama. *Zakopano blago*, pomislio je Henry.

Prošlo je već gotovo osam mjeseci otkako je njegov otac počeo inzistirati da govori samo engleski. To će se promijeniti.

— Što možeš reći u vezi s ovim? Pričaj! — otac mu je vikao na kantonskom.

Prije nego što je Henry uspio odgovoriti, otac ga je žestoko napao.

— Pošaljem te u školu. Pobrinem se da ideš *u posebnu* školu. Učinim to za tebe. Vrhunsku školu za bijelce. I što se dogodi? Umjesto da učiš, ti hofiraš s Japankom. Japankom! Ona je kći koljača mogega naroda. *Tvojega* naroda. Njihova je krv na njoj! Ona smrdi po toj krvi!

— Ona je Amerikanka — pobunio se Henry, tiho govoreći na kantonskom. Te riječi zvučale su neobično. Strano. Kao kada zagaziš na smrznuto jezero i nisi siguran hoće li ono izdržati tvoju težinu ili će pući, a ti ćeš potonuti u ledene dubine.

— Pogledaj! Pogledaj vlastitim očima. — Henryjev otac izvadio je jednu stranicu iz albuma i gotovo je gurnuo u Henryjevo lice. — Ovo nije Amerikanac! — Pokazao je sliku ponosnog muškarca u tradicionalnoj japanskoj odjeći. — Ako FBI ovo pronađe ovdje, u našem domu, u domu američkih Kineza, mogu nas uhititi. Sve nam oduzeti. Mogu nas baciti u zatvor i kazniti s pet tisuća dolara zbog pomaganja neprijatelju.

— Ona nije neprijatelj — rekao je Henry, govoreći malo glasnije. Srce mu je brzo udaralo, a ruke su mu se počele tresti, drhtati od uzrujanosti, od bijesa kakav si do tada nikad nije dopuštao. — Ti je čak ni ne poznaješ. Nisi je nikad vidio. — Stisnuo je vilicu i zube.

— Ni ne moram je upoznati... ona je Japanka!

— Ona je rođena u istoj bolnici kao i ja, iste godine kao i ja. Ona je *Amerikanka!* — Henry je povikao, toliko glasno da se i sam uplašio. Nikada na taj način nije razgovarao s bilo kojom odraslom osobom, a kamoli s vlastitim ocem, kojeg je, kako su ga učili, morao cijeniti i poštovati.

Majka je na trenutak izašla iz kuhinje kako bi maknula vazu sa stola. Na njezinu se licu vidio šok i razočaranje jer nikada nije mislila da će Henry biti tako neposlušan. Taj se izraz lica brzo promijenio u onaj tihoga prihvaćanja situacije, ali zajedno s njim, na Henryjeva mala pleća svalio se osjećaj strašne krivnje. Glavu je stavio u ruke, stideći se što je tako glasno govorio pred majkom. Ona se okrenula, kao da nije rekao ni riječ. Kao da nije ni bio ondje. Ponovno je nestala u kuhinju prije nego što je Henry bilo što uspio reći.

Kad se Henry okrenuo, otac je već stajao pokraj otvorenog prozora držeći hrpu Keikinih fotografija. Pogledao je Henryja, a lice mu je bilo bezizražajno, što je vjerojatno bio način kako da prikrije svoje razočaranje. Potom je bacio fotografije, albume, kutije. Slike su se raspršile po tlu, prekrivajući uličicu bijelim kvadratima, izgubljenim licima koja nisu gledala ni u koga.

Henry se sagnuo uzeti poderani album. Otac mu ga je istrgnuo iz ruku i bacio van. Henry je čuo kako rascjepkani dijelovi udaraju o pločnik, kako padaju na mokru podlogu.

— Ona je rođena ovdje. Roditelji su joj rođeni ovdje. *Ti* nisi čak ni rođen ovdje — Henry je šapnuo ocu, koji ga je prestao gledati i slušati što mu govori.

Za nekoliko mjeseci napunit će trinaest godina. Možda je ovo trenutak koji obilježava prestanak dječaćkog doba i pretvaranje u nešto drugo, pomislio je Henry dok je oblačio kaput i odlazio prema vratima. Nije mogao ostaviti fotografije vani.

Obratio se ocu. — Idem po njezine fotografije. Obećao sam joj da ću ih čuvati... dok se ne vrati. I namjeravam održati svoje obećanje.

Otac je uperio prst u vrata. — Ako izađeš kroz ta vrata, ako sada izađeš kroz ta vrata, više nećeš biti dio ove obitelji. Više nećeš biti Kinez. Više nećeš biti dio nas. Nećeš biti dio mene.

Henry uopće nije oklijevao. Dotaknuo je kvaku, osjetivši u ruci hladnu i tvrdu mjed. Osvrnulo se i na najboljem kantonskom rekao: — Ja sam ono što si napravio od mene, oče. — Otvorio je teška vrata. — Ja sam... Amerikanac.

SVEJEDNO LOGOR

(1942.)

Henry je uspio spasiti većinu Keikinih fotografija. Obrisao je blato i smeće rukavom kaputa i skrio ih u stari lavor ispod stuba, dok ih ne uspije dati Sheldonu na čuvanje. No od tog trenutka nadalje, u malom stanu u kojem je živio s roditeljima, počeo se osjećati kao duh. Roditelji nisu razgovarali s njim, u stvari, gotovo da nisu ni primijetili da je prisutan. Razgovarali su kao da njega nema, a kad bi pogledali prema njemu, oboje su se pretvarali da gledaju kroz njega. Barem se nadao da su se pretvarali.

Bez obzira na to, u početku im se obraćao, na engleskom - samo za stolom, a kasnije i na kineskom. Ali nije mu pomoglo. Njihov veliki zid tišine bio je otporan na njegove najbolje pokušaje da ga sruši. Pa tako i on više nije ništa govorio. Budući da se razgovor njegovih roditelja uglavnom svodio na Henryjevo *školovanje*, Henryjeve *ocjene*, Henryjevu *budućnost*, i to u Henryjevu *odsustvu*, i oni su vrlo malo govorili. Jedini zvukovi koji su se mogli čuti u njihovu majušnom domu bilo je šuštanje dnevnih novina ili krčanje i smetnje na radiju — na kojem su se puštale vijesti vezane uz rat i posljednje novosti o redukcijama i vježbama civilne zračne obrane. Na radiju se nikad nisu spominjali Japanci odvedeni iz Nihonmachija — kao da nikad nisu ni postojali.

Nakon nekoliko dana, majka je ipak primijetila da je on prisutan, i to na svoj način. Oprala mu je rublje i spakirala ručak. Ali to je učinila neprimjetno, vjerojatno zato da ne postupi suprotno željama Henryjeva oca, koji je svoju prijetnju da će ga se odreći ispunjavao ako ne u doslovnom smislu, onda u prenesenom.

—Hvala — rekao je Henry kad mu je majka postavila tanjur i zdjelicu s rižom. No kad je posegnula zajoš jednim parom štapića...

—Očekuješ gosta na večeri? — prekinuo ju je na kineskom Henryjev otac, odloživši novine. — Odgovori mi — zahtijevao je.

Ponizno je pogledala svojega supruga, a potom u tišini sklonila posude, izbjegavajući pogledati sina u oči.

Henry je od tada — ne potpuno obeshrabren — sam donosio tanjur i sam se posluživao. Jeo je gotovo u potpunoj tišini — jedino bi se povremeno čuli štapići kako udaraju u polupraznu zdjelicu s rižom.

Zaglušujuća tišina nastavila se i u Osnovnoj školi Rainier, iako je Henry razmišljao o tome da pode sa svojim prijateljima u kinesku školu ili čak u Osnovnu školu Bailey Gatzert, koju su pohađala djeca različitih rasa i u koju su išli neki stariji klinici. Ali opet, znao je da će se nekako morati upisati, a bez suradnje s roditeljima to se činilo nemogućim. Možda će, kad završi školska godina, uspjeti uvjeriti majku da ga premjesti. Ne, njegov otac bio je previše ponosan na *stipendiju* svojega sina. Majka nikad neće pristati na to.

Tako je Henry prihvatio činjenicu da će zadnja dva tjedna šestog razreda ostati tamo gdje jest. No to je i moralo biti tako, zar ne? Gospođa Beatty i dalje ga je vikendom vodila u logor Harmony, a ako tijekom tjedna ne bude radio u školskoj kuhinji, to bi moglo ugroziti njegove posjete Keiko vikendom.

Prije nego što je došla subota, Henry je žudio za razgovorom — s bilo kim. Tijekom tjedna pokušao je uhvatiti Sheldona, ali prije škole nikada nije imao vremena, a poslije škole Sheldon je nastupao u Black Elks Clubu, koji se ponovno otvorio.

Kad je pak stigla gospođa Beatty, činila se kao dobar sugovornik. Pušila je dok je vozila, pepeo otresala kroz prozor, a dim ispuhivala kroz kutak usana. No dim bi se uvijek vratio unutra i obavio ih. Henry je malo spustio prozor, kako bi odagnao dim s darova koje je držao u krilu.

Osim vrećice s raznim stvarčicama iz *Woolworth'sa*, imao je i dvije kutije, obje umotane u papir boje lavande i povezane bijelom vrpcom koju je ukrao iz majčine kutije sa šivaćim priborom. U jednoj kutiji nalazila se crtanka, olovke, kistovi i vodene boje. U drugoj je bila ploča Oscara Holdena, ona koju mu je dao Sheldon. Henry ju je još pažljivo umotao u krep-papir kako se ne bi slomila.

—Malo je prerano za božićne poklone — komentirala je gospođa Beatty, bacivši opušak kroz prozor jurećeg kamioneta.

— Sutra je Keikin rođendan.

— Ma nemoj?

Henry je kimnuo i rastjerao dim.

— To je vrlo brižno od tebe — rekla je gospođa Beatty. Upravo kad je Henry htio progovoriti, ona ga je prekinula. — Znaš da ti neće dopustiti da uneseš te kutije tako umotane? Mislim, unutra bi mogao biti pištolj, nekoliko ručnih bombi, tko zna što sve ne... umotanih i povezanih lijepom vrpcom, kao posebna pošiljka.

— Ali mislio sam da ih ona otvori uz ogradu...

— To nema veze, dušo, sve poklone otvaraju stražari. Pravila su pravila.

Henry je pretresao veću kutiju u krilu, onu u kojoj je bila ploča, razmišljajući da i sam skine vrpcu pa da više ne mora brinuti o tome.

— Ne brini se, ja ću to srediti — rekla je gospođa Beatty. A to je i učinila.

U predgrađu Puyallupa, gospođa Beatty stala je na parkiralište benzinske crpke Shell Oil. Stala je sa strane, bliže izlazu, kako bi izbjegla crpke i radnika koji ih je zbunjeno gledao.

— Uzimaj te kutije i pođi za mnom — naredila mu je, povukla ručnu, izašla van i prišla tovarnom prostoru vozila koje je još uvijek bilo upaljeno.

Henry je pošao za njom, držeći darove dok se ona penjala u tovarni prostor. Gundajući, uhvatila je vreću od dvadeset kilograma, povukla je prema Henryju, potom odvezala traku i otvorila je. Henry je vidio da je puna riže.

—Daj mi to.

Henry joj je dao darove i gledao kako ih stavlja u vreće, prekriva ih rižom i ponovno zatvara vreće. Pogledao je sve te vreće, pitajući se što se nalazi u njima. Vidio je kako vojnicima, a ponekad i logorašima, dijeli razni alat, poput turpija, malih pila i ostalih alata za obradu drva. Za bijeg, pitao se Henry. Ne, vidio je starije muškarce kako vani izrađuju stolice i police. Vjerojatno su od nje nabavili alat. Dućan gospođe Beatty na crnom tržištu.

—Hej, što to radite s tim Japancem? — Radnik s benzinske crpke obišao je zgradu, pitajući se što to rade starija žena i mali Azijac.

—On nije Japanac. On je Kinez, a Kinezi su nam saveznici, zato briši, gospon! — Gospođa Beatty podigla je posljednju vreću, onu u kojoj se nalazila ploča i uspravno je, uz tup udarac, naslonila na stijenku tovarnog prostora.

Radnik se odmah povukao, zakoračivši unatrag prema zgradi benzinske crpke. Mlitaivo je odmahnuo rukom i rekao: — Samo sam htio pomoći. To mi je posao, znate.

Ne obraćajući pozornost na njega, Henry i gospođa Beatty popeli su se natrag u kamionet i krenuli dalje. — Nikome ni riječi, shvaćаш? — rekla je.

Henry je kimnuo. I držao jezik za zubima tijekom ostatka vožnje — sve do logora Harmony i prolaska kroz glavni ulaz.

*

Henry je u Četvrtom odjeljku obavljao uobičajeni posao posluživanja ručka. Malo-pomalo, gospođa Beatty uspjela je pridobiti mjesnog voditelja kuhinje, koji je sad naručivao namirnice na kojima su japanski logoraši bili zahvalni — bila je to riža, ali i *miso* juha s tofuom, koja je Henryju mirisala božanstveno.

— Henry!

Podigao je pogled i ugledao gospodu Okabe kako stoji u redu. Nosila je prašnjave hlače i prsluk na kojem je bilo izvezeno veliko slovo O.

— Jesi li ti zaslužan za to što više ne moramo jesti ono grozno meso iz konzerve? Na jelovniku su se iznenada našli riža i riba... je li to tvoja zasluga? — upitala ga je, smiješeći se.

— Ne mogu reći da sam ja zaslužan, ali sam sretan što vam poslužujem nešto što bih i ja pojeo. — Henry joj je zgrabio pun tanjur riže i *katsua* od svinjetine. — Imam nekoliko rođendanskih darova za Keiko. Biste li joj ih dali u moje ime? — Henry je na trenutak odložio grabilicu i okrenuo se dohvatiti darove koji su se nalazili pokraj njegovih nogu.

— Zašto ih joj sam ne daš? — gospođa Okabe pokazala je na kraj reda. Keiko je provirila kroz mnoštvo ljudi, nasmiješila se i mahnula.

— Hvala, i hoću. Trebate li nešto? Treba li vaša obitelj nešto? Mogu donijeti u logor neke stvari koje inače nisu dopuštene.

—To je vrlo dražesno od tebe, Henry, ali mislim da nam trenutačno ništa ne treba. U početku su neki muškarci željeli alate, ali oni su nam u međuvremenu dostavljeni. Samo jedan čekić je prije nekoliko tjedana bilo neprocjenjivo blago. A sada se svakodnevno toliko udara čekićem i pili... pitam se zašto se uopće trude...

— Kako to mislite? — pitao je Henry, ne shvativši što želi reći.

— Ionako će nas premjestiti, ovdje smo samo privremeno. Ne mogu spavati u konjušnici ostatak rata, zar ne? Barem se nadam da je tako. I mjesec dana je grozno. Za nekoliko mjeseci će nas poslati u trajne logore koji se grade u unutrašnjosti. Ni ne znamo kamo ćemo otići. Ili u Teksas ili u Idaho... vjerojatno u Idaho, barem se nadamo, zato što je bliže domu ili barem onome što je nekoć bio dom. Čak bi mogli odvojiti neke muškarce čije su vještine potrebne na drugome mjestu. Tjeraju nas da si samo gradimo zatvore, možeš li to vjerovati?

Henry je u nevjerici odmahnuo glavom.

— Kako je u staroj četvrti?

Henry nije znao što reći. Kako bi joj uopće mogao kazati da Nihonmachi nalikuje na grad duhova? Svugdje su pribijene daske, prozori i vrata su porazbijani, mnogo toga je opustošeno.

— Dobro je — jedino je to mogao izustiti.

Gospođa Okabe kao da je osjetila njegovo kolebanje. U očima joj se na trenutak mogla vidjeti tuga te je obrisala krajičak oka kao da joj je ušlo zrnce prašine. — Hvala što dolaziš ovamo, Henry. Jako nedostaješ Keiko...

Henry je gledao kako se hrabro nasmiješila, a onda uzela pladanj i nestala u gomili.

— *Oai deki te ureshii desu!* — Keiko je stajala s druge strane pulta za posluživanje, nasmiješena, gotovo ozarena. — Vratio si se!

— Rekao sam ti da ću se vratiti... i ti si lijepa. Kako si? - Henry ju je gledao, osjećajući se ošamućeno i pomalo bez daha.

— Baš je to čudno. Stavili su nas ovamo zato što smo Japanci, ali ja sam *nisei*, druga generacija. Ja čak ni *ne govorim* japanski. U školi su me zadirkivali zato što sam strankinja. Ovdje me neka druga djeca, *issei*, prva generacija, zadirkuju zato što ne govorim taj jezik, zato što nisam prava Japanka.

— Žao mi je.

— Neka ti ne bude žao, nisi ti kriv, Henry. Učinio si toliko puno za mene otkako sam ovdje. Bojala sam se da bi me mogao zaboraviti.

Henry je pomislio na svoje roditelje. Na to kako gotovo cio tjedan nisu progovorili jednu jedinu riječ s njim. Otac mu je bio tvrdoglav i konzervativan. Nije mu samo zaprijetio da će ga se odreći — to je i učinio. I to zato što Henry nije mogao prestati misliti na Keiko. Majka mu je znala, nekako je znala. Možda je to zaključila po gubitku teka; majke primjećuju takve stvari. To čeznutljivo raspoloženje. Osjećaje ne možeš dugo skrivati od onih koji stvarno obrate pozornost na tebe. Svejedno, njegova je majka bila poslušna ocu i Henry je sada bio posve sam. *To sve zbog tebe*, pomislio je. Kad bih barem mogao misliti na nešto drugo, na nekoga drugoga, ali ne mogu. Je li to *ljubav*? — Kako bih te ikada mogao zaboraviti? — upitao je.

Jedan je stariji čovjek iza Keiko počeo udarati pladnjem o čelični pult za posluživanje i nakašljavati se.

— Trebala bih krenuti — rekla je Keiko i spustila pladanj da joj Henry zagradi jelo.

— Donio sam one stvari koje si tražila, a imam i rođendanski dar za tebe.

— Stvarno? — Keiko se oduševljeno nasmiješila.

— Nađemo se kod ograde za posjetitelje sat nakon večere, može?

Keiko se ozareno nasmiješila prije nego što je nestala u krcatoj kantini. Henry se ponovno primio posla, poslužujući obrok za obrokom dok svi nisu bili siti. Potom je odnio poslužavnike u sudoper i oprao ih ledeno hladno vodom, misleći na to kako će Keiko ponovno otići, na neko nepoznato mjesto.

*

Keiko je ovaj put prošla pokraj druge dvojice stražara i sastala se s Henryjem u prostoru za posjetitelje kod ograde, kako su i namjeravali. Uz ogradu su se nalazile još tri ili četiri grupice posjetitelja, razdvojeni jedni od drugih dva do tri metra, kako bi u miru mogli razgovarati kroz ogradu od bodljikave žice koja je dijelila zatočenike od vanjskoga svijeta.

Počelo se smračivati, a hladan vjetar stigao je s velikim olujnim oblacima, zamijenivši uobičajeno tmurno, turbno nebo. Past će kiša.

— Upravo su otkazali koncert zbog lošeg vremena.

Henry je pogledao u tmurno nebo, razočaran više zbog Keiko nego zbog sebe. — Ne brini — rekao joj je — bit će još prilike. Budi sigurna.

— Nadam se da nisi razočaran. — Keiko je uzdahnula. — Došao si ovamo zbog toga. Stvarno sam htjela sjediti ovdje uz ogradu i slušati glazbu s tobom.

— Ja... nisam došao zbog glazbe — rekao je Henry.

Protrljao je oči, pokušavajući zaboraviti vijesti o tome da će ona i njezina obitelj uskoro ponovno otići. Sve je bilo tako ozbiljno - i konačno. Te je misli prekinuo smiješkom. — Ovo je za tebe. Sretan rođendan.

Henry je dao Keiko prvi dar koji joj je donio, pažljivo ga gurajući kroz redove bodljikave žice da se ne podere ukrasni papir. Keiko ga je graciozno uzela, pažljivo odvezala vrpcom i uredno je složila. — Ovo ću sačuvati. Takva vrpca je u logoru sama po sebi dar. — Henry je gledao kako ponavlja postupak s ukrasnim papirom boje lavande i otvara paket veličine male kutije za cipele.

— Jao, Henry...

Izvadila je crtanku, vodene boje i komplet kistova od konjske dlake. Potom je izvadila komplet olovaka za crtanje — svaka različite tvrdoće.

— Sviđa li ti se?

— Henry, prekrasno je. Tako je predivno...

— Ti si umjetnica. Bila bi šteta da nemaš pristup onome u čemu si toliko dobra — rekao je Henry. — Jesi li pogledala u crtanku?

Keiko je malu kutiju odložila na suhi komad zemlje. Blato od prošloga tjedna se stvrdnulo i pretvorilo u ispucalu zemlju kao u pustinji. Otvorila je malu crnu, rukom uvezanu crtanku i pročitala cijenu: — Jedan dolar i dvadeset pet centa.

— Ups, ne to... — Henry je skinuo naljepnicu s cijenom iz trgovine u kojoj joj je to kupio. - Nisi to trebala vidjeti. Pogledaj sljedeću stranicu.

— Keiko je okrenula stranicu i naglas pročitala posvetu: »Za Keiko, najdražu i najljepšu Amerikanku koju sam upoznao. S ljubavlju, tvoj prijatelj Henry.«

Gledao je kako joj se oči vlaže kad je to ponovno pročitala.

— Henry, to je tako dražesno, ne znam što bih rekla.

Osjećao se čudno kad je u crtanku trebao napisati *s ljubavlju*. Sigurno je u prazan list papira zurio dvadeset minuta, razmišljajući o tome što napisati, a onda je to samo napisao tintom. Onda više nije bilo povratka. — Reci hvala i to će biti dovoljno.

Gledala ga je kroz žicu. Vjetar je bio sve jači te joj je maknuo kosu s lica. Čula se grmljavina negdje iza brdâ, ali ni on ni ona nisu skrenuli pogled. — Mislim da »hvala« nije dovoljno. Prešao si dug put da mi doneseš ovo. I znam da tvoja obitelj... tvoj otac...

Henry je spustio pogled i tiho uzdahnuo.

— On zna, zar ne? — upitala je Keiko. Henry je kimnuo.

— Ali mi smo samo prijatelji.

Henry ju je pogledao u oči. — Mi smo više od prijatelja. Mi smo isti. Ali on to ne shvaća. On te smatra samo kćeri neprijatelja i odrekao me se. Roditelji su ovaj tjedan prestali razgovarati sa mnom. Ali majka se još ponaša kao da postojim. — Riječi je izgovorio tako normalno, da se i sam iznenadio zbog toga. Ali komunikacija u njegovu domu već je gotovo godinu dana bila daleko od normalnog. Ovo sada je bila samo točka na i.

Keiko je zaprepašteno gledala Henryja, s tugom u očima. — Žao mi je. Nisam htjela da se takvo što dogodi. Osjećam se užasno. Kako se otac može tako ponašati prema sinu...

— Sve je u redu. On i ja u stvari nikad nismo puno razgovarali. Nisi ti kriva. Ja sam htio biti s tobom. Kad si prvi put došla u školu, bio sam zaprepašten i malo iznenađen. Ali odlazak u školu bez tebe jednostavno nije isti. Ti mi... nedostaješ.

— Jako mi je drago da si ovdje - rekla je Keiko dodirnuvši metalne šiljke na ogradi. — I ti meni nedostaješ.

— Još sam ti nešto donio. - Henry joj je kroz redove bodljikave žice dao drugi paket. — To je malo iznenađenje, možda sad baš neće biti zgodno zbog lošeg vremena.

Keiko je drugi paket odmotala jednako pažljivo kao i prvi. — Kako si je pronašao? — prošaptala je s čuđenjem, držeći ploču Oscara Holdena u izbljedjelom papirnatom omotu.

— Nisam mogao ući u Hotel Panama, a u gradu su bile rasprodane pa mi je Sheldon dao svoju. To je onda valjda od obojice. Šteta što je ne možeš pustiti večeras, kad je koncert otkazan.

— Ali imamo gramofon u zgradi. Svejedno ću je pustiti, samo za tebe. U stvari, samo za nas.

Henry se nasmiješio. Roditelji, koji roditelji?

— Samo da znaš koliko sam sretna zbog ovoga. Bit će kao da si ovdje sa mnom — iako te ne bih htjela smjestiti na ovakvo mjesto. Ali do sad nismo mogli slušati glazbu. A sad ću ovo puštati svaki dan.

Prasak groma odjeknuo im je iznad glave, a kišica se pretvorila u prolom oblaka. Prvo je palo nekoliko pojedinačnih kapi, ali onda se spustio pravi pljusak. Henry je dao Keiko i posljednju vrećicu, onu iz *Woolworth'sa*, u kojoj je bio pribor za pisanje, markice i tkanina za zastore.

— Bolje da pođeš — rekao je.

— Ne želim te napustiti. Tek smo došli.

— Razboljet ćeš se po ovakvom vremenu, u ovakvim životnim uvjetima. Moraš ići. Vratit ću se sljedeći tjedan. Pronaći ću te.

— Vrijeme posjeta je završeno! — zagrmio je jedan vojnik, zamatajući se u zelenu kabanicu dok je skupljao svoje spine. — Svi se udaljite od ograde! — Kiša je bubnjala po tlu i zagušivala njihove glasove.

Henryju se učinilo da je u šest sati već bilo devet kad su se nad logorom nadvili mračni oblaci i posve zaklonili sunce. Sumorno sivo svjetlo osvjetljavalo je površinu tla koja se ponovno pretvarala u blatnjavo, natopljeno polje kakvo je bilo ranije tog tjedna.

Keiko je kroz ogradu uhvatila Henryja za ruke. — Nemoj me zaboraviti, Henry. Ja neću tebe zaboraviti. A ako tvoji roditelji i dalje ne budu htjeli razgovarati s tobom, ja ću razgovarati s njima i reći im koliko si divan zbog ovoga.

— Bit ću ovdje, svaki tjedan.

Pustila ga je i zakopčala gornje dugme kaputa. — I sljedeći tjedan?

Henry je kimnuo.

— Pisat ću ti — rekla je Keiko i mahnula mu kad su se i posljednji posjetitelji počeli odmicati od ograde, uputivši se prema glavnom ulazu. Henry je ostao zadnji, pokisao do kože, i gledao Keiko kako odlazi do male sporedne zgrade blizu paviljona za stoku, do svoga novog doma. Gotovo je mogao vidjeti svoj dah — toliko je bilo hladno, ali iznutra mu je bilo toplo.

Kako se već smračilo, Henry je primijetio kako se pale reflektori na tornju. Stražari su ih uperili u prostor uz ogradu, osvjetljavajući Henryja i ostale posjetitelje koji su preskakali lokve jureći prema glavnom ulazu. Henry je krenuo nizbrdo prema kamionetu gospođe Beatty. U mraku je razaznao njezine ogromne obrise kako u tovarnom prostoru veže prazne sanduke voća, a lice joj je bilo osvjetljeno žarko crvenom bojom upaljene cigarete, koja joj je visjela u ustima.

Kroz pljuštanje kiše, Henry je iz logora uspio čuti glazbu. Pjesma je bila sve glasnija i glasnija, dosežući granicu koju su mogli podnijeti zvučnici. Bila je to ploča. Njihova ploča. »Alley Cat Strut« Oscara Holdena. Henry je gotovo mogao razaznati Sheldonovu solažu. Grmjela je u noći. Glasnije nego oluja. Toliko glasno da je stražar blizu ulaza počeo vikati: — *Isključite tu glazbu!* — Svjetla reflektora klizila su preko zgrada Četvrtog odjeljka i prijetećom oštrinom tražila izvor glazbe.

PREMJEŠTAJ

(1942.)

Henry je napokon primio vijesti kojih se pribojavao cijelo ljeto. Znao je da je to samo pitanje vremena. Keiko će biti premještena u unutrašnjost.

Logor Harmony ispočetka je bio zamišljen kao privremeni smještaj, dok se ne izgrade trajni logori — dalje od obale, koja se smatrala potencijalnom metom za bombardiranje ili invaziju. U obalnim područjima, na svakog Japanca gledalo se kao na mogućeg špijuna, koji može pratiti dolaske i odlaske ratnih brodova i pomorskih linija opskrbe pa što dalje u unutrašnjost pošalju Japance, to bolje. Tako ćemo svi biti sigurniji — to je Henryju rekao otac, još onih dana kad je razgovarao s njim. Ali to nije bilo bitno. Te su mu riječi još uvijek odzvanjale u ušima, unatoč neugodnoj tišini u njihovom stančiću u Canton Alleyju.

Keiko mu je običavala pisati jednom tjedno. Ponekad bi mu priložila i popis stvari koje su on i gospođa Beatty mogli prokrijumčariti u logor. Bile su to male stvari, poput novina, ili pak velike, poput zaboravljenih ploča ili rodnih listova. Ponekad se radilo o praktičnim stvarima, poput praška za zube i sapuna. U logoru je vladala nestašica svega.

Henry u početku nije bio siguran ni hoće li dobiti Keikina pisma. Bio je siguran da će mu otac poderati bilo kakvo pismo ili poruku iz logora Harmony. No Henryjeva majka je nekako prva došla do pošte i svakog tjedna pronašla pismo za njega i stavila mu ga pod jastuk. Nikad nije rekla ni riječi, ali Henry je znao da je ona zaslužna za to. Trudila se koliko je mogla biti poslušna žena i ispuniti želje svoga supruga, ali i brinuti se o sinu. Henry joj je htio zahvaliti. Ali čak i kad su bili nasamo, izražavanje zahvalnosti ne bi bilo prikladno — jer bi time priznao da ona krši pravila koje je postavio Henryjev otac i na taj bi način ispala krivom pa ni on nije ništa rekao. No bio joj je i više nego zahvalan.

U Keikinu posljednjem pismu pisalo je da je njezin otac već otišao. Dragovoljno se javio da ode u logor Minidoku u Idaho, blizu granice s Oregonom. Ponudio se ići kao radna snaga — pomoći izgraditi logor, kantine, stambene dijelove pa čak i školu.

Keiko je spomenula da joj je otac bio odvjetnik, ali trenutačno je radio zajedno s liječnicima, zubarima i ostalim obrazovanim ljudima kao nadničar koji po vrućem ljetnom danu rinta za mizernu plaću. No očito se njihov trud isplatio. Svi muškarci koji su se dragovoljno javili htjeli su ostati što bliže nekadašnjim domovima. Osim toga, obećali su im da će im se obitelji priključiti čim logor bude gotov. Neke obitelji bile su razdvojene — neki su članovi obitelji otišli u Teksas, a neki u Nevadu. No barem će obitelj Okabe ostati zajedno.

Henry je znao da nema puno vremena. Ova subota bit će vjerojatno Henryjev posljednji posjet logoru Harmony. Njegova posljednja šansa da vidi Keiko prije nego što ode.

Henry je već desetak puta bio u Četvrtom odjeljku, u kuhinji, u kantini ili uz ogradu za posjetitelje i kroz redove bodljikave žice razgovarao s Keiko te povremeno s njezinim roditeljima, izgubljen u nekoliko grupica posjetitelja koji bi tijekom dana obično napučili prostor uz ogradu. Ali nikad nije bio u samom logoru, u velikom zajedničkom prostoru, na mjestu za održavanje priredbi gdje je nekoć bio sajam. Sad je to bilo prašnjavo (ponegdje i blatnjavo) polje, izgaženo tisućama koraka nemirnih zatočenika.

Današnji dan bit će drukčiji. Henry se naviknuo na neobičnost toga mjesta. Na pse čuvarke koji su čuvali glavni ulaz. Na tornjeve sa strojnicama. Pa čak i na prizor muškaraca koji su posvuda hodali noseći puške s bajunetom na ramenu. Sada mu se to sve činilo normalnim. No danas, tijekom uobičajenoga subotnjeg posla u kantini, Henry je namjeravao posjetiti Keiko. I to ne pokraj ograde. Namjeravao je ući u logor. Namjeravao ju je pronaći.

Kad je većini zatočenika poslužena večera i kad se gužva smanjila, Henry se ispričao da mora ići na zahod. Drugi kuhinjski pomoćnik uspjeh će sam poslužiti mali broj ljudi koji zakasne. Nije vidio da Keiko prolazi. Imala je običaj doći malo kasnije; tako je mogla razgovarati s Henryjem ne zadržavajući red.

Henry se vratio u kuhinju i izašao kroz stražnji ulaz, prolazeći pokraj gospođe Beatty koja je vani pušila cigaretu i razgovarala s narednikom zaduženim za opskrbu. Ako ga je i primijetila, nije ništa rekla, ali ona ionako nije puno govorila.

Umjesto da je pošao prema zahodu, Henry je skrenuo iza zgrade i stopio se s gomilom japanskih zatočenika koji su krenuli prema velikom štaglju što je postao dom, kako je pretpostavio, za tristo ljudi. Svoje dugme s natpisom »Ja sam Kinez« strpao je u džep.

Ako me uhvate, pomislio je Henry, vjerojatno me nikad više neće pustiti ovamo. Gospođa Beatty bit će bijesna. Ali ako Keiko odlazi, ionako se više neću vratiti ovamo pa kakve onda veze ima ako me ne puste? Kako bilo da bilo, ovo je moj posljednji vikend u logoru Harmony, ali i Keikin.

Ako su muškarci i žene i mislili da je čudno što ih mali Kinez prati u njihov odjeljak, nisu o tome rekli ni riječ. Samo su međusobno razgovarali na engleskom i japanskom, i to o neizbježnom premještanju. Razgovor na tu temu kao da je odzvanjao u svakom području logora. To će se dogoditi sljedeći vikend — Henry je sada bio siguran u to.

Kako se približavao velikoj zgradi u kojoj je živjela većina obitelji iz Četvrtog odjeljka, Henry se začudio kad je shvatio kako je život tu postao normalan. Dobročudan starac sjedio je u ručno izrađenoj stolici i pušio lulu, dok su se djeca igrala školice i graničara. Grupice žena vješale su rublje na dugačke konopce te čak plijevile korov u malim vrtovima posijanim na neplodnoj zemlji.

Henry je ušao kroz glavni ulaz zgrade — kroz ogromna klizna vrata koja su bila otvorena kako bi hladan zrak prodro u zagušljivu unutrašnjost. Unutra su se nalazili nizovi štala, koje su većinom bile prekrivene improviziranim zastorima obješenim na komad užeta. Henry je shvatio da sretnici imaju prozore pomoću kojih unutra ulazi svjež zrak. No oni koji nisu imali sreće snašli su se najbolje što su mogli. Henry je čuo kako negdje svira frula, unatoč buci koju su proizvodili ljudi, a koja je bila sve tiša kako je on sve više ulazio u unutrašnjost zgrade. U svakoj štali nalazila se jedna obitelj, ali štale su njihovi novi stanovnici očito očistili, jer nisu smrdjele ni po konjima ni po kravama. Ni malo, na Henryjevo veliko iznenađenje.

Dok je hodao niz hodnike između nizova improviziranih domova, Henry nije imao pojma gdje bi mogao pronaći Keiko ili njezinu obitelj. Neke su obitelji objesile natpise ili znakove — na japanskom, engleskom, a ponekad i na oba jezika. No mnogo više staja nije imalo nikakvog natpisa. Tada je ugledao natpis iznad jednog zastora i znao je da tamo živi Keiko. Na engleskom je pisalo: »Dobro došli u Hotel Panamu.«

Henry je pokucao na drvenu gredu njihove staje. Zatim je pokucao još jedanput. — *Konichi wa.*

- *Donata deu ka?* - začulo se iza zastora. Henry je razumio da fraza znači: »Tko je to?« Glas je bio Keikin. Kad je naučila govoriti japanski? No, s druge strane, kad je Henry počeo govoriti *konichi wa?*

— Imate li slobodnu sobu u hotelu? — upitao je. Uslijedila je stanka.

— Možda imamo, ali možda vam se neće svidjeti budući da je kupelj u podrumu prepuna posljednjih dana.

Prepoznala ga je.

— Ja sam u prolazu i volio bih ostati neko vrijeme ako imate sobu.

— Samo da pitam upravitelja. Ne, žao mi je, puni smo. Možda da probate dolje u svinjcu. Čula sam da imaju jako lijepe sobe.

Henry je krenuo, pretjerano bučnim koracima. — U redu, hvala na savjetu i ugodan dan...

Keiko je odmaknula zastor. — Za dječaka koji me tražio na željezničkom kolodvoru koji je bio pun vojnika, stvarno brzo odustaješ!

Henry se okrenuo na peti i vratio se do mjesta gdje je stajala Keiko, a potom je pogledao oko sebe, pažljivo promotrivši svaki detalj. — Gdje ti je obitelj?

— Mama je brata odvela k liječniku, zbog upale uha koju ima već neko vrijeme, a za tatu znaš... otišao je prije tjedan dana. Završava krov na logoru u Idaho. To je naša sljedeća postaja. Oduvijek sam željela putovati pa mi je valjda ovo sada prilika. — Henry je gledao kako Keikin izraz lica postaje ozbiljan. — Prekršio si neka pravila da dođeš ovamo, zar ne, Henry?

Samo ju je gledao. Nosila je žutu ljetnu haljinu i sandale. Kosa joj je bila povezana vrpcom s dara koji joj je poklonio za rođendan. Pramenovi crne kose uokvirivali su joj lice, koje je prilično potamnijelo otkako je došla u logor Harmony.

Slegnuo je ramenima. — Prekršio sam mnoga pravila kako bih sada bio ovdje, ali nema veze...

— Naravno, znaš da odlazim odavde, zar ne? — upitala je Keiko.

— Dobio si moje pismo. Znaš da svi odlazimo.

Henry je kimnuo. Bio je tužan, ali nije to htio pokazati — bojao se da će se Keiko onda osjećati još gore.

—Sljedeći tjedan odvođe nas u Minidoku. Autobusi su već odvezli neke obitelji iz drugih odjeljaka. Da barem možeš poći s nama.

—Da barem — rekao je Henry. — Pošao bih da mogu. Ne možeš reći da nisi razmišljala o tome.

—O čemu? Da ti pođeš s nama ili da ja odem s tobom?

— I jedno i drugo, valjda.

— Ja nemam kamo poći, Henry. Nihonmachi više ne postoji. I moram biti ovdje sa svojom obitelji. A ti moraš biti sa svojom. Ja to razumijem. Nismo toliko različiti, znaš.

— Ni ja se baš nemam čemu vratiti. Ali ne mogu ni poći s tobom, iako sam razmišljao o tome da se uklopim ovdje... koliko bi bilo lagano stopiti se s ostalima, prikrpati se drugima. Ali ja sam Kinez, a ne Japanac. Razotkrili bi me. Svi bi to doznali. Ne mogu sakriti tko sam. I moji roditelji bi to doznali i znali bi kamo sam otišao. Svi bismo upali u mnogo ozbiljnije nevolje nego što mislimo.

—Kako onda da si došao ovamo? Je li i gospođa Beatty s tobom? — upitala je Keiko, gledajući lijevo-desno, u niz staja.

Kako da to kažem, pomislio je Henry. Što mogu reći da promijenim ovu situaciju? — Jednostavno sam morao doći vidjeti te, oči u oči. Morao sam ti doći reći da mi je žao što sam se onako ponašao prema tebi kad smo se upoznali u školi.

—Ne razumijem...

—Bojao sam te se. Ozbiljno. Bojao sam se onoga što bi moj otac mogao reći ili učiniti. Moj je otac rekao toliko toga da jednostavno nisam znao što da mislim. Nikada nisam imao prijatelja Japanca, a kamoli... — Henry se nije mogao prisiliti da izgovori riječ *djevojka*, ali završio je rečenicu na takav način da je bio siguran da Keiko zna što je mislio.

Keiko se nasmiješila i pogledala ga, ni jedanput ne trepnuvši svojim smeđim očima.

—Samo, tko zna kad ćemo se opet vidjeti. Mislim, ne znamo kad ćeš se vratiti ni hoće li te uopće pustiti da se vratiš. Mislim, neki senatori žele da se svi vratite u Japan, bez obzira na ishod rata.

—To je istina. — Keiko je kimnula. — No i dalje ću ti pisati... ako uopće želiš da ti pišem? Zna li tvoj otac za pisma?

Henry je odmahnuo glavom. Uhvatio ju je za ruku, dodirujući njezinu nježnu kožu, gledajući njezine tanke prste koji su bili malo prljavi od rada u logoru.

—Žao mi je što sam ja uzrok tolikim problemima u tvojoj obitelji — rekla je Keiko. — Neću ti više pisati ako će se time poboljšati vaši obiteljski odnosi.

Henry je duboko uzdahnuo. — Uskoro ću napuniti trinaest godina. Moj je otac u toj dobi otišao od kuće i počeo raditi puno radno vrijeme u staroj domovini. Dovoljno sam star da donesem neke odluke.

Keiko se nagnula bliže. — A koje su to odluke, Henry?

Tražio je prave riječi. Ništa što je do tada naučio na satovima engleskoga jezika u Osnovnoj školi Rainier nije moglo opisati što se događalo u njemu. Gledao je filmove u kojima junak djevojku uzima u naručje, a u tom trenutku glazba doseže vrhunac. Toliko ju je silno želio zagrliti i držati u naručju i nekako spriječiti da ode. Ali on je ipak odrastao u domu gdje su se osjećaji najdramatičnije pokazivali kimanjem ili pokojim smiješkom. Pretpostavio je da je u svim obiteljima tako — i da su svi ljudi takvi. Sve dok nije upoznao Keiko i njezinu obitelj.

—Ovaj... radi se o tome... — zamuckivao je Henry.

Što ja to radim? Moram je pustiti, tako da može biti sa svojom obitelji, sa svojom zajednicom. *Moram joj dopustiti da nastavi dalje.*

—Nedostajat ćeš mi — rekao je, pustio joj ruke, a svoje stavio u džepove i oborio pogled.

Keiko je djelovala slomljeno. — I više nego što misliš, Henry.

Sljedeći sat Henry je ostao ondje i slušao kako Keiko govori o detaljima. Kao na primjer o igračkama koje je njezin otac izrađivao za njezina malog brata. Ili o tome kako je teško spavati u blizini bučne starice koja je noću hrkala i puštala vjetrove, a nikada se nije sama od sebe probudila. Vrijeme je brzo prošlo. Više nijednom nisu spomenuli kako će nedostajati jedno drugome ni kako se osjećaju. Bili su zajedno, čak i sami, ali su jednako tako mogli stajati pokraj ograde za posjetitelje — Henry na jednoj strani, a Keiko na drugoj, razdvojeni oštrom bodljikavom žicom.

STRANAC

(1942.)

Vožnja kući bila je tiša nego inače. Henry je zurio kroz prozor, posljednji put gledajući zalazak sunca. Gledao je kako se oranice pretvaraju u krajolik oko Boeing Fielda, a ogromne zgrade bile su zakamuflirane, što je bio slab pokušaj da se velike tvornice sakriju od neprijateljskih bombardera. Henry nije rekao ni riječ, kao ni gospođa Beatty — vjerojatno iz sažaljenja. Samo ga je pustila da na miru razmišlja. A razmišljao je samo o Keiko.

Kad i posljednji zatočnici budu prevezeni u logore u unutrašnjosti, logor Harmony vratit će se svojoj prvotnoj namjeni — bit će sajmište države Washington, i to spremno za jesensko vrijeme žetve. Henry se pitao hoće li se itko tko bude posjetio sajam ove godine osjećati drukčije dok hoda kroz štagalj i divi se nagrađivanim grlima stoke. Pitao se hoće li se itko uopće sjećati da su dva mjeseca ranije razne obitelji spavale ondje. Stotine obitelji.

No što sada? Keiko će za nekoliko dana biti na putu za Minidoku u Idahu. Na putu za manji radni logor negdje u brdovitom dijelu uz granicu s Oregonom, kako je pretpostavio. To je bilo bliže od Crystal Cityja u Teksasu, no svejedno se činilo udaljeno cijelu vječnost.

Njihov rastanak bio je služben. Nakon što ju je odlučio pustiti (za njezino dobro, podsjetio se), držao se na pristojnoj udaljenosti, da im ne bi još dodatno otežao. Ona je bila njegova najbolja prijateljica. U stvari, i više od prijateljice. Puno više. Ubijala ga je pomisao da odlazi, ali pomisao na to da joj kaže što stvarno osjeća i *onda* da gleda kako odlazi bila je više nego što je njegovo malo srce moglo podnijeti.

Umjesto toga, rastali su se tako što joj je mahnuo i nasmiješio joj se. Čak se nisu ni zagrlili. Ona je sklonila pogled i nadlanicom obrisala oči. Postupio je najbolje što je mogao, zar ne? Njegov je otac jednom rekao da najteži izbor u životu nije između dobrog i lošeg, nego između onoga što je ispravno i onoga što je najbolje. A najbolje je bilo pustiti je. Henry je to i učinio.

No ispunile su ga sumnje.

Izenadio se kada je shvatio da nitko nije ni primijetio da ga nije bilo. Ako je netko i primijetio, nije ništa rekao. Istina je bila takva da će logoraši iz logora Harmony otići, a radnici i vojnici samo su htjeli nastaviti sa svojim životima. Ispunili su svoju dužnost i bili su spremni zauvijek oprati ruke od cijele te ružne priče.

Gospođa Beatty bila je toliko pažljiva da je ostavila Henryja u Kineskoj četvrti, blok dalje od stančića u kojem je živio s roditeljima. To je sad učinila prvi put.

—Valjda je to to — rekla je. — Nemoj se uvaliti u kakve nevolje ovoga ljeta... i nemoj mi se sad premjestiti u neku drugu školu. I dalje očekujem da ću te na jesen vidjeti u kuhinji, dobro? — Gospođa Beatty izbacila je iz brzine i ugasila cigaretu u pepeljari koja je prianjala na kontrolnu ploču i koju je koristila kad je druga pepeljara bila puna.

—Pazit ću se. Nadam se da ćete i vi čuti neke novosti o ocu. Siguran sam da je dobro — rekao je Henry, misleći na oca gospođe Beatty i posadu broda *City of Flint*, na trgovačku mornaricu koju su zarobili negdje u Njemačkoj, kao što su zarobili Keiko i njezinu obitelj.

Gospođa Beatty blago se nasmiješila i kimnula. — Hvala, Henry. Baš si pažljiv. Sigurna sam da će se snaći. Baš kao i ti. — Mučila se da ubaci u brzinu, a zatim je još jednom pogledala Henryja. — Kao i Keiko.

Gledao je kako odlazi, kako joj kamionet poskakuje na neravnim ulicama. Pružila je ruku kroz prozor i mahnula mu. Potom je skrenula iza ugla i nestala. Ulice su bile mirne. Henry je pokušavao čuti Sheldona kako svira u Ulici Jackson, ali čuo je samo tutnjavu kamiona, škripanje kočnica i lavež psa u daljini.

Popeo se stubama u hodnik i krenuo prema svom stančiću, osjećajući vlažan miris riže u zraku. Kad je stigao do stana, vrata su bila odškrinuta, a iznutra se naziralo svjetlo. Pomaknula se neka sjena, obris starijeg muškarca koji nije bio njegov otac.

Henry je zakoračio unutra. Majka mu je sjedila za stolom, držala maramicu i šmrkala. Oči su joj bile crvene, a nos natečen od plakanja. Henry je prepoznao muškarca kad je vidio stetoskop oko njegova vrata. Bio je to doktor

Luke, jedan od rijetkih kineskih liječnika koji je još uvijek imao ordinaciju u South Kingu i koji je još uvijek išao u kućne posjete. Jednom je došao kad je Henry »pao s ljuljačke« (a u stvari ga je pretukao Chaz Preston) i zadobio potres mozga. Henry je povraćao i onesvijestio se pa je majka odmah pozvala mjesnog liječnika. No Henry se oporavio, a majka mu je, unatoč suzama, izgledala prilično dobro. Ovaj put izgledala je prestrašeno, drhtala je. Po tome je Henry shvatio što je.

—Henry... majka te baš spomenula. Izgledaš kao da si narastao otkako sam te vidio posljednji put. — Doktor Luke bio je pristojan, govorio je na kineskom, ali je i on bio nervozan. Što mi to *neće* reći? — pomislio je Henry.

Henryjeva majka ustalaje sa stolice i bacila se na koljena, zagrlivši ga toliko snažno da ga je zaboljelo.

— Što se dogodilo? Gdje je otac? — upitao je Henry, pretpostavivši da zna odgovor.

Podigla se, obrisala suze i progovorila pozitivnim tonom koji nekako nije bio u skladu s novostima koje će mu pripočiti. — Henry, tvoj otac doživio je moždani udar. Znaš li što je to?

Odmahnuo je glavom, iako se kao kroz maglu prisjetio starca Weeja s riblje tržnice, koji je uvijek smiješno govorio i koristio samo desnu ruku za vaganje dnevnog ulova.

—Henry, moždani udar je bio vrlo težak — rekao je doktor Luke, stavivši ruke na Henryjeva mala ramena. — Tvoj je otac snažan i tvrdoglav. Mislim da će se izvući, ali morat će se odmarati... barem mjesec dana. I jedva govori. Možda će mu se neke sposobnosti vratiti, ali trenutačno će nam svima biti teško. Osobito njemu.

Jedino što je Henry čuo bilo je »jedva govori«. Otac je jedva nešto rekao i dok je mogao govoriti, a u posljednja dva mjeseca Henryju nije rekao ni riječ. Nije mu rekao ni laku noć. Ni dobar dan ni doviđenja.

—Hoće li umrijeti? — bilo je jedino što se Henry sjetio pitati, a glas mu je drhtao.

Doktor Luke odmahnuo je glavom, ah Henry je shvatio što je istina. Pogledao je majku, koja je izgledala prestravljenom i nije rekla ni riječ. A što je mogla reći?

—Zašto se to dogodilo?... Kako? — Henry je upitao majku i doktora Lukea.

—Takve stvari se događaju, Henry — odgovorio je doktor Luke. — Tvoj se otac uzrujava zbog mnogo stvari, a iznutra više nije mladić. U Kini je živio vrlo teškim životom. A tijelo od toga stari. I sad se još toliko brinuo zbog rata...

Val krivnje preplavio je Henryja. Potonuo je ispod njega. Majka ga je uhvatila za ruku. — Nisi ti kriv. Nemoj to misliti. Nisi ti kriv... on je kriv, shvaćаш?

Henry je kimnuo kako bi mu se majka bolje osjećala, ali bio je shrvan. Imao je toliko malo toga zajedničkog s ocem. Nikad ga nije shvaćao. Ali svejedno, bio mu je to jedini otac kojeg je imao, kojeg će ikad imati.

—Mogu li ga vidjeti? - upitao je Henry.

Henry je promatrao kako se pogled njegove majke spaja s pogledom doktora Lukea: doktor je malo zastao, a potom kimnuo. Pred vratima sobe svojih roditelja, Henry je osjetio miris budističkih mirisnih štapića, kao i nekog sredstva za čišćenje. Majka je upalila malu svjetiljku koja je stajala u kutu. Kad su se Henryjeve oči prilagodile, promotrio je oca, koji je izgledao maleno i krhko. Ležao je kao prikovan za krevet — prekrivač mu se pripio uz prsa, koja su se pomicala u trzajućim, nejednakim pokretima. Koža mu je bila blijeda, a jedna strana lica djelovala je otečeno, kao da je sudjelovala u tučnjavi, dok je druga strana promatrala, ne poduzimajući ništa. Ruka mu je ležala uz tijelo, dlan mu je bio okrenut prema gore, dugačka cijev pričvršćena za zglob vodila je do boce s bistrom tekućinom koja je visjela na stupu kreveta.

— Hajde, Henry, može te čuti — rekao je doktor Luke, tjerajući ga naprijed.

Henry je prišao uzglavlju kreveta, bojeći se da će ozlijediti oca ako ga dodirne ili da će ga približiti njegovim precima.

—Sve je u redu, Henry, mislim da bi htio znati da si ovdje. — Majka ga je nježno pomilovala po ramenu, uzela mu ruku i stavila je na očeve krhke, mlohav prste. — Reci mu nešto, neka zna da si ovdje.

Da mu nešto kažem? Što bih mu sada mogao reći? I na kojem jeziku? Henry je s košulje skinuo dugme s natpisom »Ja sam Kinez« i stavio ga na noćni ormarić blizu onoga za što je pretpostavio da su očevi lijekovi. Ondje su se nalazile razne smeđe staklene bočice, neke s etiketama na engleskom, dok su druge, one s biljnim preparatima, imale etikete na kineskom.

Henry je gledao kako mu otac otvara oči i dvaput trepće — nije mogao zaključiti što se krije iza tog shrvanog, bezizražajnog lica. Svejedno, znao je što mora reći. — *Deui mh jyuh*. — To je značilo »ne mogu te pogledati«. Bila je to službena isprika kad priznaješ da si kriv ili da si pogriješio. Henry je na trenutak na licu osjetio majčinu ruku, utješno milovanje.

Otac ga je pogledao, a mozak mu se naprezao da pokrene neposlušno tijelo. Svaki pokret ustima bio je iznimno naporan. Samo uzimanje zraka kako bi proizveo određeni zvuk činilo se neizvedivim. No svejedno, prstima je tako slabašno uhvatio Henryjeve prste da se nije moglo ni primijetiti. I izustio je samo jednu frazu. — *Saang jan.*

To je značilo »stranac«. Kao u rečenici: »Ti si za mene stranac.«

TRINAEST

(1942.)

Mjesec poslije Henry je odrastao ili je barem tako izgledalo. Navršio je trinaest godina, a to je bila dob u kojoj su radnici, dva naraštaja prije, napuštali domovinu u potrazi za *Chinshanom*, Zlatnom planinom, pokušavajući u Americi pronaći sreću. To je bila dob u kojoj je i njegov otac otišao od kuće i zaposlio se kao radnik, dob u kojoj je, prema njegovu mišljenju, dječak postajao muškarcem. A djevojčica ženom jer su se dogovoreni brakovi često sklapali već u trinaestoj godini života — kad su djevojčice obično završavale školu — ako si je obitelj uopće mogla priuštiti takvo sklapanje braka.

Henryjev rođendan je došao i prošao bez velike gužve. Majka je pripremila *gau*, jednu od njegovih omiljenih slastica od ljepljive riže, koju su inače imali samo za posebne blagdane kao što je kineska Nova godina. Njegove tete i bratići došli su na večeru, a Henryjeva majka skuhalo je piletinu s crnim grahom i *choy sum* s umakom od kamenica, što je također bilo Henryjevo omiljeno jelo. Njegova bogata teta King darovala mu je omotnicu *lai see*, punu novca — deset novih novcatih novčanica od jednoga dolara. Nikad nije odjednom dobio toliko novca. Henryjevoj majci također je dala omotnicu — majka se zahvalila, ali je nije otvorila. Tada je Henry shvatio da im teta King i njezin suprug Herb vjerojatno pomažu sada kad mu je otac tako teško bolestan.

Henryjev otac bio je prikovan za krevet ili za invalidska kolica u kojima ga je majka gurala po stanu, do radija ili prozora kako bi povremeno udahnuo svjež zrak. Henryju nije ništa govorio, ali je katkada prošaptao po nekoliko riječi Henryjevoj majci koja se o njemu brinula najbolje što je mogla.

Henry bi katkad zatekao oca kako ga promatra, ali čim bi im se pogledi sreli, njegov bi otac pogledao u stranu. Htio mu je nešto reći, osjećao se krivim što ga nije poslušao, što je odgovoran za njegovo loše stanje. No s druge strane, on je ipak bio sin svojega oca i mogao je biti jednako tvrdoglav kao i on.

Keiko je otišla prije više od mjesec dana. Jedanaestoga kolovoza napustila je logor Harmony zajedno s posljednjim logorašima i otišla u Minidoku. Otada mu nije pisala. Naravno, nije mogao sa sigurnošću reći što to *zapravo* znači. Možda ondje nema pošte. Ili je možda Henryjevo zbogom bilo previše jasno pa je pokušavala nastaviti živjeti bez njega. Zaboraviti ga zauvijek. Kako god bilo, nedostajala mu je tako mnogo da ga je to boljelo.

Posebno u školi, kad je počeo jesenski semestar. Pred Henryjem su bile još dvije godine do upisa u Garfield High, školu koja je navodno bila puno otvorenija i koju je pohađala većina kineske i crnačke djece. Mješovit razred bio bi potpuno drukčiji od situacije u Rainieru gdje je on bio jedini učenik koji nije bio bijelac. Oko podneva je i dalje radio u kuhinji s gospođom Beatty koja nijedanput nije spomenula Keiko.

Henry gotovo uopće nije viđao Chaza. Nakon što su ga uhvatili kako u Nihonmachiju uništava stanove, izbačen je iz Rainiera. Kruže glasine da sada iskaljuje bijes na učenicima škole Bailey Gatzert koju uglavnom pohađaju djeca iz radničkih obitelji. Henry ga je nekoliko puta vidio u gradu kako hoda s ocem, ali to je bilo sve. Chaz bi mu se tada najčešće nacerio, ali Henry ga se više nije bojao. Chaz je izgledao onako kako će izgledati do kraja života, pomislio je Henry, ogorčen i poražen. Za sebe je, naprotiv, vjerovao kako njegovi najbolji dani tek dolaze.

Ipak, Henryju su dužnosti nakon škole djelovale prazno, a na putu do kuće bio je usamljen. Neprestano je mislio samo na Keiko, na to kako je uz nju bio sretan. I na to kako je bio dirnut i tužan dok ju je gledao kako na rastanku briše suze. A tuga zbog toga što ju je morao pustiti da ode nije bila toliko velika kao žaljenje za tim što joj nije rekao što uistinu osjeća. Koliko mu mnogo znači. Njegov otac bio je grozan u komunikaciji s drugima. Koliko god se bunio protiv očevih želja, protiv njegova načina ophođenja uopće, Henry je mrzio činjenicu da mu je bio toliko sličan — barem u onome što je bilo važno.

Henry je išao prema crnim željeznim vratima Kineske četvrti. Sam i usamljen slijedio je nezamjenjiv zvuk Sheldonova saksofona i gromki pljesak koji se tih dana čuo nakon svake pjesme. Sheldon je svirao u različitim malim klubovima u South Jacksonu, ali Oscar Holden bio je pod prismotrom policije zato što se izjasnio protiv postupanja sa stanovnicima Nihonmachija i odjednom mu je bilo teško dobiti svirku. Zato što je otvoreno rekao što

je mislio, više nije smio pjevati. To je tragedija, pomislio je Henry. Ne, više nego tragedija, pravi je zločin što su mu to onemogućili. Njegova je ploča bila rasprodana i postigla je kolekcionarsku vrijednost, barem za neko vrijeme.

—Imaš li kakvih vijesti? — Sheldon je ugledao Henryja i pokazao bradom prema istoku gdje se nalazio Idaho. I Minidoka.

Henry je odmahnuo glavom, pokušavajući ne djelovati tako shrvano kako se osjećao.

—Bio sam jedanput u Idahu, nije tako loše. Imao sam rođaka koji je krijumčario alkohol preko granice, u Post Falls, tijekom prohibicije. To je bilo davno. Lijepo je ondje, sva ona brda i tako.

Henry je sjeo na rubnjak. Sheldon mu je dao praznu kutiju za hranu.

—Oh, ima tomu već dugo kako su me zvali »mladićem«, ali, dječaće — rekao je — vidim ti u očima. Znam da pokušavaš djelovati hrabro, onako da te ni vlastita majka ne može pročitati. Henry, u životu sam vidio mnoge nesreće. Znam što te tišti i znam da te to tišti *opako*.

Henry je pogledao Sheldona ispod oka. — Što? Zar je tako očito?

—Svi smo to proživjeli. Morali smo gledati kako ih odvode. To ti može slomiti srce, za cijeli život. Ovdje, u *takozvanom Međunarodnom okrugu*, ti, ja, Filipinci, Korejci koji dolaze, pa čak i neki Židovi i Talijani, svi smo to proživjeli. Ali tebe je drukčije pogodilo. .. kad si vidio kako *ona* odlazi.

— Ja sam je pustio da ode.

— Henry, ona je *morala* otići, pustio je ti ili ne. Nisi ti kriv.

—Ne, *ja sam je pustio* da ode. Nisam se pravo ni pozdravio s njom, nego sam je zapravo otpremio.

Nekoliko trenutaka vladala je tišina, a Sheldon je prstima petljao po tipkama saksofona. — Onda trebaš uzeti olovku i komad papira i napisati joj pismo...

Henry ga je prekinuo. — Ne znam ni njezinu adresu. Pustio sam je da ode, a ona mi još nije pisala.

Sheldon je skupio usne i duboko uzdahnuo, zatvorio kovčeg saksofona i sjeo pokraj Henryja na hladni beton. — Zacijelo znaš gdje se nalazi Minidoka, zar ne?

—Trebao bih pogledati na karti...

—Hajdemo je onda posjetiti... sigurno imaju određeno vrijeme za posjete, kao u Puyallupu. Dođi, uđimo *u trbuh velikog psa* i posjetimo je.

—Velikog psa?

—U Greyhound, dječaće. Zar ti moram nacrtati? Idemo autobusom, trenutačno imam vremena napretek. Otići ćemo u petak, a vratit ćemo se u nedjelju, tako da gotovo nećeš ni izostati iz škole.

— Ne mogu...

— Zašto, pa imaš trinaest godina, zar ne? U tatinim očima si muškarac. Dakle, možeš donijeti odluku kao muškarac i učiniti ono što moraš. Barem bih ja tako postupio.

— Ne mogu majku ostaviti samu, a što je s ocem?

— Što je s njim?

—Ne mogu ga samo tako ostaviti. Ako dozna da sam otišao u Idaho posjetiti jednu Japanku, srce će mu prestati kucati...

—Henry — Sheldon ga je pogledao, ozbiljniji nego ikada. — Nisi ti kriv što ti je otac imao moždani udar. On vodi rat u glavi i srcu otkako je bio tvojih godina, dok je još živio prijeko u Kini. Ti ne možeš preuzeti na sebe ono što se dogodilo dok se još uopće nisi ni rodio. Razumiješ li me?

Henry je ustao i otresao prljavštinu s hlača. — Moram ići. Vidimo se. — Nasmiješio se koliko je to bilo moguće i krenuo kući. Sheldon se nije usprotivio.

U pravu je, pomislio je Henry. Ja *jesam* dovoljno star da mogu donositi vlastite odluke. Ali putovati u Idaho, to je predaleko, preopasno. Zašto bih trebao samo tako pobjeći, nekamo gdje još nikad nisam bio? Ako mi se što dogodi, tko će se brinuti o majci? Sada, kad moj otac leži u krevetu, ja sam jedino muško u kući. Možda ću čak morati napustiti školu i zaposliti se kako bismo mogli plaćati račune. A osim toga, bježanje je neodgovorno. Ipak, što je više razmišljao o tome, to mu je bilo jasnije da nije u pitanju novac. Ono što je zaradio u logoru Harmony bilo bi više nego dovoljno za put, a ostalo bi mogao pokriti neočekivanim dobitkom od tete King.

Ne, ne mogu to učiniti. U ovom trenutku to jednostavno nije izvedivo.

Kad je Henry došao kući, njegov je otac ležao u krevetu i čvrsto spavao. Otkako je imao moždani udar, više nije hrkao onako glasno kao prije. U svakom je pogledu bio još samo svoja sjena. Samo što je strijela njegova prokletstva još bila usmjerena prema Henryju. Bez obzira gdje se nalazio, Henry ju je osjećao.

Majka je ušla u stan s punom košarom rublja koje je donijela sa zajedničkog užeta. — Dobio si čestitku za rođendan — rekla je na kantonskom. Gurnula je ruku u džep pregače i pružila mu je. Bila je to svijetložuta omotnica, malo zgužvana i prljava. Henry je prepoznao markicu.

Već je po rukopisu odgonetnuo od koga je pismo — došlo je iz Minidoke. Od Keiko. Nije ga zaboravila.

Pogledao je majku, pomalo zbunjeno, ali ne ponizno.

— U redu je — rekla je i otišla noseći košaru za rublje.

Henry uopće nije otišao u svoju sobu kako bi otvorio omotnicu. Učinio je to odmah, oprezno. Na vrhu stranice Keiko je olovkom i tušem nacrtala rođendansku tortu i obojila je vodenim bojama. Ispod toga je pisalo: »Sretan rođendan, Henry! Nisam htjela da odeš, ali sam znala da moram otići i da ništa ne možeš promijeniti. Ne želim uznemiravati tvoju obitelj niti želim još više pogoršati odnos između tebe i tvog tate. Htjela sam ti samo dati do znanja da mislim na tebe. I da mi nedostaješ više nego što možeš zamisliti.«

U nastavku je pisala o svakodnevici u logoru. O tomu kako i ondje imaju školu te o svojem ocu. Diploma pravnoga fakulteta nije mu pomogla kad je morao ići vaditi šećernu repu.

Pismo je završilo ovako: »Neću ti više pisati, ne želim ti praviti probleme. Možda je tvoj otac u pravu. Keiko.«

Henryju su drhtale ruke dok je po tko zna koji puta čitao posljednju rečenicu. Pogledao je majku koja je otišla u kuhinju i promatrala ga krajičkom oka. Stavila je ruku na usta i djelovala je zabrinuto.

Henry se usiljeno nasmiješio i otišao u sobu gdje je izbrojio novac koji je uštedio preko ljeta. K tomu je dodao i dar od tete King. Potom je iz ormara uzeo stari kovčeg pa spakirao odjeću i čisto donje rublje za nekoliko dana.

Kad je izašao iz sobe, osjećao se kao potpuno drugi čovjek od onoga koji je netom prije ušao u stan. Majka ga je pogledala, zbunjena.

S kovčegom u ruci krenuo je prema vratima. — Idem na autobusni kolodvor i vratit ću se za nekoliko dana. Nemoj me čekati.

— Znao sam da ćeš donijeti ispravnu odluku — rekao je Sheldon i nasmiješio mu se sa sjedišta autobusa Greyhound koji je vozio u Walla Wallu. - Znao sam da je to u tebi. Vidio sam ti u očima.

Henry je gledao kroz prozor iza kojega su nestajale ulice Seattlea i počeli se pojavljivati zeleni brežuljci koji su postajali sve viši i viši, sve do prijevoja između zapadnog i istočnog Washingtona. Brzo je pronašao Sheldona, a kovčeg u ruci bio je znak da ga poziva sa sobom. — Idem samo po šešir — kratko je odgovorio Sheldon i ubrzo su bili na putu do autobusnog kolodvora gdje su kupili dvije povratne karte za Jerome u Idahu, grad koji je bio najbliži logoru Minidoka. Karte su koštale dvanaest dolara po osobi. Henry se ponudio platiti za Sheldona jer je tijekom ljeta zaradio dovoljno novca, ali Sheldon je odbio.

—Hvala ti što ideš sa mnom. Nisi morao platiti, imao bih dovoljno...

—U redu je, Henry. Ionako gotovo nikad ne odlazim iz grada. Henry mu je bio vrlo zahvalan. Duboko u sebi želio je da mu

ostane još novca. Barem za *tri* povratne karte. Htio je zamoliti Keiko da se vrati s njim. Namjeravao joj je dati svoje dugme i pokušati je prokrijumčariti iz logora. U tom trenutku bilo je vrijedno pokušati. Mogla bi stanovati u kući tete King na Beacon Hillu, barem je tako mislio. Za razliku od njegova oca, teta King nije imala ništa protiv svojih susjeda Japanaca. To je jednom prilikom izjavila, na Henryjevo veliko iznenađenje. Bila je nekako tolerantnija, otvorenija. To je bila samo pretpostavka, ali kako su stvari stajale, to mu je bila jedina nada.

— Znaš li gdje je logor? — upitao je Sheldon.

—Znam kako je to bilo u Puyallupu, u logoru Harmony. Kad dođemo dovoljno blizu, nećemo ga moći promašiti.

— Kako možeš biti tako siguran?

Henry ga je prekinuo. — Ondje je zatvoreno oko devet tisuća ljudi. To je poput maloga grada. Neće biti problem pronaći logor, nego pronaći Keiko među tolikim ljudima.

Sheldon je zavijždao, na što se starija gospođa u krznenoj kapi okrenula prema njemu i ljutito ga pogledala.

Henryju nije smetalo što sjedi otraga. No činilo mu se da Sheldonu smeta. Tu i tamo bi primijetio da je to *sjeverozapad, a ne daleki jug* i da ih vozač nije imao pravo palcem uputiti na stražnja sjedala kad su ušli. Ipak, bili su na putu. I sama činjenica da su htjeli otputovati tako daleko, na nepoznato mjesto, krila je u sebi dovoljno mogućih nevolja. Prednost sjedenja u posljednjem redu bila je u tome što nitko nije mogao u tebe buljiti odostraga ili postavljati pitanja. Henry je gotovo nestao u kutu autobusa i gledao kroz prozor, a oni koji su se okretali prema njima izbjegavali su pogledati Sheldona u oči.

—Što ako dođemo, a nitko nam ne bude htio iznajmiti sobu u kojoj bismo spavali? — upitao je Henry.

—Nekako ćemo se snaći. Ne bi mi bilo prvi put da moram noćiti pod vedrim nebom, znaš.

Unatoč Sheldonovu pozitivnom stavu, Henry je bio vrlo zabrinut. Neposredno prije nego što su svi Japanci evakuirani s Bainbridge Islanda, Keikin ujak i njegova obitelj pokušali su odseliti dalje u unutrašnjost — gdje Japanci nisu bili pod takvom prismotrom. Neke japanske obitelji poticali su da dragovoljno odu. Neki su čak smatrali da će se na taj način spriječiti zatočenje. Problem je bio u tome što nitko nije htio prodati gorivo obiteljima koje su bježale iz grada i nitko im nije htio iznajmiti sobu. Čak su ih odbili i na mjestima koja su bila doslovno prazna ili su pak stavljalj natpis »zatvoreno« kad su japanske obitelji izašle iz auta. Keikin ujak stigao je do Wenatcheeja, u Washingtonu, a onda se morao vratiti jer mu nitko nije htio prodati benzin. Vratio se i uhvatili su ga kao i sve ostale.

Henry je razmišljao o spavanju vani i bio je sretan što je ponio dosta odjeće. Rujan je bio kišovit i hladan, barem u Seattleu. Tko zna kako će u to doba godine biti u Idahu?

Nakon šest sati stigli su u Walla Wallu, malo poljodjelsko mjesto koje je bilo poznato po voćnjacima jabuka. Henry i Sheldon imali su četrdeset pet minuta za doručak, a onda će nastaviti putovati prema Twin Fallsu pa u Jerome, u Idahu, odakle će, kako su se nadali, stići u logor Minidoku.

Samo što je stupio na pločnik, Henry je osjetio nelagodu. Kao da su svi pogledi ovoga svijeta bili uprti u njega i Sheldona. Posvuda su se mogli vidjeti samo bijeli ljudi, ni jedan obojeni. Čak ni Indijanac, što je Henry očekivao jer je ipak riječ o gradu koji je dobio ime prema indijanskom plemenu. Umjesto toga oko njih su bili sami užtogljeni bijelci kojima su, bez iznimke, upali u oči. No, nitko nije djelovao neljubazno. Pogledali bi Sheldona i njega i nastavili sa svojim poslom. Unatoč tomu, Henry je petljao po

svojemu dugmetu s natpisom »Ja sam Kinez«, a Sheldon je rekao:

—Idemo potražiti nešto za jelo. I ne gledaj nikoga u oči, čuješ li? Henry je znao da Sheldon nije rođen u Seattleu. Odrastao je u

Tacomi, ali je rođen u Alabami. Njegovi su roditelji otišli s Juga kad je Sheldon imao pet ili šest godina i posve je sigurno da je do tada doživio toliko toga da se nikad ne poželi vratiti onamo. On je i sada oslovljavao odrasle i mlade s »gospodine« i dodirivao šešir govoreći »gospodo«, ali inače više nije htio ni čuti za Jug. A sudeći po Sheldonovoj neposrednoj reakciji na ljude na ulicama Walla Walle, ovo je jednako tako mogao biti i Birmingham u Alabami.

—Kamo idemo?

Sheldon je prešao pogledom preko izloga trgovina i restorana.

—Ne znam, možda ipak nije tako loše kao što sam mislio.

—Kako to misliš?

—Mislim, pogledaj oko sebe. Čini se da nikoga posebno ne zanimamo. A ne vidim na izlozima ni natpise »Samo za bijelce«.

Hodali su ulicom i prolazili pokraj ljudi koji su ih očito primjećivali, ali umjesto da su sklanjali djecu pred njima, samo su mahnuli, što je bilo posebno zbunjujuće.

Napokon su se zaustavili pred velikim ulazom vjerojatno najveće zgrade u gradu, pred hotelom Marcus Whitman. U hotelu je bila kavana. - Što misliš? — upitao je Henry.

—Ovo bi trebalo biti dobro kao i sve drugo. Idemo okolo pa ćemo naručiti nešto za van.

—Okolo? — upitao je Henry.

—Nećemo se izlagati opasnosti, Henry, kad smo već stigli ovako daleko...

—Mogu li vam pomoći? — Stariji gospodin vjerojatno je iza njih prešao preko ulice. Sheldon se ukočio kad je čuo njegovo pitanje, a Henry se pokušavao sakriti iza svojega prijatelja. — Vas dvojica niste odavde, zar ne?

Henry je progutao slinu.

—Ne, gospodine, samo smo u prolazu. Upravo smo se htjeli vratiti u autobus...

—Kad ste već došli, trebali biste na brzinu ući unutra i popiti nešto toplo. — Henry je pratio kako čovjek okreće glavu i gleda niz ulicu prema autobusnom stajalištu. — Čini se da imate još dovoljno vremena. Dobro došli u Walla Wallu i nadam se da ćete nas uskoro ponovno posjetiti. — Dao je Henryju i Sheldonu nekakvu malu brošuru i dodirnuo šešir. — Bog vas blagoslovio.

Henry je zbunjeno gledao za njim. Kakav je ovo grad, pitao se. Misli li on da sam ja Japanac? Pogledao je u svoje dugme, a potom u Sheldona koji je listao brošuru i češao se po glavi. Sheldon je djelovao iznenađeno, ali kao da mu je bilo lakše. Bila je to brošura adventista, crkve koja je, koliko je Henryju bilo poznato, pomagala zatvorenim Japancima. Adventisti su odlazili u logor i ondje dragovoljno radili kao učitelji ili medicinsko osoblje. Ispostavilo se da tu postoji velika adventistička zajednica, a imaju čak i privatno crkveno učilište.

Dok su on i Sheldon pili kavu i jeli prepečenac, promatrali su ljude oko sebe i razmjenjivali poglede s njima. Nisu se svi bojali. Neki su im se čak i nasmiješili.

Bilo je jednostavno pronaći logor, a to je Henryja na neki način još više rastužilo. Kad su on i Sheldon u Jeromeu izašli iz autobusa, Henry nije mogao ne zamijetiti golemu ploču s natpisom *Minidoka — ratno središte za premještaj — 29 kilometara*. Deseci ljudi tovarili su prtljagu u kamione i osobna vozila i svi su htjeli u logor koji je postao sedmi po veličini grad u Idahu.

Sheldon je namjestio šešir. — Središte za premještaj... Zvuči kao da iza svega stoji trgovačka komora koja pokušava ljudima naći novi dom.

— Logor *jest* njihov novi dom — bilo je sve što je Henry mogao reći.

Žena odjevena kao medicinska sestra spustila je prozor na plavoj limuzini. — Sigurno idete u logor. Trebate li prijevoz? — upitala je.

Henry i Sheldon su se pogledali. Je li bilo baš tako očigledno? Ali, na autobusnom kolodvoru činilo se da svi imaju posla gore na sjeveru. Obojica su snažno kimnuli.

— Kamion iza mene prevozi posjetitelje, ako vas to zanima. Henry je pokazao prema velikom kamionu za prijevoz sijena s improviziranim klupama i klimavim stranicama. — Ovaj ovdje?

— Da, taj. I bolje požurite ako želite ići njime, uskoro će krenuti. Sheldon je dotaknuo šešir, uzeo kovčeg i gurnuo Henryja. —

Puno hvala, gospođo, vrlo smo vam zahvalni.

Otišli su do kamiona, popeli se straga pa sjeli pokraj dviju časnih sestara i jednoga svećenika, koji su očito razgovarali na latinskom, ali im se katkad potkrala i rečenica na japanskom jeziku.

— Čini se da je jednostavnije nego što si mislio — rekao je Sheldon i gurnuo kovčeg među noge. — I da je logor još veći nego što si mislio.

Henry je kimnuo i osvrnuo se. On je bio jedini Azijac na vidiku, a na kamionu posve sigurno. Međutim, bio je Kinez, Kina je bila saveznica Sjedinjenih Američkih Država, a usto je bio i američki državljanin. To se računa, zar ne?

S udaljenosti od osam kilometara Henry je na obzoru ugledao logor. Golemi kameni dimnjak uzdizao se iznad sušnih, prašnjavih polja na kojima se nazirao plan malenoga grada. Sve je još bilo u izgradnji. Henry je čak iz daljine mogao razaznati kosture niza velikih zgrada.

I Sheldon je to vidio. — Tu sigurno ima oko tisuću jutara — rekao je Sheldon. Henry nije znao koliko je to, ali grad je bio golem.

— Možeš li ti to vjerovati? — upitao je Sheldon. — Ovdje kao da cijeli grad izrasta iz rijeke Snake. Ovdje je zemlja tako sušna i jalova, a oni dovode ovamo tolike ljude.

Henry je promatrao krajolik. Nigdje se nije moglo vidjeti drveće, cvijeće ni trava, nego samo pokoji grm. Suho pustinjsko tlo bilo je išarano samo sumornim vojarnama prekrivenim katranskim papirom. Posvuda su bili ljudi. Na tisuće njih. Činilo se da većina radi na zgradama ih u okolnim poljima beru kukuruz, vade krumpir i repu. Mogla su se vidjeti čak i djeca i starci, svi pognuti iznad prašnjavih brazda. Svi su bili vrlo zaposleni i u pokretu.

Kamion je poskakivao putem punim rupa, a kočnice su prodorno zaškripale kad se napokon zaustavio. Kad su se putnici iskricali, radnike su uputili na jednu stranu, a posjetitelje na drugu. Henry i Sheldon pošli su za malom skupinom ljudi koji su se gurali u prostoriju za posjetitelje načinjenu od kamena. Zapuhao je vjetar. Henry je osjetio miris prašine u zraku, osjetio je prašinu na koži. Zemlja je bila suha, a u zraku se osjetio neopisiv miris, mješavina slatke trave i mirisa nadolazeće kiše. S obzirom na to da je bio iz Seattlea, Henry je taj miris predobro poznao. Dolazila je oluja.

U prostoriji za posjetitelje objasnili su im što se smije unijeti u logor i što se smije iz njega iznijeti. Cigarete i alkohol bili su dopušteni u malim količinama, a prilično bezopasne stvari poput turpijica za nokte bile su zabranjene. — Pretpostavljam da se ne smiju unijeti ni velike škare za rezanje žice — Henry je šapnuo Sheldonu koji je samo kimnuo i dodirnuo šešir.

Pojava kineskog dječaka možda je bila neobična, ali u sveopćem užurbanom dolaženju i odlaženju, gotovo ih nitko nije ni primijetio. Henry je u početku bio gotovo siguran da će ga odmah izdvojiti bajunetom i otpremiti u logor. Izenadio se što se nitko ne obazire na njega. No kako bi se i mogli obazirati? Morali su brinuti o tisućama zatvorenika, a autobusi su neprestano dovozili nove. Logor je tek počeo živjeti i još se uhodavao — bila je to zajednica koja je brzo rasla iza bodljikave žice.

—Nadam se da si se okupao prije polaska — rekao je Sheldon i pogledao kroz prozor. — Jer oni još uvijek kopaju vodovod.

Henry se pomirisao ispod pazuha koji je vonjao po znoju i boravku u autobusu.

Sheldon je maramicom obrisao čelo. — Proći će još nekoliko mjeseci dok ne dobiju toplu vodu i zahode.

Henry je kroz prozor gledao japanske radnike koji su se mučili na suncu. Bio je zahvalan što su Sheldon i on unutra stajali u redu. Čekali su pola sata da se mogu upisati kao posjetitelji. Na kraju je službenica listala popise logoraša kako bi vidjela je li obitelj Okabe već stigla u logor.

—To su sve kvekeri — Sheldon je šapnuo Henryju i kimnuo u smjeru službenice.

— Kao onaj lik na kutiji zobenih pahuljica?

—Tako nešto. Oni su bili protiv rata i tako. Sada dragovoljno rade u logorima, poučavaju ili pomažu kao medicinske sestre ili osoblje, barem sam tako čuo. Većina bijelaca koji tu rade su kvekeri. Iako je ovo Idaho, a to znači da su neki vjerojatno i adventisti. Sve je to manje-više isto.

Henry je pogledao u bjelkinju iza pulta. Izgledala je kao s reklame za kućanice. Obična, jednostavna, oku ugodna.

Podigla je pogled sa spisa i nasmiješila se. — Obitelj Okabe? Ovdje je, kao i desetak drugih obitelji s tim prezimenom, ali mislim da sam našla one koje vi tražite.

Sheldon je potapšao Henryja po ramenu.

—Idite tamo prijeko u prostoriju za posjetitelje — rekla je i ispružila ruku. — Oni će vas uputiti dalje. Logor je organiziran poput grada, ima ulice i blokove. Posjeti se obično dogovaraju pismom ili telefonom. Katkada se može telefonirati i iz glavnog ureda. U svim drugim slučajevima šaljemo kurira u odgovarajući dio logora pa on ostavi poruku na vratima smještaja koji je dodijeljen toj obitelji.

Henry ju je pokušao pratiti, treptao je i trljao se po čelu.

—To obično traje jedan dan — rekla je gospođa — budući da djeca idu u privremenu školu, a odrasli rade u logoru.

—Što rade? — upitao je Henry, prisjetivši se radnih aktivnosti koje je vidio vani.

—Uobičajene poslove. Vade šecernu repu ili grade što je potrebno. A za žene ima mnogo administrativnog posla. — Uzdahnula je rekavši to i vratila se hrpi papira koja se nalazila ispred nje.

Henry je ispunio formular za Keiko, koja je, kako su mu rekli, bila s obitelji smještena u bloku sedamnaest, nedaleko od tog dijela logora Minidoka. Htio ju je iznenaditi pa je napisao samo »posjetitelj« i izostavio ime. Kurir, Japanac, koji je ironijom sudbine bio star i šepav, uzeo je cedulju i dao se na put.

—Ovo bi moglo potrajati — rekao je Henry.

Sheldon je kimnuo i pogledao beskrajnu rijeku posjetitelja kako ulazi i izlazi.

Sjeli su na tvrdu klupu između starijeg muškarca s nekoliko kutija punih pjesmarica i mladog para s košarama punim krušaka, a Henry je gledao kao Sheldon pucketa prstima i poželio da je njegov prijatelj barem ponio saksofon. — Hvala ti što si došao sa mnom.

Sheldon je Henryja potapšao po koljenu. — Morao sam to učiniti. To je to. Tvoj stari zna da si prevalio toliki put i da si ovdje?

Henry je ozbiljno odmahnuo glavom. — Rekao sam majci da me neće biti nekoliko dana. Ona sigurno sluti. Doduše, ne vjerujem da zna da sam *ovdje*, ali zna dovoljno. Ne kažem da joj se to sviđa, ali pustila me i nije me ništa ispitala... više od toga nije mogla učiniti, to je valjda njezin način na koji mi pomaže. Brinut će se, ali će izdržati. Jednako kao i ja. Mislim, ja sam jednostavno morao doći ovamo. Možda nikad više neću vidjeti Keiko i ne želim da ono što sam rekao u logoru Harmony ili, bolje rečeno, što *nisam* rekao, bude posljednje što je čula od mene.

Sheldon je promatrao ljude koji su dolazili i odlazili. — Ima još nade, Henry. Samo čekaj. Možda će potrajati, ali nada umire posljednja.

Trajalo je šest sati. Henry i Sheldon su čekali i čekali, katkada unutra, a onda opet vani ispred središta za posjetitelje, gdje su hodali tamo-amo. Olujni su se oblaci navukli i zamračili nebo, iako je do zalaska sunca bilo još nekoliko sati.

Henry je na kraju stavio ruku na kovčeg i bacio pogled na natpis na kojemu je stajalo da je vrijeme posjeta samo do pola šest. — Vrijeme je da se vratimo. Ostavili smo poruku. Ona je vjerojatno još nije vidjela. No, sutra ćemo doći ponovno. Do tada će sigurno naći poruku, pomislio je.

Vani su udarale prve krupne, teške kapi na isušeno tlo. Uskoro je kiša bubnjala po limenim krovovima sklepanih zgrada i poludovršenih vojarni, što je zvučalo poput jake, monotone tutnjave. Ljudi su tražili zaklone kako bi se

smjestili pod njih. Henry je pomislio na krovove prekrivene katranskim papirom i napola dovršene zgrade. Nadao se da su bile prazne i da su stanovnici logora našli mjesto pod nekim od gotovih krovova.

— Eno jednog autobusa za posjetitelje. — Sheldon je pokazao prema autobusu, odražavajući ravnotežu s kovčegom na glavi kako bi se zaštitio od pljuska. Iz daljine se čula grmljavina, ali munje se nisu vidjele. Još nije bilo dovoljno mračno.

Henry je pokušavao zamisliti što Keiko upravo radi. Vjerojatno je s ostalom japanskom djecom trčala kući iz škole. To je morala biti čudna mješavina, od onih koji su znali samo engleski do onih koji su govorili samo japanski. Zamišljao je Keiko i njezinu obitelj u njihovu skloništu, kako se guraju oko peći ne bi li se zagrijali dok oko njih kroz rupe u krovu kiša kaplje u kante. Zamišljao je kako Keiko sluša ploču Oscara Holdena. Misli li na mene? Misli li na mene toliko koliko ja mislim na nju? *Zar je to uopće moguće?* Ne, Henry je toliko mislio na nju da ju je viđao na ulicama Seattlea i čak joj je mogao čuti glas. Jednostavan i tih. Sjajan, na savršenom engleskom, kao i sada kad je unatoč grmljavini čuo kako izgovara njegovo ime. Kao da je bila tu. Kao da nikada nije otišla. Uvijek se čudio koliko mu se sviđa kad ona izgovara njegovo ime.

Henry. Od onoga dana kad ju je prvi put ugledao u školskoj kuhinji. *Henry.* Sve do onog strašnog trenutka kad je vidio kako on i njezina obitelj ulaze u vlak za logor Harmony. *Henry.* I na kraju, kad se pozdravila s njim na onako oprezan, suzdržan način, kad joj je rekao zbogom i pustio je da ide jer nije htio da se sve još više zaplete, kad je htio biti *dobar sin.*

Njezin ga je glas pratio sve te tjedne.

— Henry?

To je bila ona. Stajala je na kiši, vani ispred kamenog središta za posjetitelje na kojemu su se upravo zatvarala vrata, iza zaključanih vrata i bodljikave žice. Nosila je onu žutu haljinu i sivu mokru vestu koja joj je visjela na uskim ramenima. Tada je preskočila blatne lokve i dotrčala do ograde koja ju je razdvajala od njega. — Henry! — U ruci joj je bila mokra i zgužvana cedulja koju joj je donio kurir.

Suznih očiju, brišući rukavom pokislo lice, Henry ju je kroz ogradu uhvatio za ruke te su se privili jedno uz drugo, posve blizu. Ruke su mu skliznule do njezinih dlanova koji su bili tako nevjerojatno topli, unatoč kiši. Kroz mali otvor na bodljikavoj žici priljubili su glave, a Henry joj je bio tako blizu, da je gotovo mogao osjetiti njezine trepavice kad bi trepnula. Njihova blizina štitila im je lica od kiše koja im se uz obraze slijevala u ovratnike.

— Što radiš ovdje?

Obrisala je kapi koje su joj se s pramena kose slijevale u oči. — Ja... ja sad imam trinaest godina. — Henry nije znao što bi drugo rekao.

Keiko nije rekla ni riječi. Pružila je ruke kroz ogradu i objumila ga oko struka.

—Jednostavno sam otišao od kuće. Došao sam vidjeti te. Sada sam dovoljno star da sam donosim odluke pa sam sa Sheldonom sjeo u autobus. Morao sam ti nešto reći.

Henry ju je pogledao, a u Keikinim očima odražavalo se nešto čega nije bilo na kišnom rujanskom nebu. Duboko u njoj plamtjelo je nešto.

—Žao mi je...

—Zbog čega?

—Što se nisam oprostio s tobom.

—Oprostio si se.

—Ne onako kako sam trebao. Bio sam zabrinut zbog obitelji. Zbog svega. Bio sam zbunjen. Nisam znao što želim. Nisam znao što je to rastanak.

—I onda si prevalio cijeli put dovde, sve te silne kilometre, samo zato da se pozdraviš sa mnom? — upitala je Keiko.

—Ne — rekao je Henry, osjetivši unutarnji nemir. Kiša koja je padala po njemu bila je hladna, ali on je nije osjećao. Kaput mu je zapeo za bodljikavu žicu i poderao se dok ju je nježno uhvatio oko struka, pridržavajući njezinu natopljenu vestu. Nagnuo se naprijed i naslonio čelo na hladnu žicu; ako je na žici i bilo nešto oštro, on to nije osjetio. Osjetio je samo Keikin obraz moker od kiše priljubljen uz njegov.

—Došao sam učiniti ovo — rekao je Henry. Bio je to njegov prvi poljubac.

SHELDON THOMAS

(1986.)

Henry se sklonio od kiše, ušavši u vijugave hodnike Hearthstone Inna, doma za stare i nemoćne u zapadnom Seattlu, nedaleko od trajektnog pristaništa Fauntleroy, koje je povezivalo grad s Vashon Islandom. Sada, kad je Ethel bila mrtva i kad je imao dovoljno vremena, često je dolazio ovamo.

Hearthstone Inn bio je jedan od ljepših domova u zapadnom Seattlu ili se Henryju barem tako činilo, iako nije bio stručnjak za te stvari. Više je bio stručnjak za domove koji mu se nisu sviđali. Hladna, sumorna mjesta na koja ne bi pustio Ethel ni u kojem slučaju. Betonske zgrade s malim prozorima u kojima su zaboravljeni ljudi čekali smrt. Hearthstone Inn je, naprotiv, nalikovao na lovačku kuću, uređenu u seoskom stilu, na mjesto za odmor, a ne na ubožnicu.

Na ulazu je visio luster od jelenjih rogova. Lijep detalj, pomislio je Henry i skrenuo u jedino krilo koje je bolje poznao. Nije se potrudio prvo pogledati u sestrinsku sobu, nego je odmah otišao do sobe četrdeset dva i tiho pokucao ispod mjesta na kojoj je stajala pločica s natpisom »Sheldon Thomas«.

Nije dobio odgovor, ali je ipak zavirio unutra. Sheldon je drijemao u polusjedećem položaju, na povišenom bolesničkom krevetu. Nekad krupni obrazi, koji su se pri sviranju saksofona znali napuhati kao baloni, sada su mlohavo visjeli s jagodičnih kostiju. Na podlaktici mu je bio zalijepljen flaster preko igle ubodene u istrošenu, zgužvanu kožu, tanku poput papira. Prozirna cijev oko ušiju i ispod nosa dovodila mu je kisik u pluća.

Mlada sestra, koju Henry još nije poznao, prišla mu je i uhvatila ga za ruku. — Jeste li vi prijatelj ili rođak? — šapnula mu je na uho kako ne bi ometala Sheldona.

Pitanje je lebdjelo u zraku poput kakva lijepog akorda. Henry je bio Kinez, Sheldon očigledno nije. Nisu uopće bili slični. — Daljnji rođak — odgovorio je Henry.

Odgovor je, čini se, bio dovoljan. — Upravo smo ga htjeli probuditi da mu damo lijekove - rekla je sestra. — Ovo je dobar trenutak za posjete. Ionako bi se uskoro probudio. Ako nešto budete trebali, ja ću biti vani.

Henry je napola otvorio vrata. Svjetiljka sa žarko ljubičastim lukom bila je jedino svjetlo u prostoriji, ne računajući crvene lampice različitih monitora na koje je njegov prijatelj bio priključen. Zavjese su bile razmaknute, a prigušena svjetlost oblačnog popodneva davala je sobi toplinu.

Na zidu je u prašnjavom okviru visjela zlatna ploča na 45 okretaja, singlica koju je Sheldonov bend snimio kasnih pedesetih godina. Pokraj nje bile su slike Sheldonove obitelji, njegove djece i unučadi. Crteži nacrtani masnim bojama i flomasterima krasili su vrata kupaonice i komad zida ispod televizora koji je bio obješen za strop. Noćni ormarić bio je pun malih svežnjeva fotografija i nota.

Henry je sjeo u trošni naslonjač pokraj kreveta i pogledao rođendansku čestitku. Sheldon je prošli tjedan napunio sedamdeset četiri godine.

Jedan od brojnih monitora počeo je pištati, a onda je ponovno utihnuo.

Henry je gledao kako Sheldon zijeva, a potom otvara oči, pokušavajući se treptanjem priviknuti na svjetlost. Sheldon je pogledao

Henryja i podario mu osmijeh, otkrivajući stari zlatni zub. — Vidi, vidi... Koliko dugo već sjediš ovdje? — upitao je, protegnuo se i zagladio sijedu kosu na glavi koja je počela ćelavjeti.

—Upravo sam došao.

—Je li već nedjelja? — upitao je Sheldon, sada već potpuno budan, lagano promijenivši položaj u bolesničkom krevetu.

U mjesecima nakon Etheline smrti Henry je obično dolazio nedjeljom poslijepodne kako bi zajedno sa Sheldonom gledao utakmice Seahawksa. Sestra bi tada pomogla Sheldonu da se prebaci u invalidska kolica i odgurala ga u veliki dnevni boravak. Onaj s velikim ravnim ekranom. No posljednjih se tjedana Sheldon osjećao preslabim za to. Sada su utakmicu gledali u njegovoj sobi. Katkada bi mu Henry kradom donio ljuto začinjena

pileća krilca, juhu od školjaka iz Ivar'sa ili kakvo drugo Sheldonovo omiljeno jelo koje mu sestre, naravno, nisu dopuštale. Ali danas toga nije bilo.

Danas nije bio dan za utakmicu i Sheldonu je donio nešto posve drukčije. — Ovaj tjedan sam došao ranije — rekao je Henry. I to dovoljno glasno kako bi ga Sheldon mogao čuti i bez slušnoga aparata.

—Što, misliš da neću izdržati do nedjelje? — nasmijao se Sheldon. Henry se nasmiješio starom prijatelju. — Našao sam nešto za što

vjerujem da bi ti volio imati. Nešto što sam tražio... nešto što si ti godinama tražio.

Sheldon je pogledao Henryja svojim krupnim, krvlju podlivenim očima i na mlohavom, obješenom licu odjednom se pojavila gotovo mladalačka znatiželja. Henry ga takvoga dugo nije vidio.

—Imaš iznenađenje za mene, Henry?

Henry je kimnuo i nasmiješio se. Znao je da ploča Oscara Holdena Sheldonu znači jednako puno kao i njemu. Možda iz drugih razloga, ali obojici je mnogo značila. Oscar Holden je 1942. godine pomogao Sheldonu da se probije, a i nakon rata, kad se klub ponovno otvorio, Sheldon je svirao s njim godinu dana. Kad je Oscar umro nakon nekoliko godina, Sheldon je osnovao novi bend. Zahvaljujući vremenu provedenu s Oscarom i vjerodostojnosti koju mu je dalo njegovo ime, dobio je mnogo dugoročnih poslova i čak potpisao ugovor za snimanje ploče s jednom lokalnom kućom.

—Mladi neću biti, a ni Božić više nije tako daleko... — rekao je Sheldon.

—Sad kad sam je pronašao nakon toliko godina, postoji jedan mali problem. Potreban joj je popravak kako bi je mogao slušati.

—Nije važno. — Dok je Sheldon govorio, drhtavim je prstom dotaknuo čelo. — Tu pjesmu sviram svake noći u glavi. Mogu je čuti. Ja sam bio ondje, sjećaš se?

Henry je gurnuo ruku u torbu i izvadio staru ploču na 78 okretaja koja se još nalazila u izvornom omotu. Pružio ju je Sheldonu i čitao mu tekst s naljepnice dok je Sheldon na noćnom ormariću tražio naočale za čitanje. — Oscar Holden and...

—The Midnight Blue — Sheldon je dovršio Henryjevu rečenicu.

Henry je dao ploču starom prijatelju koji ju je prislonio na prsa. Sklopio je oči, kao da odnekud može čuti glazbu, izdaleka, iz davno proteklih vremena.

ČEKANJE

(1942.)

Henry se probudio na podu, na prljavom madracu punom slame, uz zvuk kiše koja je curila kroz krov i padala u napola pun lavor usred prostorije koja je obitelji Okabe služila kao dnevni boravak. S njegove desne strane nalazio se prostor prekriven zastorom, gdje su na jednoj strani spavali Keiko i njezin mali brat, a na drugoj njezini roditelji.

Čuo je kako Keikina majka tiho hrče, uz rominjanje kiše koja je padala po limenom krovu — bio je to opuštajući, melodičan zvuk zbog kojeg je Henry imao dojam da još uvijek sanja. A možda i je sanjao. Možda je u stvari bio kod kuće u svom krevetu, u sobi koja je gledala na Canton Alley i spavao pokraj otvorenog prozora unatoč protivljenju njegove majke. Henry je zažmirio i udahnuo, osjećajući miris kiše, ali ne i slani zrak Seattlea koji je mirisao po ribi. Bio je tu. Uspio je doći do Minidoke. Čak i dalje, do Keikine *kuće*.

Nije htjela da ode, a ni on to nije htio. Tako su se sastali s druge strane zgrade za posjetitelje. Sve je bilo osmišljeno tako da ljudi ne bježe iz logora, a ne da sprečava ljude da se proguraju unutra. A na Henryjevo veliko iznenađenje, čak se nije morao posebno truditi. Samo je iznenađenom Sheldonu — koji se kasnije suglasio — rekao da će se naći s njim sutradan, uzeo školske knjige koje su nosili kvekeri što su radili kao učitelji i išao za njima te prošao pokraj stražara. Napokon je prvi put u njegovu životu bilo od koristi to što bijelci misle da je jedan od *njih* — da je Japanac.

Henry se okrenuo, protrljao oči i ukočio usred zijevanja. Keiko je ležala u svojem krevetu, okrenuta prema njemu, brade podbočene na rukama i jastuku i gledala ga. Kosa joj je bila raščupana, stršila je u čudnim smjerovima, ali nekako je sve bilo na svojem mjestu. Nasmiješila se, a Henry se razbudio. Nije mogao vjerovati da je tu. Još nevjerojatnije bilo mu je da njezini roditelji nisu imali ništa protiv toga da on ostane. Njegovi roditelji bi ga odmah izbacili. Ali ona je rekla da im neće smetati i nije im smetalo. Njezini roditelji kao da su bili polaskani i neobično počašćeni što imaju gosta u improviziranom domu, okruženom bodljikavom žicom, reflektorima i tornjem sa strojnicama.

Kad je Keiko ušla, Henry se jedva mogao natjerati proći kroz vrata. Njezini su roditelji bili zbunjeni i polaskani što je Henry prevalio toliki put, ali nekako se nisu činili *previše* iznenađeni. Zaključio je da ga Keiko nije zaboravila. Čak naprotiv.

Henry se okrenuo kako bi bio bliže Keiko i zamotao se u pleteni pokrivač te legao licem okrenut prema njoj. Bila je nekoliko centimetara udaljena od njega i sklanjala kosu s očiju.

—Sanjala sam da si me sinoć došao posjetiti — šapnula je Keiko. — Sanjala sam da si prevalio toliki put zato što sam ti nedostajala. A kad sam se probudila, toliko sam bila uvjerena da je to bio san, sve dok nisam pogledala oko sebe i ugledala te.

—Ne mogu vjerovati da sam ovdje. Ne mogu vjerovati da tvoji roditelji...

—Henry, ovdje se ne radi o nama. Mislim, radi se, ali oni te ne procjenjuju po dugmetu koje nosiš. Procjenjuju te po onome što radiš, po onome što tvoja djela govore o tebi. A to što si došao ovamo unatoč protivljenju roditelja, mnogo im govori, kao i meni. Oni su na prvom mjestu Amerikanci. Ne doživljavaju te kao neprijatelja. Doživljavaju te kao osobu.

Riječi su mu pružile čudnu utjehu. Je li to bilo prihvaćanje? Zar je to bilo to? Osjećaj pripadnosti bio mu je nepoznat, to je bilo nešto strano i neobično, kao da pišeš lijevom rukom ili obučeš hlače naopako. Henry je pogledao njezine roditelje koji su spavali. Tu, u tom hladnom, vlažnom prostoru, izgledali su mirnije nego njegovi roditelji u toplom, udobnom domu.

—Danas ću morati otići. Sheldon i ja moramo večeras stići na autobus.

—Znam. Znala sam da nećeš moći ostati vječno. Osim toga, neka bi nas obitelj mogla prijaviti. Ti si tajna koju ne bismo mogli vječno čuvati.

—Znaš li ti čuvati tajnu? — upitao je Henry.

Keiko je sjela. Sigurno joj je to pobudilo znatiželju, pomislio je Henry dok je namještala jastuk na krilu i zamatala se dekom. Podigla je dva prsta. — Časna izviđačka, *Kemosabe*.

—Mislio sam da ću ja tebe prokrijumčariti van, a ne ti mene unutra.

—A kako si to mislio izvesti?

—Ne znam. Valjda sam ti mislio dati svoje dugme, kao na željezničkom kolodvoru...

—Jako si drag, Henry. I željela bih da mogu izaći, stvarno. Ali ionako te čekaju nevolje kad se vratiš kući. A da se vratiš sa mnom, tek bi tada bio kažnjen. Oboje bismo završili u zatvoru. Želiš li da ja *tebi* otkrijem tajnu?

Henry je kimnuo, sviđala mu se ta igra.

—Ja bih pošla. Zato me nemoj ni pitati, jer bih se vratila s tobom. Svejedno bih pokušala.

Henry je bio polaskan. Čak i dirnut. Shvatio je značenje.

—Onda ću te čekati.

—A ja ću ti pisati — rekla je Keiko.

—Ovo ne može do vijeka trajati, zar ne?

Oboje su se okrenuli prema prozoru i kroz staklo s kojeg se slijevala kiša pogledali u obližnje zgrade. Keiko se prestala smiješiti.

—Nema veze koliko dugo će trajati. Čekat ću te — rekao je Henry.

Keikina majka prestala je hrcati te se okrenula i probudila. Pogledala je Henryja i na trenutak bila zbunjena, ali onda se veselo nasmiješila. — Dobro jutro, Henry. Kakav je osjećaj biti zatočenik na jedan dan?

Henry je pogledao Keiko. — Ovo mi je najbolji dan u životu.

Keiko se ponovno nasmiješila.

Za doručak s Keikinom obitelji Henry je jeo rižu i *tamago* — tvrdo kuhana jaja. Nije bilo ništa luksuzno, ali bilo je zasitno i Henry je silno uživao. Obitelj Okabe činila se sretnom što se nalaze u objektu koji je trajniji od trošne konjušnice sajmišta Puyallup. Keikina majka spravljala je čaj, a Keikin otac čitao je novine koje su se tiskale u logoru. Osim što im je kretanje bilo ograničeno, a odjeća skromna, djelovali su kao bilo koja druga američka obitelj.

—Je li vam drago što ne morate stalno ići u kantinu? — Henry se potrudio započeti uljudan razgovor za stolom, na engleskom jeziku.

—Uvijek nam je drago kad pada kiša — rekla je Keikina majka i smiješila se dok je jela.

—I dalje ne mogu vjerovati da sam ovdje. Hvala vam.

—Henry, ovdje nas trenutačno ima gotovo četiri tisuće, a ti si nam prvi gost i oduševljeni smo što si došao — rekao je gospodin Okabe. — Sljedeći mjesec trebalo bi doći još šest tisuća ljudi, možeš li to vjerovati?

Deset tisuća? Taj je broj Henryju bio nezamisliv. — Ali kad vas bude bilo toliko, što vas može spriječiti da preuzmete logor?

Gospodin Okabe ženi je natočio još jednu šalicu čaja. — Da, to je pametno pitanje, Henry. I ja sam razmišljao o tome. U logoru je vjerojatno dvjestotinjak stražara i vojnika, a nas je toliko mnogo. Čak i da računaš samo muškarce, mogli bismo imati cijelu pukovnicu. No znaš li što nas u tome sprječava?

Henry je odmahnuo glavom. Ništa mu nije padalo na pamet.

—Odanost. Mi smo *i dalje* odani Sjedinjenim Američkim Državama. Zašto? Zato što smo i mi Amerikanci. Ne slažemo se, ali poslušnošću pokazujemo da smo odani. Razumiješ li to, Henry?

Henry je samo uzdahnuo i kimnuo. Taj pojam poznavao je jako dobro. I predobro. Poslušnost kao znak odanosti, kao iskazivanje časti, čak i kao čin ljubavi, bila je neprestana tema u njegovu domu. Osobito između njega i njegovog oca. No to sada nije bio slučaj, zar ne? Jesam li ja kriv što je otac imao moždani udar? Je li ga uzrokovala moja neposlušnost? Koliko god se Henry uvjeravao u suprotno, bilo mu je teško odgovoriti ne. I dalje se osjećao krivim.

—No ni to im nije dosta — dodala je Keikina majka.

—Istina — rekao je gospodin Okabe i srknuo čaj. — Priča se da će Ratno vijeće za premještaj zahtijevati da svaki muškarac stariji od sedamnaest godina potpiše zakletvu odanosti Sjedinjenim Američkim Državama.

—Zašto? — upitao je Henry, zbunjen. — Kako vas mogu staviti ovamo i onda očekivati da ćete im položiti zakletvu odanosti?

Keiko se ubacila. — Zato što žele da ratujemo za njih. Žele unovačiti muškarce da se bore protiv Nijemaca.

To je Henryju imalo jednako smisla kao i to što ga je otac poslao u školu za bijelce s dugmetom »Ja sam Kinez«.

—Išli bismo u rat, drage volje. Ja bih išao — rekao je gospodin Okabe. — Mnogi su se ponudili da se pridruže vojsci odmah nakon bombardiranja Pearl Harbora. Većina je odbijena, a mnoge su odmah napali.

—Ali zašto biste išli u rat, zašto to želite? — upitao je Henry. Gospodin Okabe se nasmijao. — Pogledaj malo oko sebe, Henry.

Nije da živimo na Aveniji Park. I učinio bih bilo što da pomognem olakšati patnju, a pogotovo ublažiti nepravdu nanesenu mojoj obitelji. Mnogi od nas bi to učinili. Ali osim toga, neki smatraju da je jedini način da dokažemo da smo Amerikanci taj da krvarimo za Ameriku — unatoč tome što su nam učinili. U stvari, što je još važnije, zbog toga što su nam učinili.

Henry je počeo shvaćati i cijeniti taj stav koji je nastao u složenoj mreži nepravde i proturječnosti. — Kad će vam dopustiti da se borite? — upitao je.

Gospodin Okabe nije znao, ali slutio je da će to biti nakon što se završi logor. Kad završe s ovim poslom, iskoristit će ih za nešto drugo.

—Dosta o tome, Henry — prekinula ih je Keikina majka. — Moramo smisliti kako ćemo te danas izvesti odavde.

—U pravu je — rekao je gospodin Okabe. — Počašćeni smo što si prevalio toliki put da se udvaraš Keiko, no ovo je vrlo opasno mjesto. Toliko smo naviknuti na to, da nam se vojnici čine kao nešto normalno. Ali tjedan prije nego što smo došli, ovdje se dogodila pucnjava.

Henry je probljedio, osjetivši kako mu krv nestaje iz lica. Nije bio siguran što ga je činilo nervoznijim: to što se na njegov boravak tu gledalo kao na službeno udvaranje, što je vjerojatno i bilo, ili to što su na nekoga pucali.

—Ovaj, mislim da nisam tražio dopuštenje... — rekao je Henry.

—Za odlazak? — upitala je Keikina majka.

—Ne. Dopuštenje da se udvaram vašoj kćeri. — Henry se ponovno podsjetio da je u istoj dobi kao i njegov otac kad se zaručio s njegovom majkom. — Smijem li?

Henry se osjećao čudno i neobično. Ne zato što je imao osjećaj da je još mlad, nego zato što je navikao na kineski običaj posrednika, nekoga tko posreduje između dviju obitelji. Tradicionalno udvaranje podrazumijevalo je razmjenu darova između obitelji, kao simbol zaruka. No to sada nije bilo moguće.

Gospodin Okabe ponosno ga je pogledao, onako kako je Henry oduvijek želio da ga otac pogleda. — Henry, tvoje namjere prema mojoj kćeri su iznimno časne, a našoj obitelji neprestano pomažeš. Imaš moje potpuno dopuštenje... kao da već nije bilo dovoljno što smo ti dopustili da spavaš na našem podu.

Henry se razveselio, iako još uvijek nije vjerovao da je to pitao i da je dobio takav odgovor. Malo se namrštilo kad se sjetio svojega oca, ali onda je vidio kako mu se Keiko smiješi s druge strane stola. Nagnula se i natočila Henryju novu šalicu čaja.

—Hvala... Na svemu. - Henry je pio čaj i dalje izvan sebe. Obitelj Okabe bila je tako ležerna i opuštena, tako američka, čak i kad su spominjali grozne stvari koje su im se dogodile u logoru Minidoka.

—Što je bilo s tom pucnjavom? — upitao je Henry.

—Ah, to... — Zbog načina na koji je gospodin Okabe to rekao, zvučalo je kao da se dogodilo nešto čudno. Očigledno se radilo o nečemu lošem, ali on je već naviknuo živjeti s boli. Život u ovakvim uvjetima te tome nauči, pomislio je Henry.

—Jedan muškarac, mislim da mu je prezime Okamoto, ustrijeljen je zato što je zaustavio kamion kojije išao u pogrešnom smjeru. Ustrijelio ga je jedan od vojnika koji su bili u pratnji. Ubili su ga na mjestu — rekao je gospodin Okabe, progutavši slinu.

—Što mu se dogodilo? — upitao je Henry. — Vojniku, ne muškarcu koji je ustrijeljen.

—Ništa. Kaznili su ga zbog neovlaštenog korištenja državnog vlasništva i to je bilo sve.

Henry je osjetio kako ih obavija plašt tišine.

—Kakvog korištenja? Kakvog vlasništva? - upitao je nakon nekog vremena.

Gospodin Okabe je zanijemio, a onda je pogledao u ženu i duboko udahnuo.

—Metak, Henry. — Keikina majka dovršila je priču. — Kažnjen je zbog neovlaštenog korištenja metka kojim je ubijen gospodin Okamoto.

ZBOGOM

(1942.)

Budući da je bila subota, Keiko nije morala ići u školu, a kako je Henry bio poseban gost, roditelji su je oslobodili dnevnih dužnosti — ali samo taj put. I dok je njezina majka prala rublje i krpala odjeću, a njezin otac pomagao novim obiteljima da se smjeste, Henry je većinu poslijepodneva sjedio na stubama ispred njihove zgrade i razgovarao s Keiko. Da je bilo tišeg, romantičnijeg mjesta u logoru, oni bi ga našli. Ali nije bilo nikakvog parka, u stvari nije bilo drveta višeg od običnoga grma. Tako su sjedili na betonskim blokovima, jedno pokraj drugoga, a noge su im se dodirivale.

—Kad odlaziš? — upitala je Keiko.

—Odlazim s dragovoljcima kad zazvižde da je pola šest. Ugurat ću se u njihovu grupu, staviti dugme i nadati se da ću proći. Sheldon će me čekati kod glavnog ulaza pa će barem netko moći jamčiti za mene.

—A što ako te uhvate?

—To i ne bi bilo tako loše, zar ne? Morao bih ostati ovdje s tobom.

Keiko se nasmiješila i stavila glavu na Henryjevo rame. — Nedostajat ćeš mi.

—I ti meni — rekao je Henry. — Ali čekat ću te sve dok ovo ne završi.

—A što ako bude trajalo godinama?

—Svejedno ću te čekati. Osim toga, trebat će mi neko vrijeme da pronađem dobar posao i uštedim novac. — Henry gotovo nije mogao vjerovati što govori. Prije godinu dana radio je u kuhinji Osnovne škole Rainier. A sada je govorio o tome kako će se za nekoga brinuti. To je zvučalo tako odraslo, da ga je zastrašivalo. Zapravo nije ni hodao s Keiko, barem ne dok su oboje bili na slobodi. No udvaranje bi moglo potrajati godinu ili nekoliko godina. Čak ni u njegovoj obitelji još ništa nije bilo odlučeno, iako su Henryjevi roditelji često raspravljali o tradiciji korištenja posrednika. Bi li mu oni uopće dopustili da hoda s Amerikankom? Sada, kada mu je otac bio tako slab, to nije bilo bitno. Unatoč tome što se Henry osjećao krivim, odsada nadalje morat će sam donositi odluke. Slijedit će svoje srce.

—Koliko dugo ćeš me čekati, Henry?

—Koliko god bude bilo potrebno, ne zanima me što će mi reći otac.

—Što ako već budem stara? — rekla je Keiko uz smijeh. — Što ako budem ovdje dok ne ostarim i ne posijedim...

—Onda ću ti donijeti štap.

—Čekao bi me?

Henry se nasmiješio, kimnuo i uhvatio Keiko za ruku. Nije ni pogledao dolje, a njihove su se ruke spojile. Veći dio poslijepodneva proveli su pod oblačnim nebom. Henry je pogledao prema gore, očekujući kišu, ali vjetar, koji ih je malo ohladio, otpuhao je oblake južno od logora. Više neće padati.

U satima koji su prolazili, razgovarali su o glazbi, o Oscaru Holdenu i o tome kakav će život biti kad se Keikina obitelj vrati u Seattle. Henry joj nije mogao reći da Nihonmachi nestaje. Zgrada po zgrada, blok po blok se preoblikovao, otkupljivao i obnavljao. Pitao se koliko će toga ostati kad oni izađu — ako uopće išta ostane. Na Hotelu Panama sada su bile pribijene daske, kao i na ostalim građevinama u Japanskoj četvrti. Hotel je drijemao kao pacijent u komi — nikad ne znaš hoće li ustati ili pak usnuti i više se nikada ne probuditi.

Kad je završila smjena dragovoljcima koji su radili u logoru Minidoka, Henry se ponovno pozdravio s Keikinom obitelji. Njezin mali brat kao da je čeznutljivo gledao Henryja. Čini se da i on zna da sam povezan s vanjskim svijetom, sa slobodom koja je njemu uskraćena, pomislio je Henry.

Držeći Keiko za ruku, s njom se približio ulazu koliko god je bilo moguće, a da ga ne spaze. Stali su iza sporedne zgrade i čekali da prođe skupina radnika i misionara, da se Henry može stopiti s njima i krenuti van. Nadao se da će ga Sheldon čekati na drugoj strani.

—Ne znam kad ćemo se opet vidjeti. Potrošio sam sve što sam imao da dođem ovamo posjetiti te — rekao je Henry.

—Nemoj dolaziti. Samo čekaj i piši. Bit ću ovdje... ne moraš se brinuti za mene. Ovdje sam sigurna i ovo neće vječno trajati.

Henry ju je čvrsto zagrlio pa osjetio njezine tanke ruke kako ga obujmljuju. Nagnuvši se, na hladnom jesenskom zraku osjetio je toplinu njezina obraza. Čela su im se dodirnula, a on je u njezinim očima vidio odraz putujućih oblaka. Nagnuo je glavu ulijevo, kao i ona, te su im se usne spojile u poljubac. Kad je otvorio oči, ona ga je ozareno gledala. Posljednji ju je put zagrlio, a potom je pustio i počeo hodati unatraske, mašući joj. Pokušao je ne nasmijati se od uha do uha, ali nije si mogao pomoći.

Volim je. Henry je zastao pri toj pomisli. Nije znao ni što je to ni što to znači, samo je u prsima osjećao žar, ali i zbunjenost. Kao da ništa drugo nije bilo važno. Ni sružena gomila radnika koji su se kretali prema bodljikavoj žici ni strojnica u tornju.

Henry je počeo mahati, a potom je polako spustio ruku i izgovorio riječi »volim te«. Bila je predaleko da ga čuje, a možda to nije ni izustio, ali ona je znala što je rekao pa se na njezinim usnama mogla pročitati ista izjava, u trenutku kad je dodirnula srce i pokazala prema Henryju. On se samo nasmiješio, kimnuo i okrenuo se prema izlazu.

LJUTIT DOM

(1942.)

Henry se zavalio u sjedalo autobusa i tijekom duge vožnje kući govorio vrlo malo. Pri pomisli na brigu koju je zadao roditeljima, osjećao se uistinu loše. Ali morao je ići. S posljedicama će se suočiti poslije. No osjetio je neobičnu, trajnu utjehu znajući da ne može razočarati oca. Više ne. Što bi morao učiniti da ga razočara? Čime bi ga otac još mogao kazniti?

Ali tu je bila njegova majka. Brinuo se zbog nje. Njoj je još ostavio i poruku na jastuku. Tek toliko da se ne brine — barem ne previše. U poruci je napisao da odlazi u posjet Keiko, da s njim ide jedan prijatelj koji će mu praviti društvo i da će se vratiti kući u nedjelju kasno navečer, ako sve bude išlo po planu. Staklenka na komodi u kojoj je držao novac bila je prazna pa će majka pretpostaviti da ima dovoljno novca za put. No u svojem životu nikada nije izbivao iz kuće cijelu noć. Zbog toga će se jako brinuti, osobito zato što je otac bolestan.

Kad je Henry odlazio iz Seattlea, zamišljao je kako se osjećao isto kao njegov otac kad je odlazio od kuće s trinaest godina. Uplašen, uzbuđen i zbunjen. Za njegova oca odlazak s trinaest godina bilo je pitanje ponosa, ah Henry je duboko u duši osjetio prazninu i tugu. Sada, dok se autobusom vraćao kući, znao je kako mu se osjećao otac. Povrijeđeno i usamljeno, ali svejedno je osjećao i potrebu da postupi ispravno. Njegovu ocu to je značilo da mora pomoći Kini. S druge strane, Henryju je to značilo da mora pomoći Keiko.

Kad su se on i Sheldon napokon pozdravili na autobusnom kolodvoru u Seattleu, Henry je bio iscrpljen unatoč tome što je cijeli dan spavao u autobusu.

—Hoće li kod kuće sve biti u redu? — upitao je Sheldon. Henry je zijevnuo i kimnuo.

Sheldon ga je pogledao, podigavši obrve zbog zabrinutosti.

—Sve će biti u redu — uvjeravao ga je Henry.

Sheldon se protegnuo i rekao: — Hvala, mladiću, i ugodan vam dan želim — pa s kovčegom u ruci krenuo prema kući, u smjeru South Jacksona.

Henry ga je uvjerio da će sve biti u redu. No sada, kad se penjao stubama prema svom stanu, shvatio je da se više ne osjeća kao kod kuće. Sve je bilo manje. Ograničavajuće. Ali znao je da je riječ o istome mjestu koje je napustio.

Vrata su bila otključana. Dobar znak.

Unutra je bilo mračno i tiho. U njihovu malenom domu osjetio se vlažan miris kuhane riže i miris izgorjelog duhana cigareta Camel koje je njegov otac volio pušiti. I majka ih je pušila, ali ne toliko često kao otac. To je bilo nešto što se promijenilo otkako se otac razbolio. On više nije mogao pušiti, a nije imao ni želju za tim. Ono što mu je ostalo usmjerio je prema poricanju Henryjeva postojanja i usredotočivanju na karte na kojima je pratio rat u Kini.

Jedino svjetlo dolazilo je od male keramičke svjetiljke u kuhinji, koju je mama prije mnogo godina izradila u umjetničkoj radionici Yook Fun, još prije nego što se on rodio. Prije Henryjeva rođenja vodila je posve drukčiji život. Pitao se hoće li se ona vratiti tom načinu života ako on ikada ode. Pokraj svjetiljke nalazio se pladanj s hranom - hladna riža i sušene pačje kobasice. Henryjevo najdraže jelo.

Pogledavši prema vratima sobe svojih roditelja, vidio je da su pritivorena. Henry nije mogao odlučiti što ga je više iznenadilo.

To što mu je majka ostavila tako finu večeru ili to što nije sjedila i čekala ga, spremna odbaciti svaku njegovu ispriku. Tišina je bila zaglušujuća.

Uzeo je štapiće pa pladanj s hranom odnio u svoju sobu. Mali je kovčeg odložio čim je ušao. Bio je zatečen i zbunjen kad je na krevetu ugledao veliko crno odijelo. Na podu su bile smeđe kožne cipele koje su izgledale dva broja prevelike. Sako je bio zapadnjačkog kroja, ali je na džepu bio izvezen spiralni ukras — djelo njegove majke. Moderno, ali s istočnjačkim detaljem. Osjećaj pripadnosti modernom svijetu.

Tada mu je sinulo. *Moj otac je mrtav.*

Henry nikad u životu nije nosio takvo elegantno odijelo. Najljepšu odjeću koju je imao neprestano je nosio u Osnovnu školu Rainier. Nosio ju je nekoliko dana za redom, trudeći se da je ne zaprlja, a onda bi je majka rukom oprala i osušila, a on bi je ponovno obukao. Njegov izgled bio joj je važniji od činjenice da ga u školi nemilosrdno zadirkuju zato što je bio jako siromašan i nije si mogao priuštiti drugu odjeću za školu.

Ali kad je Henry dodirnuo finu tkaninu odijela, prisjetio se da nije bijela. Kad bi Henry morao nositi takvo odijelo na očev tradicionalni pogreb, sigurno bi majka ustrajala da on, kao sin nasljednik, nosi boju očeve tradicije. Bijela je bila boja koja se nosila na pogrebu, a ne crna. Ovo odijelo ne bi bilo prikladno.

Henry je otvorio vrata sobe i izašao u hodnik, uputivši se prema sobi svojih roditelja. Zavirivši unutra, vidio je majku kako spava i očevu siluetu. Henry je čuo kako mu otac otežano diše — ništa bolje, ali i ništa gore nego prije tri dana, kad je otišao. Otac nije umro. Henry je uzdahnuo i osjetio kako se osjećaj krivnje pretvara u olakšanje.

Vrativši se u svoju sobu, Henry je sjeo na krevet, gledao odijelo i jeo hladnu večeru. Kobasica je bila slatka i žilava. I svjež.

Majka ju je sigurno napravila dok je bio na putu. Kad je žvakao posljednji zalogaj, opazio je kutak male omotnice koja je sigurno bila zataknuta u unutarnji džep sakoa.

Rastvorio je sako, koji mu je sada izgledao preveliko. Tako je željela njegova majka. Sve je moralo biti dovoljno komotno da još može narasti. Sve je moralo dugo trajati.

Izvukao je omotnicu i dodirnuo naljepnicu, na kojoj je pisalo *China Mutual Steam Navigation Co.* — bila je to pomorska kompanija. Henry je znao što je unutra, nije ni morao otvoriti omotnicu. Karte za put u Kinu.

— To je za tebe. Od tvog oca i mene. — Majka je stajala na vratima njegove sobe i ogrnula se kućnim ogrtačem s cvjetnim uzorkom. Henryju se obratila na obiteljskom jeziku — kantonskom, koji nije govorio cijeli vikend. — Japan gubi - rekla je.

— Kuomintang je zauvijek istjerao Japansku carsku vojsku na sjever. Tvoj otac odlučio je da sada ideš u Kanton. Da završiš kinesku školu.

Henry je stajao pokraj kreveta i gledao majku. Tijekom vožnje kući, čuo je posljednje izvještaje o bitki za Guadalcanal. Ali njegovi su roditelji rat s Japanom uvijek promatrali s kineske strane. Oni su vodili drukčiji rat. Svejedno, Henry je sada imao trinaest godina, a njegov je otac mislio da u tim godinama dječak postaje muškarac. Isti onaj otac koji Henryja više nije smatrao svojim sinom. No eto, dobio je ono što mu je otac uvijek najviše htio dati — priliku da se vrati u Kinu, u mjesto koje nije poznao, gdje nikada nije bio, da živi s rođacima koje nikada nije upoznao. Otac je držao da je to nešto najdragocjenije što može dati Henryju. I koliko god se Henry pribojavao da će taj dan doći, dio njega je htio ići, ako ni zbog čega drugoga, onda barem zbog toga da shvati što je to utjecalo na njegova oca da bude takav kakav je.

Ali Henry je znao o čemu je riječ. — Radi to samo zato da me odvoji od nje — rekao je. Proučavao je majčino lice, tražeći potvrdu u njezinoj reakciji.

— To je njegov san. Godinama je radio i štedio da ti može to omogućiti. *Tebi*. Tako da doznaš odakle dolaziš. Zar ga nisi već dovoljno ponizio?

Te su ga riječi pogodile. No, to mu nije bilo prvi put. — Zašto sada?

— Vojska... Japanci... napokon je sigurno...

— Zašto sada? Zašto danas? Nije ništa sigurnije doći tamo. Japanske podmornice potapaju većinu brodova koji plove oko južne Kine. Znaš kako to znam? Zato što je to jedino o čemu on govori cijeli moj život!

— Ovo je njegova kuća. Ti si njegov sin! — odbrusila mu je majka, ne glasno, da ne bi probudila Henryjeva oca, ali na silovit način koji još nije vidio. Majka je uvijek plesala na žici između njega i njegova oca. Predstavljala je granicu koju oni nisu nikada prelazili. A sada je provodila svoju volju. Henry nije sumnjao da ga voli kao svoga sina, ali nije imala izbora i morala je ispuniti muževe želje. Henryjev otac bio je prikovan za krevet i jedva se kretao i govorio, ali i dalje je bio glava kuće.

— Ne želim ići. To je njegov san. Ne moj! Ja sam rođen *ovdje*, čak i ne govorim dijalekt koji se govori u selu odakle je došao. Neću se uklopiti *ondje* ništa više nego što sam se uklopio u školu za bijelce u koju me poslao. Zar nisam učinio dovoljno?

— Učinio dovoljno? Učinio si i previše! Stao si na stranu neprijatelja. Neprijatelja Kine i Amerike. Mi smo *saveznici*. Oni su neprijatelji. Ti si postao njegov neprijatelj. A on svejedno čini ovo za tebe. Za tebe!

— Ne čini to za mene — tiho je rekao Henry. — A ja nisam kriv za njegovo stanje. — Kad je izgovorio te riječi, gotovo je povjerovao da je to istina. Gotovo. No dok je gledao majku, kako joj suze teku niz lice, kako se trese od ljutnje i uzrujanosti, znao je da će ga to uvijek progoniti — posljedice njegovih djela na oca.

Henry je pogledao odijelo. Bilo je krojeno rukom i izgledalo skupo. I karte su bile skupe. Nije imao pojma kamo bi išao, gdje bi odsjeo ni koliko dugo. I dok je gledao uplakanu majku, koja se sada po cijele dane brinula o svojemu suprugu na umoru, o Henryjevu ocu, Henry je osjetio kako mu se otpor slama. Možda trinaest godina ipak nije dovoljno da može pobjeći od boli i pritiska koje mu je nanosila obitelj. Možda nikada neće pobjeći.

—Kad trebam otići? - Riječi su mu izašle iz usta, kao da je mahnuo bijelom zastavom kojom se predaje. Pomislio je na Keiko i svakim se trenutkom osjećao sve dalje od nje, kao da mu je srce već bilo na brodu koji ga je vukao prema zagušljivom, vrućem Južnom kineskom moru.

—Sljedeći tjedan - majka je prošaptala.

—Na koliko dugo? - upitao je Henry.

Gledao je kako šuti. Ovo je i njoj očito bilo teško. Slala ga je od kuće. Kako bi ispunila muževe želje, puštala je sina jedinca. Henry ju je pogledao, nije htio ići.

—Na tri, možda četiri godine. Muk.

Henry je pažljivo razmislio o tome. Realno gledajući, nije imao pojma kad će se Keiko vratiti kući, ako se uopće ikad vrati. Na kraju krajeva, čemu se imala vratiti? Možda će rat trajati vječno. Možda će je poslati u Japan. Ništa nije mogao znati. *Ali četiri godine?* To je bilo nezamislivo. Henry nikad nije napustio roditelje na *četiri dana*. — Ja... to ne mogu.

—Moraš. Nemaš izbora. Već je odlučeno.

—Ja ću odlučiti. Jednako sam star kao što je otac bio kad je otišao, kad je sam donio odluku. Ako budem išao, to će biti moj izbor, ne njegov — rekao je Henry. Osjećao je kako mu se majka koleba — htjela je ispuniti muževu želju, ali nije htjela izgubiti sina. — Moj izbor, ne njegov. Ni tvoj.

—Što da mu kažem? Što bi htio da mu kažem?

—Reci mu da ću otići, ali ne sada. Dok ne završi rat. Dok se ona ne vrati. Rekao sam joj da ću je čekati. Obećao sam joj.

—Ali nećeš je dugo vidjeti... možda godinama.

—Onda ću joj pisati svaki tjedan.

—Ne mogu mu reći...

—Onda učini ono što sam ja radio prijašnjih godina. Nemoj ništa reći.

Uхватила se za glavu i trljala sljepoočnice. Ljuljala se naprijed-natrag. — Tvrdoglav si. Baš kao tvoj otac.

—On me napravio takvim kakav jesam. — Henry to nije volio govoriti, ali ipak je bila istina, zar ne?

PISMA

(1943.)

Henry je u pismu napisao Keiko da ga otac namjerava poslati od kuće — i to u Kinu, u malo selo u kojem je odrastao, odmah izvan granice Kantona. Henry je i dalje ondje imao daleke rođake. Ljude koje nikada nije upoznao. Neki čak nisu bili u krvnom srodstvu, ali bili su im bliski. Bili su zajedno. Mislili su isto. Svi u tom selu bili su jedna obitelj. I veselili su se posjetiteljima iz Amerike. Henry je iz očevih priča zaključio da bi mu pripremili toplu dobrodošlicu, ali i mnogo posla. Dio njega htio je ići. Ali dio njega nije htio imati ništa s onim što je njegov otac sam isplanirao za njega.

Nije mogao otići. Keiko ili njezina obitelj mogli bi ga zatrebati, a izvan logora znali su vrlo malo ljudi. On je bio sve što imaju.

Na Henryjevo veliko iznenađenje, Keiko je smatrala da treba otići. *Zašto ne?* — pitala ga je u posljednjem pismu iz logora Minidoka. Bila je zatočena, ionako su bili razdvojeni, pa *bi mogao iskoristiti to vrijeme*, rekla je — da se školuje u zemlji u koju su mnogi roditelji željeli poslati svoju djecu rođenu u Americi.

Henry je bio tvrdoglav i nije htio popustiti pred očevim željama. Njegov otac nije htio ni čuti za Keiko. I odrekao ga se. Henry to nije mogao zanemariti. Pa je ostao i nastavio sa *stipendijom*. Nastavio je pisati Keiko, svaki tjedan.

Henry je dane provodio u školi, pomažući gospođi Beatty, a slobodne večeri provodio je šeući Ulicom South Jackson i slušajući najbolje džez-glazbenike koje je taj grad imao. Kad je mogao, uspio bi poslušati Oscara Holdena i Sheldona, ali ostale bi večeri proveo doma pišući Keiko.

Ona bi mu zauzvrat slala pisamca s crtežima iz logora ili čak izvan njega, kad joj je bilo dopušteno izaći. Stroga pravila malo su olabavila nakon što je logor u potpunosti naseljen, a Keikina skupina izvidačica čak je smjela zaći iza bodljikave žice i prenoćiti izvan logora. *Nevjerojatno*, pomislio je Henry. Zatočenicima je bilo dopušteno izići, a oni su se svojevolumno vraćali. Ipak su im obitelji bile ondje, a osim toga, kamo bi još mogli otići?

Barem je bila zauzeta raznim stvarima. Kao i Henry, koji je redovito odlazio u stari poštanski ured na South Kingu, u blizini tvornice tjestenine Yong Kick. Kako su mjeseci prolazili, njegovo tjedno putovanje postalo je navika — i dalje ispunjena očekivanjem.

— Jedno pismo... autobusom, molim — rekao je Henry i predao malu omotnicu s pismom koje je sinoć napisao Keiko.

Mršava djevojka tamne kose i istaknute maslinaste puti, koja je obično radila za šalterom, Henryju je djelovala istih godina kao i on — možda je imala četrnaest. Pretpostavio je da je kći poštanskog činovnika zaduženog za Kinesku četvrt i da pomaže roditeljima — kako je to već bilo uobičajeno u kineskim obiteljima. — Još jedno pismo? Autobusom, kažeš? To će biti malo skuplje... ovaj put dvanaest centa.

Henry je izvadio sitniš iz džepa i izbrojio ga, a ona je udarila žig. Nije znao što bi rekao, već je nekoliko desetaka puta prošao kroz tu rutinu. Dovoljno da zna što slijedi, vidjevši razočaranje u očima mlade službenice.

— Žao mi je, Henry. Danas nema nikakve pošte za tebe. Možda sutra?

Već je prošlo tri tjedna otkako je dobio posljednje pismo od Keiko. Znao je da vojna pošta ima prednost nad svim domaćim pošiljkama, osobito nad pismima naslovljenim nekome s japanskim prezimenom. A pošta koja je dolazila iz logora bila je jako spora. No ovo ga je zabrinjavalo, većje bio očajan. I to toliko da je počeo sva pisma slati autobusnom linijom — koja je koštala deset puta više nego obična pošiljka, ali pismo bi stiglo brže. Barem su mu tako rekli.

No svejedno još nije primio ni riječ iz logora Minidoka. Ni riječ od Keiko.

Na putu kući, Henry je naletio na Sheldona, koji je završavao poslijepodnevnu svirku na uglu Ulice South Jackson.

— Mislio sam da ovih dana sviraš u Black Elks Clubu? — upitao je Henry, zastavši na ulici gdje je nekoć svaki dan Sheldonu davao svoj ručak.

—Sviram. Sviram, svakako. Nastupi su nam rasprodani više nego ikad. Oscar puni klub svake večeri, sada još i više s obzirom na to da je toliko bijelaca premjestilo radnje u ovaj dio grada.

Henry je neraspoločeno kimnuo, gledajući prema onome što je preostalo od Japanske četvrti. Većina radnji prodana je ispod cijene, a lokalne banke zaplijenile su tvrtke koje su bile u stanju mirovanja i prodale nekretnine, zaradivši na njima. Posljednje su zatvorene tvrtke pokrenute kapitalom banaka u japanskom vlasništvu, no do toga je naposljetku moralo doći jer su same banke postale nesolventne budući da su im vlasnici poslani u mjesta poput Minidoke, Manzanara ili Tule Lakea.

—Valjda volim doći ovamo i prisjetiti se dobrih starih vremena, znaš? — Sheldon je namignuo Henryju, koji nije bio baš raspoložen. Ta su vremena prošla. Sve se promijenilo. *Ja sam se promijenio*, pomislio je Henry.

— Čini se da ideš kući praznih ruku? — Sheldon je to pitao gotovo činjenično. Kao da će to Henryju popraviti otužan povratak iz poštanskog ureda.

— Ne razumijem to. Mislio sam da ćemo se češće dopisivati. Je li pogrešno to što mislim? Znam da je zauzeta. U posljednjem pismu napisala je da ide u školu, da se bavi sportom i da čak sudjeluje u izradi godišnjaka. — Henry je slegnuo ramenima. — Nisam mislio da će me tako brzo zaboraviti.

— Henry, nema šanse da te zaboravila. *Jamčim ti to*. Možda samo ima više posla, možda je zauzeta, ipak je tamo nagurano deset tisuća Japanaca. Sigurno ima više posla nego u onoj bjelačkoj osnovnoj školi za učenike plave krvi u kojoj ste se družili.

— Barem smo bili zajedno.

— Srećom pa ste bili zajedno... i to je prekrasno — rekao je Sheldon. — Ne brini, vratit će se ona jednoga dana. Zadrži vjeru. Nastavi joj pisati. Teško je izaći na kraj s vremenom i prostorom, samo da znaš. S obzirom na to da sam se doselio ovamo s Juga, ja ti to mogu potvrditi. Međuljudski odnosi su komplicirani. Teško ih je održavati. Ali nemoj odustati, iz toga će proizaći nešto dobro. Na kraju se sve posloži samo od sebe, vidjet ćeš.

—Da sam barem tako optimističan kao ti — rekao je Henry.

—To je sve što imam. To mi pomaže da izdržim noć. A sad gibaj, idi kući brinuti se o mami... i ugodan vam dan želim, mladiću!

Henry mu je mahnuo, pitajući se treba li joj ponovno otići u posjet. A onda je razmišljao o tome kako Keikin život sada izgleda. Kako je sigurno divno što napokon ide u školu sa samim Japancima, koji su svi isti kao ona. Cijela zajednica se razvija u pustinji. Možda tamo ima više mogućnosti nego ovdje sa mnom? Možda joj je tamo bolje. Možda.

*

— Dobre vijesti, Henry. — Mlada Kineskinja za šalterom sklonila je kosu s očiju i objema rukama ispružila zgužvanu omotnicu. — Čini se da joj je ipak stalo.

Henry je podigao pogled, uzeo pismo i uzdahnuo. — Hvala — bilo je jedino što je uspio izustiti. Prošlo je tri tjedna od posljednjeg pisma. Postao je nervozan i katkad čak očekivao pismo u kojem ga napušta, pismo kojim djevojke ostavljaju svoje mladiće što se bore na fronti.

Držao je omotnicu, kolebajući se treba li je otvoriti ili ne, a potom je izašao iz pošte i skrenuo iza ugla pa sjeo na klupu obližnjeg autobusnog stajališta.

Kad je otvorio omotnicu, Henry je duboko udahnuo te sporo izdahnuo i rasklopio pismo. Odmah je primijetio datum — pisala mu je prošloga tjedna. Čini se da pošta povremeno ipak stiže na vrijeme.

— Dragi Henry...

Nije ga napuštala. Bilo je to jedno uobičajeno, iskreno Keikino pismo — izvještavala ga je o ludom ritmu života u logoru. O tome kako su svi muškarci morali potpisati zakletvu odanosti, čime postaju podobni za novačenje i odlazak u rat protiv Nijemaca. Neki su, poput Keikina oca, odmah potpisali zakletvu, želeći što prije pokazati svoju odanost. Neki su se protivili i nisu htjeli ništa potpisati, a najgori slučajevi odvedeni su i zatvoreni na nekom drugom mjestu.

U svom pismu nije spominjala Henryjeva pisma, samo mu je napisala da joj jako nedostaje i kako se nada da je dobro.

Henry joj je ponovno pisao te noći i sutradan poslao pismo.

Ovaj put na odgovor je čekao mjesecima, a kad je pismo stiglo, Keiko je djelovala zbunjeno i zauzetije nego ikad. Dok je čekao odgovor, napisao joj je još dva pisma, a kad je njezino pismo stiglo, Henry nije znao na koje je pismo od ta dva odgovorila. Ili se možda jedno pismo izgubilo?

Henry je počeo shvaćati da razdvojenost stvara distancu — veću od planina i vremenske zone između njih. Pravu distancu, onu koja ti stvara bol i od koje prestaješ razmišljati. Kada čežnja postane tako velika da se više ne može podnijeti.

GODINE

(1945.)

Vraćajući se iz poštanskog ureda, Henry je skrenuo za ugao South Kinga i naletio na Chaza. Otkako ga je posljednji put vidio, Henry je narastao tridesetak centimetara pa je shvatio da svojega nekadašnjeg mučitelja ne gleda ravno u oči, nego da za nekoliko centimetara mora spustiti pogled. Chaz je djelovao sitno i slabašno, iako je bio teži od Henryja za desetak kilograma.

Kad su se susreli oči u oči, Chaz je samo mrzovoljno uspio reći *bok*. Nije se ni nasmiješio. Henry je samo zurio u njega, trudeći se izgledati hladno i zastrašujuće. S druge strane, Chaz je izgledao slabašno i bljedunjavo pa je skrenuo pogled i zaobišao Henryja.

— Moj otac će svejedno postati vlasnik tvoj cure, Henry — promrmljao je Chaz u prolazu, dovoljno glasno da ga Henry čuje.

— Što si rekao? — Henry je uhvatio Chaza za ruku i tako ga okrenuo da su se obojica iznenadili.

— Moj otac će kupiti ono što je ostalo od Japanske četvrti, a kad tvoju curu puste iz koncentracijskog logora u kojem se krije, neće se imati kamo vratiti. — Otrgnuo se Henryju i zakoračio unatrag, djelujući jadno i iritantno više nego zastrašujuće. — I što ćeš onda?

Bijesan, Henry ga je pustio da ode, gledajući kako se gega uzbrdo i nestaje iza ugla. Pogledao je niz ulicu i promatrao ono što je ostalo od Nihonmachija. Jedino što je ostalo bile su veće građevine, preskupe za kupnju, poput Hotela Panama, koji je stajao kao jedini preostali dokaz nekad živuće zajednice. Malo što nije bilo opustošeno ili srušeno. A ono što je ostalo preuzeli su Kinezi ili bijelci.

Henry gotovo nije mogao vjerovati da su prošle dvije godine. Za njegova oca bile su to dvije godine zračnih napada i vijesti o ratu — od Indokine do Iwo Jime. Za Henryja su to bila dvadeset četiri mjeseca pisanja Keiko, od koje bi katkad i dobio odgovor, možda svakih nekoliko mjeseci. Samo ga je izvještavala o životu u logoru, a briga za njegov život polako se smanjivala.

Svaki put kad je došao u poštanski ured, ista ga je mlada službenica gledala pogledom koji je Henry protumačio kao tužnu mješavinu sažaljenja i divljenja. — Sigurno je ona vrlo posebna, Henry. Nikad nisi odustao od nje, zar ne? — Službenica nije znala puno o Henryju, poznavala je samo njegov običaj pisanja i upornost. A možda je osjetila i tu prazninu u njemu, tračak usamljenosti kad bi Henry svakog tjedna iz poštanskog ureda otišao praznih ruku.

Henry je razmišljao da ponovno pode na put autobusom. Natrag u *trbuh velikog psa*, kako je Sheldon govorio, na dugačko putovanje autobusom Greyhound preko Walla Walle do Minidoke. Ali prestao je razmišljati o tome. Bio je zaokupljen pomaganjem majci, a iz tih nekoliko pisama što je dobio od Keiko zaključio je da je ona dobro.

U prvim pismima, Keiko je jako zanimalo kakav je život u Seattleu. Kako je u školi, u staroj četvrti. Henry joj je malo-pomalo otkrivao da je malo toga ostalo od onog što je nekoć nazivala domom. No ona kao da nikad nije vjerovala da njezina četvrt može samo tako nestati, u tako kratkom razdoblju. Jako je voljela to područje, koje je bilo puno uspomena. Kako je ono moglo nestati? Kako da joj on to priopći?

Kad ga je ona pitala: »Što se dogodilo sa starom četvrti, je li još uvijek napuštena?« onje samo mogao odgovoriti: »Promijenila se. Otvorile su se nove radnje. Doselili su se novi ljudi.« Činilo se da je znala što to znači. A čini se da nikome nije bilo bitno što se dogodilo s ostacima Nihonmachija. Chaz je nekoliko godina ranije oslobođen svih optužbi za vandalizam, sudac ih uopće nije htio razmotriti. Henry je te vijesti zadržao za sebe, a Keiko je pisao o džez-sceni na South Jacksonu. Pisao je o tome kako Oscar Holden ponovno privlači publiku u Black Elks Club. O tome kako Sheldon redovito svira u njegovu bendu i čak izvodi nekoliko svojih skladbi. Život je išao dalje. Sjedinjene Američke Države dobivale su rat. Govorilo se o tome da će rat u Europi završiti do Božića. A potom i na Pacifiku. A onda će se možda i Keiko vratiti kući. Ali čemu se mogla vratiti? Henry nije znao, no znao je da će je i dalje čekati.

Henry je kod kuće uljudno razgovarao s majkom, koja ga je, kako se činilo, smatrala glavom kuće budući da je imao petnaest godina i pomagao plaćati račune. Radio je na pola radnog vremena u *Min's BBQ*, iako se nije osjećao pretjerano korisnim. Barem ne u okolnostima kad su njegovi vršnjaci lagali o godini rođenja i prijavljivali se u vojsku, kako bi se borili na crtama fronte. Ali to je bilo najmanje što je mogao učiniti. Unatoč majčinim najboljim namjerama i očevim željama, Henry je ostao kod kuće — školovanje u Kini će pričekati. Morat će pričekati. Obećao je Keiko da će je čekati, a to obećanje namjeravao je ispuniti. Čekat će koliko god bude trebalo.

Otac još uvijek nije razgovarao s njim. Ali nakon moždanog udara, ni s kim nije mnogo razgovarao. Doživio je još jedan moždani udar, blagi, nakon kojeg mu je glas postao tek malo glasniji od šapta. No svejedno, Henryjeva majka uključivala je radio pokraj očeva kreveta svaki put kad su bile vijesti o borbama na Filipinima ili na Iwo Jimi — a svaka bitka na Pacifiku vodila je sve bliže očekivanom napadu na Japan, što je bio jako težak zadatak budući da je premijer Suzuki izjavio da će se Japan boriti do samoga kraja. Kad bi vijesti završile, ona bi mu čitala novine i obavještavala ga o dobrotvornim aktivnostima u udrugama Kineske četvrti. Rekla mu je kako je Kuomintang proširio svoj ured u ispostavu u kojoj su izlazile tiskovine pomoću kojih se raspirivao nacionalni ponos kako bi se organiziralo prikupljanje sredstava za naoružanje i opskrba frakcija koje su se borile u domovini.

Henry bi katkad sjeo pokraj očeva kreveta i vodio s njim jednosmjerne razgovore. Jedino je tako mogao razgovarati s njim. Otac ga nije htio ni pogledati, ali Henry je bio siguran da ga čuje. Morao ga je slušati, bio je preslab da bi nekamo otišao. Tako mu se Henry tiho obratio, a otac je, kao i uvijek, zurio kroz prozor i pretvarao se da ga nije briga.

— Danas sam naletio na Chaza Prestona. Sjećaš li ga se? Henryjev otac nije se ni pomaknuo.

— On i njegov otac svratili su k nama prije nekoliko godina. Njegov otac trebao je tvoju pomoć pri kupnji nekih napuštenih građevina... onih koje su ostale nakon što su Japanci otišli.

Henry je nastavio iako otac nije ništa odgovarao. — Rekao mi je da će pokupovati ono što je ostalo u Nihonmachiju... možda čak i Hotel Northern Pacific. Možda čak i Panamu. — Unatoč tome što mu otac nije mogao govoriti i što je bio slabog zdravlja, i dalje je bio vrlo uvažen član Dobrotvorne udruge Bing Kung i Kineske trgovačke komore. Zbog dobi i narušena zdravlja bio je još cjenjeniji u određenim krugovima, u kojima se onima koji su toliko dali za zajednicu moraju odati počast i poštovanje. Nakon što je prikupio toliko novca u ratne svrhe, mišljenje Henryjeva oca i dalje se uvažavalo. Henry je često viđao kako istaknuti poslovni ljudi dolaze njegovu ocu tražiti blagoslov za poslovne pothvate u toj četvrti.

— Ne misliš valjda da će dopustiti Chazovoj obitelji... Prestonovima... da kupe Panamu, zar ne? — Henry se nadao da se hotel neće prodati do Keikina povratka ili da će ga u slučaju prodaje barem kupiti Kinez. Ali malo ih je imalo toliko novca da upute pristojnu ponudu.

Henry je pogledao oca, koji se okrenuo i po prvi put u nekoliko mjeseci namjerno pogledao Henryja u oči. To mu je bilo dovoljno. Čak i prije nego što mu je otac skupio snagu za iskrivljen osmijeh, Henry je znao. Nešto se spremalo. Prodat će Hotel Panamu.

Henry nije znao što da misli o tome. Čekao je Keiko gotovo tri godine. Volio ju je. Čekat će je još ako to bude potrebno. Ali istodobno je želio da se ima vratiti još nečemu osim samo njemu, žeho je da dio njezina starog života, njezina djetinjstva i dalje bude ondje kad se vrati. Da se vrati mjestima koje je nacrtala u crtanku, uspomenama koje su joj toliko značile.

SASTANAK KOD PANAME

(1945.)

Nakon doručka, Henry je pomogao majci unijeti rublje u stan, koje je sušila u Canton Alleyju, a potom je sjeo pokraj njihova starog radija marke Emerson i slušao *Texaco Star Theater*, zabavni program, a ne uobičajeni program s vijestima koji je slušao njegov otac. Henry je podigao pogled kad je majka u kolicima ugurala oca u dnevni boravak i smjestila ga pokraj njegova starog naslonjača. Za uho je zataknila svježi crveni ljiljan koji joj je Henry kupio na tržnici.

— Stavi na program koji *otac* sluša — molila ga je na kantonskom. Henry je prvo stišao radio, a potom ga glasnim stiskom dugmeta ugasio.

—Moram s njim razgovarati o nečemu. O nečemu važnom, ako nemaš ništa protiv? — Henry je uljudno upitao. Majka je samo podigla ruke i otišla. Znao je da ona ne vidi nikakav smisao u njegovim jednosmjernim razgovorima.

Otac je na trenutak pogledao Henryja, a potom se ljutito zagledao u radio, kao da je Henry došao naplatiti dug ili je pak došao u goste i ostao puno duže nego što je primjereno.

—Doći ćemo do toga — rekao je Henry pogledavši u radio. No i dalje ga je držao ugašenim kako bi bio siguran da ga otac nesmetano sluša. — Samo prvo želim razgovarati o nečemu. — U rukama je držao putnu kartu kompanije *China Mutual Navigation Co.* — za put u Kinu.

Henry je dopustio da nastupi tišina — tišina koja se na kraju rečenice smjestila između narušenog odnosa oca i sina.

—Ići ću. — Kad je to izgovorio, Henry nije bio siguran je li ga otac čuo. Omotnicu s kartama je podigao kako bi je otac mogao vidjeti. — Rekao sam da ću ići.

Otac je pogledao Henryja i čekao.

Henry je razmislio o očevoj ponudi da ode u Kinu završiti školovanje. Sad kad je bio stariji, ondje bi morao ostati samo godinu ili dvije. Prekomorsko putovanje parnim brodom i početak iznova, daleko od svega što ga podsjeća na Keiko, činilo mu se kao razumna zamjena za dangubljenje po krcatim ulicama South Kinga.

No svejedno, dio njega mrzio je što popušta ocu. Njegov je otac bio tako tvrdoglav, tako zadržat. Ali što je Henry više razmišljao o tome, to je više uviđao kako bi iz cijele tužne priče mogao izvući nešto dobro.

— Ići ću, ali pod jednim uvjetom — rekao je Henry.

Sad mu je otac posvetio punu pozornost, koliko god slab i krhak bio.

—Znam da je Hotel Panama na prodaju. Znam i tko ga želi kupiti. A budući da si ti stariji član gradskih udruga, znam da se i tebe pita. — Henry je duboko udahnuo. — Ako budeš spriječio prodaju, ja ću postupiti u skladu s tvojim željama i otići završiti školovanje u Kini. Ovu školsku godinu završit ću u Seattleu, a onda u kolovozu parobrodom idem u Kanton. — Henry je proučio očevo paralizirano lice; moždani udar uzeo mu je mnogo od onoga što je nekad bio. — Ići ću.

Ruka Henryjeva oca počelaje drhtati na krilu, a glava nagnuta u stranu uspravila se na slabašnom vratu. Usta su mu počela drhtati kad su se spremala izgovoriti riječi koje Henry godinama nije čuo. — *Do jeh* — hvala. A zatim je upitao: — *Zašto?*

— Nemoj mi zahvaljivati — rekao je Henry na kineskom. — Ne radim to zbog *tebe*, nego zbog sebe, zbog one djevojke koju si toliko mrzio. Ispunila ti se želja. Sada *ja* nešto želim. Želim da hotel ostane takav kakav jest. Neprodan. — Henry nije baš znao zašto to želi. Ili je pak znao? Hotel je za njega bila živuća uspomena. I to je bilo mjesto koje je njegov otac htio uništiti pa mu je nekako odgovaralo da ga se poštedi. Da nekako budu izjednačeni. Henry će otići u Kinu. Počet će iznova. A možda će, ako taj stari hotel ostane ondje, i Nihonmachi moći početi iznova. Ne zbog njega. Ne zbog Keiko. Nego zbog toga što mu je trebalo mjesto s kojeg će moći početi iznova.

Jednom u budućnosti. Nakon rata. Nakon što gorke i slatke uspomene na njega i Keiko budu izbljedjele, imat će nešto što će ga podsjećati na nju. Znamen koji će u budućnosti biti ondje za njega.

Sutradan je Henry poslao posljednje pismo Keiko. Nije mu pisala već šest mjeseci. A i tada mu je pisala samo o tome kako voli ondje ići u školu, kako voli odlaziti na ples. Život joj je bio ispunjen i bogat raznim sadržajima. Kao da joj on nije bio potreban.

Svejedno ju je želio vidjeti. U stvari, nadao se da bi se to moglo i dogoditi. A tko zna, možda će mu se ta želja i ostvariti. Pričalo se da su mnoge obitelji puštene još u siječnju. Budući da je Minidoka bila poznata kao logor »odanih zatočenika«, Keiko je možda već i izašla. Ako nije, sigurno će se uskoro vratiti kući. Njemačka je gubila. Rat na obje fronte bit će vjerojatno brzo gotov.

Henry joj nije pisao nekoliko tjedana i ovo je pismo bilo drukčije.

Ovo pismo nije bilo samo »doviđenja« — njime joj je htio reći »zbogom«. Poželio joj je sve najbolje i rekao da za nekoliko mjeseci odlazi u Kinu te da se mogu naći posljednji put ako se uskoro vraća. Ispred Hotela Panama. Henry je odabrao dan u ožujku — za mjesec dana. Ako se uskoro vraća kući, dobit će poziv na vrijeme. A ako još bude u logoru, imat će dovoljno vremena da mu odgovori. To je bilo najmanje što je mogao učiniti. Na kraju krajeva, još uvijek ju je volio. Čekao ju je dulje od dvije godine pa je mogao čekati još jedan mjesec, zar ne?

Službenica je uzela pismo i zalijepila markicu vrijednosti dvanaest centa. — Nadam se da zna koliko ti je stalo do nje. Nadam se da ćeš joj reći. — Uzela je omotnicu i s puno poštovanja je stavila na hrpu odlazne pošte. — Nadam se da je vrijedna čekanja, Henry. Već te mjesecima gledam kako dolaziš i odlaziš. Ona je sretnica, čak i ako ne piše toliko često koliko bi ti htio.

Čak i ako nikad ne piše, pomislio je Henry i nasmiješio se kako bi prikrrio tugu. — Ovo je vjerojatno zadnji put da me vidiš, jer ovo je moje zadnje pismo na tu adresu.

Službenica je izgledala shrvano, kao da je pratila sapunicu u kojoj se radnja dramatično pogoršala. — Ali zašto? Čujem da ljude naveliko šalju kući iz logora. Možda se uskoro vrati u Seattle, zar ne?

Henry je kroz prozor pogledao krcate ulice Kineske četvrti. Ako su ljudi uistinu napuštali logore, malo ih se vraćalo nekadašnjim domovima. Jer ih više nisu imali. A osim toga, nitko im ne bi iznajmio kuću ili stan. U trgovinama ih još nisu htjeli poslužiti. Japanci više nisu bili dobrodošli u Japanskoj četvrti.

—Mislim da se neće vratiti — rekao je Henry, okrenuo se prema službenici i nasmiješio joj se. — I mislim da je više ne mogu čekati. Za nekoliko mjeseci odlazim u Kanton završiti školovanje. Vrijeme je da gledam u budućnost, a ne u prošlost.

—Ideš završiti kinesku školu?

Henry je kimnuo, ali imao je osjećaj kao da se ispričava. Zato što je popustio, što se predao.

—Tvoji roditelji sigurno su ponosni...

Henry ju je prekinuo. — Ne činim to zbog njih. Uglavnom, drago mi je što smo se upoznali. — Usiljeno se nasmiješio i krenuo prema vratima te se još jednom osvrnuo, otkrivši više od tračka tuge na licu mlade službenice. Neke stvari jednostavno ne traju vječno, pomislio je Henry.

Mjesec poslije, baš kako je Henry i rekao, čekao je na stubama Hotela Panama. Iz te perspektive, pogled se potpuno promijenio. Više nije bilo lampiona ni neonskih reklama za brijačnicu Uji-Toko i fotografski studio Ochi. Na njihovu mjestu nalazili su se krojačnica Plymouth i restoran Cascade. Ali Panama je stajala kao utvrda protiv bujice oportunitizma.

Henry je obrisao hlače odijela i poravnao kravatu. Bilo je pretopio za sako pa ga je držao na krilu. Povremeno bi sklonio pramen s lica koji je vjetar ponovno vratio tamo gdje je bio. Odijelo koje mu je priuštio otac, a majka sašila, odlično mu je pristajalo — napokon je dovoljno narastao da bi ga popunio. Uskoro će ga nositi na putovanju u Kinu, gdje će živjeti s rođacima i pohadati novu školu. Na mjestu gdje će ponovno biti *poseban*.

Sjedeći ondje i gledajući zgodne parove koji su se držali za ruke i šetah, Henry si je dopustio da mu nedostaje Keiko. Te je osjećaje potisnuo još prije nekoliko mjeseci, kad su prestala stizati njezina pisma, znajući da vrijeme i daljina ne pogoduju srcu da ne zaboravi, nego upravo obrnuto. Pri pomisli da se Keiko neće vratiti ili onog čega se još više pribojavao, a što je bilo i više nego moguće — da ga je zaboravila ili krenula dalje — Henry se počeo manje brinuti i jednostavno očajavao. Nakon škole — ponekad sam, a ponekad sa Sheldonom, šetao bi Avenijom Maynard i gledao ono što je ostalo od nekoć živog Nihonmachija. Vrijeme koje je ondje proveo, šetnja s Keiko kući pa sjedenje i promatranje kako slika ili crta u crtanku — kao da se dogodilo prije cijele vječnosti, u nečijem tuđem životu. Nije uistinu mislio da će se pojaviti. Ali morao je pokušati, učiniti posljednju plemenitu gestu, pa kad

se ukrca na taj brod, znat će da je dao sve od sebe. Posljednja nada. Nada je bila sve što je imao, a kako je gospodin Okabe rekao kad su on i njegova obitelj odlazili vlakom prije gotovo tri godine, nada ti pomaže da prebrodiš sve.

U džepu odijela nalazio se očev srebrni džepni sat. Henry ga je izvukao i otvorio, osluškujući kucanje kako bi bio siguran da radi. Radio je. Bilo je gotovo podne, kada je i rekao da će doći i čekati. Gledao je u svoj odraz na ulaštenom staklu džepnog sata. Izgledao je starije. Odraslije. Nalikovao je ocu u mladim danima i to ga je iznenadilo. Sekunde su otkucavale, a u daljini se začuo zvižduk na Boeing Fieldu, potom i jeka donesena vjetrom kad je Todd Shipyards oglasio stanku za ručak.

Vrijeme je dolazilo i prolazilo. Dosta je čekao.

A onda je čuo korake. Nepogrešivo lupkanje ženskih potpetica na pločniku. Dugačka, tanka sjena pala je na stube i prekrila njegov odraz na satu, otkrivajući veliku i malu kazaljku, jednu na drugoj, kako pokazuju dvanaest sati.

Stajala je ondje. Mlada žena, u elegantnim crnim kožnim cipelama na petu, golih nogu, u plavoj plisiranoj suknji koja joj se na prohladnom proljetnom zraku njihala na kukovima. Henry nije mogao podići pogled. Toliko je dugo čekao. Zadržao je dah i zažmirio, osluškujući zvukove krcate ulice, automobila koji su prolazili, žamor uličnih prodavača, zavijanje saksofona na obližnjem uglu. Osjetio je njezin parfem od jasmína.

Otvorio je oči, podigao pogled i ugledao bijelu bluzu kratkih rukava sa sitnim plavim točkicama i dugmima u obliku bisera.

Pogledavši je u lice, vidio ju je. Na trenutak je vidio Keikino lice. Bila je starija — duga crna kosa bila je počesljana na jednu stranu, a na licu je imala malo šminke, tek toliko da joj istakne meke obraze, što prije nikada nije vidio. Zakoračila je u stranu, a Henry je trepnuo, na trenutak gledajući u sunce, prije nego što je ona zaklonila blještavilo, a on ju je ponovno pogledao. To nije bila Keiko.

Sada ju je jasno vidio. Bila je mlada i lijepa, ali bila je Kineskinja. A ne Japanka. U rukama je držala pismo koje mu je potom pružila. — Jako mi je žao, Henry.

Bila je to službenica, djevojka iz poštanskog ureda. Ona koju je Henry dulje od dvije godine pozdravljao u svojim pohodima na poštu kad je slao pisma u Minidoku. Henry je nikada nije vidio tako dotjeranu. Izgledala je drukčije.

—Ovo je došlo, neotvoreno, prošli tjedan. Piše: »Vratiti pošiljatelju.« Bojim se da više nije ondje... ili...

Henry je uzeo pismo i proučavao ružni crni povratni žig na adresi koju je tako pažljivo napisao krasopisom. Tinta je bila razlivena u obliku suza. Kad je okrenuo omotnicu, primijetio je da je pismo otvoreno.

—Žao mi je. Znam da nisam smjela to učiniti, ali osjećala sam se grozno. A onda mi je bilo još gore pri pomisli da sjediš ovdje i čekaš nekoga tko nikad neće doći.

Henry je bio shrvan od razočaranja i pomalo zbunjen. — Znači, došla si mi donijeti ovo?

Ustao je i pogledao je u oči, koje je ovaj put vidio na drugi način. Primijetio je bolan izraz lica. — U stvari, došla sam ti donijeti *ovo*. — Dala je Henryju buketić crvenih ljiljana povezanih plavom vrpcom. — Vidjela sam kako ih s vremena na vrijeme kupuješ na tržnici. Pretpostavila sam da ti je to najdraže cvijeće i pomislila kako bi bilo vrijeme da ga za promjenu netko pokloni *tebi*.

Zapanjen, Henry je uzeo cvijeće i svaki cvijet pažljivo promotrio, udišući opojan miris i osjećajući njihovu težinu na rukama. Morao je primijetiti njezin iskren, nježan osmijeh pun nade.

— Hvala. — Henry je bio dirnut. Njegovo je razočaranje iščeznulo. — Ja... ja čak ne znam ni kako se zoveš. Ozarila se. — Ja sam Ethel... Ethel Chen.

DAN POBJEDE NAD JAPANOM

(1945.)

Pet mjeseci. Toliko je Henry hodao s Ethel. Ona je išla u drugi razred srednje škole Garfield High i živjela ja u Osmoj aveniji, zajedno sa svojom obitelji, kojom su Henryjevi roditelji odmah bili zadovoljni. Henry je u mnogočemu osjetio da je Ethel njegova druga šansa. Nadao se, čak se i molio da se Keiko vrati ili da mu barem napiše pismo i objasni kamo je otišla i zašto. Živjeti u neznanju bilo je jednako bolno kao i izgubiti je — jer zapravo nikad nije doznao što se dogodilo. Valjda se život zakomplicirao, pretpostavio je. Ali na neki čudan, brižan način, nadao se da je sretna gdje god bila i s kim god da je.

S druge strane, Henry je sada bio s Ethel. S vremena na vrijeme družio se i sa Sheldonom, naravno, kao i uvijek. Svejedno, Henry nije mogao zaboraviti Keiko. U stvari, svakog jutra bi se probudio, mislio na nju i patio zbog onoga što je izgubio. A onda bi se podsjetio da ima Ethel i zamislio vrijeme u budućnosti kad bi mogao zaboraviti Keiko na jedan dan, tjedan, mjesec ili možda duže.

On i Sheldon sjedili su na klupi na uglu South Kinga i Avenije Maynard i uživali u toplom kolovoškom poslijepodnevu. Njegov prijatelj nije više često svirao na ulici. Od sviranja u Black Elks Clubu zarađivao je dovoljno da podmiri sve troškove, a ni ulice više nisu bile iste, žalio se Sheldon. Čak se uputio i sjeverno, uz dok, u potrazi za novim uglom na kojem će svirati novim turistima, ali to ga nije ispunjavalo. Sada je njegovo mjesto bilo u klubu.

—Nedostajat će mi to što te neću više vidati ovdje, Henry — rekao je Sheldon ljušteći prženi kikiriki. Ljusku je bacio na ulicu i pružio vrećicu svom prijatelju.

Henry je uzeo šaku kikirikija. — Vratit ću se. Ovdje je moj dom. Baš ovdje. Otići ću u Kinu i ondje naučiti što više mogu, vidjet ću neke stare rođake, ali ja ne pripadam onamo. Ja pripadam ovdje. Ovo je moj dom. No svejedno je teško zamisliti da ću za tjedan dana krenuti na put za južnu Kinu, u neko selo puno rođaka čija imena ne mogu ni izgovoriti.

—Shvaćаш ironiju u tome, zar ne? — upitao je Sheldon, ispljunuvši komad ljuste od kikirikija.

—U tome što sam čekao Keiko, a sad molim Ethel da čeka mene? Znam, nema baš smisla, ali rekla je da će me čekati, a ja joj vjerujem. Čekat će me. Moji je roditelji vole. A koliko god ne podnosim to što je moj otac sretan s obzirom na okolnosti, tako je kako je. Ali i on je odradio svoj dio. Rekao sam mu da ću ići ako mi zauzvat učini jednu uslugu i održao je riječ. Sada sve vrijeme želi razgovarati, ali ja jednostavno ne znam...

—Ne znaš kako da se ponašaš prema svom starom?

—Živjeli smo pod istim krovom, a nismo razgovarali dvije, gotovo tri godine... barem on nije razgovarao sa mnom, pravio se da me nema. A sada želi svoga ponosnog sina natrag, a ja ne znam *kako* da se osjećam. I onda samo pustim Ethel da razgovara s njim i čini se da to funkcionira.

Sheldon je otvorio još jedan kikiriki, odmahnuo glavom i isisao sol iz ljuste prije nego što ju je bacio. — Mi o vuku...

Henry je podigao pogled i ugledao kako Ethel trči ulicom i prelazi cestu.

Počeli su hodati onog dana kad je Henry čekao ispred Hotela Panama. Častila ga je ručkom, a on nju večerom. Iako su išli u različite škole, vidali su se koliko god su mogli. Nedjelje su uvijek provodili zajedno — držali su se za ruke i šetali dokom ili su pak autobusnom linijom 6 odlazili do parka Woodland, gdje su se prskali u bazenu i hvatali se po zoološkom vrtu. Poljubili su se na Smith Toweru, čak na trideset petom katu, dok su gledali kako sunce zalazi nad gradom i osvjetljava luku i sjenovite planine u daljini. Henry je u novčaniku sačuvao ulaznicu vrijednu pedeset centa, koja ga je podsjećala na savršenu večer.

Ali Henry nikada nije odveo Ethel u Black Elks Club. Nikada joj nije ni spomenuo zadimljenu gostionicu gdje je nastupao Oscar Holden, a Sheldon svirao pratnju. To je sjećanje Henryju bilo posebno, nešto što nije mogao olako

podijeliti s nekim drugim. Sheldon ga nikada nije ispitivao o tome. Kao da ga je shvaćao i nije trebao nikakvo objašnjenje.

Kad je Henry ustao, ona mu se bacila u zagrljaj, počela ga stiskati, tresti. Istodobno je izgledala mahnitito i ushićeno.

—Hej, hej... čemu žurba? Jesam li nešto propustio? Što je bilo, jesi li dobro? — rekao je Henry dok je ona pokušavala nešto reći.

—Pssst... — bilo je jedino što je mogla izustiti. Držala je Henryja za ruku i bila je gotovo histerična, jako ushićena. — Slušajte! Slušajte! Čujete li to? — I Sheldona je uhvatila za ruku.

Henry je začuđeno i zapanjeno pogledao niz ulicu. Svi automobili na South Kingu nepomično su stajali. Neki i usred križanja sa Sedmom avenijom. Ljudi su istrčavali na ulice, slijevali se iz trgovina i poslovnih zgrada.

U daljini, svuda oko sebe, Henry je čuo zvona i trubljenje auta. Trajekti koji su stajali na pristaništu trubili su svojim sirenama. Čuli su se pokliči iz stanova i trgovina. Ali nije se čula zavijajuća sirena koja oglašava vježbu u slučaju zračnog napada. Nije se čula ona prodorna, prijeteća sirena s krovova, nego klicanje — koje je kao val nadiralo u sve dijelove Kineske četvrti, Međunarodnog okruga i cijeloga Seattlea.

Vijesti su se širile s jedne osobe na drugu, iz kuće u kuću, iz bloka u blok — Japanci su se predali. Svugdje gdje je Henry pogledao, ljudi su se slijevali na ulice, plesali na haubama parkiranih automobila. Odrasli muškarci vikali su kao dječaci, a odrasle žene, pa čak i Kineskinje koje su sve stoički podnosile, plakale su od sreće.

Sheldon je izvadio saksofon, namjestio usnik i počeo zavijati, paradirajući nasred South Kinga, između kamiona za mlijeko i policijskog auta, čija su rotacijska svjetla stvarala spore, lijene krugove.

Ethel je zagrlila Henryja. On ju je pogledao i poljubio. Svi su to radili; čak su potpuni stranci plakali i grlili se. Drugi su iznosili čaše vina, čaše sa svakojakim pićem.

U dubini duše, Henry je znao da se bliži kraj rata. Svi su to znali. Svi su to predosjećali. Pitao se što će osjećati. Radost? Pitao se čime će otac zaokupiti svoje vrijeme sad kad je Japan kapitulirao. Ali s druge strane, znao je da će se rat u očevim mislima nastaviti. Sad će to biti Kuomintang, borba nacionalista protiv komunista. Borba Kine će se nastaviti, kao i borba u glavi njegovog oca.

Bez obzira na godine školovanja u Rainieru i horde kineske djece koja su mu svako jutro dok je išao u školu vikala »bijeli vrag«, Henry se osjećao većim Amerikancem nego ikad prije, slaveći najveću pobjedu u povijesti. To je bila jednostavna, neočekivana sreća koja je donijela i spokoj. Bio je to sretan završetak koji je obećavao novi početak. Pa kad ga je Ethel napokon pustila, a usne su joj još bile vlažne i meke od Henryjeva poljupca, riječi su mu izašle poput tajnog priznanja. I nekako su imale smisla. Nekako su bile prikladne. Ako je Henry prije i imao dvojbi, one su sada bile izglubljene u zvonjavi crkvenih zvona i u galami, buci sretne gomile.

— Ethel...

Ona je namjestila kosu i izravnala haljinu, pokušavajući izgledati smireno u kaosu oko njih.

—Hoćeš li se udati za mene? — Čim je Henry to upitao, uspaničio se. Shvatio je da se s riječima ne igra i da se radi o ljudskim osjećajima. Nije mu bilo žao što je to pitao, ali bio je malo iznenađen zbog toga. Ipak su bili mladi. Ali ništa mlađi od mladenki koje su došle iz Japana. Osim toga, za tjedan dana će otići u Kinu. Neće ga biti najmanje dvije godine i rekla je da će ga čekati. Sada će barem imati razloga za to.

—Henry, mogla bih se zakleti da si me pitao hoću li se udati za tebe.

Džez-glazbenici počeli su se slijevati na ulice iz klubova u South Jacksonu — neki su klicali, a neki improvizirali na svojim instrumentima.

—I jesam. Pitam te opet. Hoćeš li se udati za mene?

Nije rekla ni riječ. Suze koje su joj tekle niz obraze zbog najsretnijeg dana u povijesti Seattlea opet su potekle, ali zbog posve drugog razloga.

—Znači li to da ili ne? — upitao je Henry, iznenada se osjećajući ogoljeno i ranjivo.

Ethel je, s druge strane, djelovala poneseno. Henry ju je gledao kako se penje na haubu policijskog auta prije nego što je policajac uspio izaći i spriječiti je. Okrenula se prema gomili ljudi na ulici i povikala: — Udajem se! — Ljudi su je usklicima podržali, a muškarci i žene podigli su čaše i nazdravili joj.

Nakon što joj je policajac pomogao sići, pogledala je Henryja u oči i kimnula. — Da — rekla je. — Da, čekat ću te... I da, udat ću se za tebe. Pa je bolje da se što prije vratiš, neću te vječno čekati.

U tom trenutku u Henryjevim mislima sve je zanimjelo. Gomila ljudi, trube i sirene su se stišali. Prvi put je u gomili primijetio nekoliko japanskih obitelji. Trudili su se da se neprimijećeno drže svojega posla, opterećeni nesrećom da ih se na neki način povezuje s gubitničkom momčadi ili time što dolaze iz pogrešne strane grada, zbog nesretnog spleta okolnosti na koje nisu mogli utjecati. Neke japanske obitelji, u stvari mnogo njih, posljednjih

mjeseci počele su se vraćati. Ali malo toga što su ostavili za sobom ih je čekalo, a još je manje bilo mogućnosti da tu počnu iznova. Čak i uz pomoć kveкера, koji su pomagali japanskim obiteljima pronaći dom i unajmiti stan, malo ih je ostalo.

U tom ukradenom trenutku, u toj točki tihe melankolije, Henry je vidio ono što je najviše želio i ono čega se najviše pribojavao. S druge strane ulice u njega su gledale prekrasne kestenjasto smeđe oči. Što je vidio u njima? Nije znao. Tugu i radost? Ili je vidio ono što je bilo u njegovu srcu? Nepomično je stajala ondje. Sada je bila viša, a kosa joj je bila mnogo duža i lepršala je na svježem ljetnom povjetarcu.

Henry je protrljao oči i ona je nestala, izgubila se u veseloj gomili koja je preplavila ulice.

Ali to nije mogla biti Keiko. *Pisala bi mu.*

Dok je kući šetao pločnikom po kojem je bilo razbacano smeće i konfeti od vrpce telegrafskog aparata, Henry se pitao kako je njegov otac primio vijesti. Znao je da će majka vjerojatno pripremiti gozbu — tijekom razdoblja nestašice rijetko se nešto slavilo. Ali otac, tko bi ga znao?

U tišini svojih misli, Henry je i dalje razmišljao o Keiko. O tome što bi bilo. Što *bi bilo* da joj je rekao nešto drugo? Što *bi bilo* da ju je pitao da ostane?

Ali nije mogao zaboraviti na ljubav, na Etheline iskrene osjećaje dok je uživala u svojim zarukama i privila se uz Henryja, tako mu nesebično dajući svoje srce.

Kad su zašli iza ugla, Henry je pogledao u prozor svojega stana u Canton Alleyju — sljedeći tjedan će ga napustiti i otići u Kinu. Dok je razmišljao o tome kako će majka podnijeti njegov odlazak, čuo je kako ga doziva. Kako viče. Nije to bilo klicanje poput drugih ljudi na ulici, ovo je bilo drukčije.

—Henry! Tvoj otac... — Henry ju je ugledao kako mahnito maše kroz otvoren prozor, kroz isti onaj koji nije voljela da on otvara.

Potrčao je.

Trčao je ulicom i stubama do stana. Ethel ga je pokušala slijediti, ali onda mu je samo povikala da nastavi bez nje. Zнала je, čak i prije Henryja. S Henryjevim ocem provela je puno više vremena od svih, izuzev Henryjeve majke.

U stanu u kojem je živio s roditeljima, Henry je ponovno vidio doktora Lukea. Zatvarao je crnu torbu i izgledao slomljeno i shrvano. — Žao mi je, Henry.

— Što se događa?

Henry je uletio u sobu svojih roditelja. Otac je ležao u krevetu, bio je blijed. Stopala su mu bila u nemogućem položaju, a noge ukočene i beživotne od koljena nadalje. U plućima mu je škripalo. Jedino što se još čulo bio je plač Henryjeve majke. Zagrlio ju je, a ona se privila uz njega i potapšala ga po licu.

—Neće još dugo, Henry — liječnik mu je tužno objasnio. — Htio te vidjeti posljednji put. Drži se još zbog tebe.

Ethel je stigla i stala na ulaz. Ostala je bez daha i bila tužna kad je vidjela u kakvom je stanju njezin budući svekar. Potapšala je po ruci Henryjevu majku, koja je u očima imala onaj odsutan pogled tihog prihvaćanja.

Henry je sjeo pokraj krhke olupine koja je ostala od некоо dominantnog oca.

—Ovdje sam — rekao je na kineskom. — Sada možeš mirno poći, preci te čekaju... Ne moraš me više čekati. Japanci su se predali, a ja sljedeći tjedan idem u Kinu. I oženit ću Ethel. — Ako se netko i iznenadio zbog toga, nitko to nije pokazao.

Otac je otvorio oči i pogledao Henryja. — *Wo wei ni zuo.* — Riječi je jedva izgovorio uz otežano disanje. *Učinio sam to za tebe.*

U tom je trenutku Henry shvatio. Njegov otac nije govorio o Henryjevom odlasku u Kinu ili o njegovim namjerama da oženi Ethel. Njegov je otac bio praznovjeran i htio je umrijeti čiste savjesti, tako da ga ništa ne proganja u sljedećem životu. Otac je priznavao što je učinio.

— Ti si to sredio, zar ne? — Henry je to izgovorio rezignirano. Nije mogao biti ljut na oca koji je umirao. Htio je, ali za razliku od svojega oca, nije si mogao dopustiti da ga određuje mržnja. — Iskoristio si svoj položaj u dobrotvornim udrugama i sredio da Keiko ne dobije moja pisma. Ni da ja dobijem njezina. To je tvoje djelo, zar ne?

Henry je promatrao oca očekujući da će umrijeti svaki čas, bez odgovora na njegovo pitanje. Ali njegov je otac posljednji put duboko udahnuo i potvrdio ono što je Henry pretpostavio. Na izdahu je kimnuo i ponovio: — *Wo wei ni zuo* — učinio sam to za tebe.

Henry je gledao kako se očeve oči šire dok je zurio u strop, a iz usta mu izlazi dugačak, polagan izdah od kojeg mu je zaškripalo u plućima. Henryju je djelovao gotovo iznenađeno kad je zauvijek zatvorio oči.

Majka se privila uz Ethel i obje su plakale.

Henry ih nije mogao pogledati. Umjesto toga maknuo se od očeve postelje i pogledao kroz prozor. Uzbudjenje zbog kapitulacije Japana još uvijek se moglo osjetiti u zraku, a ljudi su šetali ulicama tražeći mjesto gdje će nastaviti slavlje.

Henryju nije bilo do klicanja, bilo mu je do vrištanja. Ali nije učinio ni jedno ni drugo.

Izjurio je iz roditeljske sobe i projurio kroz ulazna vrata, pokraj tužnog doktora Lukea te se brzo spustio stubama i Ulicom King trčao prema jugu, u smjeru Avenije Maynard, u smjeru onoga što je nekoć bio Nihonmachi.

Ako je ono na ulici uistinu bila Keiko, sigurno će otići onamo po svoje stvari.

Prvo je otrčao do njezina nekadašnjeg stana, onog koji je napustila prije više od tri godine. Stanovi u toj četvrti sad su se iznajmljivali talijanskim i židovskim obiteljima. Nije joj bilo ni traga. Usred slavlja i buke, nitko nije primijetio da Henry trči ulicom. Gdje god je pogledao, svi su izgledali tako sretni. Tako zadovoljni. Suprotno od onoga kako se on osjećao.

Nastavio je tražiti, ali jedino mjesto kamo se sjetio otići bio je Hotel Panama. Ako je njezina obitelj *spremila* neke stvari ondje, morat će otići po njih, *zar ne?*

Trčeći niz South Washington, pokraj nakladništva Nichibei gdje se sada nalazila Rooseveltova banka, Henry je ugledao stube Paname i jednog jedinog radnika koji je ponovno pribijao daske na hotel.

Bio je prazan, pomislio je Henry.

Jedino je mogao zadržati dah, a zajedno s njim i bijes koji je osjetio prema ocu te tražiti japanska lica na ulici. Tražio je gospodina Okabea, zamišljajući ga u vojnoj uniformi. Keiko je u posljednjem pismu napisala da je napokon dobio dozvolu da se prijavi u vojsku. On je sigurno bio jedan od tisuću muškaraca iz Minidoke koji su se pridružili 442. pukovniji i borili u Njemačkoj. *Odvjetnik*. Japanskog odvjetnika poslali su u Francusku da se bori protiv Nijemaca.

Henry je htio izvikivati Keikino ime. Htio joj je reći da je kriv njegov otac, a ne ona ili on. Da se sve može popraviti, da nije morala otići. Ali nije se mogao natjerati išta kazati. Bilo bi to kao da uzburkaš mirno jezero — neke stvari bolje je ne dirati.

Henry je zakoračio na rub ulice. Ako načini još jedan korak prema hotelu, znao je da će slomiti Ethelino srce, a bilo mu je jasno da ona to nije zaslužila.

Kad se okrenuo, prisjetivši se da bi trebao disati, ugledao je Ethel kako stoji tri metra dalje i probija se kroz gužvu. Sigurno je zabrinuta za mene, pomislio je Henry. Zamislio ju je kako trči za njim, uzrujana zbog Henryjeva oca i zbog Henryja. Približila mu se, ali na određenoj distanci, kao da ne zna što je Henryju potrebno. No Henry je znao. Uhvatio ju je za ruku i ona se opustila, a oči su joj se ovlažile suzama zbog burnih emocija toga dana. Ako je i sumnjala ili razmišljala o tome, nije rekla ni riječ. A ako je slučajno i sudjelovala u gubitku Henryjevih pisama, nikada o tome nije govorila. No Henry je poznavao njezino srce — bilo je suviše nevino da bi se uplelo u dramu njegova oca. Jednostavno je dopustila Henryju da osjeća što želi i nikad ništa nije ispitala. Samo je bila ondje kad ju je trebao.

Vraćajući se kući s Ethel, Henry je mislio o tome koliko toga mora još učiniti. Morao je pomoći majci da organizira pogreb. Morao se spakirati za putovanje u Kinu. I morao je naći odgovarajući zaručnički prsten. A to će učiniti s određenom tugom.

Učinit će ono što je uvijek činio — u osjećaju gorčine pronaći će nešto slatko.

SLOMLJENE PLOČE

(1986.)

Henry se sa sinom nije čuo već cio tjedan. Marty nije zvao da posudi nekoliko dolara. Nije čak ni svratio da dođe oprati rublje ili ulaštiti Hondu. Henry je mislio na svoga sina Kineza, koji je bio zaručen bjelkinjom i vozio se u japanskom autu. Henryjev otac sigurno se okretao u grobu. Pri toj se pomisli nasmiješio. Malo.

Marty u sobi nije imao telefon, a zajednički telefon u hodniku samo je zvonio i zvonio svaki put kad ga je Henry pokušavao nazvati.

Nakon posjeta Parku Kobe, Henry je prešao na južnu stranu Capitol Hilla i prošao recepciju doma Bellarmine Hali Sveučilišta u Seattleu. Čuvar na recepciji bio je zaokupljen učenjem pa se Henry samo odšetao do dizala i pritisnuo brojku šest — zadnji kat. Henry je bio sretan što mu se sin prije završne godine preselio s četvrtog kata — četiri je bio nesretan broj. Na kineskom se riječ za broj četiri rimovala s riječju smrt. Marty nije bio praznovjeran poput svojega oca, ali Henry je svejedno bio sretan.

Henry se pristojno nasmiješio kad je izašao iz dizala i gotovo naletio na dvije studentice u kućnim ogrtačima koje su se vraćale s tuširanja.

— Tata! — povikao je Marty s druge strane hodnika. — Što radiš ovdje?

Henry je ležerno došetao do Martyjeve sobe, zaobišavši dvojicu mladića koji su u kolicima gurali bačvu piva i prošavši pokraj djevojke koja je nosila rublje.

— Jesi li dobro? Nikada ne dolaziš ovamo — rekao je Marty i proučavao Henryja koji je stajao na ulazu u sobu i osjećao se kao da ne pripada tu. — Mislim, za tjedan trebam diplomirati, a ti se *sada* pojaviš, kad svi drugi bježe. Sigurno ćeš misliti da je ona teško zarađena školarina ovdje protraćena.

— Samo sam došao donijeti ovo. — Henry je sinu dao malu čestitku. — Za Samanthu. Zato što nam je pripremila večeru.

— Ah, tata, nisi trebao...

— Molim te — rekao je Henry. Bio je to prvi put nakon Etheline smrti da je došao u posjet Martyju. Dok je bio na prvoj godini, Ethel je smatrala važnim da mu osobno donese pakete sa slasticama kad joj je zdravlje dopuštalo izići van. Za razliku od nje, Henry nikad nije dolazio sam.

Razgledavajući Martyjevu sobu, Henry je vidio Keikine crtanke raširene na stolu. Nije ništa rekao. Pred Martyjem nije volio razgovarati o Keikinim stvarima — kao da su njegovo uzbuđenje i radost zbog pronalaska tih stvari nekako oskrvnule sjećanje na Ethel. Prebrzo. Bilo je to prebrzo.

— Tata, žao mi je zbog onoga što je Samantha rekla u vezi s Keiko. Malo ju je ponijelo, ako znaš što hoću reći?

Henry je znao. I to je bilo razumljivo. Stvari u Hotelu Panama privlačile su pozornost nekih mjesnih povjesničara. I očekivao se određeni zanos.

— Nema veze — rekao je Henry.

— Ali u pravu je, zar ne?

— U vezi s tim da se crtanke trebaju vratiti njihovoj vlasnici...

— Ne, nego u vezi s tim da trebaš doznati je li živa i gdje se nalazi.

Henry je promotrio Martyjeve police. Na njima je stajao kineski set za čaj i set porculanskih zdjelica za rižu koji su on i Ethel dobili na dar za vjenčanje. Bili su istrošeni — boja je bila ostrugana i bili su puni napuklina.

— Imao sam priliku.

— Kada, tijekom rata? Odveli su je od tebe. Ona nije htjela otići, a ti nisi htio da ode. A sve ono što je Yay Yay učinio i rekao, način na koji se umiješao... kako to možeš prihvatiti?

Martyjevo staro kuhalo za rižu koje je stajalo na stolu pokraj prozora počelo je vreti. Henry ga je odmaknuo od zida i izvadio utičnicu za svaki slučaj, pustivši da se hladi. Pogledao je sina, ne znajući što da odgovori.

—Mogli ste biti zajedno...

Henry ga je prekinuo, brišući ruke i ručnik dok je govorio. — Imao sam priliku. *Pustio sam je*. Ona je otišla. Ali i ja sam je pustio da ode. — Objesio je ručnik na kvaku ormara, sad su mu ruke bile čiste. Toliko je često mislio na Keiko tijekom minulih godina. Čak i tijekom onih praznih, usamljenih noći dok je Ethel bila na dugačkom, sporom putu prema konačnom odredištu. Gotovo je nije mogao držati u naručju jer ju je sve boljelo, a kada je i mogao, ona je bila toliko omamljena lijekovima da nije ni znala da je on ondje. Bio je to težak put pun gorčine, koji je prošao sam, kao i onaj put kojim je kao dječak išao u Osnovnu školu Rainier. Keiko, ah koliko je želio da je uz njega u tim trenucima. Ali ja sam svoju odluku donio, pomislio je Henry. Mogao sam je pronaći nakon rata. Mogao sam povrijediti Ethel i dobiti ono što sam želio, ali to nije bilo ispravno. Ne tada. I ne u posljednjih nekoliko godina.

—Imao sam priliku — rekao je, okončavši svoju životnu čežnju.

—Imao sam priliku koju nisam iskoristio, a ponekad u životu ne dobiješ drugu priliku. Vidiš ono što imaš, a ne ono što nemaš i ideš dalje.

Henry je gledao kako ga sin sluša — po prvi put u mnogo godina Martyju je bilo dovoljno da sluša. Ne da se svađa.

—Poput one slomljene ploče koju smo našli — rekao je Henry.

—Neke se stvari ne mogu popraviti.

HEARTHSTONE

(1986.)

Henry si nije mogao dopustiti da baš trči kroz uspavane, lijepo uređene hodnike Hearthstone Inna. To bi bilo kao da nasrće na tiho dostojanstvo neobičnog i elegantnog doma za stare i nemoćne. A osim toga, mogao bi naletjeti na kakvu staricu i njezinu hodalicu.

Star — kakav relativan pojam. Osjećao se starim kad god je pomislio na to da se Marty ženi. Osjećao se starim kad je Ethel preminula, ali ovdje se osjećao kao dijete koje bi mogli prekoriti zato što trči hodnicima.

Kad su Henryju javili da se Sheldonovo stanje pogoršalo, nije uzeo ni kaput ni novčanik ni bilo što drugo. Uzeo je samo ključeve i izjurio kroz vrata. Malo toga uspjelo ga je usporiti u vožnji do doma — čak je dvaput prošao kroz crveno. I prije je znao primiti *poziv* i već je navikao na lažnu uzbunu, ali znao je da ovaj put nije tako. Prepoznao je smrt kad je čekala i vrebala. Nakon što je čuo kako se Ethelino disanje mijenja, kad je vidio kako joj se mijenja stanje uma, znao je. A sada, kad je išao u posjet prijatelju, znao je da se bliži kraj.

Sheldon se nekoliko puta razbolio, uglavnom zbog neliječenog dijabetesa. Kad je počeo voditi brigu o sebi i kad je došao u ruke pravih liječnika, već je bilo kasno.

— Kako je on? — upitao je Henry medicinsku sestru u obližnjoj sestrinskoj sobi, pokazujući na vrata Sheldonove sobe, iz koje je druga sestra gurala aparat za dijalizu. Više nema koristi, pomislio je Henry. Skidaju ga sa svega.

Sestra — punašna crvenokosa žena koja je bila približno Martyjevih godina, gledala je u računalo, a onda je pogledala u Henryja. — Bliži se kraj. Supruga mu je upravo bila ovdje... otišla je po ostale članove obitelji. To je čudno. Nakon svih tih malih moždanih udara moraš otjerati posjetitelje kako bi se bolesnik odmorio, u nadi da će se brzo oporaviti. No kad dođe vrijeme, kad je ovako blizu kraju, onda je bolesnik okružen samo obitelji i prijateljima. Bojim se da je došlo to vrijeme.

Henry joj je u očima vidio iskrenu zabrinutost.

Pokucavši na poluotvorena vrata, ušao je u sobu. Tiho je hodao po pločicama, promatrajući niz opreme koja je inače bila priključena na Sheldona. Većina te opreme sada je bila isključena i smještena u kut.

Sjeo je na stolicu s kotačićima uz krevet svoga prijatelja, koji je bio malo podignut tako da može lakše disati, a glava mu je počivala na jastuku i pala na stranu prema Henryju. Tanka, prozirna cijev bila mu je omotana oko nosa. U sobi se čulo samo šištanje kisika.

Blizu Sheldonova kreveta nalazio se CD-player. Henry je podesio dugme na tiho i uključio ga. Lagani *bebop* ritam Floyd Standifera ispunio je tišinu prazne sobe kao što pijesak ispunjava dno pješčanog sata. Svake sekunde sve je manje vremena.

Henry je prijatelja potapšao po ruci, pazeći na infuziju koja mu je bila priključena na ruku. Primijetio je krastice koje su svjedočile o njegovom zdravstvenom stanju i nedavnom uklanjanju ostalih cijevi i monitora na koje je bio priključen.

Sheldon je otvorio oči, kapci su mu zatitrali, a brada mu se pomaknula s jedne strane na drugu. Napokon je pogledom pronašao

Henryja. Henry je bio tužan zbog svoga prijatelja, a tuga je bila ublažena kad je opazio slomljenu ploču pokraj njegova kreveta.

Bio sam ovdje mnogo puta, pomislio je Henry. Prolazio sam to godinama sa suprugom, a sada ponovno sa starim prijateljem. Sve se to događa prerano. Prošao je jedan životni vijek, ali ipak je to prerano. Henryja je shrvala tuga i žalost kad je Ethel umrla, a sad se dogodilo ovo.

U Sheldonovim očima vidio je zbuđenost. Prepoznao je taj odsutni pogled kad ne znaš gdje se nalaziš ni zašto si tu.

—Kući... vrijeme je da pođem kući — bilo je sve što je Sheldon neprestano govorio, tihim glasom kao da je molio.

—Ovo je sada tvoja kuća. Mislim da će se Minnie vratiti s ostalim članovima obitelji.

Henry je godinama poznao Sheldonovu drugu ženu Minnie, ali nije ih stigao posjećivati toliko često koliko je htio.

—Henry... popravi to.

—Što da popravim? — upitao je Henry, neobično zahvalan zbog teških posljednjih mjeseci koje je proveo s Ethel. Zbog tog iskustva razgovor sa Sheldonom izgledao mu je normalno. Onda je Henry vidio u što je Sheldon gledao — u staru vinilnu ploču na 78 okretaja, slomljenu napola. — Aha, ploču. Želiš da ti popravim ploču Oscara Holdena, zar ne?

Sheldon je zažmirio i čvrsto zaspao, što može postići samo osoba u takvom stanju. Tako je otežano disao. Potom se probudio. Otvorio oči. Opet je bio lucidan, kao da se probudio ujutro i pred njim je bio novi dan.

— Henry...

—Ovdje sam...

—Što radiš ovdje? Je li nedjelja?

—Nije. — Henry je pogledao starog prijatelja i nasmiješio se, pokušavajući biti vedar unatoč okolnostima. — Ne, nije nedjelja.

—To nije dobro. Ti posjeti usred tjedna. Sigurno je vrijeme za moj posljednji nastup, ha, Henry? — Sheldon se malo nakašljao i mučio da mu bolna pluća rade kako treba.

Henry je gledao starog prijatelja, koji je još uvijek bio tako visok i dostojanstven, čak i na umoru. A onda je skrenuo pogled na staru slomljenu ploču koja je stajala na noćnom ormariću pokraj kreveta. — Maloprije si mi rekao da nešto popravim. Pretpostavljam da si mislio na staru slomljenu ploču, možda da potražim neko mjesto gdje je mogu...

Promatrajući Sheldona, Henry nije bio siguran može li se on u tom stanju prisjetiti razgovora koji su započeli prije nekoliko minuta.

—Mislim da je vrijeme da to popraviš, Henry. Ali nisam govorio o staroj ploči. Ako možeš slomljene dijelove sastaviti tako da opet sviraju, onda to moraš učiniti. Ali nisam govorio o ploči, Henry.

Henry je gledao u ploču Oscara Holdena — onu za koju se godinama nadao da se nalazi u prašnjavom podrumu starog hotela.

Sheldon je uhvatio Henryja za ruku. Njegovi stari, usahli smeđi prsti Henryju su i dalje djelovali snažno. — Obojica — Sheldon je zastao uhvatiti zrak — znamo zašto si uvijek tražio tu staru ploču. Oduvijek smo to znali. — Disanje mu se usporilo. — Popravi to — uspio je reći Sheldon prije nego što je ponovno utonuo u san, a riječi su mu nestale u šištanju kisika.

KARTE

(1986.)

Kad je ušao u dućan »Budove džez-ploče«, Henry je osjetio miris duhana s vanilijom, Budov omiljeni okus. Vlasnik dućana pušio je i žvakao staru lulu i čitao primjerak *Seattle Weeklyja*, koji je bio umrljan kavom. Novine je spustio tek toliko da kimne Henryju, a lula mu se opasno ljuljala u kutu obješenih usta. Kao i uvijek, izgledao je kao da se trebao obrijati još prije tri dana. U pozadini je neka žena pjevala dražesnu staru pjesmu. Helen Humes? Iz tridesetih? Henry nije bio siguran.

Henry je pod rukom držao smeđu papirnatu vrećicu. U njoj se nalazila slomljena ploča Oscara Holdena. Henry je godinama dolazio u Budovu trgovinu u potrazi za njom. Naravno, malo se osjećao loše što ju je uzeo iz Sheldonove sobe, ali njegov stari prijatelj je spavao, a i kad je bio budan, bio je sve dezorijentiraniji. Tiha lucidnost ustupila je mjesto trenucima zbunjenosti i smetenosti. Kao trabunjanje o popravljaju onoga što je slomljeno. Je li mislio na ploču? Na Henryja? To je ostalo nerazjašnjeno.

No svejedno, nakon svih tih godina, Henry je htio čuti pjesmu urezanu na ta dva slomljena komada vinila — a možda bi i za Sheldona bilo dobro da je čuje posljednji put. Henry nije imao pojma o popravljaju gramofonskih ploča, ali Bud je tu oduvijek. Ako itko može usmjeriti Henryja po tom pitanju, onda je to Bud.

Henry je prišao pultu i stavio vrećicu na napuklo staklo iza kojeg su se nalazile stare note i vinilne i voštane ploče koje su bile previše lomljive da se njima rukuje.

Bud je odložio novine. — Vraćaš nešto, Henry?

Henry se samo nasmiješio, uživajući u posljednjim tonovima pjesme koju je ženski glas pjevao u pozadini. Oduvijek su mu bili draži promukli tenori, ali katkad bi ga melankoličan, hrapav glas poput ovoga mogao održati budnim cijelu noć.

—Henry, jesi li dobro?

—Moram ti nešto pokazati.

Bud je istresao lulu. — Zašto imam osjećaj da to ima neke veze s onim starim, oronulim hotelom u Ulici Main?

Henry je iz vrećice izvadio ploču, koja je još uvijek bila u izvornom papirnatom omotu. Osjećao je određenu težinu u ruci. Kroz prorez omota jasno se vidjela naljepnica sa žutim, izbljedjelim natpisom »Oscar Holden & the Midnight Blue«.

Henry je gledao kako se Budove teške oči šire, a duboke bore na starčevu čelu izravnale su se poput jedra na vjetru kad se zapanjeno nasmiješio. Pogledao je Henryja, a potom ponovno ploču kao da želi reći: »Smijem li je dotaknuti?«

Henry je kimnuo. — Samo naprijed, prava je.

—To si pronašao tamo dolje, zar ne? Nikad nisi odustao od potrage, zar ne?

Nikada nisam odustao. Znao sam da ću ju jednom pronaći. — Bila je ondje sve ove godine i čekala.

Bud je izvukao ploču, a Henry je gledao kako mu popušta u ruci. Slomljene polovice objesile su se svaka na svoju stranu, a zajedno ih je držala samo naljepnica. — Jao, ne, ne, ne, ne. Pa ne možeš mi to napraviti, Henry! Slomljena je, zar ne?

Henry je samo kimnuo i bespomoćno slegnuo ramenima. — Mislio sam da mi možda možeš pomoći s time. Tražim nekoga tko bi mi je mogao popraviti.

Bud je izgledao kao da je doznao da je dobio na lotu, ali da će mu se zarada doživotno isplaćivati u novcu kojim se igra Monopoly. To je bilo zanimljivo, ali beskorisno. — Da *nije posve* prelomljena, mogao bi je poslati na jedno mjesto gdje bi ti laserom presnimili svaku notu. Ne bi je ni dodirnuli tradicionalnom iglom, čak ni dijamantnom. Da se dodatno ne izgrebe i ne ošteti. Mogli bi ti skinuti svaki detalj snimljen na ploči i sačuvati u digitalnom obliku. — Bud se protrljao po čelu. Bore su se vratile. — S uništenom pločom ništa se ne može učiniti, Henry. Kad jednom ode, nema povratka.

—Zar je ne bi mogli zalijepiti ili nešto...

—Henry, gotovo je. Nikad više neće svirati, nikad više neće zvučati isto. Mislim, sviđa mi se držati je i to, i njoj je svakako mjesto u muzeju. Ona je sigurno dio povijesti. Osobito zato što *znalci* nikad nisu bili sigurni je li uistinu snimljena.

Ali Bud je znao. Duboko u sebi, i Henry je znao. Neke se stvari ne mogu vratiti. Neke stvari nikada se neće moći popraviti. Dva slomljena dijela više se nikad neće moći iskoristiti. Ali barem je imao slomljene dijelove.

Henry je pješke krenuo kući. Morao je prijeći više od tri kilometra — po South Kingu prema Beacon Hillu, nasuprot Međunarodnom okrugu. Puno bi lakše bilo voziti, čak i uz gužvu u prometu, ali htio je prošetati. Djetinjstvo je proveo istražujući četvrt, a sa svakim korakom pokušavao se prisjetiti što je nekoć bilo na tom mjestu. Dok je šetao, skrenuo je u South Jackson i promatrao građevine u kojima su se nekoć nalazili Ubangi Club, Rocking Chair te čak i Black Elks Club. Držeći pod rukom slomljenu ploču i gledajući u jednostavna pročelja banke Seafirst i All West Travel, pokušao se sjetiti pjesme koju je nekoć neprestano slušao u mislima.

Gotovo je nestala. Malo se sjećao pripjeva, ali melodija je iščeznula. No nju nije mogao zaboraviti, nije mogao zaboraviti Keiko. I kako joj je jednom rekao da će je čekati cijeli život. Svako je ljeto mislio na nju, ali nikada ni s kime to nije podijelio, čak ni s Ethel. Naravno, nije dolazilo u obzir da to podijeli s Martyjem. Pa kad je njegov nagli sin svake godine silno htio ići na sajam u Puyallup, a Henry je rekao da ne može, za to je postojao jedan razlog. Bolan razlog. Onaj o kojemu nije razgovarao ni s kime osim katkad sa Sheldonom, kad bi njegov stari prijatelj to spomenuo. A sad je došao red i na Sheldona. Još jedan bivši stanovnik male zajednice u Seattleu koje se više nitko nije sjećao. Poput duhova koji se pojavljuju na praznom zemljištu jer je zgrada koja se ondje nalazila davno nestala.

Kad je stigao kući, iscrpljen od dugačke šetnje prljavim, onečišćenim ulicama, Henry je objesio jaknu, otišao u kuhinju po čašu ledenog čaja i ušetao u spavaću sobu koju je nekoć dijelio s Ethel.

Iznenadio se kad je na krevetu ugledao svoje najbolje odijelo. Položeno na krevet kao prije mnogo godina. Njegove stare crne kožne cipele bile su ulaštene i postavljene na pod pokraj staroga kovčega. Na trenutak, Henry se osjećao kao da mu je ponovno petnaest godina, kao da stoji u onom starom stančiću u Canton Alleyju u kojem je živio s roditeljima. I gleda u opremu putnika koji putuje prema nepoznatim lukama. U daleku budućnost.

Zapanjen, osjetio je kako ga prolaze trnci kad je okrenuo rever sakoa i poput priviđenja u unutarnjem džepu ugledao omotnicu s kartom. Sjeo je na rub kreveta, izvadio je i otvorio. Unutra se nalazila povratna karta za New York. Nije bila karta za Kanton, nego za drugo udaljeno mjesto. Mjesto gdje nikad nije bio.

—Čini mi se da si pronašao moj poklon. — Na vratima je stajao Marty i držao očev šešir, onaj izlisanog oboda.

—Većina djece svoje stare roditelje šalje u dom, a ti mene na drugi kraj države — rekao je Henry.

—I više od toga, tata, šaljem te natrag u prošlost.

Henry je pogledao odijelo i pomislio na oca. Poznavao je samo jednu osobu koja je govorila o New Yorku, a ona se nikad neće vratiti. Otišla je prije mnogo godina. U nekom drugom vremenu.

—Šalješ me u ratne godine? — upitao je Henry.

—Šaljem te tamo da pronađeš ono što ti nedostaje. Šaljem te da pronađeš ono što si pustio. Ponosan sam na tebe, tata, i zahvalan sam ti na svemu, posebno na tome što si se tako brinuo o mami. Za mene si učinio puno toga pa je sada vrijeme da ja učinim nešto za tebe.

Henry je pogledao kartu.

—*Pronašao sam je, tata.* Znam da si uvijek bio vjeran mami i da nikad sam to ne bi učinio. Pa sam ja to učinio umjesto tebe. Spakiraj kovčeg. Ja ću te odvesti na aerodrom, odlaziš u New York...

—Kada? — upitao je Henry.

—Večeras. Sutra. Kad god. Moraš biti na nekom drugom mjestu?

Henry je izvadio potamnjeni srebrni džepni sat. Često je pokazivao pogrešno vrijeme i morao ga je neprestano navijati. Otvorio ga je, duboko uzdahnuo i onda zatvorio.

Prošli put kad mu je netko pripremio odijelo i svečane cipele s kartom za neko daleko mjesto, nije htio ići.

Ovaj put Henry nije htio ostati.

SHELDONOVA PJESMA

(1986.)

Sheldonu nije ostalo još puno vremena, Henry je sada bio siguran u to. S obzirom na loše zdravstveno stanje njegova prijatelja, Henryjeva želja da ode u New York pronaći Keiko morat će malo pričekati. Čekao je četrdeset godina pa može još malo — morat će pričekati.

U Hearthstone Innu, Sheldona su posjećivali svi — obitelj, prijatelji, bivši kolege s posla. Čak i nekoliko odanih obožavatelja koji su prepoznali njegovo mjesto u zaboravljenoj povijesti nekoć žive džez-scene Seattlea.

No sada su gotovo svi već otišli. Odali su posljednju počast čovjeku kojeg su voljeli. Ostala je samo njegova obitelj i svećenik iz Sheldonove crkve, koji se trudio utješiti Sheldonovu obitelj.

— Kako je on? — Henry je upitao Minnie, sjedokosu ženu koja je deset godina bila mlađa od saksofonista.

Zagrlila je Henryja na vratima, a potom ga uhvatila za laktove. Njezine su naborane oči bile otečene i crvene zbog silnog plakanja, a obrazi su joj još bili vlažni. — Neće još dugo, Henry. To znamo. Ja znam. Spremni smo na to da pronađe svoj mir, da više ne bude u boli — rekla je.

Henry je osjetio kako mu usna podrhtava, što je i njega iznenadilo. Ugrizao se za jezik i uspravio se, ne želeći svojim suzama otežati Minnie.

— Je li ovo tvoje djelo? Mislim, glazba? Ploča?

Henry se osjećao užasno. Uzeo je ploču, a sada su svi znali da je nema. Čvrsto ju je držao pod rukom, ispod kaputa kako bi je zaštitio od kiše koja je sipila nad Seattleom. — Ja... mogu to objasniti.

— Ne moraš ništa objašnjavati, Henry, mislim... — tražila je prave riječi — to je nevjerojatno, stvarno poput čuda. Slušaj. Čuješ li? Meni zvuči poput čuda.

I prvi put u četrdeset godina, Henry ju je čuo. U Sheldonovoj sobi svirala je davno zaboravljena pjesma koju je prvi put čuo u Black Elks Clubu. Pjesma Oscara Holdena koja je bila njegova i Keikina. Bila je to njihova pjesma, ali i Sheldonova. A sada je svirala, jasno i glasno.

Ušavši u sobu, Henry je unutra ugledao jednu ženu. Na trenutak je pomislio da bi to mogla biti Keiko, njezin brižan osmijeh bio je tako vedar. No to je bila Samantha, koja je sjedila pokraj staroga prijenosnoga gramofona, onakvog u kutiji kakav se prije mnogo godina mogao posuditi u knjižnici. Na njemu se vrtjela cijela vinilna ploča s izgubljenim klasikom Oscara Holdena »The Alley Cat Strut«, pjesma koju je posvetio Henryju i Keiko.

Sheldon nije bio pri svijesti, lebdio je u onoj sivoj praznini između života i onoga što mu je sudbina pripremila. Pokraj njega stajala su njegova djeca i unuci, a Henry je većinu poznavao s prijašnjih druženja ili s fotografija koje je Sheldon ponosno pokazivao kad su se on i Henry sastajali.

— Sviđa mi se djedova ploča — rekla je jedna curica. Henry je procijenio da ima oko šest godina, možda mu je to bila praunuka.

— Prekrasna je, Henry — rekla je Samantha i nasmiješila se vedrim očima koje su bile vlažne, ali pune nade. — Trebali ste ga vidjeti kako se smiješi kad smo je prvi put pustili. Kao da nije mogao dočekati da je čuje, kao da je morao to čuti i čekao to sve ove godine.

— Ali... — Henry je izvadio slomljenu ploču koju je držao ispod kaputa. — Odakle?

— Ona ju je poslala — Samantha je rekla s dubokim poštovanjem, kakvo nepoznat svirač gaji prema slavnom glazbeniku koji upravo izlazi na pozornicu. — Marty je doznao da živi na istočnoj obali i stupio u kontakt s njom. Pitala je za vas, za sve pa i za Sheldona. Čim je doznala da je bolestan, odmah je poslala ploču. Možete li vjerovati? Čuvala ju je sve ove godine, taj sveti gral za koji ste znali da postoji. — Dala je Henryju poruku. — Ovo je došlo za vas.

Henry je oklijevao — nije mogao vjerovati da to čuje. Nježno je otvorio omotnicu. Imao je osjećaj da sanja dok je čitao riječi koje je napisala Keiko.

Dragi Henry,

nadam se da ćeš ovu poruku primiti dobra zdravlja, dobra raspoloženja, okružen dragim prijateljima. Posebno mislim na Sheldona, kojem će, nadam se, ova ploča pružiti utjehu. To je u stvari naša ploča — pripadala je svima nama, zar ne? No što je još važnije, pripadala je tebi i meni. Nikad neću zaboraviti trenutak kad sam te ugledala na željezničkom kolodvoru ni kako sam se osjećala dok sam na kiši stajala iza ograde od bodljikave žice. Kakav smo samo par bili!

Dok slušaš ovu ploču, nadam se da ćeš misliti na dobre stvari, ne na loše. Na ono što je bilo, a ne na ono što nije bilo suđeno. Na vrijeme koje smo proveli zajedno, a ne na vrijeme koje smo proveli razdvojeni. A najviše se nadam da ćeš misliti na mene...

Henryju su drhtale ruke kad je preklopio pismo, nije mogao nastaviti čitati. Bilo mu je teško otkriti što se krije iza pronađenih stvari u prašnjavom podrumu Hotela Panama. Imao je osjećaj da će se time smanjiti u Martyjevim očima ili da će to okaljati uspomenu na njegovu majku. Ali na kraju, kao i u mnogim slučajevima u odnosu oca i sina, Henry se prevario. Marty je želio da on bude sretan. Henryju je Keiko bila izgubljena prije mnogo godina, no Marty ju je pronašao nakon nekoliko sati provedenih na računalu i nekoliko telefonskih poziva — i eto, bila je živa i zdrava i nakon toliko godina nalazila se u New Yorku.

Henry se nasmiješio i uhvatio Samanthu za ruku. — Nevjerojatni ste. — Mučio se pronaći prave riječi. — Marty je dobro postupio. Odlično.

Henry je pogledao Sheldona i sjeo na rub njegova kreveta pa uhvatio prijatelja za ruku i promatrao kako otežano diše. Tijelo mu je bilo na izdisaju, borilo se za svaki dah. Sheldon je bio vruć i izgledao grozničavo, tijelo mu više nije moglo regulirati temperaturu. Izgarao je.

Dok je Henry gledao prijatelja na umoru, slušao je ploču i čekao solažu saksofona koju nije čuo četiri desetljeća. Kad je bend usporio, uz pucketanje se začula melodija, a Sheldon je otvorio oči. Podigao je pogled, kao da gleda Henryja.

Sheldon je pomaknuo usta, naprežući se da nešto kaže. Henry mu se približio i prislonio uho na njegova usta kako bi čuo što Sheldon šapuće. — Popravio si je.

Henry je kimnuo. — Popravio sam je. — *A uskoro ću popraviti i sve drugo.*

Nakon tri sata, uz Minnie, brojnu obitelj i unuke, Sheldon je ponovno otvorio oči. Henry je bio ondje, zajedno s Martyjem i Sahmanthom. Melodija pjesme Oscara Holdena i grupe Midnight Blue odzvanjala je u zamračenim kutovima sobe. Pluća koja su nekoć proizvodila zvuk što je odjekivao South Jacksonom na oduševljenje cijele jedne generacije sada su posljednji put udahnula i prošaptala posljednje tonove njegove pjesme.

Henry je gledao kako se Sheldonove oči zatvaraju, a tijelo mu postaje lakše, kao da im polagano maše »zbogom«.

Uz zvuke melodije koja je svirala, Henry je šapnuo duhu svoga prijatelja: — Hvala, mladiću, i ugodan vam dan želim.

NEW YORK

(1986.)

Henry nikad nije bio u New Yorku. Ah, naravno, bio je ondje jednom ili dvaput u snovima. U pravoj, budnoj stvarnosti, o tom je mjestu često mislio, ali nikada se nije usudio posjetiti ga. Kao da je bio udaljen cijelu vječnost. Ne samo da je bio na drugoj strani zemlje, na drugoj obali, nego kao da je bio iza obzora, izgubljen u nekom drugom vremenu.

Tijekom četrdeset dolara vrijedne vožnje taksijem iz zračne luke La Guardia, Henry je na krilu držao cijelu ploču Oscara Holdena. Svirala je na Sheldonovu pogrebu. Tu je istu ploču nosio tijekom leta iz Seattlea — bio je to njegov jedini komad ručne prtljage i tema razgovora kamo god da je pošao.

Dok je objašnjavao odakle ploča dolazi, njezinu jedinstvenu prošlost i okolnosti pod kojima se živjelo u to vrijeme, ljudi su se iščuđavali. Čak ni mlada plavuša koja je sjedila pokraj njega u zrakoplovu i poslovno letjela u New York nije mogla vjerovati da on nosi jedini preostali ispravan primjerak. Zaboravila je kako je zatočenje Japanaca bilo strašno. Čudila se kako je Hotel Panama preživio. Mjesto osobnih stvari, dragocjenih uspomena i zaboravljenog blaga.

— Prvi put u gradu? — upitao ga je vozač taksija. Gledao je Henryjev odraz u retrovizoru, ali njegov je putnik bio zamišljen te je zurio kroz prozor i gledao pejzaž od opeke i žbuke. Pokraj njega stalno su prolazili žuti taksiji, blistave limuzine i pješaci koji su preplavili pločnike.

— Prvi put — bilo je sve što je Henry uspio izustiti. Marty i Samantba htjeli su da je prvo nazove. Da se najavi. Ali nije se mogao natjerati uzeti telefon. Bio je previše nervozan. Baš kao i sada.

— Tu smo, 1200 Waverly Place — rekao je vozač, a rukom je, koja mu je visjela kroz prozor, pokazao na malu stambenu zgradu.

— Ovo je Greenwich Village?

— Gledaš ga, kompa.

Henry je platio vozaču dodatnih trideset dolara da mu odveze prtljagu kilometar i pol dalje do hotela Marriott i ostavi je nosaču. Čudna pomisao, da vjeruje nekome u tako velikom gradu, primijetio je Henry. Ali o tome se i radilo na ovom putovanju, zar ne? O slijepom vjerovanju. Osim toga, nije imao što izgubiti. Što je bila prtljaga i dodatna odjeća u usporedbi s pronalaskom i popravkom slomljenog srca?

Stambena zgrada izgledalaje staro i skromno, ah stan ondje vjerojatno je koštao cijelo bogatstvo u usporedbi s kućicom u kojoj je Henry u Seattleu proveo posljednjih četrdeset godina.

Pogledavši u adresu koju mu je dao Marty, Henry je ušao u zgradu i došao na osmi kat, što je Kinezima bio sretan broj. Stajao je u hodniku i gledao u vrata Kay Hatsune, koja je već tri godine bila udovica. Henry nije znao što se dogodilo njezinu suprugu. A Marty mu, ako je i znao, nije ništa rekao.

Samo to da je Kay stvarno bila... *Keiko*.

Henry je pogledao u ploču koju je držao u ruci. Kad ju je dopola izvadio iz omota, vinilka je izgledala nevjerovatno novo. Sigurno se besprijekorno brinula o njoj tijekom proteklih godina.

Spremvivši ploču, Henry je namjestio odijelo koje mu je pripremio sin, provjerio kako mu stoji kosa i pogledao jesu li mu cipele ulaštene.

Dodirnuo je bradu, koju je obrijao u zrakoplovu. A onda je pokucao.

Pokucao je dvaput prije nego što je čuo kako netko unutra vuče noge. Na špijunku u vratima pala je sjena, a potomje čuo kako se otključavaju brave.

Kad su se vrata otvorila, Henry je osjetio toplinu iz prozora u stanu, koji su osvijetljavali mračni hodnik. Ispred njega stajala je žena u pedesetima, a kosa joj je bila kraća nego što je se sjećao i gdjegdje prošarana sijedima. Bila je mršava, a vrata je držala tankim prstima s manikiranim noktima. Njezine kestenjasto smeđe oči, unatoč godinama koje su joj seogle iščitati iz prekrasnih bora na licu, i dalje su bile sjajne i bistre kao nekoć.

Bile su to iste one oči koje su zavirile u njegovu dušu prije mnogo godina. Oči pune nade.

Na trenutak je zastala, nije ga odmah prepoznala... Onda je stavila ruke na usta, a potom, iznenađena, i na obraze. Keiko je uzdahnula, a u osmijehu joj se vidjelo priznanje. — Gotovo... gotovo sam odustala od tebe... — Širom je otvorila vrata i pustila Henryja da uđe.

Na zidovima maloga stana visio je niz akvarela i ulja na platnu. S prikazom trešnjina cvijeta i drveta *ume*. S usamljenim prerijama i bodljikavom žicom. Henry je znao da su sve slike Keikine. Bila je to ista ruka, samo su ove slike bile odrasla verzija njezina načina izražavanja koje je imala kao djevojčica. Načina na koji se sjećala prošlosti.

—Hoćeš li nešto popiti, možda ledeni čaj?

—To bi bilo lijepo, hvala — odgovorio je Henry. Nije mogao vjerovati da razgovara s njom i da taj razgovor zvuči tako normalno, kao prirodni nastavak onoga otprije četrdeset godina, kao da nisu cio život živjeli odvojeno.

Dok je bila u kuhinji, Henryja su privukle fotografije na kaminu — na njima su bili ona i njezin suprug, njezina obitelj. Dotaknuo je uokvirenu sliku njezina oca u vojničkoj uniformi, kao član slavne 442. pukovnije. On i skupina vojnika japanskog podrijetla stajali su u snijegu, smiješili se i ponosno držali osvojenu njemačku zastavu, na kojoj su bile napisane riječi: »Sve ili ništa!« Blizu te slike Henry je pronašao mali srebrni okvir. Podigao ga je i sa stakla obrisao tanak sloj prašine. Bio je to crno—bijeli crtež njega i Keiko iz logora Minidoka. Na licu je imao spokojan, zadovoljan osmijeh. Ona je plazila jezik.

Minidoke više nije bilo. Godinama. Ali ona je zadržala crtež.

Pokraj prozora spazio je stari gramofon. Pokraj njega nalazila se mala kolekcija ploča džeza iz Seattlea — bila je tu vinilka na 78 okretaja Palmera Johnsona, Wande Brown i Leona Vaughna. Henry je pažljivo izvadio ploču koju je nosio i nježno je stavio na gramofon. Podigao je staru tonsku ručku i gledao kako se ploča okreće dok on nježno stavlja iglu na vanjsku brazdu. U srcu mu je počela svirati glazba — Sheldonova ploča. Njegova i Keikina pjesma. Neravna i izgrebena.

Bila je stara, pucketala je, nije bila savršena.

Ali to je bilo dovoljno.

Kad se okrenuo, Keiko je stajala ondje. Odrasla žena u koju se Keiko pretvorila — majka, udovica, umjetnica — davala mu je čašu ledenoga zelenog čaja s okusom đumbira i meda.

Stajali su ondje i smiješili se jedno drugome, kao i prije mnogo godina kad su bili razdvojeni bodljikavom žicom.

—*Oai deki te...* — Zastala je.

—*Ureshii desu* — tiho je rekao Henry.

SVRŠETAK

NAPOMENA AUTORA

Iako je ovo djelo plod mašte, mnogi su se događaji, osobito oni vezani uz internaciju američkih Japanaca, dogodili kako je opisano u knjizi. U ulozi autora, potudio sam se što bolje prikazati to povijesno okruženje, ne osuđujući dobre ili loše namjere onih koji su u to bili upleteni. Nije mi bila namjera napisati dramu s moralnom poukom, nego prepustiti čitatelju da na temelju činjenica prosudi što je dobro, a što loše. Iako sam se trudio da te činjenice budu točne, kriv sam za bilo koju povijesnu ili geografsku pogrešku.

Budući da je mnogo ljudi to pitalo, moram reći da je Hotel Panama stvarno zdanje. I da, ondje su uistinu pohranjene stvari trideset sedam japanskih obitelji, i to uglavnom u prašnjavom, slabo osvjetljenom podrumu. Ako slučajno dođete u posjet hotelu, svakako pođite u čajanu, gdje su izloženi mnogi od tih predmeta. Preporučujem i čaj od ličija — on vas nikada neće razočarati.

Dućan »Budove džez—ploče« također postoji, u središtu Trga Pioneer u Seattleu. Iako ga je zaobići, ali teško ga je zaboraviti. Jednom sam navratio tamo da nešto fotografiram. Vlasnik je jednostavno pitao: — Je li to za dobre ili loše svrhe? Ja sam, naravno, rekao: — Za dobre. — Onda dobro — smireno je odgovorio.

No, ako na tim mjestima budete tražili davno izgubljenu ploču Oscara Holdena, vjerojatno vam se neće posrećiti. Iako je Oscar nedvojbena bio jedan od začetnika džez—scene na sjeverozapadu SAD—a, koliko ja znam, vinilna ploča ne postoji.

Ali, nikad ne znate...

ZAHVALE

Pisanje je, kako se kaže, vrlo usamljen posao. Srećom, imam suprugu Leeshu i našu djecu: Haley, Karissu, Taylor, Madi, Kassie i Lucasa koji mi prave društvo. Slobodno zapjevajte melodiju iz serije *Brady Bunch* — mi to stalno radimo. Hvala vam što ste mi dopustili da pišem te čudne stvari po imenu knjige, iako nam je televizor u odličnom stanju.

A izvan pošaranih zidova moje kuće, zahvalan sam ovim ljudima:

Predavačima i polaznicima posljednjeg boemskog uporišta, Zajednice pisaca u Squaw Valleyju — čiji sam ponizan član. Osobito zahvaljujem Louisu B. Jonesu, Andrewu Tonkovichu i Leslie Daniels. I, naravno, veliki *doh je* kolegi Yunshi Wangu koji mi je provjerio kineski jezik.

Zahvaljujem Orsonu Scottu Cardu i kolegama iz njegove radionice: Scottu Andrews, Aliette de Bodard, Kennedyju Brandtu, Pat Edsen, Danielle Friedman, Mariko Gjorvig, Adamu Holwerdi, Garyju Mailhiotu, Brianu McClellanu, Alex Meehan, Joseu Mojici, Pauli »Rowdy« Raudenbush i Jimu Workmanu. Hvala vam na vašoj ljubavi.

Čitateljima Anne Frasier, Jimu Tomlinsonu, Ginu Pettyju i Lawsonu Inadi, pjesniku iz Oregona i bivšem zatočeniku, hvala na dragocjenom vremenu i velikodušnoj pohvali rukopisa.

Hvala Marku Pettusu i Lisi Diane Kastner iz novog časopisa *Picolata Review* što su prihvatili dio priče iz koje je kasnije nastala ova knjiga.

Povjesničaru i aktivistu Dougu Chinu hvala na karizmatičnom i nadahnjujućem pristupu.

Jan Johnson, vlasnici Hotela Panama, hvala na trosatnom vodstvu kroz podrum i na njezinoj neumornoj predanosti da očuva duh Nihonmachija. Bez nje bi Hotel Panama odavno bio srušen i zaboravljen.

Osoblju i dragovoljcima iz Wing Luke Asian Museuma u Seattleu hvala na tome što se sjećaju onoga što bi drugi možda zaboravili.

Zahvaljujem i Grace Holden, koja mi je dopustila da oživim duh njezina oca.

Mojoj odličnoj agentici, Kristin Nelson, hvala na neumornom optimizmu. (I Sari Megibouw, jer što bi Batman bio bez Robina? Što bi maslac od kikirikija bio bez džema? Što bi KISS bio bez šminke?)

Na kraju zahvaljujem divnoj Jane von Mehren, Libby McGuire, Brianu McLendonu, Kim Hovey, Allyson Pearl, Porschi Burke i nevjerovatnom timu izdavačke kuće Ballantine — što su Henryja i Keiko dočekali raširenih ruku.

sken i obrada: za vas

Janja